

**Національна академія наук України
Інститут історії України**

**УКРАЇНА:
ХРОНІКА XX СТОЛІТТЯ
Довідкове видання**

Рік 1920

Київ – 2005

Редакційна рада

Голова ради – *В.М.Литвин*

Члени ради: *Л.В.Губерський, І.М.Дзюба, Я.Д.Ісаєвич, С.В.Кульчицький, І.Ф.Курас, О.С.Онищенко, М.В.Попович, В.А.Смолій, Ю.С.Шемшученко*

Редакційна колегія

Голова колегії – *В.А.Смолій*

Члени колегії: *В.Ф.Верстюк, С.В.Віднянський, В.О.Горбик, В.М.Даниленко, М.Ф.Дмитрієнко, О.О.Ковальчук (відповідальний секретар) Г.В.Касьянов, С.В.Кульчицький (заступник голови колегії, керівник авторського колективу), О.С.Лисенко, Ю.А.Пінчук, О.П.Реєнт, П.Т.Тронько*

Авторський колектив

О.В.Андрощук, О.Г.Бажан, Г.Б.Басара, Н.П.Барановська, О.Д.Бойко, Н.Ф.Васильєва, В.Ф.Верстюк, Д.С.Вирський, Л.В.Гриневич, В.А.Гриневич, А.П.Гриценко, І.І.Дерейко, О.М.Донік, М.Г.Дубік, Т.В.Заболотна, О.О.Ковальчук, Л.В.Ковпак, В.О.Крупина, В.В.Левикін, О.С.Лисенко, М.К.Лобода, О.А.Лошицький, Р.В.Маньковська, О.В.Михайлова, О.М.Мовчан, В.Б.Молчанов, Т.Г.Осташко, С.С.Падалка, Т.В.Пастушенко, О.П.Рабенчук, М.К.Смольницька, Г.В.Степаненко, І.В.Хміль, О.Й.Щусь, О.В.Юркова, Б.М.Янишин

Від 2004 р. Інститут історії України НАН України розгорнув великий дослідницький проект "Україна: хроніка подій ХХ століття". Підготовлені до друку рукописи виходять в світ окремими частинами, по роках або групах років. У цих книгах день за днем відтворюються події суспільно-політичного, економічного, культурного, релігійного і повсякденного життя українського суспільства.

ISBN 966-02-3607-7 (серія)
ISBN 966-02-3802- 9

© Інститут історії України
НАН України, 2005

ПЕРЕДМОВА

Від 2004 р. Інститут історії України НАН України розгорнув великий дослідницький проект, який реалізується у формі багатотомного видання "Україна: хроніка ХХ століття".

Хронологічні довідники завжди користуються попитом як серед науковців, так і серед студентів. Вони є своєрідним кістяком історичного процесу. Тому вони відіграють велику роль і в аналітичній роботі науковця, і в засвоєнні студентом головних закономірностей історії як науки. Найбільш популярним довідником, присвяченим вітчизняній історії, є книга В.Ф.Верстюка, О.М.Дзюби і В.Ф.Репринцева, яка витримала у "Науковій думці" три видання.

Хроніка подій ХХ ст. якісно відрізняється від будь-яких інших видань довідкового типу. Цю нову якість їй забезпечують неспівставно ширші кількісні показники. Ми хочемо показати кожний день століття, відобразити всі скільки-небудь важливі події політичного, громадського, економічного, культурного, релігійного і повсякденного життя, а також події в сфері міжнародних відносин, фізкультури і спорту.

Чому у здійсненні цього грандіозного проекту ми зупинилися саме на ХХ ст.? Тому, мабуть, що в понад тисячолітній історії українського народу це століття займає винятково важливе місце.

На початку ХХ ст. Україна як геополітичної реальності просто не існувало. Українці жили на землі своїх предків, але не мали національної державності. Під час Першої світової війни в армії Російської імперії і Австро-Угорщини були мобілізовані мільйони українців, змушені воювати між собою за незрозумілі і чужі їм цілі. Наприкінці ХХ ст. вже існувала незалежна і соборна Україна. Вона мала договори з усіма сусідніми країнами, які проголошували недоторканність її кордонів. Влада в Україні належала народу, який на вільних виборах визначав персональний склад народних депутатів і обирав президента.

Між початком і кінцем цього століття пролягли важкі, трагічні роки. Обидві світові війни відбувалися рік за роком на українській землі. Воєнні дії викликали господарську розруху і супроводжувалися голодом

1921-1923 рр. і 1946-1947 рр. Між ними - голодомор 1932-1933 рр., викликаний терором голодом, влаштованим Й.Сталіним. Вождь прагнув "навчити уму-розуму" непокірливих українських селян, щоб змусити їх працювати у громадському господарстві колгоспів.

Після здобуття національної державності український народ несе відповідальність за своє майбутнє тільки перед самим собою. Попереду багато нерозв'язаних проблем, але серед них нема нерозв'язних.

Рік на рік не припадає, кожний з них мав різне змістове наповнення. Одні роки були наповнені подіями епохального значення, інші минали безслідно. Тому деяким рокам у Хроніці ХХ століття присвячуються окремі книги, а деякі роки об'єднуються у певні історичні періоди.

Друкуючи Хроніку ХХ століття на інститутській поліграфічній базі, ми не припиняємо роботи над нею. Наша кінцева мета - опублікувати це довідкове видання більшим накладом у професійному видавництві, щоб воно стало доступним для широкого кола читачів. Можливо, ми організуємо друкування його за передплатою. Одночасно ми підготуємо спеціальну програму, щоб Хронікою можна було б користуватися в Інтернеті. Колектив Інституту історії України розуміє, що цей проект має величезне значення для дальшого розвитку історичної науки. Тому він ставиться до реалізації проекту з належним почуттям відповідальності.

В.Смолій

ОЛЕНА МИХАЙЛОВА

ХРОНІКА - 1920*

1 січня (четвер)

1. Вінниця, Подільської губернії. У міському театрі відбулося віче членів ревкому, січових стрільців, місцевих більшовиків і представників радянської влади. УГА доручена охорона міста. Новоутворений ревком Червоної УГА (ЧУГА) підписав з Революційним комітетом Поділля (Ковтунович, Кидринський, Власов) договір про перехід УГА на бік більшовиків. *Тютюнник Ю. Зимовий похід 1919 – 1920 рр. – Нью-Йорк, 1966. – С. 47; Денник Начальної Команди Української Галицької Армії. – Нью-Йорк, 1974. – С. 179 – 180; Західно-Українська Народна Республіка. Том 1. Документи і матеріали у 5-ти томах. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 33.*

1. Вінниця. Від'їзд з міста прем'єр-міністра уряду УНР І. Мазепи з представниками уряду УНР полковником Н. Ніконовим та референтом П. Феденком на пошуки армії УНР, що перебувала в Зимовому поході. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – К., 2003. – С. 335.*

1. Частини Червоної армії тримали лінію фронту Кременчук – Верхньодніпровськ – Катеринослав – ст. Синельниково – ст. Іловайська – ст. Первозванівка – Каменська. *Какурин Н., Вацетис І. Гражданская война. 1918 – 1921. – СПб., 2002. – С. 341; Денник Начальної Команди Української Галицької Армії. – Нью-Йорк, 1974. – С. 157.*

1. Черкаси, Черкаського повіту, Київської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Красное знамя. – 1920. – 3 січня.*

1. Канів, Канівського повіту, Київської губернії. Організація ревкому. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 529.*

* Підбір окремих матеріалів з історії західноукраїнських земель виконав Іван Хміль, з питань культурного і релігійного життя - Галина Басара - Тиліщак.

1. Львів. Група діячів Народно-трудової партії почала видавати щоденну газету “Громадська думка” за редакцією С. Чарнецького. *Громадська думка (Львів)*. – 1920. – 1 січня; *О. Зайцев. Українська народна трудова партія (1919 – 1925) // Україна модерна*. – 2002. – Ч. 7. – С.71.

4. Львів. Розпочалося видання нових часописів: газет “Учительське слово” та “Взаємна поміч”. *Наш шлях (Кам’янець-Подільський)*. – 1920. – 17 січня.

2 січня (п’ятниця)

1. Володарка, Сквирського повіту, Київської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Більшовик (Київ)*. – 1920. – 4 січня.

1. Вінниця, Подільської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Гражданская война на Украине. (1918 – 1920). Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах*. – Т. 2. – К., 1967. – С. 758.

1. Кам’янець-Подільський, Подільської губернії. До міста прибув штаб групи польських військ Подільського фронту на чолі з командиром дивізії генералом Ф. Крайовським для репрезентації найвищої польської військової влади на Поділлі. На зустрічі з головоуповноваженим уряду УНР І. Огієнко М. генерал Ф. Крайовський заявив про свій намір усунути усі кривди, заподіяні польською місцевою владою українському населенню. *Огієнко І. Рятування України. На тяжкій службі своєму народові*. – Вінніпег, 1968. – С. 69 – 70; *Наш шлях*. – 1920. – 4 січня.

1. Тараща і Богуслав, Канівського повіту, Київської губернії. Вступ до міст частин Червоної армії. *Гражданская война на Украине. (1918 – 1920). Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах*. – Т. 2. – К., 1967. – С. 620. *За іншими даними, це сталося 3 січня*. – *Комуніст (Київ)*. – 1920. – 6 січня.

1. Париж (Франція). Перші загальні збори Українського національного комітету (УНК) за участю В. Панейка, К. Білика (секретар), С. Томашівського, І. Петрушевича, А. Петрушевича, Б. Цитовича, С. Моркотуна, О. Кульчицького. Комітет ухвалив програмну декларацію, в якій причину свого створення пов’язав з порушенням Директорією засади інтегральної цілісності української території і визначив мету –

об'єднання українських земель в етнічних кордонах у федерації з “білою” Росією. Заходи УНК щодо визнання його урядами Антанти як офіційного представника УНР виявилися безуспішними. *Доценко О. Літопис української революції. – Львів, 1924. – Т. 2, кн. 5. – С. 106 – 110.*

1. Варшава (Польща). Спеціальна нарада представників військового міністерства Польщі, присвячена справі формування українського війська. Врегульовано статус українських вояків, котрі перебували на території Польщі та підконтрольних їй українських землях – відтепер їх мали трактувати як “військових осіб сторонньої заприязненої держави” і ставитися до них як до “братів по зброї”. Центром формування українського війська визначено Ланцут, який з табору полонених перейменовувався на збірний пункт. Українське військо тимчасово прирівнювалося до польських етапних частин; польське військове міністерство брало на себе постачання збірного пункту продуктами і необхідними матеріалами. *Руккас А., Ковальчук М. Діяльність військової секції при українській дипломатичній місії у Варшаві (грудень 1919 р. – липень 1920 р.) // Київська старовина. – 2003. – № 5. – С. 133.*

3 січня (субота)

8. Варшава (Польща). Нота дипломатичної місії УНР до уряду Польщі у справі незаконних контрибуцій і реквізицій польської влади на Поділлі. *ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 100. – Арк. 7.*

4 січня (неділя)

1. Маріуполь, Донецької губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Какурин Н., Вацетис И. Гражданская война. 1918 – 1921. – СПб., 2002. – С. 341.*

1. Катеринослав (суч. Дніпропетровськ), Катеринославської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Вперед (Львів). – 1920. – 7 січня.*

Не пізніше 4 січня (неділя)

1. Звернення організаційного бюро КСРМУ до робітничої та селянської молоді України з закликом вступати до лав союзу. *Образование и*

деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы. – К., 1959. – С. 209 – 211.

5 січня (понеділок)

1. Сміла, Черкаського повіту, Київської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. Організація районного ревкому. *Більшовик (Київ).* – 1920. – 7 січня. *За іншими даними, це сталося 9 січня.* – *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 533.

1. Олександрівськ (суч. Запоріжжя), Катеринославської губернії. Вступ до міста загонів отамана Н. Махна. Одночасний вступ до міста частин Червоної армії. *Гражданская война на Украине. (1918 – 1920). Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах.* – Т. 2. – К., 1967. – С. 629; *Верстюк В. Махновщина.* – К., 1991. – С. 207.

1. Перемарш частин армії УНР селищами Небелівка – Рогове – Перегонівка, Білоцерковського повіту, Київської губернії. Штаб армії розташувався в с. Рогове. Проведення реорганізації з'єднань армії УНР. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма.* – К., 2002. – С. 247, 266.

1. Полтава, Полтавської губернії. Волосний з'їзд ревкомів Полтавського повіту, на якому ухвалено резолюцію про надання продовольчої допомоги Червоній армії і про зміцнення радянської влади на місцях. *Трудящиеся Полтавщины в борьбе за установление и укрепление советской власти. (1917 – 1920 гг.).* – Полтава, 1957. – С. 172 – 173.

5. Київ. Зареєстровано статут Всеукраїнської спілки православних парафій. *Зінченко А. Визволитися вірою. Життя і діяння митрополита Василя Липківського.* – К., 1997. – С.179.

6 січня (вівторок)

1. ст. Знам'янка, Кременчуцької губернії. Вступ частин Червоної армії. *Денник Начальної Команди Української Галицької Армії.* – Нью-Йорк, 1974. – С.163.

1. ст. Деражня, Летичівського повіту, Подільської губернії. Вступ

польських військ. *Денник Начальної Команди Української Галицької Армії.* – Нью-Йорк, 1974. – С.166.

1. Голованівськ, Балтського повіту, Одеської губернії. Вступ до міста частин армії УНР (полку Чорних Запорожців). *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма.* – К., 2002. – С. 306; *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців.* – Львів, 1929. – С. 18.

1. Юзівка (суч. Донецьк), Донецької губернії. Організація ревкому. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 264 – 265.

1. Вінниця, Подільської губернії. Організація губернського ревкому. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 655.

1. ст. Жмеринка, Подільської губернії. Вступ частин Червоної армії. *Гражданская война на Украине. (1918 – 1920). Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах.* – Т. 2. – К., 1967. – С. 759. *За иными данными, це сталося 7 січня.* – *Комуніст (Київ).* – 1920. – 10 січня.

1. Рівне, Волинської губернії. Приїзд до міста начальника Польської держави Ю. Пілсудського для інспекції Волинського фронту. На нараді з військовим командуванням Волинського фронту обговорено офіційну лінію зовнішньої політики Польщі: ослаблення Росії, визнання незалежності новопосталих Прибалтійських держав та України. Особливу увагу звернуто на необхідність агітації за незалежність України та утворення польсько-українського союзу. *SNsiedzi wobec wojny 1920 roku. Wybór dokumentów.* – Londyn, 1990. – S. 159 – 160.

3. Харків, Харківської губернії. Перше засідання Організаційного бюро по відбудові промисловості на Україні (Промбюро) під головуванням В.Я. Чубаря з представниками главків і центрів Вищої ради народного господарства (ВРНГ), відряджених на Україну з Москви в справі націоналізації та відбудови промисловості. Завданням Промбюро було надавати допомогу губернським і повітовим раднаргоспам у їхній організаційній роботі через своїх уповноважених, фінансування промислових підприємств, якими відали раднаргоспи. Відповідними

актами було підтверджено статус раніше націоналізованих підприємств. В січні для керівництва основними галузями промисловості України були утворені Центральне правління кам'яновугільної промисловості Донбасу (ЦПКП), Всеукраїнська комісія по цукровій промисловості (Всеукромцукор), в лютому – Центральне правління важкої індустрії (ЦПВІ). *Сборник отчетов народных комиссаров УСРР, уполномоченных комиссаров РСФСР при Совнаркоме УСРР и Центральных учреждений Украины.* – Харьков, 1921. – С. 25; *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 506 – 508.

4. Вийшов перший номер (всього видано шість) часопису “Червоний стрілець”. У редакції працювали Ф. Конар-Палащук, М. Угрин-Безгрішний, М. Козоріз, Н. Гірняк. *Литвин М.Р., Науменко К.С. Історія ЗУНР.* – Львів, 1995. – С. 280 – 281.

7 січня (середа)

1. Бердянськ, Олександрівської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Гражданская война на Украине. (1918 – 1920). Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах.* – Т. 2. – К., 1967. – С. 634; *Красное знамя.* – 1920. – 10 січня.

1. Маріуполь, Донецької губернії. Організація повітового ревкому. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 265.

1. Гайсин, Гайсинського повіту, Подільської губернії. Прибуття до містечка прем'єр-міністра уряду УНР І. Мазепи, членів уряду УНР – полковника Н. Ніконова та референта П. Феденка. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції.* – К., 2003. – С. 335.

8 січня (четвер)

1. Кам'янець-Подільський, Подільської губернії. До міста прибув призначений польською владою начальник повіту і міста капітан Оцеткевич, який наступного дня проголосив про повернення міста як “старої кресової твердині” до Польщі. 22 січня цю відозву було анульовано

польською владою з огляду на протест головноуповноваженого уряду УНР І. Огієнка. *Огієнко І. Рятування України. На тяжкій службі своєму народові.* – Вінніпег, 1968. – С. 57.

1. Київ. Об'єднане засідання київських губернських комітетів партій: КП(б)У, УКП (боротьбистів) і української партії лівих соціал-революціонерів (борбистів), на якому укладено договір про вступ представників останніх двох партій до губревкому. Обрано новий склад губкому, до якого, зокрема, ввійшли Я. Гамарник (голова), М. Рафес (заступник голови), В. Черняхівський (секретар). Губком видавав газети “Комуніст” (щоденним накладом 10 – 12 тисяч примірників), “Більшовик” (накладом 20 тисяч примірників), “Комуністше фон” (єврейською мовою, 3 тисячі примірників) і “Глос комуністичний” (польською мовою). *Українська РСР в період громадянської війни.* – К., 1970. – Т. 3. – С. 56; *Комуніст (Київ).* – 1920. – 10 січня.

1. Реввійськарада (РВР) 14-ї армії віддала наказ загонам отамана Н. Махна передислокуватися за маршрутом Олександрія – Черкаси – Бориспіль – Бровари – Чернігів – Гомель для переходу в розпорядження РВР 12-ї армії з метою виступу проти поляків в районі Мозирь – Коростень. *Гражданская война на Украине. (1918 – 1920). Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах.* – Т. 2. – К., 1967. – С. 635.

1. Варшава (Польща). Наказ Головної команди армії УНР про призначення підполковника М. Безручка виконуючим обов'язки командира 1-ї стрілецької дивізії у Ланцуті. *ЦДАВО України.* – Ф. 5235. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 7.

9 січня (п'ятниця)

1. Харків. Всеукраїнським оголосив Н. Махна і махновців “поза законом” як дезертирів та зрадників за їх відмову виступити проти поляків. Загони Н. Махна відійшли до Гуляйполя, Олександрівської губернії. *Більшовик (Київ).* – 1920. – 16 січня; *Гражданская война на Украине. (1918 – 1920). Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах.* – Т. 2. – К., 1967. – С. 636 – 637; *Большевистское руководство. Переписка. 1912 – 1927. Сборник документов.* – М., 1996. – С. 114 – 115.

1. Чернігів, Чернігівської губернії. Утворення губернського військревкому. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 358.

1. 1-й корпус УГА прибув в район селища Аннопіль, кінна бригада – до Немирова; 2-й корпус УГА до району Тростянець – Тульчин; 3-й корпус УГА до району Гонорівка – Пісчанка – Вербова – Антополь. *Денник Начальної Команди Української Галицької Армії.* – Нью-Йорк, 1974. – С. 164.

1. Засідання центрального бюро КСРМУ, на якому обрано його бюро (голова – Семенів) та вирішено видавати журнал “Юний комунар”. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы.* – К., 1959. – С. 211 – 212.

4. Вінниця. Видруковано перший номер газети “Комуніст Прикарпаття”. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР.* – Львів, 1995. – С. 281.

10 січня (субота)

1. Перейменування Південного фронту на Південно-Західний фронт Червоної армії під командуванням О.І. Єгорова. Задачі фронту: охорона узбережжя Азовського моря від від Генічеська до Таганрога; наступ на Крим в напрямку Миколаїв – Херсон; прикриття київського району від можливого наступу польських військ; підготовка до наступу в напрямку Рівне – Дубно. *Егоров А. Львов – Варшава.* – М., 1929. – С. 9 – 10.

1. Публікація відозви Всеукрревкому до всіх повстанців і партизанів України з закликом зміцнювати лави Червоної армії. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 42 – 44.

1. Київ. Повідомлення про вступ до Київського губернського ревкому представників від партій боротьбистів і борбистів. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 522.

1. Варшава (Польща). Наказ Головної команди військ УНР про формування 4-ї стрілецької бригади на Поділлі у складі 10-го, 11-го та 12-го куреней. Командиром бригади призначено полковника О. Шаповала. *ЦДАВО України.* – Ф. 1075. – Оп. 2. – Спр. 58. – Арк. 1.

1. 1-й корпус УГА прибув до району Білоусівка – Бур'яни, 3-й корпус УГА до району Крижополь – Горячківка – Писарі. *Денник Начальної Команди Української Галицької Армії. – Нью-Йорк, 1974. – С.164.*

2. Львів. Перша професійна конференція українських робітників за участю 80 делегатів. Вирішено заснувати Українську головну професіональну раду у Львові з представників усіх професій для очолення професійного руху та часопис “Професіональний вісник”, перший номер якого вийшов друком на початку лютого. *Вперед (Львів). – 1920. – 13 січня, 14 січня, 3 лютого; Громадська думка (Львів). – 1920. – 15 січня.*

Не пізніше 10 січня

1. Вказівка Всеукрревкому про умови співробітництва в ревкомах з партіями боротьбистів і борбистів. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – Київ, 1957. – С. 44 – 45.*

11 січня (неділя)

1. Брацлав, Брацлавського повіту, Подільської губернії. Нарада у складі представників уряду УНР прем'єр-міністра І. Мазепи, полковника Н. Ніконова, П. Феденка, І. Лизанівського, референта УГА В. Чайківського, колишнього губкомісара Волині Ф. Сумневича, члена галицької Національної ради П. Шекерика, липовецького повітового комісара Ю. Онипко, на якій з'ясовано, що надії на злуку УГА з Наддніпрянською армією передчасні. І. Мазепа дізнався про перехід УГА на бік більшовиків та утворення у Вінниці ревкома ЧУГА, що зривало можливість відновлення спільного регулярного фронту. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – К., 2003. – С. 336; Тютюнник Ю. Зимовий похід. 1919 – 20 рр. – Нью-Йорк, 1966. – С. 50.*

1. Кам'янець-Подільський, Подільської губернії. Без порозуміння з українською владою Ю. Губерта призначено польським старостою міста. *Огієнко І. Рятування України. На тяжкій службі своєму народові. – Вінніпег, 1968. – С. 57 – 58.*

1. Умань, Уманського повіту, Київської губернії. Вступ до міста загонів отамана О. Волоха. Частина армії УНР, що перебувала в Зимовому поході, була обеззброєна, інша частина відступила на південь в район Перегонівки – Степанівки – Голованівська. *Доценко О. Зимовий похід. – К., 2001. – С. 41 – 42, 45, 191.*

1. Наказ Всеукрревкому і Реввійськради Південного фронту про організацію продовольчої справи на звільненій території України. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 45 – 46.*

1. Мелітополь, Мелітопольського повіту, Олександрівської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *За власть Советов. Сборник документов и воспоминаний о борьбе трудящихся за установление и упрочение Советской власти на территории Запорожской области в 1917 – 1920 гг. – Запорожский облгиздат, 1957. – С. 110.*

4. Житомир, Волинської губернії. Розпочалася нарада шкільних працівників Волинської губернії з місцевостей, зайнятих Червоною армією. Учасники наради ухвалили організувати Спілку робітників освіти й соціалістичної культури. *Приложение к газете Известия Волинского губернского революционного комитета. – 1920. – 28 января.*

12 січня (понеділок)

1. Умань, Уманського повіту, Київської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. Отаман О. Волох як командуючий військами ревкома Правобережжя видав наказ про входження його підрозділів до складу Червоної армії з метою “знищення петлюрівщини – партизанщини”. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма. – К., 2002. – С. 264 – 265.*

1. Варшава (Польща). Засідання членів уряду УНР за участю голови Директорії С. Петлюри, на якому заслухано доповідь міністра праці О. Безпалка про діяльність уряду на Україні, становище на Україні, рішення уряду скликати предпарламент та про затвердження Брацлавської краєвої управи; обмірковано справу повернення на Україну міністерських апаратів, урядовців і громадян, що перебували на території

Польщі. Після обмірковування питання про відносини України з Польщею визнано, що “посовування польських військ на Україну являється небажаним і шкодливым”, а тому дипломатична місія УНР мала докласти зусиль для того, щоб “застерегти поляків від офензиви на Україну”. *Симон Петлюра. Статті, листи, документи. – Т. III. – К., 1999. – С. 173 – 175; Громадська думка (Львів). – 1920. – 15 січня.*

13 січня (вівторок)

1. Наказ Олександрійського повітового військревкому про негайне утворення волосних і сільських ревкомів у місцевостях, звільнених від білогвардійців. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 810.*

1. Вінниця. Сформовано Тимчасовий комітет Української компартії Прикарпаття (УКПП) у складі Є. Коханенка, М. Опоки, М. Балицького, М. Гіржовської, В. Бойко та ін. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. – Львів, 1995. – С. 280.*

4. Київ. Початок видання газети “Наддністрянський комуніст” – органу Краєвого комітету Української Комуністичної партії (боротьбистів) Наддністрянщини. *Наш шлях (Кам’янець-Подільський) – 1920. – 10 лютого.*

8. Варшава (Польща). Звернення з нотою до уряду Польщі, згідно з уповноваженням уряду УНР, міністра праці О. Безпалко, в якій вказувалося на необхідність укомплектування армії УНР амуніцією, одягом і санітарними засобами; зав’язання двосторонніх торгівельних відносин та відкриття транзиту через Польщу на Україну; залишення адміністративної української влади та органів самоврядування на території, зайнятій польським військом; припинення реквізицій українського майна та арештів галичан у Східній Галичині. *Гражданская война на Украине. (1918 – 1920). Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах. – Т. 2. – К., 1967. – С. 656 – 658; ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 3. – Спр. 24. – Арк. 3 – 4; Громадська думка (Львів). – 1920. – 19 січня.*

14 січня (середа)

1. Луцьк, Волинської губернії. Аудієнція міністра закордонних справ УНР А. Лівницького з начальником Польської держави Ю. Пілсудським, на якій останньому було вручено “Меморандум Голови Директорії УНР в справі поводження польських військових властей на території України, зайнятій польським військом”. *Огієнко І. Рятування України. На тяжкій службі своєму народові. – Вінніпег, 1968. – С. 63 – 64.*

1. Летичів, Нікополь. Вступ до міст частин Червоної армії. *Красное знамя. – 1920. – 16 січня.*

1. Отримання командування армії УНР відомостей про укладення у Вінниці 24 грудня 1919 р. угоди (“нової злуки”) армії УНР і УГА. Реального об’єднання між арміями не відбулося. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма. – К., 2002. – С. 271 – 272.*

2. Львів. Перше засідання Української головної професіональної ради, головою якої обрано П. Буняка. *Вперед (Львів). – 1920. – 16 січня.*

15 січня (четвер)

1. Гайворон, Бершадь, Ольгопольського повіту, Подільської губернії. Вступ до міст частин армії УНР (полку Чорних Запорожців). *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма. – К., 2002. – С. 306.* За іншими даними, 15 січня полк Чорних Запорожців у Голованівську отримав наказ від Штабу армії УНР вирушити на Гайворон для переговорів з частинами УГА щодо об’єднання армій. 17 січня полк Чорних Запорожців вступив до Гайворона. – *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців. – Львів, 1929. – С. 22.*

1. Наказ Начального вождя УГА генерала О. Микитки про відступ частин Галицької армії на південь. До Румунії відбув отаман Цімерман для переговорів з урядом щодо можливостей переходу УГА на його територію у випадку вступу до Одеси частин Червоної армії та початку воєнних дій проти УГА. *Денник Начальної Команди Української Галицької Армії. – Нью-Йорк, 1974. – С. 176.*

1. Наказ начальника тилу 13-ї армії про встановлення революційного

порядку і боротьбу з бандитизмом і контрреволюцією на території Харківської і Донецької губерній. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 270 – 273.

1. Харків. Засідання міського комітету КСРМУ, на якому створено губернське організаційне бюро з завданням підготувати і скликати губернський з'їзд КСРМУ. *Образование и деятельность комсомольской организации Харьковщины. 1917 – 1920. Документы и материалы.* – Харьковское книжное издательство, 1961. – С. 154 – 155.

3. Харків. Засідання Промбюро, на якому заслухано доповідь комісії з налагодження шкіряної промисловості при Промбюро. Ухвалено постанови про обов'язкову реєстрацію в губкомітетах шкіряної промисловості наявної кількості шкіряної сировини, готової шкіри і напівфабрикатів у її власників; купівля і продаж шкіри (крім галантерейних виробів) приватними особами і організаціями без дозволу органів губшкіри заборонялася. Ухвалено націоналізувати склади нафтових фірм. *ЦДАВО України. – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 2 – 2 зв. – 3. Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 512.

8. США. Делегати з'їзду Українського народного комітету надіслали до прем'єр-міністрів країн Антанти телеграми, в яких виступили на захист “з'єднаної і неподільної Української Республіки” та різко засудили окупацію Східної Галичини Польщею. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР.* – Львів, 1995. – С. 330.

16 січня (п'ятниця)

1. Кам'янець-Подільський. До міста прибув міністр закордонних справ УНР А. Лівіцький і відпоручник начальної команди польських військ капітан А. Чарноцький. *Наш шлях (Кам'янець-Подільський).* – 1920. – 16 січня.

1. Після невдалої спроби повторного захоплення Умані, армія УНР почала просування у південно-східному напрямку до р. Синюхи за маршрутом селищ Перегонівка – Лебединка – Троянка – Казимирівка.

Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма. – К., 2002. – С. 276.

1. Частини відступаючої Добровольчої армії тримали лінію Бірзула (суч. Котовськ) – Ольвіополь (суч. Первомайськ) – ст. Знам'янка. Частини Червоної армії тримали лінію Козятин – Фастів та Могилів-Подільський – Тульчин. Поміж цими лініями утворилася нейтральна полоса, в якій порядок підтримувався громадською самоохороною. Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців. – Львів, 1929. – С. 22; Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – К., 2003. – С. 339.

1. 1-й корпус УГА вимаршував до району Жабокріч – Торканівка – Гонорівка, 2-й корпус просувався в напрямку на Бершадь, 3-й корпус рухався вздовж залізничної дороги Бірзула (суч. Котовськ) – Чубівка. Денник Начальної Команди Української Галицької Армії. – Нью-Йорк, 1974. – С. 170.

1. Гайворон, Ольгопільського повіту, Подільської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців. – Львів, 1929. – С. 22.

16 – 17 січня (п'ятниця – субота)

1. Козелець, Козелецького повіту, Чернігівської губернії. III повітовий з'їзд рад за участю 105 делегатів, на якому заслухано звіти повітревкома, проведено вибори до повітвиконкому та на губернський з'їзд рад, ухвалено резолюцію з земельного питання. Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920. – К., 1975. – С. 190 – 191, 429.

17 січня (субота)

1. Варшава (Польща). Наказ начальника Польської держави Ю. Пілсудського про утворення комісаріату земель Волині й Подільського фронту замість Волинської округи цивільного уряду східних земель. Головним комісаром комісаріату призначено А. Мінкевича, Волинського округу – С. Равіч-Смольського, Подільського округу – Б. Крачкевича. Урядовий щоденник уряду Подільської округи цивільного уряду земель Волині й Подільського фронту, Кам'янець-Подільський. – 25 березня, № 1. – С. 2 – 3.

8. Нота уряду УНР до Найвищої Ради Союзних і Сполучених Держав у Парижі з проханням дозволити “вільний перевіз на Україну ліків, санітарного матеріалу, які урядом УНР давно вже закуплені на заході Європі”. *Літопис української революції*. – Львів, 1924. – Т. 2, кн. 5. – С. 190 – 191; *Симон Петлюра. Статті, листи, документи*. – Нью-Йорк, 1956. – Т. 1. – С. 243 – 244.

17 – 19 січня (субота – понеділок)

1. III з'їзд рад Городнянського повіту, Чернігівської губернії, за участю 135 делегатів, на якому заслухано звіт повітового ревкому, доповіді земельного відділу, раднаргоспа та ухвалено відповідні резолюції. Ухвалено залишити в найменшій кількості радгоспи через “земельний голод в повіті”. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920*. – К., 1975. – С. 192 – 193, 429.

18 січня (неділя)

1. Кривий Ріг, Катеринославської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 22 січня.

1. Деражня, Бар, Подільської губернії. Вступ до міст частин Червоної армії. *Красное знамя*. – 1920. – 21 січня.

1. с. Мотовилівка, Житомирського повіту, Волинської губернії. Вступ частин польського війська. *Pierwsza wojna polska (1918 – 1920). Zbiór wojennych komunikatyw prasowych Sztabu Generalnego WP*. – Warszawa, 1920. – S. 189.

1. с. Вовча Балка, Балтського повіту, Одеської губернії. Нарада командування армії УНР, що перебувала в Зимовому поході, на якій було заслухано пропозицію Ревкома Правобережжя визнати його владу. Цю ідею було відкинуто як таку, що повністю суперечить ідеології війська, яке боролось за національну суверенність України на демократичному ґрунті. Ухвалено рішення по можливості уникати сутичок з Червоною армією і продовжувати військові акції невеликими групами. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма*. – К., 2002. – С. 277 – 279. *За іншими даними, нарада відбулася 17 січня*. – *Доценко О. Зимовий похід*. – К., 2001. – С. 47.

1. Харків. Об'єднане засідання харківських губкомітетів КП(б)У і УКП (боротьбистів), на якому розглянуто питання про подальшу спільну роботу в органах влади. Скасовано постанову про недопуск боротьбистів до губревкомів та повітревкомів КП(б)У. *Комуніст (Київ)*. – 1920. – 31 січня.

3. Харків. Циркулярний лист ЦК КП(б)У губернським парткомам про завдання партійної роботи в галузі кооперації, яким ставилася задача оволодіння сильною на Україні селянською кооперацією, що знаходилася в руках “міцного селянства” і кулацького елемента; відділи губкомів і повіткомів повинні були залучати до роботи в сільській кооперації бідноту та середняка. *Історія колективізації сільського господарства Української РСР. Збірник документів і матеріалів у трьох томах.* – Т. 1. – К., 1962. – С. 52.

4. Київ. III з'їзд делегатів Всеукраїнської учительської спілки (ВУС). Більшість учасників, що організувалася у фракції комуністів-боротьбистів й анархістів ухвалила постанову про ліквідацію ВУС. Натомість вирішено організувати нову Всеукраїнську спілку працівників школи та соціалістичної культури, для чого обрано організаційний комітет. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 10 червня.

18 – 20 січня (неділя – вівторок)

1. Армія УНР перейшла р. Синюху через добринську переправу в район м. Хмельова, опинившись в смузі охоронних і розвідчих частин Добровольчої армії. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма.* – К., 2002. – С. 280.

19 січня (понеділок)

1. Загони отамана Н. Махна розташувались в районі Гуляйполя, Олександрівської губернії. *Верстюк В. Махновщина.* – К., 1991. – С. 221 – 222.

1. Харків. Засідання Всеукрревкому, на якому заслухані питання про врегулювання законодавства на Україні; комісії при Всеукрревкомі; смертну кару. *ЦДАВО України.* – Ф. 2360. – Оп. 1. – Спр. 3. – А. 51.

1. Каховка, Дніпровського повіту, Херсонської губернії. Вступ частин Червоної армії. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 818.

1. Саврань, Балтського повіту, Одеської губернії. Вступ полку Чорних Запорожців армії УНР. *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців.* – Львів, 1929. – С. 23.

4. Луцьк. Відновлено діяльність товариства “Просвіта”. *Вперед (Львів).* – 1920. – 5 лютого.

20 січня (вівторок)

1. Харків. Засідання Всеукрревкому, на якому ухвалено проект декларації про земельну політику на Україні та положення про воєнну політику на Україні. *ЦДАВО України.* – Ф. 2360. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 63.

1. Москва (Росія). Засідання Політбюро ЦК РКП(б), на якому обговорено проект про організацію Ради української трудової армії. *Владимир Ильич Ленин. Биографическая хроника.* – М., 1977. – Т. 8. – С. 236.

1. Резолюція Центрального бюро КСРМУ про інтернаціональний принцип побудови КСРМУ та про боротьбу з націоналістичними організаціями молоді на Україні. *Образование и деятельность комсомольской организации Харьковщины. 1917 – 1920. Документы и материалы.* – Харьковское книжное издательство, 1961. – С. 159.

3. Харків. Засідання Промбюро, на якому ухвалені постанови про введення монополії на донецьке вугілля та про націоналізацію великих шахт Донецького басейну, 15 антрацитових і 61 вугільну, які давали 70 % вугілля усього басейну. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 514 – 517.

4. Калуш. Відкриття у місті першої української приватної гімназії. *Вперед (Львів).* – 1920. – 27 січня.

20 – 22 січня (вівторок – четвер)

1. З'їзд рад Чернігівського повіту, Чернігівської губернії. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920.* – К., 1975. – С. 421.

20 – 25 січня (вівторок – неділя)

1. Київ. Установчий з'їзд УСДРП (незалежних правих), на якому затверджено програму і прийнято нову назву партії – Українська комуністична партія (УКП). Обрано ЦК УКП: голова – А. Драгомирецький, секретар – М. Авдієнко, заступник голови – А. Річицький, члени – М. Ткаченко, В. Мазуренко, В. Фідровський, В. Шахрай, Л. Довбня, Ю. Яворський та ін. Офіційним друкованим органом партії затверджено газету “Червоний прапор”. Відновлення радянської влади укапісти вважали за окупацію, а ревкоми – силою, що затримує розвиток української революції. Представники УКП входили до складу ВУЦВК і місцевих рад. *Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. – Сучасність, 1983. – Т. 1. – С. 438 – 440.*

20 – 26 січня (вівторок – понеділок)

1. V з'їзд рад Сосницького повіту, Чернігівської губернії, за участю 160 делегатів, на якому заслухано звіт повітревкому, доповіді з земельного, продовольчого, паливного питань, проведено вибори членів повітвиконкому та ухвалено резолюції з паливного і продовольчого питань. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920. – К., 1975. – С. 194 – 195, 430.*

20 січня (вівторок) – середина лютого

1. Кам'янець-Подільський, Подільської губернії. Проведення реєстрації населення міста відповідно до наказу польського коменданта Кам'янецького повіту та міста. *Вперед (Львів). – 1920. – 26 лютого; Громадська думка (Львів). – 1920. – 27 лютого.*

8. Президент УНРади Є. Петрушевич надіслав до Верховної ради Паризької мирної конференції ноту протесту у зв'язку з масовими репресіями польського окупаційного режиму проти українського населення Східної Галичини. *Кугутяк Микола. Історія Української націонал-демократії (1918-1929). Том 1. – Київ. – Івано-Франківськ, 2002. – С. 505.*

21 січня (середа)

1. с. Гусівка, Єлисаветградського повіту, Херсонської губернії. Нарада командуючих дивізіями армії Зимового походу, на якій вирішено прорвати більшовицьке зазілля окремими колонами (групами), рухаючись до району Черкаси – Чигирин – Канів. До складу південної колони отамана М. Омеляновича-Павленка увійшла Запорізька дивізія, 3-й кінний полк і штаб армії, до складу північної колони отамана Ю. Тютюнника – Київська та Волинська дивізії. Колони рухались різними маршрутами, дезорганізуючи комунікації Червоної армії. *Тютюнник Ю. Зимовий похід. 1919 – 1920 рр. – Нью-Йорк, 1966. – С. 57 – 59; Омелянович-Павленко М. Спогади українського командарма. – К., 2002. – С. 280 – 281; Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців. – Львів, 1929. – С. 23.*

1. Харків. Постанова Всеукрреволюкому про анулювання законів і положень, виданих білогвардійською владою. На території України набирали чинності декрети, видані РНК України до наступу білогвардійців. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 47.*

1. Москва (Росія). Засідання РНК РСФРР, на якому затверджено “Положення про Українську Раду трудової армії” та призначено Й.В. Сталіна головою Уккратрударма. *Владимир Ильич Ленин. Биографическая хроника. – М., 1977. – Т. 8. – С. 241.*

1. Севастополь. В ніч на 22 січня білогвардейською контррозвідкою схоплений міський комітет більшовиків. Було знайдено типографію з прокламацією “К офицерству”, вибухові речовини. Увесь комітет (9 чоловік) страчено в ніч на 24 січня. *Борьба за советскую власть в Крыму. – Симферополь, 1961. – Т. II. – С. 228 – 229.*

1. Полтава, Полтавської губернії. Губернська конференція КП(б)У. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 436 – 437.*

3. Ужгород. З’їзд українських кооператорів. Заснування банку Закарпатської України. *Громадська думка (Львів). – 1920. – 29 січня, 20 лютого.*

3. Москва (Росія). Спільна постанова РНК РСФРР та Всеукрревкому про Українську раду трудової армії (Уккратрударм), яка створювалася в районі Південно-Західно фронту на Україні (на Донбасі) з задачами максимального посилення видобудку продовольства, палива, сировини, встановлення трудової дисципліни на підприємствах, постачання їх робочою силою. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 518 – 519.

4. Львів. Концерт, присвячений пам'яті видатного українського композитора Осипа Нижанківського, організований товариством “Львівський Боян” у залі музичного товариства ім. М. Лисенка. *Вперед (Львів).* – 1920. – 23 січня.

22 січня (четвер)

1. Харків. Всеукрревком ухвалив декларацію про військову політику радянської влади на Україні, в якій підтверджувалася чинність угоди від 1 червня 1919 року про необхідність повного об'єднання військових сил самостійної України і Росії. Територія звільненої України до остаточного оформлення взаємин з радянською Росією мала складатися з двох військових округів, які входили б у загальну організаційну систему Росії з українським командним складом. Ліквідація українського партизанства проголошувалася умовою боєздатності Червоної армії на Україні. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 49 – 52.

7. Болехів. Померла Н. Кобринська (1855 – 1920), українська письменниця і громадська діячка, засновниця жіночого емансипаційного руху в Східній Галичині. *Громадська думка (Львів).* – 1920. – 25 січня; *Наш шлях (Кам'янець-Подільський)* – 1920. – 4 лютого.

8. Варшава (Польща). Дипломатична місія УНР надіслала п'ять нот протесту до уряду Польщі у справі порушення прав суверенності УНР польською військовою владою на Поділлі. *ЦДАВО України.* – Ф. 1065. – Оп. 5. – Спр. 2. – Арк. 12 – 14, 16 – 18, 24 – 26, 27 – 28 зв., 29 – 30; *Літопис української революції.* – Львів, 1924. – Т. 2, кн. 5. – С. 200 – 215;

Громадська думка (Львів). – 1920. – 31 січня.

8. Варшава. Голова Директорії Головний отаман військ УНР С. Петлюра звернувся з меморандумом до Ю. Пілсудського, в якому виклав факти ворожого ставлення польської військової влади та адміністрації до українського населення. *Симон Петлюра. Статті, листи, документи. – Нью-Йорк, 1956. – Т.1. – С. 244 – 245.*

8. Рим (Італія). Папа Римський Бенедикт XV прийняв представників дипломатичної місії УНР в Італії. Було іменовано о. Дженоккі для поїздки на Україну для передачі грошової (100 тисяч лір) та лікарської допомоги постраждалому населенню України. *Вперед (Львів). – 1920. – 6 березня; Громадська думка (Львів). – 1920. – 12 березня, 28 березня.*

23 січня (п'ятниця)

1. Москва (Росія). Наказ Реввійськради Республіки про створення Харківського і Київського військових округів, які мали тісний зв'язок з урядом УСРР. До складу Харківського округу увійшли Харківська, Катеринославська, Полтавська, Донецька губернії; до складу Київського округу – Київська, Чернігівська, Волинська, Подільська, Одеська і Херсонська губернії. *Українська РСР в період громадянської війни. – К., 1970. – Т. 3. – С. 47.*

1. Частини відступаючої Добровольчої армії тримали лінію Голта (суч. Первомайськ) – Новоукраїнка. Частини Червоної армії наступали збоку Голованівська. *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців. – Львів, 1929. – С. 24.*

1. Перемарш північної колони армії УНР під проводом отамана Ю. Тютюнника до району Вільшани – Кирилівка, Звенигородського повіту, Київської губернії. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма. – К., 2002. – С. 304.*

3. Харків. Засідання Промбюро, на якому ухвалені постанови Всеукраїнської комісії з цукрової промисловості; прийнято рішення організувати Бюро відділу металу Вищої ради народного господарства (ВРНГ). *ЦДАВО України. – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 6 – бзв.*

24 січня (субота)

1. Єлисаветград (суч. Кіровоград), Херсонської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 811.

1. Переправа полку Чорних Запорожців армії УНР на східний берег р. Синюха. Прибуття надісланого начальником Ольвіопольського району полковником Поповим за дорученням головного командування Збройних Сил Півдня Росії делегації з умовами миру і співпраці для боротьби проти Червоної армії. Делегацію було направлено з охороною в напрямку Канева на розшук штабу армії УНР. *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців.* – Львів, 1929. – С. 25.

1. Цирулярний лист ЦК КП(б)У партійним комітетам про роботу на селі. Найголовнішою задачею партії на Україні проголошувалося завоювання трудящих мас селянства шляхом проведення агітаційно-просвітницької роботи на селянських конференціях, мітингах; парками разом з ревкомаами мали брати участь в створенні органів радянської влади на місцях. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 53 – 55.

6. Бахмут (суч. Артемівськ), Донецької губернії. Наказ повітового ревкому про введення у місті трудової повинності. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 274 – 275.

25 січня (неділя)

1. с. Володимирівка, Єлисаветградського повіту, Херсонської губернії. Зустріч південної колони армії УНР під проводом отамана М. Омеляновича-Павленка з повстансько-партизанськими загонами отамана А. Гулого-Гуленка. Нарада в штабі отамана А. Гулого-Гуленка, на якій він доповів командуванню армії УНР про ситуацію, в якій він опинився (організація повстанських загонів під його керівництвом “охоплювала

терени Херсонщини, Катеринославщини, вище по Дніпру до Холодного Яру”); ухвалено рішення про входження загонів отамана А. Гулого-Гуленка до армії УНР. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма. – К., 2002. – С. 289 – 290.*

1. Мелітополь, Олександрівської губернії. Організація повітового ревкому. *За власть Советов. Сборник документов и воспоминаний о борьбе трудящихся за установление и упрочение Советской власти на территории Запорожской области в 1917 – 1920 гг. – Запорожский облгиздат, 1957. – С. 110.*

1. Проскурів (суч. Хмельницький), Подільської губернії. Польська адміністрація на чолі зі старостою Іваницьким обійняла владу в Проскурівському повіті. *Вперед (Львів). – 1920. – 8 лютого; Наш шлях (Кам'янець-Подільський). – 1920. – 29 січня.*

2. Львів. Святковий вечір працівників друкарської галузі, присвячений 50-й річниці першого страйку друкарів у Львові. *Вперед (Львів). – 1920. – 27 січня.*

26 січня (понеділок)

1. Вільшани, Звенигородського повіту, Київської губернії. Делегація від Добровольчої армії розшукала частини армії УНР (Київську дивізію отамана Ю. Тютюнника) для передачі пропозиції до штабу армії УНР утворити військовий союз для боротьби проти більшовиків. Ці пропозиції було відхилено. *Тютюнник Ю. Зимовий похід. 1919 – 1920 рр. – Нью-Йорк, 1966. – С. 36 – 37. М. Омельянович-Павленко подає іншу дату – 28 січня. – Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма. – К., 2002. – С. 305.*

1. Гуляйполе, Олександрівської губернії. Вступ частин Червоної армії. Повстанська армія отамана Н. Махна як єдине організоване ціле припинила своє існування. *Верстюк В. Махновщина. – К., 1991. – С. 223.*

1. Каховка, Дніпровського повіту, Херсонської губернії. Організація ревкому. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 818.*

3. Харків. Засідання Всеукрревкому, на якому ухвалено постанову про врегулювання цукрової промисловості на Україні. *ЦДАВО України*. – Ф. 2360. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 74.

27 січня (вівторок)

1. Харків. Постанова Всеукрревкома “Про об’єднання діяльності УСРР з РСФРР”, відповідно до якої на Україні набирали чинності декрети РСФРР, що стосувалися об’єднаних органів влади і підвідомчих установ. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 55 – 56.

1. Харків. Засідання Промбюро, на якому затверджені положення про крипільну комісію Главліському; ухвалено скасувати залізничну інспекцію з прийому палива. *ЦДАВО України*. – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 10 – 10 зв. – 11.

27 – 28 січня (вівторок – середа)

4. Кам’янець-Подільський. Засідання комітету при головноуповноваженому уряду УНР, на якому ухвалено надати артистам Орлову, Стаднику та Макаренку допомогу на заснування “Українського незалежного театру”. Також надано субсидії на видання студентського часопису “Нова думка” та музичному товариству “Українська філармонія”. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 8 лютого.

28 січня (середа)

1. Харків. Засідання Всеукрревкому, на якому розглянуто питання про поділ Херсонської губернії на Одеську та Херсонську губернії. До Одеської губернії належали Одеський, Тираспольський, Очаківський та Ананьївський повіти з губернським містом Одесою; до Херсонської губернії – решта повітів з губернським містом Миколаєвим. Кордоном губернії ставала р. Південний Буг. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 888.

1. Варшава (Польща). Засідання членів уряду УНР і урядових осіб,

на якому заслухано повідомлення голови Директорії С. Петлюри про пропозицію фінансово-економічних французьких груп уряду УНР заключити торгівельний договір про постачання Україною збіжжя і цукру. Цю пропозицію було підтримано всіма присутніми, крім в.о. держсекретаря товариша внутрішніх справ П. Христюка. *Симон Петлюра. Статті, листи, документи. – Т. III. – К., 1999. – С. 177 – 178.*

1. Кам'янець-Подільський, Подільської губернії. До міста прибув польський староста Ю. Губерт, колишній урядник Тернопольського староства. *Наш шлях (Кам'янець-Подільський). – 1920. – 29 січня.*

4. Харків. Ухвалення Всеукраїнським урядом постанови про створення Всеукраїнської комісії охорони здоров'я. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодні: Хронологічний довідник. – К., 1995. – С. 335.*

7. Полтава, Полтавської губернії. Помер П. Мирний (1849 – 1920), український письменник, фольклорист, публіцист, громадський і культурний діяч. *Український пролетар (Катеринослав). – 1920. – 21 березня.*

29 січня (четвер)

1. Кам'янець-Подільський, Подільської губернії. Нарада ЦК УСДРП за участю О. Безпалка, І. Мазепи, А. Лівичького, М. Шадлуна, І. Романченка, на якій обговорено ситуацію, що склалася в Україні, декларацію дипломатичної місії УНР до уряду Польщі від 2 грудня та перспективи діяльності уряду УНР. У резолюції наради відзначалося про необхідність скликання предпарламенту із законодавчими функціями; категорично відкидалася ідея запрошення іноземних військ на територію України. *ЦДАВО України. – Ф. 3805. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 1 – 2 – 3; Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – К., 2003. – С. 343 – 349; Вперед (Львів). – 1920. – 14 березня.*

29 – 31 січня (четвер – субота)

1. Чернігів. V Чернігівська губернська конференція КП(б)У, на якій заслухано звіт губпарткома, доповіді з місць, про роботу профспілок, на селі та серед молоді, проведено вибори губпарткома та ухвалено

відповідні резолюції. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920.* – К., 1975. – С. 197 – 204.

30 січня (п'ятниця)

1. Польський уряд скасував Галицький крайовий сейм і краєвий виділ. Замість останнього створено Тимчасовий самоуправний виділ на чолі з Генеральним делегатом, який призначався урядом. До виділу входив лише один українець. *Кугутяк Микола. Історія Української націонал-демократії (1918 – 1929). Том 1.* – Київ. – Івано-Франківськ, 2002. – С. 201 – 202

3. Харків. Всеукрревком видав постанову про порядок управління цукровою промисловістю України, про суворий облік сировини, продукції, обладнання, централізований розподіл цукру і охорону цукрових заводів. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні.* – К., 1957. – С. 521 – 522.

31 січня (субота)

1. Волчанський повіт, Харківської губернії. Безпартійна селянська конференція, на якій ухвалено резолюції про підтримку радянської влади, про постачання хлібом Червоної армії. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 203.

1. Ямпіль, Подільської губернії. Повітовий з'їзд представників державних повітових інституцій УНР, народної управи і війська, на якому обрано найвищий орган управління повітом – Ямпільську повітову виконавчу раду УНР. *ЦДАВО України.* – Ф. 538. – Оп. 1. – Спр. 174. – Арк. 8.

1. Перехід залізниці Цвітково – Христинівка полком Чорних Запорозжців армії УНР. *Монкевич Б. Чорні Запорозжці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорозжців.* – Львів, 1929. – С. 26.

Початок січня

1. Район м. Одеси. Створення за ініціативою командування УГА двох українських піших полків (1-го Чорноморського та 2-го Запорозького) з

колишніх військовополонених армії УНР. В кінці лютого деякі сотні було розформовано й влито до більшовицьких частин, а з решти утворено 361-й український радянський стрілецький полк при 41-й більшовицькій дивізії зі штабом у Тирасполі. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – К., 2003. – С. 361 – 362.*

1. Район м. Умані. Уповноваженим від уряду УНР політичним референтом Чубуком відновлено демократичну владу, місцеву охорону, розвинено інформаційно-агітаційну діяльність газети “Україна”. Повітовим комісаром призначено Дерещука. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма. – К., 2002. – С. 253.*

1. Львів. Для узгодження й активізації методів боротьби проти польського окупаційного режиму, сформування єдиного національного фронту засновано координаційний центр – Міжпартійну раду. До її складу увійшли представники Української трудової, Української радикальної, Української соціал-демократичної та Української християнсько-суспільної партій. Головою ради обрано професора Львівського університету К. Студинського (1868 – 1941), секретарем – голову УНТП В. Бачинського (1880 – 1927). Рада підтримувала постійні зв’язки з урядом Є. Петрушевича. *Західно-Українська Народна Республіка. Том 1. Документи і матеріали у 5-ти томах. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 24; Верига Василь. Визвольні змагання в Україні. 1914-1923 рр. – У 2-х томах. Том 1. – Львів, 1998. – С. 498; Кугутяк Микола. Історія Української націонал-демократії (1918-1929). Том 1. – Київ – Івано-Франківськ, 2002. – С. 211*

Перша половина січня

2. Вінниця. Ревком УГА взяв на облік у регіоні 15 тис. стрільців і старшин, хворих на тиф. Дві тисячі з тих, хто видужав, були задіяні ревкомом для охорони важливих об’єктів міста і патрульної служби. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. – Львів, 1995. – С. 280.*

Не пізніше середини січня

1. Кам’янець-Подільський. Утворення кам’янецької (Української)

Національної ради (КНР) з представників УПСФ, УПСР, УПСС, УХДП, УНТП, УНРП, УНДП на чолі з М. Корчинським (с.-ф.) та заступників: С. Барана (н.-т.), І. Липи (с.-с.), В. Голубовича (с.-р.). Мета КНР – бути в опозиції голові Директорії С. Петлюрі і уряду УНР та перебрати на себе функції парламенту. *Літопис української революції. – Львів, 1924. – Т. 2, кн. 5. – С. 175 – 182; Стрілець В. Українська радикально-демократична партія: витоки, ідеологія, організація, діяльність (кінець XIX століття – 1939 рік). – К., 2002. – С. 221.*

Середина січня

1. Харків. Губпарком української партії лівих соціал-революціонерів (борбистів) уклав угоду з губпаркомом комуністів, відповідно до якої було порівну поділено відповідальність за політику радянської влади. По одному з представників борбистів було включено до складу губревкому, райревкому та повітревкому. *Борьба (Харків). – 1920. – 28 квітня.*

Кінець січня

1. При начальній команді УГА утворено політичний відділ, який за відсутності диктатора Є. Петрушевича взяв на себе функції політичного центру. Його провідні діячі О. Лисняк, О. Станімір, Д. Паліїв підтримували тісні стосунки з Вінницьким ревкомом і висловилися за співробітництво з командуванням 44-ї дивізії XII Червоної армії. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. – Львів, 1995. – С. 283.*

Січень

1. Полтава. III з'їзд рад Полтавської губернії. *Трудящиеся Полтавщины в борьбе за установление и укрепление советской власти. (1917 – 1920). – Полтава, 1957. – С. 173.*

4. Чернігів. Протягом двох тижнів тривала виставка пам'яток української минувшини. *Культурне будівництво в Українській РСР 1917–1927. Збірник документів і матеріалів. – К., 1979. – С. 230.*

1 лютого (неділя)

1. Кам'янець-Подільський, Подільської губернії. Польський староста міста Ю. Губерт розпустив міську думу й призначав замість неї магістрат на чолі з бургомістром О. Шульмінським. *Огієнко І. Рятування України. На тяжкій службі своєму народові. Вінніпег, 1968. – С. 55.*

1. Вінниця, Подільської губернії. Повітова нарада представників волосних та сільських ревкомів, фабкомів і профспілок. *ЦДАВО України. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 289. – Арк. 10.*

4. Нью-Йорк (США). Початок видання газети “Українські щоденні вісти”. *Вперед (Львів). – 1920. – 7 березня.*

2 лютого (понеділок)

1. Харків. Засідання Всеукраїнському, на якому розглянуто питання про губернії, що входять до Харківського та Київського військових округів; затверджено план і роботи земельної комісії; ухвалено постанову про те, що Дніпровський повіт тимчасово підлягає в адміністративному та політичному відношеннях Херсонській губернії, а Мелітопольський та Бердянський повіти – Єкатеринославській губернії; ухвалено постанову про застосування найвищої міри покарання – розстрілу до активних контрреволюціонерів на Україні. *ЦДАВО України. – Ф. 2360. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 117 – 118; Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 57 – 58; История милиции Украинской ССР в документах и материалах. – К., 1969. – Т. 1. 1917 – 1937 гг. – С. 157 – 158.*

1. Варшава (Польща). Дозвіл Головного командування війська польського на формування в районі Кам'янця-Подільського та Нової Ушиці окремого українського батальйону (4-ї стрілецької бригади на чолі з полковником О. Шаповалом). *ЦДАВО України. – Ф. 1078. – Оп. 2 – Спр. 119. – Арк. 3.*

2 – 6 лютого (понеділок – п'ятниця)

1. Чернігів. II Чернігівський губернський з'їзд рад (пізніше його стали називати III губернським з'їздом рад) за участю 165-х делегатів, на

якому ухвалено резолюції про поточний момент і єдність з пролетаріатом Росії, з продовольчого, земельного, паливного питань, проведено вибори губвиконкому. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920.* – К., 1975. – С. 204 – 213.

3 лютого (вівторок)

1. Миколаїв, Херсон. Вступ до міст частин Червоної армії. *Красное знамя.* – 1920. – 9 лютого .

1. Зважаючи на загрозу з боку частин Червоної армії, які просувались до Одеси, НК УГА ухвалила переправитися до Румунії через р. Дністер між Тирасполем і Рашковим та видала відповідну директиву корпусам УГА. Проте ці розпорядження були проігноровані особовим складом УГА. З'єднання та частини галицької армії залишилися на території південного Поділля та північної Херсонщини. *Денник Начальної Команди Української Галицької Армії.* – Нью-Йорк, 1974. – С. 190 – 194.

1. Канів, Київської губернії. Бій за місто частин армії УНР (північної колони отамана Ю. Тютюнника) з частинами Червоної армії. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма.* – К., 2002. – С. 307.

1. Суми, Харківської губернії. З'їзд селян, робітників, службовців, зайнятих в цукровій промисловості з Харківської, Чернігівської та Полтавської губернії, на якому розглянуто питання про відбудову цукрової промисловості. *ЦДАВО України.* – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 289. – Арк. 1

1. Перехід залізниці Корсунь – Сміла полком Чорних Запорожців армії УНР. *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців.* – Львів, 1929. – С. 27.

3 – 6 лютого (вівторок – п'ятниця)

1. Богодухівський повіт, Харківської губернії. Безпартійна селянська конференція за участю 215 делегатів (більшість “під виглядом безпартійних – самостійники, петлюрівці”), на якій ухвалено резолюції з продовольчого питання (на підтримку продорганів радянської влади та твердих цін), з поточного моменту (на підтримку України як окремого народногосподарського організму з власним правлячим центром),

видано наказ земельній комісії. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 200 – 201.

4 лютого (середа)

1. Київ. Безпартійна робітничка конференція за участю 775 делегатів, які представляли 30 тисяч робітників. *ЦДАВО України.* – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 289. – Арк. 4.

5 лютого (четвер)

1. Харків. Засідання Всеукрревкому, на якому розглянуто питання про розподіл роботи між його членами (Г.І. Петровський – загальне керівництво будівництвом радянської влади на Україні; Д.З. Мануїльський – земельні справи; Г.Ф. Гринько – освіта та здоров'я; М.К. Владимиров – продовольство; Є.П. Терлецький – юстиція); поповнення Всеукрревкому новими членами (Х.Г. Раковський – загальне керівництво політикою уряду та зв'язок з Південно-Західним фронтом, В.П. Затонський – член Реввійськради Республіки та представництво Всеукрревкому в Київському районі, В.Я. Чубар – народне господарство та трудсобез); ухвалено скликати Всеукраїнський з'їзд рад не пізніше 15 квітня; ухвалено закон “Про землю”. Всі поміщицькі, казенні, монастирські, церковні землі без викупу передавалися трудящим селянам України, насамперед безземельним і малоземельним. В користування селян передавалися також землі радгоспів, організованих у 1919 р. на базі поміщицьких маєтків. Закон визнавав недоторканими форми землеволодіння, що збереглися на той час (подвірну, хутірську, відрубну, общинну). З 7 по 14 березня всім волосним військомам, райкомам і губкомам наказувалося провести “селянський тиждень” для популяризації та роз'яснення земельного закону. *ЦДАВО України.* – Ф. 2360. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 126 – 127; *Український пролетар (Катеринослав).* – 1920. – 22 лютого, 9 березня; *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 58 – 61.

1. Гуляйполе, Олександрівської губернії. Після обеззброєння частин Червоної армії отаман Н. Махно у своїх листівках закликав селянство до боротьби з більшовиками. *Верстюк В. Махновщина*. – К., 1991. – С. 225.

1. Перехід північної групи армії УНР отамана Ю. Тютюнника з району Канева в район Сміла – Бобринська. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма*. – К., 2002. – С. 307.

1. Київ. З'їзд представників волосних ревкомів за участю 80 делегатів. *ЦДАВО України*. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 289. – Арк. 4.

2. Богородчани. Урочисте польське віче та парад, присвячені одержанню Польщею виходу до Балтійського моря. Повітова польська влада примушувала українців брати участь у святкуванні. Однак жоден українець участі у святі не взяв і жоден український священик не відслужив подячного молебня. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 29 лютого.

4. Львів. Товариство “Просвіта” заклало “Мільйонний фонд на видавництво потрібних і необхідних книжок”. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 29 лютого.

5 – 8 лютого (четвер – неділя)

1. Старобільський повіт, Харківської губернії. Безпартійна селянська конференція за участю 700 делегатів (більшість – “куркулі”). *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 203.

6 лютого (п'ятниця)

1. Бірзула (суч. Котовськ), Ананьївського повіту, Одеської губернії. Створення начального ревкому УГА як керівного органу галицького війська. Шефом штабу став полковник А. Шаманек. *Денник Начальної Команди Української Галицької Армії*. – Нью-Йорк, 1974. – С. 196.

1. Сміла, Черкаського повіту, Київської губернії. Вступ до міста частин армії УНР (північної групи отамана Ю. Тютюнника). Вимарш на Черкащину до району селищ Ломовате – Солонківці – Худоліївка. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма*. – К., 2002. – С. 308.

1. Перехід частин південної колони отамана М. Омеляновича-Павленка до с. Цибулеве, що в районі ст. Знам'янка, Кременчуцької губернії. *Омелянович-Павленко М. Спогади українського командарма.* – К., 2002. – С. 310.

1. Командуючий Південно-західним фронтом О.І. Єгоров видав наказ про знищення загонів отамана Н. Махна в районі Гуляйполя. *Верстюк В. Махновщина.* – К., 1991. – С. 225.

1. Москва (Росія). Засідання Політбюро ЦК РКП(б), на якому голова РНК РСФРР В.І. Ленін вніс на затвердження написаний ним проект резолюції про боротьбистів, який було прийнято за основу для передачі його наступного дня до Всеукрревкому. Резолюцією передбачено “визнати боротьбистів партією, яка порушує основні принципи комунізму своєю пропагандою поділу військових сил і підтримкою бандитизму”, виступає “проти лозунгу тісного і найтіснішого союзу з РСФРР”; уся політика мала проводитись “систематично і неухильно до ліквідації боротьбистів”. *Владимир Ильич Ленин. Биографическая хроника.* – М., 1977. – Т. 8. – С. 280; *В.І. Ленін. Повне зібрання творів. Видання п'яте.* – К., 1974. – Т. 40. – С. 118.

3. Харків. Засідання Промбюро, на якому заслухано доповідь представника Главцукру про стан цукрової промисловості на Україні та фінансування цукрових заводів. *ЦДАВО України.* – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 13 – 13 зв. – 14.

6 – 8 лютого (п'ятниця – неділя)

1. Зміївський повіт, Харківської губернії. Безпартійна селянська конференція за участю 230 делегатів (більшість – “куркулі”), на якій ухвалено резолюцію з продовольчого питання (про встановлення товарообміну між селом і містом через селянські продоргани в обхід радянських). *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 202 – 203.

Не пізніше 7 лютого (субота)

1. Харків. Звернення Всеукрревкому до робітників і селян про задачі

остаточного розгрому Денікіна і радянського будівництва на Україні. Проголошувалось утвердження робітничо-селянської влади, української мови як засобу звільнення трудящих мас з-під національного гноблення. Після очищення України від “білогвардейських банд” буде приступлено до виборів на IV з’їзд робітників, селян і червоноармійців України, щоб обрати новий склад ЦВК і РНК УСРР. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 728 – 731.

7 лютого (субота)

1. Одеса, Одеської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. Відступ частин Добровольчої армії у бік Тирасполя (відділ генерала Н. Бредова), на с. Маяки (5-та пехотна дивізія генерала Промтова) та на Овідіополь (відділ генерала Васильєва). *Красное знамя.* – 1920. – 9 лютого, 27 лютого, 29 лютого.

1. Київ. Засідання ЦК УПСР (борбистів), на якому ухвалено постанову про лояльне ставлення до радянської влади і про необхідність відновлення легальної діяльності партії під більшовицьком режимом. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції.* – К., 2003. – С. 337.

1. Начальний ревком УГА видав наказ, відповідно до якого галицькі частини, дислоковані на схід від Дністра, утворювали ЧУГА. Найвищою владою в армії проголошувався начальний ревком, який розпочав переговори з представниками червоних підрозділів Й. Якіра (1896 – 1937), що прибули до штабу I і II галицьких корпусів. У відповідь на це НК УГА звільнила полковника А. Шаманека з посади командуючого 1-м корпусом УГА і ще раз підтвердила команду перейти на територію Румунії. Сформувалось два командування УГА з протилежними програмами. *Денник Начальної Команди Української Галицької Армії.* – Нью-Йорк, 1974. – С. 196, 198 – 199.

1. Вступ частин Червоної армії до с. Цибулів. Вирушення частин південної колони отамана М. Омеляновича-Павленка з с. Цибулів (район ст. Знам’янка) на північний схід. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма.* – К., 2002. – С. 310.

1. Черкаси, Черкаського повіту, Київської губернії. Вступ до міста 5-го Кінного полку Київської дивізії армії УНР. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма.* – К., 2002. – С. 308.

1. Канів, Київської губернії. Вступ до міста кінноти Волинської дивізії армії УНР. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма.* – К., 2002. – С. 307.

1. Валківський повіт, Харківської губернії. Безпартійна селянська конференція за участю 309 делегатів, на якій ухвалені резолюції про монополію та з земельного питання. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 204.

4. Львів. Засідання історико-філософської секції Наукового товариства ім. Т. Шевченка, на якому головою секції обрано доктора М. Кордубу, заступником – доктора В. Вергановського, секретарем – доктора І. Крип'якевича. *Наш шлях (Кам'янець-Подільський) – 1920.* – 20 лютого.

8 лютого (неділя)

1. Москва (Росія). Записка народного комісара іноземних справ Г.В. Чичерина до Політбюро ЦК РКП(б) про необхідність відокремлення “червоної незалежної України” від Росії для локалізації вірогідної війни з Польщею в зв'язку з переговорами Польщі з С. Петлюрою щодо визнання України. *Польско-советская война 1919 – 1920 (Ранее не опубликованные документы и материалы).* – М., 1994. – С. 43 – 44.

1. Полковник УГА А. Шаманек відмінив наказ генерала Г. Ціріца, зобов'язав усі галицькі частини залишатися на місцях, оберігати військово-ве майно, транспорт і надалі утримувати залізницю. Генерали О. Микитка і Г. Ціріц були заарештовані. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР.* – Львів, 1995. – С. 284.

1. с. Байбузи, Черкаського повіту, Київської губернії. З'єднання полку Чорних Запорожців армії УНР з північною колоною отамана Ю. Тютюнника. *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців.* – Львів, 1929. – С. 28. *За іншими даними, це сталося 30 січня.* – *Омельянович-Павленко М. Спогади українського*

командарма. – К., 2002. – С. 305 – 306.

1. Пирятин, Полтавської губернії. Повітовий з'їзд земельних відділів. *ЦДАВО України. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 289. – Арк. 6.*

1. Варшава (Польща). Наказ Головного командування армії УНР про формування в Брест-Литовському 1-ї стрілецької дивізії під командуванням підполковника М. Безручка (з 25 лютого її переменовано в 6-ту стрілецьку дивізію). *Українсько-московська війна 1920 року в документах. – Ч. 1. – Варшава, 1933. – С. 2.*

1. Варшава. Затвердження Головним отаманом військ УНР С. Петлюрою нового штатного розкладу та кошторису Військової секції на чолі з генералом В. Зелінським. *Руккас А., Ковальчук М. Діяльність військової секції при українській дипломатичній місії у Варшаві (грудень 1919 р. – липень 1920 р.) // Київська старовина. – 2003. – № 5. – С. 136 – 137.*

4. Кам'янець-Подільський. Повідомлення про початок видання польської газети “Ziemia Podolska” – позапартійного часопису, присвяченого питанням поширення освіти та польської культури. Редактор – С. Чайковська. *Вперед (Львів). – 1920. – 8 лютого.*

8 – 11 лютого (неділя – середа)

1. Кам'янець-Подільський, Подільської губернії. Засідання кам'янецької Національної ради, на яких розглянуто діяльність Директорії і уряду УНР. Ухвалено резолюцію, в якій головна причина катастрофи УНР вбачалася в політиці Директорії та уряду; Директорія УНР в особі її голови С. Петлюри визначалась як “тимчасовий орган репрезентації” до скликання народного представництва; наголошувалося на тому, що голова Директорії не має права приймати будь-яких основних законів та укладати договори з іншими державами. Резолюція вимагала скликати предпарламент для вирішення питання про верховну владу в УНР та формування її уряду. *Літопис української революції. – Львів, 1924. – Т. 2, кн. 5. – С. 179 – 180; Симон Петлюра. Статті, листи, документи. – Т. III. – К., 1999. – С. 187 – 188.*

9 лютого (понеділок)

1. Київ. Конференція західноукраїнських комуністів. За ініціативою

В.П. Затонського Вінницький комітет УКПП об'єднався з комітетом Східної Галичини й Буковини в Комуністичну партію (більшовиків) Галичини і Буковини, яка фактично стала обласною організацією КП(б)У. Керівні пости в ній зайняли Є. Коханенко, М. Михайлик, В. Порайко. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. – Львів, 1995. – С. 281; Під прапором Жовтня. – Львів, 1957. – С. 629.*

1. с. Байбузи, Черкаського повіту, Київської губернії. Штаб полку Чорних Запорожців одержав наказ про прилучення полку до Київської групи отамана Ю. Тютюнника до часу з'єднання з армією УНР. Полк Чорних Запорожців і Мазепинський кінний полк зводились в бригаду на чолі з полковником П. Дяченко. *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців. – Львів, 1929. – С. 28.*

4. Харків. Постанова Всеукрревкому про призначення українському офтальмологу професору Л.Л. Гіршману довічної пенсії. *Культурне будівництво в Українській РСР. 1917–1927. Збірник документів і матеріалів. – К., 1979. – С.132 – 133.*

9 – 10 лютого (понеділок – вівторок)

1. Полтава, Полтавської губернії. Загальноміська безпартійна конференція, на якій заслухано доповіді губревкому, про продовольче питання, – Червону армію, вибори до рад робітничих і червоноармійських депутатів. Конференція висловила за згуртування сил навколо радянської влади. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 447.*

9 – 13 лютого (понеділок – п'ятниця)

1. Київ. Конференція голів повітревкомів Київської губернії, на якій ухвалено резолюцію про організацію селянських комісій при повітревкомах та виконкомах. *Киевщина в годы гражданской войны и иностранной военной интервенции (1918 – 1920 гг.). Сборник документов и материалов. – К., 1962. – С. 347 – 348.*

10 лютого (вівторок)

1. Генерал О. Микитка видав наказ 2-му корпусу УГА про негайний перехід р. Дністер. При спробі переходу на територію Румунії за наказом начального ревкому УГА ген. Микитка і ген. Цириц були заарештовані. Галицьке військо отримало наказ почепити на шапках поряд з українськими відзнаками червоні стрічки. *Денник Начальної Команди Української Галицької Армії. – Нью-Йорк, 1974. – С. 203 – 204.*

1. 1-й корпус УГА розташовувався в районі Чечельника, в районі Черноміна – Гонорівки – ст. Попелюхи, в районі Тимкова – Слободзея – ст. Слобідки, в районі Балти. 2-й корпус УГА знаходився в районі Бершаді та в Ольгополі. 3-й корпус УГА стояв в районі Кассель – Захаріївка – Бергдорф. Ревком призначив тимчасовим начальним вождем ЧУГА підполковника Вітошинського, а політкомісаром Д. Барчука. *Денник Начальної Команди Української Галицької Армії. – Нью-Йорк, 1974. – С. 201 – 202.*

1. Мелітополь, Олександрівської губернії. Організація ревкому. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 735.*

1. Білозір'я, Сміла, Черкаського повіту, Київської губернії. Вступ до містечок полку Чорних Запорозжців. *Монкевич Б. Чорні Запорозжці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорозжців. – Львів, 1929. – С. 29.*

4. Харків. Постанова ЦК КП(б)У про відновлення роботи Центральної партійної школи. Протягом трьох місяців її слухачі здобували теоретичну підготовку та знайомилися з основними завданнями партії. В школу приймалися робітники і селяни, які не мали відповідальних посад і вищої освіти. Кожна губернія надсилала на навчання встановлену розверсткою кількість осіб, в тому числі не менше однієї жінки. Одночасно в школі навчалось 300 осіб. *Золотоверхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917 – 1920 рр.) – К., 1961. – С. 293.*

4. Кам'янець-Подільський. Розпочалося викладання С. Русовою курсу, присвяченого питанням дитячого виховання. *Трудова громада (Кам'янець-Подільський). – 1920. – 16 лютого.*

4. Ужгород. Вийшов друком перший випуск українського журналу "Учитель". Редактор – доктор І. Панкевич. *Вперед (Львів). – 1920. – 19 лютого.*

10 – 13 лютого (вівторок – п'ятниця)

1. Ізюмський повіт, Харківської губернії. Безпартійна селянська конференція за участю 350 делегатів (більшість – “середняки”), на якій ухвалені резолюції з поточного моменту, земельного питання, народної освіти. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 201 – 202.

10 – 15 лютого (вівторок – неділя)

1. Куп'янський повіт, Харківської губернії. Повітова безпартійна конференція за участю 380 делегатів, на якій розглянуті продовольче, земельне і паливне питання. *ЦДАВО України.* – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 289. – Арк. 16.

11 лютого (середа)

1. Кам'янець-Подільський, Подільської губернії. Арешт представників уряду УНР І. Мазепи, А. Лівницького, І. Огієнко, О. Безпалка відповідно до наказу польського головного комісара Волині й Подільського фронту А. Мінкевича. Офіційне вибачення за “прикрий випадок” арешту було надано польським МЗС 11 березня українській дипломатичній місії в Варшаві. *Літопис української революції.* – Львів, 1924. – Т. 2, кн. 5. – С. 166 – 168; *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції.* – К., 2003. – С. 351 – 352; *Огієнко І. Рятування України. На тяжкій службі своєму народові.* – Вінніпег, 1968. – С. 72 – 77.

1. Ревком ЧУГА видав відозву до козаків і старшин УГА, в якій пояснив причини переходу на бік Червоної армії та закликав провести 25 лютого у Вінниці 1-й військовий з'їзд. *Денник Начальної Команди Української Галицької Армії.* – Нью-Йорк, 1974. – С. 204 – 206.

1. с. Медведівка, Черкаського повіту, Київської губернії. З'єднання північної та південної колон армії УНР, що перебувала в Зимовому поході. Нарада командного складу, на якій було вирішено перейти на лівий берег Дніпра; захопити Золотоношу; провести демонстраційні акції на Дубни – Хорол та Гребінку. Отамана А. Гулого-Гуленка призначено командиром Запорізької дивізії, до якої входили також його

партизансько-повстанські загони. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма.* – К., 2002. – С. 313 – 315. *За іншими даними це сталося 12 лютого.* – Монкевич Б. *Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців.* – Львів, 1929. – С. 31.

1. Київ. Губернська нарада КП(б)У, на якій ухвалено резолюцію про ставлення до боротьбистів. З огляду на зростання “націоналістичних елементів” та “петлюрівські гасла” в партії боротьбистів нарада проголосила найближчою задачею КП(б)У зближення з революційною частиною боротьбистів, “внесення в її середовище розколу для ізоляції контрреволюційних елементів з метою полегшення найбільш безболісної ліквідації цієї нової форми петлюрівщини”. *Киевщина в годы гражданской войны и иностранной военной интервенции (1918 – 1920 гг.). Сборник документов и материалов.* – К., 1962. – С. 341 – 342.

1. Одеса, Одеської губернії. Організація Одеського губернського ревкому. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 890.

1. Харків. Прибуття до міста з Москви Х.Г. Раковського. *Волковинський В., Кульчицький С. Християн Раковський. Політичний портрет.* – К., 1990. – С. 120.

12 лютого (четвер)

1. Київ. Підписано угоду ЧУГА з XII армією, згідно з якою: 1. Галицькі частини утворювали три окремі бригади, що склалися з трьох стрілецьких, артилерійського і кінного полків. Вони придавалися 44, 45 і 58 червоним стрілецьким дивізіям; 2. Політвідділу армії спільно з парткомом ЧУГА доручалося переглянути командний склад, підібрати командирів і комісарів, які знали мову і побут галичан; 3. При політвідділі XII армії створювалася галицька секція; 4. Командування і діловодство у бригадах ведеться українською мовою; 5. Всі галичани із шпиталів України та інших республік направлялися виключно до частин ЧУГА; 6. На військовій службі залишалися стрільці віком від 18 до 35 років, інші демобілізувалися; 7. За хворими й пораненими встановлювалася опіка XII армії; 8. Галицькі бригади планувалося використовувати

на польському фронті, а також проти інших формувань, які діяли на західному напрямі; 9. З 12 лютого ЧУГА зараховувалася на всі види постачання XII армії. *Шухевич С. Спомини. – Львів, 1929. – Ч. IV. – С. 95 – 97; Денник Начальної Команди Української Галицької Армії. – Нью-Йорк, 1974. – С. 206 – 207.*

1. Спільне засідання галицької делегації з представниками КП(б)У і керівництвом Української комуністичної партії (боротьбистів) М. Скрипником (1872 – 1933), О. Шумським (1890 – 1946), М. Полозом, М. Любченком, В. Єлан-Блакитним (1894 – 1925). Обговорювалися умови переходу УГА на бік Червоної армії. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. – Львів, 1995. – С. 286.*

1. Вінниця, Подільської губернії. Губернська конференція КП(б)У. *Комуніст (Харків). – 1920. – 2 березня.*

1. Бахмут (суч. Артемівськ), Донецької губернії. З'їзд представників волревкомів Бахмутського повіту, на якому розглянуто питання про відновлення промисловості, боротьбу з епідеміями. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 281 – 282.*

1. Розпорядження Єлисаветградського повітового військревкому про негайне усунення сільських старост і організацію сільських ревкомів. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 813 – 814.*

13 лютого (п'ятниця)

1. Переправа армії УНР на лівий берег Дніпра у районі Топиліне – Погоріле. Вступ кінноти Волинської дивізії до м. Жовнине. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма. – К., 2002. – С. 315 – 316.*

1. Балта, Балтського повіту, Одеської губернії. Організація повітового ревкому. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 891.*

13 – 15 лютого (п'ятниця – неділя)

1. Бої кінного полку Чорних Запорожців з частинами Червоної армії

за Золотоношу. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма.* – К., 2002. – С. 316; *Б. Монкевич подає дату лише 15 лютого.* – *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців.* – Львів, 1929. – С. 34 – 35.

14 лютого (субота)

1. Кам'янець-Подільський, Подільської губернії. Засідання Кабінету народних міністрів УНР у складі прем'єр-міністра І. Мазепи, А. Ливицького, І. Огієнка, М. Шадлуна, О. Безпалка. Заслухано доповідь та ухвалено проект в.о. державного секретаря О. Безпалка “Тимчасовий закон про форму державного устрою та порядок законодавства УНР”; надано право міністру закордонних справ А. Ливицькому, міністру військових справ В. Сальському і товаришу міністра внутрішніх справ П. Христюку на час перебування голови Директорії за кордоном вирішувати поточні справи; скасовано повноваження, дані членам Директорії А. Макаренку та Ф. Швецю 15 листопада 1919 року щодо їх діяльності за кордоном. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції.* – К., 2003. – С. 352; *ЦДАВО України.* – Ф. 1429. – Оп. 2. – Арк. 53. – Арк. 1 – 1зв.

1. Москва (Росія). Записка народного комісара іноземних справ Г.В. Чичерина до Політбюро ЦК РКП(б) про необхідність формування уряду УСРР та випуску маніфеста до всіх трудящих з заявою про себе як про революційний уряд незалежної України. *Польско-советская война 1919 – 1920 (Ранее не опубликованные документы и материалы).* – М., 1994. – С. 47 – 48.

1. Львів. Публікація заяви міжпартійної ради політичних партій Східної Галичини, в якій проголошено, що “змаганням цілого українського народу [...] є від нікого незалежна, самостійна, демократична, суверенна республіка всього українського народу, при чім Східна Галичина, Північна Буковина і Угорська Україна становлять інтегральні частини тої з'єдиненої республіки”, і що мирні переговори повинні базуватися “на визнанню з'єдиненої, суверенної УНР на всіх землях, заселених в більшості українським народом”, спірні територіальні питання мали вирішуватися шляхом плебісциту під міжнародною охороною.

Громадська думка (Львів). – 1920. – 14 лютого.

4. Харків. Відділ преси Всеукраїнському заборонив витрачання паперу на щоденні театральні афіші. Всі оголошення про спектаклі та концерти пропонувалося вміщувати на одному тижневому плакаті. Приватним особам, курсам, установам заборонялося друкувати рекламні плакати та оголошення. *Золотоверхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917–1920 рр.). – К., 1961. – С. 304.*

14 – 19 лютого (субота – четвер)

1. Прага (Чехо-Словаччина). Закордонна делегація УПСР провела партійну конференцію, на якій було вирішено докласти зусиль до негайного здійснення диктатури трудового народу, до скликання Всеукраїнського конгресу рад, який мав взяти в свої руки верховну владу в Україні. *Резолюції партійних конференцій УПСР за кордоном // Борітеся – поборете. Закордонний орган УПСР. Відень, 1920. - № 1 (вересень). – С. 56, 59.*

15 лютого (неділя)

1. Прем'єр-міністр уряду УНР І. Мазепа залишив Кам'янець-Подільський і вирушив на пошуки армії Зимового походу. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – К., 2003. – С. 352.*

16 лютого (понеділок)

1. Додатковий договір між командармами ЧУГА та XIV Червоної армії, що визначав порядок матеріального забезпечення галицьких військ червоним командуванням. *Денник Начальної Команди Української Галицької Армії. – Нью-Йорк, 1974. – С. 209 – 210.*

1. с. Москалівка, Золотоніського повіту, Полтавської губернії. Нарада командуючих дивізіями армії УНР, на якій ухвалено рішення залишити Лівобережжя (західний регіон Полтавщини) і рушити через р. Дніпро на захід до району розташування УГА. *Тютюнник Ю. Зимовий похід. 1919 – 20 рр. – Нью-Йорк, 1966. – С. 61; Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців. – Львів, 1929. – С. 36.*

1. Овідіополь, Одеської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Красное знамя*. – 1920. – 18 лютого.

1. Харків. Засідання Всеукрревкому, на якому ухвалено постанову про норми зарплати для робітників і служачих УСРР; заслухано доповідь В.Я. Чубаря про економічний та політичний стан Донецького басейну (“...уявлення про радянську владу, про радянські органи, про найближчі перспективи відсутні. Це дає ґрунт для розвитку агітації серед шкідливих елементів”). *ЦДАВО України*. – Ф. 2360. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 171.

3. Перше засідання Укррадтрудоарму, на якому визначено її склад: голова – Й.В. Сталін, командуючий – Р.І. Берзін, начальник штабу та заступник командуючого – С. Харламов, начальник політвідділу – В.П. Потьомкін, представники відомств – В.Я. Чубар (ВРНГ), М.К. Владимирів (наркомпрод), О. Любович (наркомшлях), О. Падерін (наркомпраця), Б. Вікторов (наркомзем). За своїми повноваженнями Укртрудоарм став найвищим обласним економічним органом України. *Українська РСР в період громадянської війни*. – К., 1970. – Т. 3. – С. 85.

4. Чортків. Урочисте відкриття української гімназії. У I – IV класах мало навчатися 82 учні. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 21 лютого.

17 лютого (вівторок)

1. Вінниця, Подільської губернії. Нарада членів начального ревкому ЧУГА. Вирішено скасувати ревком ЧУГА у Вінниці та залишити начальний ревком ЧУГА при НКГА з осідком у Балті (з 21 лютого). На нараді критикувався зміст договору з командуванням XII Червоної армії від 12 лютого, бо відповідно до нього Галицька армія перестала існувати як автономна і одноцільна одиниця. *Шухевич С. Спомини*. – Львів, 1929. – Ч. IV. – С. 98 – 101.

1. Черкаси, Київської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Красное знамя*. – 1920. – 18 лютого.

1. Москва (Росія). Телеграма до Х.Г. Раковського про те, що ЦК РКП(б) згоден на перейменування Всеукрревкому на Раднарком УСРР та на відновлення президіума ЦВК у складі трьох осіб на чолі з Г.І. Петровським за умови, що склад РНК та президіума формуватиметься

з членів Всеукраїнському і президіум не утворить жодного ділового апарату, існуючи лише для зовнішнього представництва. *Польско-советская война 1919 – 1920. (Ранее не опубликованные документы и материалы)*. – М., 1994. – С. 43 – 44.

1. Переправа частин армії УНР на правий берег Дніпра та зосередження в околицях Холодного Яру. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма*. – К., 2002. – С. 316. *За іншими даними, це сталося 18 лютого*. – *Монкевич Б. Чорні Запорозжці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорозжців*. – Львів, 1929. – С. 37.

1. Полтава, Полтавської губернії. Губернська конференція профспілок. Ухвалено резолюцію про їх одержавлення. *ЦДАВО України*. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 289. – Арк. 13.

4. Кам'янець-Подільський. Повідомлення про те, що комітет при головноуповноваженому уряду УНР задовільнив прохання польської ради м. Кам'янця дати дозвіл на відкриття польського театру. *Наш шлях (Кам'янець-Подільський) – 1920*. – 17 лютого.

8. Варшава (Польща). Нота-протест міністерства закордонних справ УНР та української дипломатичної місії УНР в Польщі до уряду Польщі “проти виступу Ради Народних Комісарів Російської Республіки Рад з мировими пропозиціями в імені уряду України”. *Літопис української революції*. – Львів, 1924. – Т. 2, кн. 5. – С. 219 – 220.

18 лютого (середа)

1. ст. Вапнярка і ст. Рибниця, Подільської губернії. Вступ частин Червоної армії. *Денник Начальної Команди Української Галицької Армії*. – Нью-Йорк, 1974. – С. 210 – 211.

1. Ольвіополь (суч. Первомайськ), Херсонської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Денник Начальної Команди Української Галицької Армії*. – Нью-Йорк, 1974. – С. 210.

1. Катеринослав (суч. Дніпропетровськ). Звернення Катеринославської організації КСРМУ до робітничо-селянської молоді України з закликом об'єднатися навколо КСРМУ для боротьби з контрреволюцією. *Гражданская война на Екатеринославщине (февраль 1918 – 1920 гг.)*.

– Днепропетровск, 1968. – С. 229 – 230.

19 лютого (четвер)

1. Харків. Постанова президіуму ВУЦВК про ліквідацію Всеукраїнському і передачу його повноважень Раді народних комісарів УСРР у складі семи народних комісаріатів. Головою РНК і наркомом внутрішніх справ призначено Х.Г. Раковського, наркомземом – Д.З. Мануїльського, наркомом освіти – Г.Ф. Гринька, наркомпродом – М.К. Владимирова, наркомом юстиції – Є.П. Терлецького, наркомом соцзабезпечення – О. Падеріна, уповноваженим ВРНГ – В.Я. Чубаря; ухвалено текст відозви “Всім, всім, всім”. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 753 – 754; ЦДАВО України. – Ф. 2360. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 196.

1. Харків. Звернення ВЦВК і РНК УСРР до народів і урядів усіх країн з повідомленням про відновлення роботи уряду УСРР та з пропозицією вступити в економічні і дипломатичні відносини з УСРР. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 65 – 66.

19 – 21 лютого (четвер-субота)

1. Спільно з частинами 45-ї червоної дивізії корпус генерала А. Кравса брав участь у боях проти денікінської групи генерала Бредова, що пробивалася до Могильова. В цих боях особливо відзначилися курені Львівської бригади підполковника А. Бізанца. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР.* – Львів, 1995. – С. 289.

20 лютого (п'ятниця)

1. Чернігів. II Чернігівський губернський з'їзд КСРМУ, на якому заслухано доповіді з місць та ухвалено відповідну резолюцію. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920.* – К., 1975. – С. 220 – 221.

1. Польські війська перейшли у наступ проти частин Червоної армії з метою відкинення їх на схід від Старокостянтинова – Проскурова.

Польські війська зайняли лінію Хмільник – Меджибіж. *Pierwsza wojna polska (1918 – 1920). Zbiór wojennych komunikatów prasowych Sztabu Generalnego WP. – Warszawa, 1920. – S. 199.*

3. Укрудтударм ухвалив постанову про проголошення Донбасу єдиною економічною і військово-адміністративною одиницею: впроваджувалася мілітаризація промисловості, трудова повинність чоловіків від 18 до 45 років, а технічних фахівців – до 65 років. При Центральному правлінні кам'яновугільної промисловості Донбасу (ЦПКП) організовувався військовий трибунал. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 525.*

4. Кам'янець-Подільський. Польська влада закрила часопис “Трудова громада” – орган місцевої організації УПСР, та видавництво “Дністер”. *Вперед (Львів). – 1920. – 3 березня.*

4. Львів. Товариство “Просвіта” оголосило конкурс на найкраще написання спогадів за період з 1914 року і по даний час та встановило грошові премії для переможців. *Вперед (Львів). – 1920. – 25 лютого.*

20 – 21 лютого (п'ятниця – субота)

1. Київ. Загальноміська конференція КП(б)У, на якій ухвалені резолюції з земельного питання та про ставлення до інших партій. Схвалюючи земельний закон Всеукрревкому, конференція доручила губернському комітету провести цей закон в життя та об'єднати на його ґрунті бідняків та середняків України навколо радянської влади та партії. Конференція ухвалила також, що про злиття з партією боротьбистів не може йти і мови, оскільки вона “обросла п'ятнадцятьма тисячами членами з числа петлюрівців”. *Киевщина в годы гражданской войны и иностранной военной интервенции (1918 – 1920 гг.). Сборник документов и материалов. – К., 1962. – С. 350 – 352.*

20 – 25 лютого (п'ятниця – середа)

1. Ямпільський повіт, Подільської губернії. Просування білогвардійських частин під проводом генерала Н. Бредова. Ліквідація Ямпільської

повітової виконавчої ради УНР. ЦДАВО України. – Ф. 538. – Оп. 1. – Спр. 174. – Арк. 8.

21 лютого (субота)

1. Вимарш з'єднань армії УНР за маршрутом Кам'янка – Новомиргород – Єлизаветград до р. Буг для зосередження в районі гайворонської переправи. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма.* – К., 2002. – С. 318

1. Могилів-Подільський, Подільської губернії. Вступ до міста білогвардійських частин під проводом генерала Н. Бредова. В цей час у місті перебував прем'єр-міністр УНР І. Мазепа. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції.* – К., 2003. – С. 354.

1. Польські війська вийшли на лінію Стара Синява – Летичів – Деражня. *Pierwsza wojna polska (1918 – 1920). Zbiyr wojennych komunikatyw prasowych Sztabu Generalnego WP.* – Warszawa, 1920. – S. 199; *Красное знамя.* – 1920. – 24 лютого.

1. Варшава (Польща). Спільне засідання представників української військової секції та військового міністерства Польщі. Польська сторона погодилась на формування двох українських дивізій, зокрема з полонених у Ланцуті, яких мали перевести до Брест-Литовського для організації 1-ї стрілецької (майбутньої 6-ї) дивізії на чолі з підполковником М. Безручком. *Симон Петлюра. Статті, листи, документи.* – Т. III. – К., 1999. – С. 188.

3. Харків. Промбюро ухвалило постанову про націоналізацію коксобензольного, нафталінового заводів артилерійського відомства і Кадіївського заводу побічних продуктів, які об'єднувались під назвою “Державні бензольні заводи в Кадіївці”. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 527 – 528.

4. Львів. Товариство “Взаїмна поміч галицьких і буковинських учителів і учительок” внесло до президії краєвої Шкільної Ради лист у справі скасування постанов Ради, які не допускають українських учителів до служби. *Вперед (Львів).* – 1920. – 7 березня.

4. Харків. ВУЦВК ухвалив декрет “Про застосування у всіх установах української мови рівно з великоросійською”. У ньому підкреслювалося, що на території УСРР у всіх цивільних і військових установах українська мова повинна застосовуватися на рівні з російською. Всі установи, як цивільні, так і військові, зобов’язувалися приймати заяви та інші справи як російською, так і українською мовою. *Собрание узаконений и распоряжений УССР. – 1920. – № 1. – С. 5.*

22 лютого (неділя)

1. Могилів-Подільський, Подільської губернії. Зустріч прем’єр-міністра уряду УНР І. Мазепи з полковником армії УНР О. Удовиченком, якому було запропоновано залишитися в місті для організації української військової частини. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – К., 2003. – С. 355.*

1. Москва (Росія). Записка народного комісара іноземних справ РСФРР Г.В. Чичерина до В.І. Леніна з повідомленням про те, що “петлюрівський уряд звернувся з нотою до Польщі та Антанти, вимагаючи участі в переговорах Польщі з нами. Необхідно, щоби Раковський швидше надіслав Польщі мирну пропозицію”. *Польско-советская война 1919 – 1920 (Ранее не опубликованные документы и материалы). – М., 1994. – С. 43 – 44.*

1. Слов’янськ, Донецької губернії. Повітревком оголосив місто центром Слов’янського повіту. *ЦДАВО України. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 289. – Арк. 16.*

3. Харків. Засідання Промбюро, на якому ухвалено постанову про націоналізацію штерівських заводів хімічних продуктів та вибухових речовин колишнього франко-російського товариства, які об’єднувались в державні Штерівські заводи вибухових речовин. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. – К., 1957. – С. 528 – 529.*

4. Луцьк. Перший концерт артистичного гуртка української молоді, який разом з українською гімназією був єдиним проявом українського руху у місті. *Вперед (Львів). – 1920. – 23 березня.*

8. Нота уряду УСРР до уряду Польщі, в якій висувалася пропозиція розпочати переговори про укладення двостороннього мирного договору. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 761 – 762.

22 – 24 лютого (неділя – вівторок)

1. І Донецька губерньська конференція КП(б)У. *Українська РСР в період громадянської війни.* – К., 1970. – Т. 3. – С. 61.

22 – 28 лютого (неділя – субота)

1. Харків. Загальноміська конференція КСРМУ. Ухвалені резолюції про ставлення до різних юнацьких організацій (окремі юнацькі спілки, що мають “шовіністично-петлюрівську сутність”, визнані спробою розколоти єдиний юнацький рух за національною ознакою); про важливість клубної роботи робітничої молоді. *Образование и деятельность комсомольской организации Харьковщины. 1917 – 1920. Документы и материалы.* – Харьковское книжное издательство, 1961. – С. 174 – 175, 181 – 191.

23 лютого (понеділок)

1. Могилів-Подільський, Подільської губернії. Прем'єр-міністр УНР І. Мазепа підписав наказ на ім'я полковника О. Удовиченка про формування Окремої пішої бригади в районі Могилівського та Ямпільського повітів. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції.* – К., 2003. – С. 355. *Удовиченко датує цей наказ 18 лютого.* – *Удовиченко О. Третя Залізна Дивізія. Матеріали до історії Війська УНР. Рік 1920.* – Нью-Йорк, 1982. – Т. II. – С. 38.

1. Прибуття полку Чорних Запорожців армії УНР до м. Мала Виска, Єлісаветградського повіту, Херсонської губернії. *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців.* – Львів, 1929. – С. 38.

23 – 25 лютого (понеділок – середа)

1. Катеринослав (суч. Дніпропетровськ), Катеринославської губернії.

Губернська партійна конференція КП(б)У за участю 66 делегатів. Ухвалені резолюції про радянське будівництво, про національне питання і взаємини з радянською Росією, про анархистів і махновщину, Червону армію і партизанщину. Прагнення до організації самостійної української Червоної армії названо “контрреволюційним, петлюрівщиною”; комуністи були закликані розкривати “націоналістичну дрібнобуржуазну суть боротьбизму” перед широкими масами трудящих. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 724 – 728.

23 – 26 лютого (понеділок – четвер)

1. Варшава (Польща). Конференція УСДРП, в якій взяли участь О. Безпалко, А. Лівіцький, Б. Мартос, Л. Михайлів, В. Старосольський, Л. Ганкевич, М. Ганкевич, І. Квасниця, П. Понятенко. Ухвалено резолюцію з вимогами визнання самостійності УНР урядом РСФРР, усунення з української території “окупаційної Червоної армії”, відкликання “самозванного радянського уряду України”, визнання уряду І. Мазепи до скликання Установчих зборів України. *Вперед (Львів).* – 1920. – 2 березня, 12 березня; *Громадська думка (Львів).* – 1920. – 3 березня.

24 лютого (вівторок)

1. Харків. Засідання РНК УСРР, на якому ухвалено підтвердити тези про воєнну угоду між РСФРР і УСРР, обов’язкову для всіх воєнних властей на Україні, та вжити заходів з формування і зміцнення українських військових частин, підготовки командного складу з українців, ліквідації пережитків партизанщини. *ЦДАВО України.* – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 576. – Арк. 1.

1. Харків. Постанова РНК УСРР про введення В.П. Затонського до її складу без портфеля. *ЦДАВО України.* – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 576. – Арк. 12.

1. Харків. Постанова РНК УСРР про оголошення роковин смерті “пролетарського поета” Т. Шевченка 11 березня всенародним святом, вільним від праці. *ЦДАВО України.* – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 576. – Арк. 9.

3. Харків. Постанова РНК УСРР про виділення в продовольчому відношенні з Катеринославської губернії Мелітопільського і Маріупільського повітів, з Херсонської губернії – Дніпровського повіту для створення з них окремого продовольчого Південгубпродкому з центром в Мелітополі. *ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 576. – Арк. 8.*

4. Балта. Вийшов перший номер газети “Перелом”, що була друкованим органом ЧУГА. *Вперед (Львів). – 1920. – 7 квітня.*

24 – 25 лютого (вівторок – середа)

1. Київ. Губернський з'їзд КСРМУ. *Киевщина в годы гражданской войны и иностранной военной интервенции (1918 – 1920 гг.). Сборник документов и материалов. – К., 1962. – С. 474.*

25 лютого (середа)

1. Наказ головної команди військ УНР про призначення генерал-поручника В. Зелінського інспектором всіх українських військових формувань в Польщі. *ЦДАВО України. – Ф. 1075. – Оп. 2 – Спр. 58. – Арк. 3.*

1. Угода закордонних груп УКП і УПСР про створення радянсько-революційного блоку, метою якого було утворення незалежної УРСР в етнографічних межах шляхом диктатури трудових мас, організованих в ради селянських і робітничих депутатів. *Нова доба (Відень). – 1920. – 6 березня; Вперед (Львів). – 1920 – 18 березня; Громадська думка (Львів). – 1920. – 18 березня.*

1. Миколаїв, Херсонської губернії. Херсонська губернська конференція КП(б)У, на якій розглянуто питання про вибори на Всеукраїнську конференцію КП(б)У та до губкому. *Победа Советской власти на Херсонщине (1917 – 1920). – Херсон, 1957. – С. 342.*

1. Олександрівськ (суч. Запоріжжя), Катеринославської губернії. Безпартійна робітничка конференція Олександрівського району, на якій ухвалено резолюції за доповіддю ревкома, з продовольчого питання (начала продовольчої політики на Україні пропонувалося будувати на основі знищення вільної торгівлі головними продуктами продовольства, націоналізації крупної торгівлі в усіх її галузях, об'єднання продовольчих

ресурсів радянських республік), про задачі профспілок (вони мають максимально впливати на робітничу політику радянської влади, брати участь в розробці плану трудової мобілізації), за доповіддю паливної комісії. *За власть Советов. Сборник документов и воспоминаний о борьбе трудящихся за установление и упрочение Советской власти на территории Запорожской области в 1917 – 1920 гг. – Запорожский облгиздат, 1957. – С. 112 – 118.*

1. Добровеличківка, Єлісаветградського повіту, Херсонської губернії. Вступ до міста полку Чорних Запорожців армії УНР. *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців. – Львів, 1929. – С. 39.*

б. Постанова Уккратрударму про постачання робітникам Донбасу продовольчих товарів. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 529 – 531; Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 282 – 284.*

26 лютого (четвер)

1. Харків. РНК УСРР ухвалила “Закон про хлібну розверстку”, який відновлював продовольчу диктатуру та державну хлібну монополію, запроваджену у 1919 р. на Україні. Передбачалося заготовляти хліб за твердими цінами у розмірі 25 % від врожаю минулих років, встановлювалися чіткі строки здачі хліба державі по губерніях при диференційованому підході до кожної з них у визначенні обсягу розверстки. Розверстці зернових продуктів підлягали господарства, які мали понад 3 десятин посівної площі. Найбільша кількість продукції вилучалася у заможних селян, біднота звільнялась від розверстки повністю. 10 – 25 % вилучених при розверстці хлібних залишків передавалося в розпорядження місцевих органів радянської влади для задоволення потреб найбідніших верств села. Цей закон був покладений в основу продовольчої політики радянської влади на Україні у 1920 р. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 70 – 73.*

1. Ялтушків, Подільської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Денник Начальної Команди Української Галицької Армії*. – Нью-Йорк, 1974. – С. 220.

1. Москва (Росія). Записка наркома закордонних справ РСФРР Г.В. Чичерина до Політбюро ЦК РКП(б) про необхідність формального створення на Україні народного комісаріату закордонних справ для виступу УСРР на міжнародній арені як незалежної держави на противагу “петлюрівській” Україні. *Польско-советская война 1919 – 1920. (Ранее не опубликованные документы и материалы)*. – М., 1994. – С. 55.

1. Балта. До НК ЧУГА з метою її реорганізації прибула делегація від XII Червоної армії. Ревком ЧУГА було розпущено, а всі його справи передано наркомату КП(б) Східної Галичини і Буковини. 1 березня при Польовому Штабі утворився Ревтрибунал на чолі з комісаром Пучком. Для закріплення процесу більшовізації ЧУГА запроваджувались комісарські посади та курси командирів у Києві. *Денник Начальної Команди Української Галицької Армії*. – Нью-Йорк, 1974. – С. 217, 221, 225; *ЦДАВО України*. – Ф. 2188. – Оп. 2. – Спр. 15. – Арк. 1.

2. Харків. Постанова РНК і Наркомзема УСРР про надання пільг господарствам червоноармійців. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 771 – 772.

6. Львів. Стихійна “голодна демонстрація” жінок, викликана спекуляцією картоплею у місті, яку спричинили незаконні дії магістрату. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 29 лютого.

26 лютого – 2 березня (четвер – вівторок)

1. Катеринослав (суч. Дніпропетровськ), Катеринославської губернії. Повітова конференція УКП (боротьбистів) за участю 881 делегата, на якій заслухані доповіді про внутрішнє та зовнішнє положення республіки, завдання радянського будівництва, земельне та продовольче питання. Ухвалено резолюції по сучасному моменту, про будівництво радянської влади, з земельного, продовольчого питання, з питання освіти. *Український пролетар (Катеринослав)*. – 1920. – 2 – 7 березня, 19 – 20 березня.

27 лютого (п'ятниця)

1. Нова Ушиця, Подільської губернії. Вступ до міста білогвардійських частин під проводом генерала Н. Бредова. *Наш шлях (Кам'янець-Подільський)*. – 1920. – 14 березня.

1. Харків. Міський губком КП(б)У в зв'язку з поширенням у робітничому середовищі антирадянської агітації з боку лівих есерів (інтернаціоналістів) доручив ЧК ліквідувати політичну діяльність цієї партії у місті. *Верстюк В. Махновщина*. – К., 1991. – С. 234.

1. Балта. Відбувся багатотисячний мітинг-віче стрільців і старшин ЧУГА. Після виступів В.Затонського і В.Порайка схвалено заходи щодо реорганізації галицької армії терміном до 10 березня. *Західно-Українська Народна Республіка. Том 1. Документи і матеріали у 5-ти томах*. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 34.

4. Харків. Народний комісаріат освіти УСРР надіслав губвідділам народної освіти розпорядження про вшанування пам'яті Т. Шевченка. *Культурне будівництво в Українській РСР. 1917–1927. Збірник документів і матеріалів*. – К., 1979. – С. 134.

27 – 28 лютого (п'ятниця – субота)

1. Безпартійна селянська конференція Полтавського повіту, Полтавської губернії, на якій ухвалено резолюції на доповіді про роботу відділу народної освіти та про боротьбу з бандитизмом. Одним із завдань революції на Україні проголошувалася українська культура, розвиток якої допоможе вирватись з-під культурної неволі для побудови соціалістичного життя. Бандитизм розглядався як наслідок частої зміни влади; для боротьби з ним необхідно було обеззброїти усе населення та провести чистку міліції. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 449 – 450; *История милиции Украинской ССР в документах и материалах*. – К., 1969. – Т. 1. 1917 – 1937 гг. – С. 174.

Не пізніше 28 лютого (субота)

1. Безпартійна конференція Миргородського повіту, Полтавської

губернії, на якій ухвалено резолюцію з земельного питання (підтримувався закон про землю Всеукрревкому; задачею повітового і волосних земвідділів була “передача землі трудовому народові і піклування про те, щоб вся земля була засіяна”). *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 450 – 451.

28 лютого (субота)

1. Миколаїв, Херсонської губернії. Губернський селянський з'їзд рад, на якому ухвалено резолюцію про підготовку до IV Всеукраїнського з'їзду рад, з поточного моменту, земельного та продовольчого питань. *Победа Советской власти на Херсонщине. (1917 – 1920).* – Херсон, 1957. – С. 342.

1. Харків. Засідання президії ВУЦВК, на якому вирішено передати по радіо трудящим світу про звільнення України. *ЦДАВО України.* – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 571. – Арк. 1.

1. Москва (Росія). Засідання Політбюро ЦК РКП(б), на якому обговорено питання про призначення голови РНК УСРР Х.Г. Раковського наркомом іноземних справ УСРР; про прийом боротьбистів до лав КП(б)У. *Владимир Ильич Ленин. Биографическая хроника.* – М., 1977. – Т. 8. – С. 340.

4. Полтава. Наказ усім мешканцям міста у триденний термін зареєструвати в театральному комітеті губвідділу народної освіти всі книги, які є у них та стосуються театральної справи. *Радянська влада (Полтава).* – 1920. – 4 березня.

4. Кам'янець-Подільський. Заснування студентами університету товариства “Академічна громада”. *Вперед (Львів).* – 1920. – 28 лютого.

4. Біла Криниця, Кременецького повіту, Волинської губернії. Повідомлення про закриття польською владою української рільничої школи. *Вперед (Львів).* – 1920. – 28 лютого.

4. Самбір. Повідомлення про відібрання місцевими поляками в української громади приміщення читальні “Просвіти”. *Вперед (Львів).* – 1920. – 28 лютого.

4. Ужгород. Проведено “мовну” анкету. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 21 березня.

29 лютого (неділя)

1. Хмільник, Літинського повіту, Подільської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 2 березня.

29 лютого – 2 березня (неділя – вівторок)

1. Катеринослав (суч. Дніпропетровськ), Катеринославської губернії. Губернська робітничо-селянська безпартійна конференція, на якій заслухано доповіді з місць по волостях про те, як організуються ревкоми, стан боротьби з епідеміями, діяльність губвідділу народної освіти. Ухвалено резолюцію з питання про радянське будівництво. *Звезда (Катеринослав)*. – 1920. – 2 березня, 4 березня.

Лютий

3. Харків. РНК УСРР ухвалила декрет про націоналізацію хіміко-фармацевтичного, органотерапевтичного та Пастеровського інституту Харківського медичного товариства для забезпечення населення достатньою кількістю вакцин та іншого матеріалу для щеплення. *ЦДАВО України*. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 576. – Арк. 44.

6. Варшава (Польща). При дипломатичній місії УНР організовано комітет українського Червоного Хреста на чолі з Л. Михайловою. Завданням комітету було надавати допомогу українським полоненим в таборах. *Наш шлях (Кам'янець-Подільський)*. – 1920. – 28 лютого.

7. Москва (Росія). Помер М. Ткаченко (1879 – 1920), політичний діяч, правник, член Центральної Ради, генеральний секретар судових справ, колишній міністр внутрішніх справ УНР. *Наш шлях (Кам'янець-Подільський)*. – 1920. – 26 лютого.

Перша декада лютого

1. Українські народні комітети США і Канади ухвалили звернення “До американських українців!”, в якому закликали їх стати на захист

поневоленого галицького населення й засудити промосковську і пропольську орієнтації окремих “українських політиків”. *Литвин М.Р., Науменко К.С. Історія ЗУНР. – Львів, 1995. – С. 330.*

Друга половина лютого

1. Частина білогвардійських військ Новоросійської та Київської областей Збройних Сил Півдня Росії під проводом генерала Н. Бредова просувалася в трьох колонах (до 20 тис. вояків) вздовж р. Дністер для з'єднання з польською армією в районі Деражні (т.зв. Бредівський похід). Під час такого руху в районі Кодими 19 – 21 лютого добровольці зустрілись з частиною 3-го корпусу ЧУГА і вступили з ними в бій – перший бій Галицької армії на боці більшовиків. *Денник Начальної Команди Української Галицької Армії. – Нью-Йорк, 1974. – С. 215; Шухевич С. Спомини. – Львів, 1929. – Ч. IV. – С. 101.*

Кінець лютого

1. Харків. Інструкція ВУЦВК губернським ревкомам про порядок виборів у волосні і сільські ради. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919–1920). Збірник окументів і матеріалів. – К., 1957. – С. 73 – 78.*

Кінець лютого – початок березня

1. Район Кам'янця-Подільського та Нової Ушиці, Подільської губернії. За згодою польської влади почали формуватися українські військові частини під командою полковника М. Шаповала (4-та стрілецька і запасова бригади) та полковника Смаглія (загін ім. кошового І. Сірка). *Удовиченко О. Третя Залізна Дивізія. Матеріали до історії Війська УНР. Рік 1920. – Нью-Йорк, 1982. – Т. II. – С. 35.*

1 березня (понеділок)

1. Київ. З'їзд рад Чорнобильського повіту, на якому заслухано доповідь про новий земельний закон та ухвалено негайно впровадити його в життя. *Комуніст (Харків). – 1920. – 3 березня.*

1. Голованівськ, Балтського повіту, Одеської губернії. Вступ до міста полку Чорних Запорожців армії УНР. *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців.* – Львів, 1929. – С. 40 – 41.

3. Харків. Засідання комісії по налогодженню шкіряної промисловості при Промбюро, на якому ухвалено запропонувати всім губшкірам України приступити до концентрації кожевенного і взуттєвого виробництва. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 533 – 534.

4. Полтава. Відкриття курсів дошкільного виховання. *Радянська влада (Полтава).* – 1920. – 4 березня.

8. Відень (Австрія). Вихід першого номеру українського гумористичного ілюстрованого двотижневика “Сміх”. *Вперед (Львів).* – 1920. – 28 березня.

2 березня (вівторок)

1. Балта, Одеської губернії. Звернення командуючого галицькими частинами В. Порайка до галицьких стрільців, в якому їх переконували в тому, що за допомогою Червоної армії в найближчому часі буде визволена територія Східної Галичини від польського гніту. *ЦДАВО України.* – Ф. 2188. – Оп. 2. – Спр. 15. – Арк. 7.

1. Харків. Засідання президії ВУЦВК, на якому ухвалено організувати технічну комісію зі скликання і проведення IV Всеукраїнського з'їзду рад. *ЦДАВО України.* – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 571. – Арк. 2.

1. Київ. З'їзд повітових земельних відділів Київської губернії за участю 7 повітземвідділів. З'ясовано, що “через відсутність зв'язку з центром, новий земельний закон отримали не всі повітземвідділи, тому селянам він мало відомий”. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 538.

3. Харків. РНК УСРР ухвалила декрет про націоналізацію аптек. *ЦДАВО України.* – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 576. – Арк. 28.

3. Харків. РНК УСРР ухвалила декрет про збільшення гербового

збору з актів та документів в 20 раз, пропорційного збору – в 10 раз у порівнянні зі ставками 1914 р. *ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 576. – Арк. 34.*

4. Полтава. Відкрилися вечірні шеститижневі курси практичного навчання української мови та діловодства, організовані при товаристві “Просвіта”. *Радянська влада (Полтава). – 1920. – 28 лютого.*

6. Харків. РНК УСРР ухвалила постанову про переведення стрілки годинника назад на 29 хвилин о 12 години ночі 4 березня 1920 р. для встановлення єдиного часу у всіх громадських та військових установах. *ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 576. – Арк. 36.*

8. Варшава (Польща). Нота дипломатичної місії УНР в Польщі “в справі повернення загального мира на сході Європи та становища Української Народної Республіки в цій акції”. *Літопис української революції. – Львів, 1924. – Т. 2, кн.5. – С. 220 – 221.*

3 березня (середа)

1. Балта, Одеської губернії. Наказ червоним галицьким частинам про призначення комісара 1-ї бригади Червоних українських січових стрільців (ЧУСС) (колишнього 2-го корпусу УГА) Я. Струхманчука, комісара 2-ї бригади (колишнього 1-го корпусу) Р. Дідуника, комісара 3-ї бригади (колишнього 3-го корпусу) М. Балицького. *ЦДАВО України. – Ф. 2188. – Оп. 2. – Спр. 15. – Арк. 8.*

1. Безпартійна робітничо-селянська конференція Катеринославського повіту, Катеринославської губернії, на якій ухвалено резолюцію про поточний момент (покінчити з “махновським бандитизмом”; організувати на Україні економічний і політичний адміністративний центр для ведення справ з будівництва УСРР; підняти українську культуру; зробити українську мову офіційною мовою на Україні з визнанням рівноправності всіх мов). *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 733 – 735.*

4. Київ. З ініціативи губерньського відділу народної освіти відкрито літературну студію, навчання в якій було безкоштовним і проводилося

українською та російською мовами. *Радянська влада (Полтава)*. – 1920. – 6 березня.

4 березня (четвер)

1. Прибуття білогвардійських частин під проводом генерала Н. Бредова до Нової Ушиці та Кам'янця-Подільського, зайнятих польським військом. Ці частини були інтерновані польською владою. *Денник Начальної Команди Української Галицької Армії*. – Нью-Йорк, 1974. – С. 227.

4. Полтава. Наказ про мобілізацію усіх учительських спілок Полтавщини комітетом по ліквідації безграмотності. Педагогічні ради Полтавського педагогічного інституту, історико-філологічного факультету та гімназій зобов'язувалися подати комітету списки студентів та учнів випускних класів. *Радянська влада (Полтава)*. – 1920. – 6 березня.

8. Бухарешт (Угорщина). Нота дипломатичної місії УНР у Румунії голові Ради міністрів румунського уряду з вимогою визнання незалежності УНР та її уряду, організації армії УНР на території Румунії. *Наш шлях (Кам'янець-Подільський)*. – 1920. – 30 березня.

4 – 7 березня (четвер – неділя)

1. Бої частин Червоної армії з частинами польського війська за Новоград-Волинський. *Pierwsza wojna polska (1918 – 1920). Zbiyr wojennych komunikatyw prasowych Sztabu Generalnego WP*. – Warszawa, 1920. – S. 202 – 204.

5 березня (п'ятниця)

1. Бершадь, Гайворон, Подільської губернії. Вступ до міст полку Чорних Запорозжців армії УНР. *Монкевич Б. Чорні Запорозжці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорозжців*. – Львів, 1929. – С. 44 – 45.

1. Могилів-Подільський, Подільської губернії. Під натиском частин Червоної армії Окрема піша бригада в складі Могилівського полку, Галицького куреня, бригади отамана Шашкевича і представники цивільної влади УНР на чолі з І. Макухом залишили місто, відступаючи в район Калюса. *Удовиченко О. Третя Залізна Дивізія. Матеріали до історії Війська УНР. Рік 1920*. – Нью-Йорк, 1982. – Т. II. – С. 39;

І. Мазепа датує цей відступ 28 лютого. – Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – К., 2003. – С. 356.

*І. Солобковці, Новоушицького повіту, Подільської губернії. Підписання угоди між представниками Начального штабу польських військ та білогвардейських частин під проводом генерала М. Бредова про умови інтернування армії на території Польщі. *Siedzi wobec wojny 1920 roku. Wybur dokumenty.* – Londyn, 1990. – S. 85 – 86.*

5 – 7 березня (п'ятниця – неділя)

*І. Харків. Пленум ЦК КСРМУ за участю представників губкомів та обміськомів губернських міст. Ухвалені резолюції з організаційного питання (вказано на необхідність скликання губернських і повітових з'їздів протягом наступних двох місяців), про роботу на селі, про боротьбу з буржуазно-націоналістичними “комуністичними юнацькими спілками”. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы.* – К., 1959. – С. 281 – 286.*

6 березня (субота)

*І. Відень (Австрія). Вихід першого номера політичного, економічного і наукового тижневика “Нова доба” закордонної групи УКП, створеної В. Винниченком, В. Левинським, Г. Паламарем, С. Вікулом. *Нова доба (Відень).* – 1920. – 6 березня.*

*І. Овруч, Волинської губернії. Вступ до міста польських військ. *Гражданская война на Украине. 1918 – 1920. Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах.* – К., 1967. – Т. 3. – С. 7.*

*І. Харків. Наказ командування Південно-Західного фронту військам XII та XIV армій про перехід в контрнаступ проти польських військ з виходом на лінію Новоград-Волинськ – Шепетівка – Проскурів. *Гражданская война на Украине. 1918 – 1920. Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах.* – К., 1967. – Т. 3. – С. 4.*

*І. Ямпіль, Подільської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *ЦДАВО України. – Ф. 538. – Оп. 1. – Спр. 174. – Арк. 8 зв.**

3. Харків. РНК УСРР ухвалила декрет про націоналізацію бактеріологічного інституту. *ЦДАВО України. Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 576. – Арк. 37 – 37 зв.*

8. Нота уряду УСРР до уряду Польщі, в якій повторювалася пропозиція розпочати мирні переговори. *Документи и материалы по истории советско-польских отношений. – М., 1964. – Т. 2. – С. 543 – 544.*

6 – 12 березня (субота – п'ятниця)

1. Харків. Міська конференція партії лівих есерів (борбистів), на якій заслухано доповідь губпаркома і райпаркома та ухвалено резолюцію з рекомендацією зробити політичну лінію губпаркома чіткішою в питаннях професійного руху, економічної політики та мілітаризації праці, звернути більшу увагу на роботу в робітничих районах і на селі, збільшити видавничу діяльність. *Борьба (Харків). – 1920. – 11 березня.*

7 березня (неділя)

1. Окрема піша бригада під проводом полковника О. Удовиченка одержала дозвіл від команди 18-ї польської дивізії розташуватися в селах Іванківці – Пилипи – Писець, Новоушицького повіту, Подільської губернії. *Удовиченко О. Третя Залізна Дивізія. Матеріали до історії Війська УНР. 1920. – Нью-Йорк, 1982. – Т. II. – С. 39.*

1. Наказ командуючого Південно-Західним фронтом про вжиття термінових і рішучих заходів для боротьби з бандитизмом на Україні. *За власть Советов. Сборник документов и воспоминаний о борьбе трудящихся за установление и упрочение Советской власти на территории Запорожской области в 1917 – 1920 гг. – Запорожский облгиздат, 1957. – С. 119 – 120.*

2. Київ. Відкрилася перша конференція робітниць. *Радянська влада (Полтава). – 1920. – 11 березня.*

8. Нота урядів РСФРР і УСРР урядам Англії, Франції, Італії, США і Японії про взаємини з Польщею. Заявлялося, що агресивні дії Польщі по відношенню до радянських Росії та України є перепорою для умиротворення Східної Європи. Уряди Антанти шляхом “більш визначених

і точних заяв” могли б “покласти край агресивним спробам польського уряду”. Радянські Росія та Україна висловлювали жаль з приводу того, що за останні дні польські війська розпочали нові наступальні дії проти УСРР. Прагнучи миру з Польщею, радянські Росія та Україна, змушені до захисту, складали з себе будь-яку відповідальність за наслідки таких агресивних дій Польщі. *Гражданская война на Украине. 1918 – 1920. Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах.* – К., 1967. – Т. 3. – С. 5 – 6.

7 – 9 березня (неділя – вівторок)

1. Безпартійна селянська конференція Київського повіту, Київської губернії, на якій заслухано доповіді про народну освіту, соціальне забезпечення, воєнне становище, земельну справу; ухвалено резолюцію з поточного моменту (вказувалось на необхідність вжити заходів проти самовільних реквізицій окремих військових частин Червоної армії). *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 540 – 541.

8 березня (понеділок)

1. Телеграма членів бюро ЦК КП(б)У голові РНК РСФРР В.І. Леніну про необхідність посилення політичної роботи на Правобережній Україні в зв'язку зі зростанням “петлюрівських настроїв у селянства”. З огляду на можливість того, що до планів Польщі входить “зрив радянської влади на Правобережжі через Петлюру”, прохалося зупинити політичну демобілізацію XII армії. *Гражданская война на Украине. 1918 – 1920. Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах.* – К., 1967. – Т. 3. – С. 9.

1. Захоплення частинами Волинської дивізії армії УНР переправи в Саврані, звідки було вибито частини Червоної армії під проводом І. Котовського. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма.* – К., 2002. – С. 319.

3. Харків. Засідання Уккратрударму, на якому заслухано доповідь голови Наркомшляху про вивіз вугілля з Донбасу в лютому – березні; ухвалено постанову про порядок виклику військових частин для виконання

завдань, пов'язаних з відбудовою господарського життя на території українського трудового фронту. *ЦДАВО України*. – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 52. – Арк. 6, 11.

6. Харків. Урочисте святкування міжнародного дня робітниці, в якому взяли участь голова Всеросійського ЦВК М.І. Калінін та голова РНК УСРР Х.Г. Раковський. *Борьба (Харків)*. – 1920. – 9 березня.

9 березня (вівторок)

1. Харків. Інструкція бюро ЦК КСРМУ про спільну роботу комсомольських і партійних організацій на окупованій поляками Волині. *Гражданская война на Украине. 1918 – 1920. Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах*. – К., 1967. – Т. 3. – С. 11 – 12.

1. Олександрівськ (суч. Запоріжжя), Катеринославської губернії. Повітова безпартійна селянська конференція. *За власть Советов. Сборник документов и воспоминаний о борьбе трудящихся за установление и упрочение Советской власти на территории Запорожской области в 1917 – 1920 гг.* – Запорожский облгиздат, 1957. – С. 122.

3. Харків. РНК УСРР затвердила “Положення про робітниче управління націоналізованих підприємств кам'яновугільної промисловості”, в якому робітниче управління проголошувалось єдиним повноважним органом управління на підприємстві. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 540 – 542.

4. Кам'янець-Подільський. Вшанування пам'яті великого українського поета Т. Шевченка. В університетській церкві відслужено українською мовою панахиду. Увечері в університеті відбулася святкова академія. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 18 березня.

4. Львів. Польська поліція заборонила наукові виклади Ставропігійського інституту, які мали розпочатися лекцією з історії української літератури та історії Середньовіччя. Українська молодь Львова позбавлена будь-яких наукових викладів рідною мовою. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 11 березня.

4. Харків. Прийнято тимчасове положення Народного комісаріату освіти УСРР “Про архівну справу на Україні”. Згідно з ним архіви оголошувалися загальнонародним надбанням. В установах усіх відомств заборонялося знищення будь-яких документів без дозволу архівних секцій. *Культурне будівництво в Українській РСР. 1917–1927. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1979. – С. 135.

10 березня (середа)

1. Харків. II Харківська повітова конференція української партії лівих соціал-революціонерів (борбистів), на якій розглянуті питання про народну освіту, соціальне забезпечення, вибори до рад та на губконференцію. *Борьба (Харків).* – 1920. – 10 березня.

1. Наказ губерніяльного комісара Поділля Є. Колодяжного до населення м. Нова Ушиця і Новоушицького повіту. Повідомлялось, що південна частина міста і східна частина повіту підлягає цивільній владі УНР, а тому населення на зазначеному терені по всіх справах мало звертатись до представників української влади. *ЦДАВО України.* – Ф. 538. – Оп. 1. – Спр. 181. – Арк. 1.

4. Кам'янець-Подільський. Продовження шевченківських святкувань. З промовами виступили професор Степовий, С. Русова та В. Чехівський. Театр Садовського поставив спектакль “Назар Стодоля”. Випуск місцевої газети “Наш шлях”, присвячений пам’яті Кобзаря, вийшов у більшому обсязі. *Вперед (Львів).* – 1920. – 18 березня.

4. Варшава (Польща). У приміщенні української дипломатичної місії відбулися святкові збори української громади для вшанування 59-ої річниці смерті Т. Шевченка. На зібранні був присутнім С. Петлюра. *Вперед (Львів).* – 1920. – 18 березня.

11 березня (четвер)

1. Лисичанський район, Донецької губернії. Безпартійна робітничо-селянська конференція, на якій ухвалено резолюцію з поточного моменту (делегати висловились за тісний федеративний союз України з Росією та за необхідність “організації Ради народного господарства

України за посередництвом Всеукраїнських з'їздів"). *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 284 – 285.

1. Перехід через гайворонський залізничний міст кінним полком Чорних Запорожців армії УНР. За допомогою захоплених в полон галичан командуванню армії УНР вдалося налагодити переговори з НК ЧУГА про їх приєднання до армії УНР. Переговори наслідків не мали. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма.* – К., 2002. – С. 319, 321 – 322.

1. Овруч, Волинської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 618.

4. Київ, Харків. Урочисте вшанування річниці смерті Т. Шевченка. *Борьба (Харків).* – 1920. – 11 березня; *Киевщина в годы гражданской войны и иностранной военной интервенции (1918 – 1920 гг.). Сборник документов и материалов.* – К., 1962. – С. 362.

4. Житомир, Волинської губернії. Волинський губревком видав наказ, яким зобов'язав усіх осіб, які утримують театри, влаштовують концерти, лекції, літературні вечори, подавати програми заходів, що організуються, на попередній перегляд підвідділу мистецтв Волинського губнаросвіти. Невиконання наказу каралося у судовому порядку. *Приложение к газете Известия Волынского губернского революционного комитета.* – 1920. – 21 марта.

4. Полтава. У залі музичного училища відбувся концерт симфонічного оркестру під керівництвом А. Єрофєєва, присвячений роковинам Лютневої революції та пам'яті Т. Шевченка. Виконувались "Українська симфонія" Калачевського та увертюри "Жирондист" і "Робесп'єр" Літольфа. *Радянська влада (Полтава).* – 1920. – 11 березня.

4. Відень (Австрія). На загальних зборах українських авіаторів, що перебувають за кордоном, вирішено заснувати Український Національний аероклуб. Організаційну раду очолив Г. Гасенко – авіатехнік, колишній український посол в Румунії. *Вперед (Львів).* – 1920. – 11 березня.

4. Софія (Болгарія). Вшанування пам'яті Т.Шевченка. В урочистостях взяли участь болгарський народний поет Вазов, професор Н.Д. Шишманов, члени української місії та українська громада в Софії. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 11 квітня.

7. Київ. Відзначення 25-річчя громадської і творчої діяльності С. Сфремова (1876 – 1939). Ювілейний комітет влаштував урочистий обід у приміщенні “Українського наукового товариства”, на якому виступили О. Саліковський, П. Стебницький, П. Зайцев, М. Зеров. Академік А. Кримський повідомив ювіляра про обрання його дійсним членом Української академії наук і членом Ради мистецтва Академії мистецтв та присудження йому ступеня доктора українського письменства *honora causa*; ухвалено рішення про утворення редакційної комісії для видання двох збірок на честь ювіляра. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 12 травня; *Киевские новости*. – 1920. – 13 травня.

8. Варшава (Польща). Відновлення перерваних у грудні 1919 р. переговорів між дипломатичною місією УНР на чолі з А. Лівичким та представниками МЗС Польщі. *Доценко О. Літопис української революції*. – Львів, 1924. – Т. 2, кн. 5. – С. 228 – 229.

11 – 15 березня (четвер – понеділок)

1. Харків. IV Харківська губерньська конференція КП(б)У за участю 314 делегатів, які представляли більше 6 тис. членів партії. Обговорено порядок денний для Всеукраїнської конференції; ставлення до інших партій; взаємовідносини УСРР та РСФРР; економічну політику (застережено, що у галузі господарства механічно переносяться організаційні військові форми, трудові армії перетворюються в паралельні місцеві господарські органи, які усувають профспілки від економічного будівництва); політику партії на селі (заперечувалась необхідність створення організацій незаможного селянства для боротьби з куркульством і для здійснення продовольчої політики радянської армії); доповіді з місць по повітах про партійну роботу КП(б)У. На відміну від усіх губерньських партійних організацій України, Харківська партійна організація на своїй конференції виступила проти лінії ЦК КП(б)У, висуваючи з

усіх питань свої тези і пропозиції. Ухвалено резолюції про партійне будівництво, профспілки, про комуністичний союз робітничої молоді. Рішення Харківської губернської конференції мали значний вплив на роботу IV Всеукраїнської конференції КП(б)У. *Комуніст (Харків). – 1920. – 14 березня, 16 березня; Образование и деятельность комсомольской организации Харьковщины. 1917 – 1920. Документы и материалы. – Харьковское книжное издательство, 1961. – С. 205 – 206.*

12 березня (п'ятниця)

1. Харків. Загальноміська конференція української партії лівих соціал-революціонерів (борбистів), на якій розглянуто питання про об'єднання лівих політичних сил (т. зв. лівонародництва) та ухвалено резолюцію з економічної політики. Черговою задачею радянської влади в господарському будівництві проголошувалося максимальне використання праці шляхом мобілізації всіх робітників. Мілітаризація праці вважалася придатною тільки в початковий період радянського будівництва під час господарської розрухи. Господарське будівництво мало базуватися на принципі централізації загального керівництва, регулювання, контролю та децентралізації управління і фактичного виконання єдиного господарського плану. *Борьба (Харків). – 1920. – 18 березня, 20 березня.*

4. Кам'янець-Подільський. Повідомлення про заснування при правничому відділі українського державного університету комісії для створення українського правничого словника. *Вперед (Львів). – 1920. – 12 березня.*

4. Полтава. Відкриття виставки виробів кустарної промисловості Полтавщини. *Радянська влада (Полтава). – 1920. – 14 березня.*

4. Полтава. Повідомлення про відкриття нових навчальних закладів: освітніх курсів для дорослих, професійних курсів – рахівницьких, технічних і графічних, та школи грамотності. *Радянська влада (Полтава). – 1920. – 14 березня.*

6. Харків. РНК УСРР ухвалила закон про постачання сільського населення. Наркомпрод отримав право постачати предметами широкого вжитку (цукор, сіль, сірники, махорка) виключно ті села і волості, які

у встановлені строки виконували державну продрозверстку на всі види зернового хліба та фуражу; надавати премію предметами сільськогосподарського обіходу (залізо, цвяхи, підкови) тим селам і волостям, які сприяють радянській владі у проведенні продрозверстки шляхом тиску на виробників продуктів сільського господарства. *ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 576. – Арк. 50.*

8. Варшава (Польща). Друге українсько-польське засідання, на якому обговорювалося питання щодо вимоги Польщі до уряду радянської Росії визнати за нею право на кордони в межах 1772 р. Українська сторона пропонувала, щоб такий акт визнання йшов з паралельним визнанням Польщею прав УНР на Правобережжя України. *Доценко О. Літопис української революції. – Львів, 1924. – Т. 2, кн. 5. – С. 231 – 233.*

13 березня (субота)

1. Гайворон, Подільської губернії. Нарада командного складу армії УНР, що перебувала у Зимовому поході, на якій вирішено переправу й марш на з'єднання з українськими частинами в район Могилева-Подільського відкласти на місяць; здійснити низку демонстраційних акцій вглиб країни, повернутись до р. Південний Буг з метою захоплення Вознесенська. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма. – К., 2002. – С. 323 – 324. Б. Монкевич подає дату наради 12 березня. – Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців. – Львів, 1929. – С. 47.*

1. Харків. Засідання ВУЦВК, на якому затверджено інструкцію з виборів до рад для голів губернських, повітових і волосних виборчих комісій. *ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 571. – Арк. 3.*

14 березня (неділя)

1. Відень (Австрія). Збори Народно-трудової партії, на яких ухвалено делегувати 2-х представників (К. Левицького і С. Голубовича) до комітету Українського національно-державного союзу (УНДС). *Український прапор (Відень). – 1920. – 20 березня.*

1. Голованівськ, Балтського повіту, Одеської губернії. Вступ до

містечка полку Чорних Запорозжців армії УНР. *Монкевич Б. Чорні Запорозжці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорозжців.* – Львів, 1929. – С. 47.

1. Харків. Губернська конференція української партії лівих соціал-революціонерів (борбистів), на якій розглянуті земельне, продовольче та економічне питання, ставлення до інших партій. *Борьба (Харків).* – 1920. – 14 березня.

1. Варшава (Польща). Постанова РНМ УНР про утворення і формування військової жандармерії УНР. *Вістник державних законів для всіх земель УНР виданий 1 листопада 1920 р.* – Випуск 1. – Ч. 2.

4. Львів. Комітет УСДП скликав народне віче “Українське шкільництво у Львові”. В ухваленій резолюції вимагалось прийняти на утримання міста усі приватні українські народні школи, ввести у тих польських народних школах, в яких навчаються українські діти, вивчення української мови, історії та літератури, допустити українців до участі у міській окружній раді та інспектування українських шкіл. Віче висловило протест проти заборони українській молоді навчатися у Львівському університеті й усіх вищих навчальних закладах, а також проти заборони університетських викладів українським науковим товариствам. *Вперед (Львів).* – 1920. – 16 березня.

4. Луцьк, Волинської губернії. Установчі збори повітової “Просвіти”. Її філії відкрито в м. Рожищах і с. Лаврові. *Вперед (Львів).* – 1920. – 6 квітня.

15 березня (понеділок)

1. Муровані Курилівці, Новоушицького повіту, Подільської губернії. Вступ до міста частин польського війська і Окремої пішої бригади під командуванням полковника О. Удовиченка. *Удовиченко О. Третя Залізна Дивізія.* – Нью-Йорк, 1982. – Т. II. – С. 40.

1. Верхньодніпровськ, Катеринославської губернії. Конференція УКП (боротьбистів) за участю 170 делегатів з 17 волостей, на якій заслухано звіт ревкому, обговорені земельне та продовольче питання; ухвалено резолюцію з земельного питання, висловлено довіру ревкому.

Український пролетар (Катеринослав). – 1920. – 21 березня.

4. Київ. Загальні збори представників усіх вищих навчальних закладів міста. Збори надіслали листа в усі радянські та партійні органи РСФРР та України, а також Києва, в якому зазначалося: “Викладацький персонал винагороди протягом усього часу з моменту вступу радянської влади до Києва, тобто з грудня 1919 р. по ставках не одержував. На ґрунті недоїдання та виснаження сил розпочалася смертність... інші знаходяться в становищі зовсім недостойному людей, які чесно виконують свою професійну працю. Викладацький склад, можливо, буде змушений обставинами шукати застосування своїх знань і сил в інших областях праці, часто далеких від вищої школи”. *ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 1. – Спр. 909. – Арк. 14.*

4. Львів. Вийшов перший номер інформаційного тижневика “Nowiny Ponedziaikowe”. *Вперед (Львів). – 1920. – 16 березня.*

15 – 16 березня (понеділок – вівторок)

1. Перекоп. Під впливом більшовицької пропаганди на бік Червоної армії перейшли у повному озброєнні 93 солдата білогвардійських 133-го і 134-го піхотних полків і увесь склад 1-ї батареї артилерійської школи. *Хроника революционных событий в Крыму. – Симферополь, 1969. – С. 152.*

1. Відень (Австрія). Організаційні засідання комітету Українського національно-державного союзу, до складу якого увійшли народно-республіканська партія, українська партія соціалістів-самостійників, партія соціалістів-федералістів, партія хліборобів-демократів, національно-демократична партія Галичини, національно-демократична партія Буковини. УНДС ухвалив, що його метою є боротьба за об'єднання українських земель в суверенну державу з конституційним республіканським ладом, форму якого вирішить парламент; здійснення земельної реформи з забезпеченням землею безземельного і малоземельного селянства як основи української державності. Головою УНДС обрано представника УПСР М. Кревецького, секретарем – есефа Ф. Слюсаренка. *Український прапор (Відень). – 1920. – 20 березня.*

16 березня (вівторок)

1. Севастополь. Більшовицький підпільний комітет розповсюдив відозву “Трудовому населенню” з закликом до збройного повстання проти білогвардейців. *Хроника революционных событий в Крыму*. – Симферополь, 1969. – С. 152.

1. Харків. Засідання президіуму ВУЦВК, на якому ухвалено порядок денний Всеукраїнського з’їзду рад: доповідь президіуму ВУЦВК та РНК УСРР; міжнародне становище та взаємини з РСФРР; земельне, продовольче та економічне питання; трудова повинність, робітниче питання та підняття виробничих сил країни; вибори нового складу ВУЦВК. *ЦДАВО України*. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 573. – Арк. 26.

1. Катеринослав (суч. Дніпропетровськ), Катеринославської губернії. Губернський з’їзд профспілок, на якому ухвалено резолюції з поточного моменту та про організацію виробництва і управління підприємствами. *Звезда (Катеринослав)*. – 1920. – 18 березня; *Гражданская война на Екатеринославщине (февраль 1918 – 1920 гг.)*. – Днепропетровск, 1968. – С. 243 – 244.

1. Богополь (суч. Первомайськ), Херсонської губернії. Вступ до міста полку Чорних Запорожців армії УНР. *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців*. – Львів, 1929. – С. 48 – 49.

4. Перемишль (суч. Польща). Шевченківський вечір, влаштований громадою місцевих робітників. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 21 березня.

17 березня (середа)

1. Харків. Ухвалення ВУЦВК декрету про створення при губревкомах Центрального управління надзвичайних комісій для боротьби з контрреволюцією і бандитизмом. При надзвичайних комісіях створювались особливі батальйони і групи, які діяли разом з частинами Внутрішньої охорони республіки (ВОХР). *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920)*. Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 83 – 84.

1. Харків. Відкриття IV конференції КП(б)У за участю 242 делегатів

з вирішальним голосом і 38 з дорадчим, які представляли 25 тис. членів КП(б)У. На першому дні роботи конференції з політичною доповіддю ЦК виступив голова РНК УСРР Х.Г. Раковський та секретар ЦК КП(б)У С.В. Косіор. В обговоренні цієї доповіді було висловлено чимало критичних зауважень на адресу ухвалених протягом 1919 року рішень ЦК і Зафронтowego бюро ЦК КП(б)У, зокрема, “децисти” кваліфікували ЦК КП(б)У як “фікцію” та таку структуру, що нездатна реалістично діяти та керувати. Вони запропонували докорінно змінити характер діяльності ЦК КП(б)У, ввести до нього нових людей, знайти нові параметри стосунків з ЦК РКП(б). У заключних словах Г.І. Петровський, Д.З. Мануїльський, Х.Г. Раковський та С.В. Косіор не заперечували наявності серйозних недоліків та прорахунків ЦК КП(б)У у земельній та національній сферах, водночас вони доводили, що партійна лінія, скоординована та узгоджена з ЦК РКП(б), була принципово вірною та перспективною. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 18 березня; *Четверта конференція Комуністичної партії (більшовиків) України 17 – 23 березня 1920 р. Стенограма*. – К., 2003. – С. 25 – 84.

4. Канада. Повідомлення про початок видання першого українського літературно-наукового журналу “Каменярі”. *Войценко О. Літопис українського життя в Канаді*. – Вінніпег, 1963. – С. 84.

17 – 20 березня (середа – субота)

1. Харків. Всеукраїнська конференція УКП (боротьбистів). 20 березня було затверджено постанову ЦК УКП про самоліквідацію партії і вступ її членів до КП(б)У на індивідуальній основі. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 20 березня; *Український пролетар (Катеринослав)*. – 1920. – 26 березня, 31 березня, 3 квітня.

18 березня (четвер)

1. Харків. Другий день роботи IV конференції КП(б)У. На звіт ЦК КП(б)У було подано кілька проектів резолюцій, які суперечили одна одній. Х.Г. Раковський запропонував прийняти доповідь ЦК до відома і перейти до інших справ. Однак в результаті домагань “децистів” 145

голосами проти 79 була ухвалена резолюція, в якій відзначалося, що головне завдання весни 1919 р. ЦК “було проведено, але не досить задовільно”. ЦК звинувачувався у відсутності “самостійності у вирішенні питань партійної і радянської роботи на Україні”. Абсолютною більшістю голосів після обговорення доповіді Г.І. Петровського було ухвалено резолюцію “Державні відносини радянської України і радянської Росії”, в якій підкреслювалося значення тісної братерської солідарності між робітниками і селянами всіх країн, відзначалася велика роль радянської Росії як керівника і організатора боротьби проти міжнародного імперіалізму, обґрунтовувалася необхідність якнайтіснішого союзу УСРР і РСФРР. Було розглянуто питання про ставлення до інших партій. Доповідач Я.А. Яковлев (Епштейн) торнувся історії еволюції головних українських партій УСДРП і УПСР, нагадав про цілу низку розмежувань і розколів в них, зупинився на процесі “кристалізації комуністичної свідомості” у боротьбистів і незалежників-укапістів. Певну увагу було приділено аналізу зростання впливу у робітничому середовищі меншовиків, а у селянському – анархо-махновців. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 20 березня; *Четверта конференція Комуністичної партії (більшовиків) України 17 – 23 березня 1920 р. Стенограма*. – К., 2003. – С. 85 – 158.

1. Гайсин, Гайсинського повіту, Подільської губернії. Вступ до міста Київської дивізії армії УНР. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма*. – К., 2002. – С. 346.

1. Ольвіополь (суч. Первомайськ), Херсонської губернії. Вступ до міста Запорозької дивізії армії УНР. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма*. – К., 2002. – С. 335 – 336.

4. Холм (суч. Польща). Повідомлення про заборону відкрити у місті українську книгарню. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 18 березня.

19 березня (п'ятниця)

1. Харків. Третій день роботи IV конференції КП(б)У. Заслухано доповідь Х.Г. Раковського про боротьбистів. Ухвалено резолюцію “Про ставлення до інших партій”, в якій затверджено угоду між ЦК більшовиків і

боротьбистів про входження останніх до складу КП(б)У. З вітальною промовою виступив один з лідерів УКП(б) В. Блакитний (Елан), якого потім запросили до президії. Обговорено справу Г.Ф. Лапчинського (очолював у КП(б)У опозиційну фракцію т.зв. федералістів) та ухвалено резолюцію про визнання несумісним перебування федералістів в складі КП(б)У. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 21 березня; *Четверта конференція Комуністичної партії (більшовиків) України 17 – 23 березня 1920 р. Стенограма*. – К., 2003. – С. 159 – 204, 465 – 467.

1. Харків. Засідання ВУЦВК, на якому ухвалено відкрити кредит в 50 млн. карбованців 10 губревкомам України на витрати виборчих комісій для виборів до рад. *ЦДАВО України*. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 571. – Арк. 4.

1. Чернігів. Повітовий земельний з'їзд за участю більше 200 делегатів, на якому розглянуто основні положення земельного закону Всеукраїнському. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920*. – К., 1975. – С. 226 – 227.

1. Голта (суч. Первомайськ), Херсонської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма*. – К., 2002. – С. 336.

1. Умань, Уманського повіту, Київської губернії. Вступ до міста Волинської дивізії армії УНР. Визволення полонених волохівцями старшин та вояків армії УНР, сформування з них пластунського куреня при Мазепинському кінному полку. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма*. – К., 2002. – С. 332.

4. Кам'янець-Подільський. Свято на честь дня народження начальника Польської держави Ю. Пілсудського, влаштоване польською громадою міста. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 8 квітня.

20 березня (субота)

1. Харків. Четвертий день роботи IV конференції КП(б)У, на якій були присутні делегати конференції УКП(б) у повному складі (близько 100 чоловік). Членів президії УКП(б) запрошено до президії конференції КП(б)У. Було надано право 18 представникам колишніх боротьбистів брати участь в роботі конференції КП(б)У з ухвальним голосом.

Заслухано доповідь члена Політбюро ЦК РКП(б) Й.В. Сталіна про чергове завдання господарського будівництва: необхідність організації трудових армій і мілітаризацію основних галузей промисловості, створення політвідділів у Донбасі, на залізничному транспорті. З цього питання “децисти” виставили співдоповідачів (Т.В. Сапронов виступив проти єдиноначальності в управлінні промисловістю, відстоював широку колегіальність). Проект Й.В. Сталіна “Про чергове завдання господарського будівництва” підтримали 87 голосів, альтернативний документ “децистів” – 138 голосів. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 23 березня; *Четверта конференція Комуністичної партії (більшовиків) України 17 – 23 березня 1920 р. Стенограма*. – К., 2003. – С. 205 – 282, 455 – 464.

1. Харків. Публікація про те, що з огляду на досягнуту згоду між ЦК КП(б)У та боротьбистами про організоване входження останніх до КП(б)У, губпаркомам пропонувалося найближчі вибори до рад провести спільно. *Борьба (Харків)*. – 1920. – 20 березня.

1. Наказ військового міністра УНР про зведення 4-ї стрілецької бригади полковника О. Шаповала та Окремої стрілецької бригади у 2-у стрілецьку дивізію на чолі з полковником О. Удовиченко. *Українсько-московська війна 1920 року в документах*. – Варшава, 1933. – Ч. 1. – С. 3.

4. Проскурів (суч. Хмельницький). Відновлення діяльності місцевого товариства “Просвіти”. *Громадська думка (Львів)*. – 1920. – 21 квітня.

4. Харків. Початок видання ЦК КП(б)У газети “Сільська біднота”. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф.* *Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник*. — К., 1995. — С. 336.

4. Харків. Ухвалення Народним комісаріатом освіти УСРР тимчасового положення про архівну справу в Україні. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф.* *Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник*. — К., 1995. — С. 336.

4. Наркомос РСФРР звернувся до Наркомосу УСРР із пропозицією організувати взаємну інформацію та взаємообмін усіма інструктивними матеріалами з питань культурного будівництва. *Золотоверхий І.Д.* *Становлення української радянської культури (1917 –1920 рр.)* – К., 1961. – С. 299.

21 березня (неділя)

1. Харків. П'ятий день роботи IV конференції КП(б)У. Заслухано доповідь Х.Г. Раковського про роботу на селі: було визнано, що у діяльності колективних радянських господарств виявилася маса помилок, нерідко в ревкомах та радах “верховодили куркулі”, в сільській місцевості поширений бандитизм; вказувалось на необхідність поглиблення революційних змін на селі. З цього питання “децисти” також виступили зі своєю платформою: вони заперечували необхідність створення класових організацій незаможного селянства, бо це призвело б як до появи органів, паралельних радам, до боротьби з ними, так і до зближення середняка з куркульством. На голосуванні 121 голосом проти 75 була підтримана резолюція “Про роботу на селі”, запропонована Х.Г. Раковським, в якій зазначалось, що найважливішим завданням КП(б)У є “створення бойових класових організацій, які б об'єднували всі пролетарські і напівпролетарські елементи на селі”. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 24 березня; *Четверта конференція Комуністичної партії (більшовиків) України 17 – 23 березня 1920 р. Стенограма*. – К., 2003. – С. 283 – 362, 449 – 452.

1. Перемарш частин Київської дивізії армії УНР з Гайсина до Христинівки. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма*. – К., 2002. – С. 332.

1. Ольвіополь (суч. Первомайськ), Херсонської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії (карних відділів під проводом І. Котовського). *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма*. – К., 2002. – С. 335.

1. Вимарш Запорізької дивізії з району Голти в район Покотилова – Перегонівка – Голованівськ та Добринської переправи. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма*. – К., 2002. – С. 335.

Ужгород. Утворена масова революційна робітничо-селянська організація Закарпаття – Міжнародна соціалістична партія Підкарпатської Русі (МСП). *Верстюк В.Ф., Дзюба Е.Н., Репринцев В.Ф. История Украинской ССР. Хронологический справочник*. – Киев, 1990. – С. 225.

4. Одеса. Наказ Одеського губнаросвіти про запровадження

безкоштовного навчання в усіх вищих навчальних закладах Одеси та губернії. *Культурне будівництво в Українській РСР. 1917–1927. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1979. – С. 138.

4. Ужгород. Повідомлення про перейменування з нагоди ювілею президента Чехо-Словаччини Т. Масарика колишньої площі Кошута на площу Масарика. На честь ювілею Цивільна управа Прикарпатської України ухвалила асигнувати 100 тисяч корон на закупівлю білизни, одягу і взуття для бідних дітей. *Вперед (Львів).* – 1920. – 21 березня.

4. Софія (Болгарія). Вечір української пісні. У великому концерті взяли участь артисти болгарського Народного театру та хор. *Вперед (Львів).* – 1920. – 11 квітня.

21 – 22 березня (неділя – понеділок)

1. Катеринослав (суч. Дніпропетровськ), Катеринославської губернії. Безпартійна червоноармійська конференція, на якій обговорено задачі радянського будівництва на Україні, національне питання, ставлення Червоної армії до партизанщини. *Звезда (Катеринослав).* – 1920. – 24 березня.

21 – 23 березня (неділя – вівторок)

1. Київ. Судовий процес над активними членами Київської меншовицької організації та членами Центрального бюро профспілок міста – Г. Кучиним-Оранським, О. Романовим, Н. Ландою, І. Шпером, С. Семковським-Каплуном, М. Балабановим, звинуваченими у співробітництві з денікінцями. Частину підсудних засуджено до ув'язнення у концентраційний табір до завершення громадянської війни, іншу – позбавлено політичних прав та права займатися профспілковою діяльністю. Це був перший політичний процес за радянської влади. *ЦДАВО України.* – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 111. – Арк. 3, 7; *Комуніст (Київ).* – 1920. – 23 березня, 24 березня, 25 березня; *Киевщина в годы гражданской войны и иностранной военной интервенции (1918 – 1920 гг.). Сборник документов и материалов.* – К., 1962. – С. 367 – 369.

21 – 25 березня (неділя – четвер)

3. Харків. IV обласний з'їзд “Гірнопраці” за участю 100 делегатів від 100 тисяч робітників галузі. Розглянуто питання про принципи організації кам'яновугільної промисловості та управління нею. З'їзд висловився за об'єднання в єдину профспілку з усіма гірничими робітниками радянської України та Росії. *Борьба (Харків). – 1920. – 23 березня, 24 березня, 25 березня.*

21 – 27 березня (неділя – субота)

1. Наступ частин Червоної армії у напрямках на Новоград-Волинський та Нову Синявку – Летичів – Деражню. *Pierwsza wojna polska (1918 – 1920). Zbiyr wojennych komunikatyw prasowych Sztabu Generalnego WP. – Warszawa, 1920. – S. 209 – 213.*

22 березня (понеділок)

1. Харків. Шостий день роботи IV конференції КП(б)У. Більшістю голосів (100 проти 84) висловлено недовіру президії конференції. Обрано новий склад президії: Й.В. Сталін, М. Дороган, О. Шумський, Е.Й. Квірінг, В.Я. Чубар. Заслухано доповідь наркома продовольчих справ УСРР М.К. Владимирова по продовольчому питанню та ухвалено внесену ним резолюцію “З продовольчого питання”. В ній були підтверджені головні принципи радянської продовольчої політики: державна хлібна монополія та продрозверстка, підкреслена необхідність класового розшарування села, зміцнення комуністами продорганів. *Комуніст (Харків). – 1920. – 24 березня; Четверта конференція Комуністичної партії (більшовиків) України 17 – 23 березня 1920 р. Стенограма. – К., 2003. – С. 363 – 420, 452 – 455.*

23 березня (вівторок)

1. Харків. Сьомий день роботи IV конференції КП(б)У. Ухвалено резолюцію “З продовольчого питання”. Після обговорення кількості делегатів і умов виборів на Всеросійський з'їзд РКП(б) до складу ЦК КП(б)У було проведено вибори. Згідно з модулем представництва, на

Всеросійський з'їзд слід було обрати 26 посланців. В результаті голосування списками прибічників ЦК РКП(б) і "децистів" обидва списки отримали рівну кількість голосів – по 113 за комуністів і 114 за "децистів". З'їзд підтримав пропозицію головуючого Й.В. Сталіна послати на з'їзд по 13 делегатів від обох сторін і затвердити по 5 кандидатів у разі необхідності заміни; ЦК КП(б)У домовлено було сформувавши із 17 членів. "Децисти" знов домоглися голосування списками, тому ставало очевидним, що у складі ЦК КП(б)У знов будуть переважати "децисти". В цих умовах 83 делегати-комуністи запропонували перенести це питання на розсуд ЦК РКП(б) і IX з'їзду партії (свої кандидатури зняли Г.І. Петровський, В.Я. Чубар, О. Шумський, група колишніх боротьбистів). Але цю ідею було відкинено і 112 голосами до складу ЦК КП(б)У були обрані переважно "децисти": В. Блакитний, К.О. Ворошилов, Я. Гамарник, С.В. Гандзей, Я.Н. Дробоніс, В.П. Затонський, О.М. Іванов, Е.Й. Квірінг, В.В. Косіор, С.К. Мінін, Г.І. Петровський, Г.Л. Пятаков, Т.В. Сапронов, Р.Б. Фарбман (Рафаїл), Т.І. Харечко, В.Я. Чубар, О. Шумський; кандидатами – В. Авернин, Антонов, М. Безчетвертний, І. Бик, С. Діманштейн, Ю. Коцюбинський, А. Падерін, М. Рафес, О. Сербіченко. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 24 березня; *Четверта конференція Комуністичної партії (більшовиків) України 17 – 23 березня 1920 р. Стенограма*. – К., 2003. – С. 421 – 442.

1. Оголошено наказ, що за згодою Головного отамана військ УНР С. Петлюри і Головного польського командування українські військові частини під проводом полковника О. Удовиченка підпорядковуються в оперативному відношенні команді 18-ї польської дивізії. Між командуваннями відбувся обмін зв'язковими старшинами. *Удовиченко О. Третя Залізна Дивізія. Матеріали до історії Війська УНР. Рік 1920*. – Нью-Йорк, 1982. – Т. II. – С. 41.

1. Вимарш Волинської дивізії зі штабом армії УНР з Умані до району селищ Семидуби – Вербівка, Балтського повіту, Одеської губернії. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма*. – К., 2002. – С. 332.

1. Севастополь. Підпільний воєнно-революційний комітет більшовиків звернувся до робітників, солдат, матросів і офіцерів з відозвою про

підготовку збройного повстання проти білогвардейців. *Борьба за Советскую власть в Крыму*. – Симферополь, 1961. – Т. 2. – С. 239.

1. 2-га бригада ЧУГА вийшла у район Бірзула (суч. Котовськ) – Жмеринка. *Денник Начальної Команди Української Галицької Армії*. – Нью-Йорк, 1974. – С. 235.

3. Постанова Донецького губернського військревкому про заходи по відбудові народного господарства. Ухвалено організувати губернський та повітові комітети по проведенню трудової повинності. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 288 – 289.

4. Прага (Чехо-Словаччина). Повідомлення про заснування українсько-чеського видавничого товариства “Всесвіт”, завданням якого було видання і поширення літератури на Прикарпатській Україні. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 23 березня.

24 березня (середа)

1. 3-я бригада ЧУГА отримала наказ перейти в розпорядження 58-ї дивізії Червоної армії в район Житомира. *Денник Начальної Команди Української Галицької Армії* – Нью-Йорк, 1974. – С. 235.

1. Перемарш частин Запорізької дивізії армії УНР до району Голованівська, Балтського повіту, Одеської губернії. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма*. – К., 2002. – С. 336 – 338.

1. Москва (Росія). Засідання Політбюро ЦК РКП(б), на якому розглянуто становище, що склалося в КП(б)У. Прийнято постанову про розпуск новообраного ЦК як неправомірного та призначено тимчасове бюро ЦК КП(б)У, до якого мали увійти по два представники від старого і нового складів ЦК і один боротьбист. Очолив бюро С.В. Косіор. *Четверта конференція Комуністичної партії (більшовиків) України 17 – 23 березня 1920 р. Стенограма*. – К., 2003. – С. 21.

25 березня (четвер)

1. Могилів-Подільський, Подільської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 26 березня.

1. Житомир, Волинської губернії. I Житомирський повітовий з'їзд КСРМУ. *Известия (Житомир)*. – 1920. – 25 березня.

1. IV обласний з'їзд гірників Донецького басейну. З доповіддю про стан промисловості району і його найближчі завдання виступив Х.Г. Раковський. *Волковинський В., Кульчицький С. Християн Раковський. Політичний портрет*. – К., 1990. – С. 129.

1. З'їзд рад Степанівської волості, Сумського повіту, Харківської губернії, на якому заслухано доповіді з земельного та продовольчого питань, воєнної політики, обрано волвиконком та представників на повітовий з'їзд. З'їзд підтримав земельний закон, принцип державної монополізації в промисловості та об'єднання воєнних сил всіх радянських республік для “боротьби з міжнародним капіталізмом”. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 205 – 207.

1. Слов'янськ, Донецької губернії. I повітова конференція КСРМУ, на якій ухвалено резолюції про національні комуністичні організації (“вести жорстоку боротьбу з будь-якими національними комуністичними організаціями і шовіністичним впливом різних національних і культурно-просвітницьких кружків”); про культурно-просвітницьку роботу (“головним засобом культурного розвитку” проголошено клуб); про економічно-правову роботу (вирішено провести облік всієї молоді, звертаючи увагу на її житлові та санітарні умови). *Образование и деятельность комсомольской организации Харьковщины. 1917 – 1920. Документы и материалы*. – Харьковское книжное издательство, 1961. – С. 213 – 214.

25 – 29 березня (четвер – понеділок)

1. Катеринослав (суч. Дніпропетровськ), Катеринославської губернії. Загальноміська позапартійна конференція робітниць. *Український пролетар (Катеринослав)*. – 28 березня, 30 березня, 1 – 3 квітня.

26 березня (п'ятниця)

1. Любецький волосний з'їзд членів сільських виконкомів і земельних

комісії Городнянського повіту, Чернігівської губернії, на якому ухвалено резолюцію з земельного питання. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920.* – К., 1975. – С. 229 – 230, 431.

1. Вимарш Волинської та Запорізької дивізій армії УНР з с. Вербова на Ново-Архангельську переправу (м. Торговиця). Зустріч з Київською дивізією армії УНР. Переправа через р. Синюху. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма.* – К., 2002. – С. 344 – 345.

8. Рига (Латвія). Визнання Латвією незалежності УНР та її уряду. *ЦДАВО України.* – Ф. 1065. – Оп. 5. – Спр. 2. – Арк. 166.

8. Нота дипломатичної місії УНР в Польщі “в справі протесту проти наміру уряду Річі Посполитої Польської піддавати під плебісцит безсумнівно належні до УНР землі Правобережної України” *Літопис української революції.* – Львів, 1924. – Т. 2, кн. 5. – С. 230 – 231.

27 березня (субота)

1. Лист ЦК КСРМУ до всіх організацій союзу з закликом взяти активну участь в підготовці і проведенні виборів до рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы.* – К., 1959. – С. 296 – 297.

27 – 28 березня (субота – неділя)

1. Львів. Конференція УСДП, де було запропоновано на противагу єдиному фронту галицьких партій створити єдиний український соціалістичний фронт. 30 березня УСДП заявила про свій вихід зі складу УНРади ЗУНР. *Вперед (Львів).* – 1920. – 1 квітня, 2 квітня.

27 – 29 березня (субота – понеділок)

4. Харків. I Всеукраїнський з'їзд завідуючих губвідділами народної освіти, на якому розглянуто питання про загальні задачі освітньої політики на Україні, загальношкільне виховання, професійно-технічну освіту, вищу школу, підготовку працівників освіти. *Борьба (Харків).* – 1920. – 30 березня, 31 березня; *Третье Всеукраинское совещание по*

просвещенню, 15 – 17 юня 1921 г.: Выдержки из материалов работ пленума и секций. Резолюции. – X., 1922. – С. 7.

28 березня (неділя)

1. Публікація постанови ВУЦВК про утворення при ВУЦВК Центральної комісії по виборах до рад (Ценвиборкому). *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919 –1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 88.

1. Полтава, Полтавської губернії. Засідання IV з'їзду рад Полтавського повіту. *Комуніст (Харків).* – 1920. – 9 квітня.

29 березня (понеділок)

1. Харків. Постанова РНК УСРР про трудове дезертирство та органи боротьби з ним. Ухил від трудового обліку чи реєстрації, приховування своєї спеціальності та неявка на роботу вважалися трудовим дезертирством та переслідувалися органами Всеукркомтруда за участю профспілок, які діяли через ВУНК та Центрокомдезертир. *ЦДАВО України.* – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2803. – Арк. 9.

4. Львів. Зустріч делегації єврейської академічної молоді з ректором Львівського університету доктором Гальбаном, на якій було висунуто вимогу допустити після річної заборони студентів-євреїв до навчання в університеті. *Вперед (Львів).* – 1920. – 31 березня.

30 березня (вівторок)

1. Зосередження частин армії УНР в районі Хмельове (штаб армії та Запорізька дивізія) – Глодоси – Новомиргород, Херсонської губернії. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма.* – К., 2002. – С. 347.

1. Харків. Постанова наркома внутрішніх справ УСРР про утворення головного управління радянської робітничо-селянської міліції; начальником Головного управління призначено О.М. Чайківського. *История милиции Украинской ССР в документах и материалах.* – К., 1969. – Т. 1. 1917 – 1937 гг. – С. 101.

3. Харків. РНК УСРР ухвалила постанову про Донецький губернський продовольчий комітет, до обов'язків якого входили з'ясування потреб регіону в продовольстві, складання плану постачання та організація заготовок; розподіл продовольства серед робітників та трудової армії; інформування Наркомпрода, РНК та Уккратрударму про становище в Донецькій губернії. *ЦДАВО України*. – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2803. – Арк. 14.

6. Харків. РНК УСРР ухвалила постанову про постачання ненормованими продуктами робітників та служачих. *ЦДАВО України*. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 576. – Арк. 56.

6. Харків. РНК УСРР ухвалила декрет про обов'язкове щеплення населення проти віспи. *ЦДАВО України*. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 576. – Арк. 60.

8. Ватикан. Українське посольство підписало Меморіал на ім'я Папи Бенедикта XV, в якому висвітлювались події національно-визвольної боротьби українців в останні роки та наводились приклади репресій проти українців з боку польської влади. Меморіал мав на меті домогтись підтримки Ватикану у справі захисту українських інтересів на міжнародній арені. *Хома І. Українське посольство при Апостольському Престолі 1919–1921 // Богословія*. – Рим, 1982. – С. 42–50.

31 березня (середа)

1. Львів. Спільне засідання місцевої робітничої ради УСДП і Головної професійної ради, на якому заслухано звіт про останню конференцію УСДП, встановлено спосіб збирання партійного внеску, укладено програму святкування 1 травня. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 3 квітня.

1. Селянська безпартійна конференція Костянтиноградського повіту, Полтавської губернії. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 455.

4. Варшава (Польща). Засідання голови Директорії УНР і заступника голови РНМ УНР А. Лівницького, на якому розглянуті прохання членів дирекції видавничого товариства “Культура” в Києві – інженера П. Пилипчука і полковника К. Вротновського-Сивошапки – про видачу позичкової допомоги товариству на видання українських книг; україн-

ського просвітньо-культурного товариства в Галичини “Просвіта” про допомогу на видавничий фонд; товариства “Шляхи” у Львові – про допомогу товариству на видання журналу “Шляхи”. *ЦДАВО України*. – Ф. 1429. – Оп. 4. – Спр. 4 б. – Арк. 15 – 15 зв.

31 березня – 1 квітня (середа – четвер)

1. Чернігів. I Чернігівська повітова конференція КП(б)У за участю 38 делегатів, на якій ухвалено резолюції з земельного, продовольчого, організаційного питань. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920*. – К., 1975. – С. 232 – 234, 431.

Початок березня

1. Арешт усього складу Всеукраїнської конференції ПЛСР (інтернаціоналістів). *Верстюк В. Махновщина*. – К., 1991. – С. 234.

1. Прибуття з'єднань армії УНР до р. Південний Буг в район Гайворона – Саврань. Українське командування планувало підключити до форсування Бугу і з'єднання УГА та порозумітись з НК УГА. Після переходу Бугу планувалось разом з УГА прориватись на захід, щоб приєднатись до українських частин, які перебували в районі Нова-Ушиця – Могилів. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма*. – К., 2002. – С. 319.

1. Польовий штаб ЧУГА, за погодженням з командуванням Південно-Західного фронту (командувач О. Єгоров, члени Реввійськради. – Р. Берзін, Й. Сталін), низкою наказів і розпоряджень провів реорганізацію і скорочення армії, запровадив виборність командирів, скасував відзнаку вояків УГА – тризуб, замінивши його червоною зіркою, замість синьо-жовтих прапорів впроваджені червоні, змінив традиційний український гімн “Ще не вмерла Україна” на “Інтернаціонал”, ввів посаду політкомісара. *Західно-Українська Народна Республіка. Том 1. Документи і матеріали у 5-ти томах*. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 37; *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР*. – Львів, 1995. – С. 293 – 299; *Гражданская война и военная интервенция в СССР. Энциклопедия*. – Москва, 1983. – С. 65, 205, 567.

Перша декада березня

1. Бершадь. На базі II корпусу УГА генерала М. Тарнавського сформована 1-а бригада Червоних українських січових стрільців (ЧУСС) під командуванням полковника А. Шаманека (з 22 березня Б. Білінкевича), начальника штабу А. Бізанца і політкомісара Я. Струхманчука. Бригада нараховувала 4,5 тис. стрільців і близько 200 старшин, півтори тисячі коней та 100 кулеметів. Ввійшла до складу 44-ї стрілецької дивізії І. Дубового. При її політвідділі утворено галицьку секцію під проводом Н. Гірняка. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. – Львів, 1995. – С. 291; Гражданская война и военная интервенция в СССР. Энциклопедия. – Москва, 1983. – С. 201.*

1. Чечельник. Сформовано 2-гу галицьку бригаду на базі частини І корпусу, командиром якої призначено О. Лисняка (з 22 березня – Ю. Головінського), начальником штабу – О. Луцького. Налічувала понад 4 тис. стрільців і старшин, підпорядковувалась 45-й стрілецькій дивізії Й. Якіра. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. – Львів, 1995. – С. 293.*

1. Формування 3-ї галицької бригади із частин III корпусу. Очолив її генерал А.Кравс (з 24 березня комбригом став О. Станімір. Начальником штабу призначено В. Льобковіца, а політкомісаром – М. Балицького, невдовзі Ф. Замору. Бригада нараховувала 3,5 тис. стрільців і старшин, півтора тис. коней, діяла у складі 58-ї стрілецької дивізії під командуванням П. Княгницького (1884-1938). *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. – Львів, 1995. – С. 293; Гражданская война и военная интервенция в СССР. Энциклопедия. – Москва, 1983. – С. 261.*

Середина березня

1. Наказ Старобільського повітового військкревкому про очищення радянських установ від контрреволюційних елементів. Волревкоми були зобов'язані провести чистку сільських рад від “куркульських елементів”. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 287 – 288.*

Не пізніше середини березня

1. Крим. Кримський обласний комітет РКП(б) випустив звернення “К солдатам и офицерам добармии” з закликом переходити на бік Червоної армії. *Хроника революционных событий в Крыму. – Симферополь, 1969. – С. 152.*

Кінець березня

1. Стан боєздатності 1-ї бригади ЧУСС дістав високу оцінку командування XII Червоної армії М. Муралова, В. Затонського, С. Аралова, які здійснювали перевірку галицьких частин. Командиром бригади було призначено колишнього сотника УСС М. Барана (1880 – 1937). *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. – Львів, 1995. – С. 299.*

Березень

1. Кам'янець-Подільський, Подільської губернії. Начальником Подільської округи видано наказ з заборонаю грати і співати гімн “Боже, царя храни” і “Коль славен”. Жандермерія міста не повинна була перешкоджати виконанню гімна “Ще не вмерла Україна”. *Наш шлях (Кам'янець-Подільський). – 1920. – 31 березня.*

1. Східна Галичина. Утворена розгалужена військово-революційна організація “Воля” – предтеча Української військової організації в краї. До її складу ввійшли колишні старшини, стрільці і студенти. Очолила “Волю” Начальна колегія: Я. Чиж (голова), В. Кучабський (перший заступник), О. Коберський (заступник), Д. Паліїв, М. Матчак, Б. Гнатевич. Мала тісні зв'язки з урядом ЗУНР, командуванням українських частин, інтернованих у Чехо-Словаччині. Видавала нелегальний місячник “Наш шлях”. Основною метою висувала підготовку збройного повстання в Східній Галичині проти польського окупаційного режиму. *Кугутяк Микола. Історія Української націонал-демократії (1918 – 1929). Том 1. – Київ – Івано-Франківськ, 2002. – С. 209.*

6. Лист колишнього члена Директорії А. Макаренка до голови міжнародного Червоного Хреста Е. Фріка з подякою за санітарну допомогу

населенню України. Перша санітарна колона дійшла до Вінниці за допомогою майора Ледеррея, який провів її через лінію фронту. *Наш шлях (Кам'янець-Подільський)*. – 1920. – 30 березня.

6. Нова Ушиця, Подільської губернії. Надісланий Головною управою українського Червоного Хреста лікарський загін для боротьби з епідемією тифу відкрив госпіталь на 75 ліжок та амбулаторію. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 20 травня.

6. Харків. РНК УСРР ухвалила декрет про заборону найму кормилиць. На час кормління матір з дитиною приймалася до будинку матері і дитини на утримання держави. *ЦДАВО України*. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 576. – Арк. 40.

1 квітня (четвер)

1. Катеринослав (суч. Дніпропетровськ), Катеринославської губернії. Губернська конференція працівників кооперації. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 758.

1. ст. Плетений Ташлик, Слісаветградського повіту, Херсонської губернії. Вступ полку Чорних Запорожців армії УНР. *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців*. – Львів, 1929. – С. 55 – 56.

2 квітня (п'ятниця)

3. Харків. Президія Промбюро ухвалила постанову про взяття на облік і націоналізацію технічних матеріалів, знарядь виробництва і готових виробів фабрично-заводського виробництва. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 549 – 550.

3. Прилуки, Прилуцького повіту, Полтавської губернії. Наказ Прилуцького повітвійськревкому про накладення грошового податку на буржуазію і спекулянтів. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 456.

2 – 4 квітня (п'ятниця – неділя)

1. Чернігів, Чернігівської губернії. Губернський з'їзд повітових земельних відділів, на якому заслухано звіти губземвідділу та повітових земвідділів та ухвалено резолюцію про впровадження в життя закону про землю від 5 лютого 1920 р. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920.* – К., 1975. – С. 234 – 237, 431.

3 квітня (субота)

1. Харків. Постанова РНК УСРР про організацію відділу карного розшуку. При губернських управліннях радянської робітничо-селянської міліції і в повітових містах з населенням не менш 40 тисяч чоловік передбачалось утворити відділення карного розшуку. Для загального керівництва карно-розшуковою справою при Головному управлінні радянської робітничо-селянської міліції НКВС створювався як вищий керівний орган відділ карного розшуку (Центророзшук). *История милиции Украинской ССР в документах и материалах.* – К., 1969. – Т. 1. 1917 – 1937 гг. – С. 107 – 109.

3. Харків. Постанова РНК УСРР про розпуск ради Харківських обласних кооперативних з'їздів для “ліквідації залишків денікінщини”. Справи ради передавались особливій комісії при кооперативному управлінні Наркомпрода. *ЦДАВО України.* – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2803. – Арк. 19.

3. Харків. Засідання Укррадтрудоарму, на якому ухвалено створити комісію для розробки програми з встановлення зв'язку (телеграфного, телефонного) на Україні. *ЦДАВО України.* – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 52. – Арк. 8

6. Харків. РНК УСРР ухвалила декрет про посилене годування дітей та кормлячих груддю матерей. *ЦДАВО України.* – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 576. – Арк. 74.

3 – 5 квітня (субота – понеділок)

1. Гадяч, Полтавської губернії. Повітовий з'їзд рад за участю 178 делегатів, на якому обрано повітовий виконком і делегатів на губернський

з'їзд рад. *Трудящиеся Полтавщины в борьбе за установление и укрепление советской власти. (1917 – 1920).* – Полтава, 1957. – С. 183.

3 – 6 квітня (субота – вівторок)

1. Харків. I Харківська губерньська конференція КСРМУ за участю 56 делегатів від 10 повітів, які представляли біля 4 тис. членів союзу. Заслухано доповіді з місць, обговорено питання про взаємовідносини з КП(б)У, про роботу на селі, фізичне виховання, вибори на Всеукраїнський з'їзд КСРМУ. Ухвалено постанову про злиття організацій КСРМУ та комуністичних юнацьких спілок (КЮС). *Комуніст (Харків).* – 1920. – 4 квітня, 6 квітня, 9 квітня; *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны.* – К., 1959. – С. 318 – 319; *Образование и деятельность комсомольской организации Харьковщины. 1917 – 1920.* – Харьковское книжное издательство, 1961. – С. 233.

4 квітня (неділя)

1. Бар, Могилівського повіту, Подольської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Красное знамя.* – 1920. – 6 квітня.

1. Відставка генерала А. Денікіна з поста командуючого Збройними силами Півдня Росії. Призначення на цю посаду генерала П. Врангеля. *Деникин А. Очерки русской смуты.* – Минск, 2002. – Т. 3. – С. 448.

1. З'їзд сільських рад Михайлівської волості, Лебединського повіту, Харківської губернії, на якому обрано представників на повітовий з'їзд рад. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920).* Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 208 – 209.

1. Наказ та інструкція Гайсинського повітового ревкому про негайне обрання волосних і сільських ревкомів та про їх роботу. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920).* Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 663 – 665.

5 квітня (понеділок)

1. Зосередження частин армії УНР в районі Рівне (суч. Кіровоградська область) – Бобринець – Компаніївка. Вступ полку Чорних Запорожців до

м. Бобринець, Єлісаветградського повіту, Херсонської губернії. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма. – К., 2002. – С. 348; Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців. – Львів, 1929. – С. 57.*

1. Москва (Росія). Засідання ЦК РКП(б), на якому розглянуто питання про становище в КП(б)У. Підтвержено рішення Політбюро ЦК РКП(б) про розпуск ЦК, обраного на IV конференції КП(б)У, та затверджено тимчасовий склад ЦК КП(б)У у складі 13 чоловік: В. Блакитний, П.А. Залуцький, В.П. Затонський, Ф.Я. Кон, С.В. Косіор, Д.З. Мануїльський, С.К. Мінін, Г.І. Петровський, Х.Г. Раковський, Ф.А. Сергєєв (Артем), В.Я. Чубар, О. Шумський, Я.А. Яковлев (Епштейн). З метою оздоровлення обстановки в КП(б)У ЦК РКП(б) відкликав з України активних “децистів” Т.В. Сапронова, В.В. Косіора, Р.Б. Фарбмана (Рафаїла). ЦК партії схвалив лист “До всіх організацій Комуністичної партії України”, у якому було доведено необхідність і обґрунтованість заходів, вжитих ЦК РКП(б) для припинення дезорганізаторської діяльності “децистів” в Україні, показано небезпечність їх фракційних дій. *Четверта конференція Комуністичної партії (більшовиків) України 17–23 березня 1920 р. Стенограма. – К., 2003. – С. 21.*

5 – 10 квітня (понеділок – субота)

1. I з’їзд КСРМУ Катеринославської губернії за участю 36 делегатів, які представляли біля 700 членів союзу. Ухвалено резолюції про роботу серед дівчат, ставлення до інших юнацьких організацій, про фізичне виховання, агітаційно-просвітницьку роботу. З’їзд оформив створення Катеринославської губернської комсомольської організації. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. – К., 1959. – С. 324 – 329.*

6 квітня (вівторок)

1. Тирасполь, Тираспольського повіт, Одеської губернії (суч. Молдова). Повстання 1-го Чорноморського полку та галицької кінної бригади отамана Е. Шепаровича проти більшовицької влади. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – К., 2003. – С. 365*

1. Постанова президії ВУЦВК про порядок виборів і норму представництва на IV Всеукраїнський з'їзд рад. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 89 – 90.

1. Харків. Відозва ВУЦВК, РНК УСРР і ЦК КП(б)У до робітників і селян з приводу скликання IV Всеукраїнського з'їзду рад. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 92 – 94.

3. Харків. РНК УСРР ухвалила постанову про облік та розподіл сільськогосподарських машин та знарядь. Наркомзем мав отримати протягом 2-х наступних тижнів від органів Наркомпрода та раднаргоспу опис сільськогосподарського інвентаря на Україні. *ЦДАВО України.* – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 576. – Арк. 77.

3. Харків. РНК УСРР ухвалила декрет про заснування при Наркомпроді кооперативного комітету України на началах єдиних робітничо-селянських споживчих товариств (губсоюзів та губсекції). Комітет повинен був розробляти та представляти на затвердження РНК УСРР проекти декретів, які регулюють кооперативну діяльність. *ЦДАВО України.* – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 576. – Арк. 87.

4. Львів. Музичний вечір, присвячений пам'яті М. Лисенка. Програма концерту складалася із творів композитора. *Вперед (Львів).* – 1920. – 11 квітня.

6. Харків. РНК УСРР ухвалила проект тимчасового положення про Всеукраїнський комітет з загальної трудової повинності та постанову про утворення комітетів з загальної трудової повинності. *ЦДАВО України.* – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 576. – Арк. 80 – 80 зв.

6. Харків. РНК УСРР ухвалила декрет про введення єдиного трудового пайка в містах і промислових центрах України. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 90 – 91.

7 квітня (середа)

1. Бахмут (суч. Артемівськ), Донецької губернії. Повітовий з'їзд рад

робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, на якому обра-
но замість ревкому повноправний орган влади повіту – виконавчий
комітет. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни.
(1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 303.

1. І районна конференція КСРМУ Юзівського району, Донецької гу-
бернії. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы граж-
данской войны.* – К., 1959. – С. 320 – 323.

4. Львів. Відкриття Шевченківської виставки у Національному музеї,
присвяченої 70-річчю виходу у світ “Кобзаря”. *Вперед (Львів).* – 1920.
– 7 квітня.

8 квітня (четвер)

1. Перемарш частин армії УНР в район ст. Устинівка – ст. Долинської
– ст. Новий Буг, Херсонської губернії. *Омельянович-Павленко М. Спога-
ди українського командарма.* – К., 2002. – С. 356.

3. Харків. І засідання Всеукраїнського комітету з проведення загаль-
ної трудової повинності на Україні, на якому розглянуто питання про
взаємовідносини з Главкомтрудом РСФРР і про діяльність місцевих
комтрудів. *Борьба (Харків).* – 1920. – 17 квітня.

9 квітня (п'ятниця)

1. Харків. Відозва ВЦВК та РНК УСРР “До робітників і селян всієї
України” в зв'язку зі скликанням IV з'їзду Рад робітничих, селянських
і червоноармійських депутатів України. У відозві розглянуто питання,
які будуть винесені на з'їзд Рад (організація промисловості на заводах
і фабриках України, організація Донецького басейну, підняття госпо-
дарства малоземельних та безземельних селян; вирішення питання про
встановлення державних відносин між УСРР та РСФРР; затвердження
і впровадження закону про землю). *Борьба (Харків).* – 1920. – 9 квітня.

3. Харків. Публікація положення Наркомзему УСРР про організацію
колективного користування сільськогосподарським інвентарем. Перед-
бачалися такі форми колективного машинокористування: артільні гос-
подарства, інвентарні артілі, машинні товариства, прокатні станції.

Історія колективізації сільського господарства Української РСР. Збірник документів і матеріалів у трьох томах. – Т. 1. – К., 1962. – С. 52 – 54.

8. Варшава (Польща). Третє українсько-польське засідання, на якому українська сторона висловила свої критичні зауваження щодо польського проекту майбутнього двостороннього політично-військового договору. *Літопис української революції. – Львів, 1924. – Т. 2, кн.5. – С. 239 – 243.*

10 квітня (субота)

8. Варшава (Польща). Четверте українсько-польське засідання, на якому польська сторона внесла свої зауваження щодо пропозицій української дипломатичної місії. До 13 квітня польська сторона вимагала дати згоду на передачу Польщі 7-ми повітів Волині. *Доценко О. Літопис української революції. – Львів, 1924. – Т.2, кн. 5. – С. 243 – 250.*

11 квітня (неділя)

4. Перемишль (суч. Польща). Розпочалися гастрольні вистави львівського українського театру під дирекцією В. Коссака. У репертуарі представлено п'єси М. Кропивницького “Дай серцю волю – заведе в неволю”, “Маруся Богуславка”, М. Старицького “Модний жених”, С. Черкасенка “Про що тирса шелестіла”. *Вперед (Львів). – 1920. – 8 квітня.*

12 квітня (понеділок)

1. Одеса, Одеської губернії. Засідання міськради, на якому ухвалено резолюцію з вимогою виключення з відти меншовиків і правих есерів. До виконкому обрано 16 комуністів та 3 борбиста. *Борьба (Харків). – 1920. – 24 квітня.*

10. Бурштин. У результаті пожежі знищено 326 будинків, з них 114 – приватних, 34 – магазини, а також костел та синагогу. Без даху над головою залишилися близько тисячі чоловік. *Вперед (Львів). – 1920. – 25 квітня.*

13 квітня (вівторок)

1. Кам'янець-Подільський. До міста прибув міністр закордонних

справ А. Лівицький, щоб довідатись, як члени уряду УНР та партій дивляться на можливість польсько-української угоди. *Огієнко І. Рятування України. На тяжкій службі своєму народові.* – Вінніпег, 1968. – С. 68–69.

1. І з'їзд КСРМУ Луганського району, Донецької губернії. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны.* – К., 1959. – С. 331–332.

8. Варшава (Польща). П'яте українсько-польське засідання, на якому українська сторона не дала згоди на підписання договору без проведення консультацій з представниками уряду і партій, які знаходились в Кам'янці. *Літопис української революції.* – Львів, 1924. – Т. II, кн. 5. – С. 219–220.

13 – 17 квітня (вівторок – субота)

1. Харків. Всеукраїнський з'їзд представників губернських відділів Робітничо-селянської інспекції. Заслухавши доповіді представників губвідділів, військово-дільничих та польових інспекцій, з'їзд визнав потребу залучення широких мас робітників і селян до здійснення всенародного контролю над всіма сторонами діяльності радянських установ. *Комуніст (Харків).* – 1920. – 14 квітня, 16 квітня, 17 квітня; *Борьба (Харків).* – 1920. – 18 квітня.

14 квітня (середа)

1. Зосередження армії УНР під Вознесенськом. Нарада командування армії УНР, на якій ухвалено розпочати 16 квітня наступ на Вознесенськ та переправитись на правий берег р. Південний Буг. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма.* – К., 2002. – С. 358–359.

3. Створення Українського торфяного комітету (Укрторф). *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодні: Хронологічний довідник.* – К., 1995. – С. 336.

8. Прохання Директорії УНР про включення УНР до Ліги Націй. *ЦДАВО України.* – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 404. – Арк. 124.

14 – 17 квітня (середа – субота)

1. З'їзд продкомісарів Катеринославської губернії, на якому заслухано доповіді з місць про розбудову місцевих продорганів і їхні взаємини з місцевими радами; про проведення хлібної розверстки; про задачі перетворення кооперації на Україні і організацію кооперативних відділів; облік врожаю. Ухвалено тези про особливості українського села (сильно розвинений бандитизм; відсутність розшарування села); про кооперацію; про хліброзверстку. *ЦДАВО України. – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2834. – Арк. 1 – 21.*

15 квітня (четвер)

1. Харків. Пленум ЦК КП(б)У, на якому були обрано політбюро ЦК КП(б)У (С.В. Косіор – секретар, Г.І. Петровський – голова ВУЦВК, Х.Г. Раковський – голова РНК УСРР, О. Шумський – член РВР XII армії, Я.А. Яковлев – секретар Харківського губкому КП(б)У) та Оргбюро ЦК КП(б)У (С.В. Косіор, О. Шумський, Я.А. Яковлев). *Четверта конференція Комуністичної партії (більшовиків) України 17 – 23 березня 1920 р. Стенограма. – К., 2003. – С. 22.*

1. Кам'янець-Подільський, Подільської губернії. Частина кам'янецької Національної ради дала згоду голові дипломатичної місії УНР в Польщі А. Лівницькому на підписання міждержавного договору з Польщею на польських умовах. *Огієнко І. Рятування України. На тяжкій службі своєму народові. – Вінніпег, 1968. – С. 68 – 69.*

1. Харків. Постанова політбюро ЦК КП(б)У про те, щоб у Волинській губернії, яка знаходиться в районі воєнних дій, не проводити виборів до рад, залишивши там ревкоми, які делегуватимуть своїх представників на Всеукраїнський з'їзд рад. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 620.*

3. Харків. Засідання пленуму ЦК КП(б)У, на якому ухвалено назвати організації сільської бідноти (союзи малоземельних і безземельних селян) комітетами незаможних селян (комнезамами). Для вироблення положення про комнезами при РНК УСРР була створена спеціальна комісія.

Комітети незаможних селян України (1920 – 1933). Збірник документів і матеріалів. – К., 1968. – С. 7.

4. Львів. Повідомлення про те, що польські власті наклали заборону на поширення та передплату в Галичині трьох українських часописів – американських “Свободу”, “Молот” та “Літературно-науковий збірник” – за тенденційне висвітлення політики польської держави. *Вперед (Львів).* – 1920. – 15 квітня.

16 квітня (п'ятниця)

1. Харків. Постанова ВУЦВК про перенесення скликання IV Всеукраїнського з'їзду рад з 1 травня на 15 травня. *ЦДАВО України.* – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 573. – Арк. 2.

1. Харків. Постанова президіуму ВУЦВК про затвердження кордонів і складу Донецької губернії з частин Харківської, Катеринославської губерній і області Війська Донського. *ЦДАВО України.* – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2903. – Арк. 3.

1. Вознесенськ, Вознесенського повіту, Одеської губернії. Вступ до міста частин армії УНР. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма.* – К., 2002. – С. 362 – 365; *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців.* – Львів, 1929. – С. 62.

16 – 20 квітня (п'ятниця – вівторок)

1. Луганськ, Донецької губернії. І з'їзд КСРМУ Донецької губернії за участю 250 делегатів, які представляли біля 6000 членів союзу. Ухвалено резолюції про економічно-правову роботу союзу, про організацію обліково-розподільчого відділу. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны.* – К., 1959. – С. 348 – 352; *Либерман Н. Первый донецкий губернский съезд комсомола // Летопись революции.* – 1929. – № 3. – С. 17 – 28.

17 квітня (субота)

1. Харків. Засідання ради робітничих і червоноармійських депутатів

за участю більшості членів РНК УСРР на чолі з Х.Г. Раковським та ВУЦВК на чолі з Г.І. Петровським. Заслухано звіт про діяльність губревкома та доповідь Х.Г. Раковського про міжнародне становище України. Ухвалено резолюцію про роботу та задачі Харківської ради робітничих і червоноармійських депутатів (боротьба з економічною розрухою на основі положень ІХ Всеросійського з'їзду рад – перехід до мілітаризації економіки та загальної трудової повинності); резолюцію про міжнародне становище України, в якій віталася політика тісного союзу УСРР з РСФРР та були оголошені “поза законом зрадники справи робітничо-селянської України”. Харківська рада підтвердила пропозиції про мир, зроблені радянськими республіками Польщі. *Борьба (Харків)*. – 1920. – 18 квітня, 20 квітня.

1. Катеринослав (суч. Дніпропетровськ), Катеринославської губернії. Губернська конференція працівників кооперації. *Гражданская война на Екатеринославщине (февраль 1918 – 1920 гг.)*. – Днепропетровск, 1968. – С. 267.

18 квітня (неділя)

1. Харків. Публікація декларації, ухваленої фракцією лівих соціалістів-революціонерів (борбистів) Харківської ради робочих та червоноармійських депутатів. Фракція закликала трудящих до згуртування навколо радянської влади для рішучого натиску на фронт господарчої розрухи. Вона схвалювала загальну трудову повинність, продрозверстку як засоби виконання радянською владою своїх задач – забезпечення промислових центрів продуктами першої необхідності та збільшення виробничих сил. *Борьба (Харків)*. – 1920. – 18 квітня.

1. Харків. Публікація “Звернення голови РНК УСРР Х. Раковського до галичан”, в якому роз'яснювалось, що мета уряду УСРР – допомогти Східній Галичині “вирватися з-під ярма польських поміщиків і створити в Галичині незалежну владу галицьких робітників і селян”. *Борьба (Харків)*. – 1920. – 18 квітня.

1. Переправа частин армії УНР на правий берег р. Південний Буг. Вимарш армії до району Ананьїв – Балта – Бірзула (суч. Котовськ) –

ст. Любашівка. *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма.* – К., 2002. – С. 369.

18 – 21 квітня (неділя – середа)

3. Всеукраїнський з'їзд поліграфічних відділів раднаргоспів, на якому заслухано доповідь про становище паперової промисловості України та ухвалено резолюцію про необхідність націоналізації всіх підприємств поліграфічного виробництва. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 554 – 555, 561.

19 квітня (понеділок)

1. Генічеськ, Мелітопольського повіту, Олександрівської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Красное знамя.* – 1920. – 21 квітня.

20 квітня (вівторок)

1. Харків. РНК УСРР ухвалила “Коротку інструкцію по боротьбі з бандитизмом та куркульськими повстаннями”, в якій підкреслювалася необхідність прискороного розшарування села і посилення репресивних заходів щодо тих, хто підтримує повсталих. З цією метою запроваджувався інститут заручників і відповідальність усього населення села за будь-яке заворушення проти радянської влади. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки.* – Вип. 2. – К., 1992. – 31.

1. Публікація резолюції Охтирського повітового з'їзду рад про діяльність сільських органів влади. З'ясовано, що ревкоми на місцях не доклали зусиль для “здійснення диктатури селянської бідноти”; вказано на необхідність “оздоровлення та фільтрації” особового складу міліції. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 214 – 215.

4. Львів. При учительському товаристві “Взаїмна поміч” засновано педагогічну комісію для видання педагогічної літератури. *Вперед (Львів).* – 1920. – 25 квітня.

8. Варшава (Польща). Дипломатична місія УНР в Польщі за згодою

голови Директорії УНР Головного отамана військ УНР С. Петлюри ухвалила підписати польсько-український договір (Варшавський) в польській редакції. *Доценко О. Літопис української революції. – Львів, 1924. – Т. II, кн. 5. – С. 267 – 268.*

20 – 25 квітня (вівторок – неділя)

1. Одеса, Одеської губернії. II губернський з'їзд рад за участю 146 делегатів, який ухвалив резолюції з земельного питання, про розвиток народного господарства та народної освіти, про боротьбу з бандитизмом. Обрано губвиконком і делегатів на Всеукраїнський з'їзд рад. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 905 – 910.*

21 квітня (середа)

1. Варшава (Польща). Закон РНМ УНР про деякі зміни і доповнення закону 21 червня 1918 р. про організацію військових судових інституцій та їх компетенцію і закону 30 травня 1918 р. Про підсудність військовим судам, та про скасування законів 8 листопада 1918 р. і 6 жовтня 1919 р. Вищі військові суди засновувались при дивізіях, запасових бригадах і в залогах найважливіших міст, а штабові суди при кожній бригаді. *Вістник державних законів для всіх земель УНР виданий 1 листопада 1920 р. – Випуск 1. – Ч. 10.*

3. Постанова Ради Укртрударму про проведення мілітаризації донецької кам'яновугільної промисловості. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 556 – 560.*

21 – 23 квітня (середа – п'ятниця)

1. Київський повітовий з'їзд рад за участю біля 100 делегатів. Обрано делегатів на губернський з'їзд рад та членів повітвиконкому. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 547 – 548.*

21 – 25 квітня (середа – неділя)

1. III Катеринославський губернський з'їзд рад за участю 228 делегатів, на якому ухвалено резолюції про чергові задачі радянської влади (з'їзд висловився рішуче проти “самостійно-петлюрівської агітації”, зобов'язав радянські установи губернії звертати увагу на розвиток української культури, перетворити українську мову на “знаряддя радянської комуністичної пропаганди”); з земельного питання (про розподіл землі і розвиток колективних форм у сільському господарстві). Обрано губернський виконавчий комітет, губернську робітничо-селянську інспекцію і делегатів на IV Всеукраїнський з'їзд рад. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 751 – 754; *Історія колективізації сільського господарства Української РСР. Збірник документів і матеріалів у трьох томах.* – Т. 1. – К., 1962. – С. 153 – 154.

21 – 26 квітня (середа – понеділок)

1. IV з'їзд КСРМУ Київської губернії. Ухвалені резолюції про організацію будівництва комсомола, взаємини з КП(б)У, про трудові дивізії, фізичний розвиток. Обрано двох делегатів на Всеукраїнський з'їзд КСРМУ. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны.* – К., 1959. – С. 338 – 345.

22 квітня (четвер)

1. Харків. Рішення політбюро ЦК КП(б)У про те, щоб визнати роботу меншовиків у нижчих профспілкових органах неприпустимою. *ЦДАГО України.* – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 14. – Арк. 96.

1. Брест-Литовський (Білорусь). 6-а стрілецька дивізія на чолі з полковником М. Безручко отримала наказ вирішити на Україну у напрямку на Бердянськ. *ЦДАВО України.* – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 56.

1. США. Український народний комітет звернувся до Ліги Націй і особливо до британського прем'єра Ллойда Джорджа з вимогою негайного створення Міжнародної комісії для розслідування причин голоду і

пошестей в окупованій поляками Галичині. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. – Львів, 1995. – С. 330.*

8. Варшава (Польща). Підписання політичної конвенції (Варшавського договору) керівниками МЗС УНР та Польщі А. Лівницьким та Я. Домбським. Польща визнавала Директорію незалежної УНР на чолі з Головним отаманом С. Петлюрою верховною владою УНР; право на незалежне державне існування на території в межах на північ, схід і південь таких, як вони будуть визнані окремим договором УНР з суміжними країнами. За Польщею залишалися території Східної Галичини, Західної Волині, Холмщини, Підляшшя і Полісся. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – К., 2003. – С. 400 – 401. Частина договору про визнання Польщею права України на незалежне державне існування та Директорії УНР верховною владою УНР була опублікована 28 травня в урядовій газеті “Україна” з затвердженням цього договору Головою Директорії Головним отаманом військ УНР С. Петлюрою. За повідомленням газети “Хвиля” (Вінниця) від 12 травня, МЗС Польщі 27 квітня поширило інформацію про те, що польський уряд визнав Директорію незалежної УНР на чолі з Головним отаманом військ УНР С. Петлюрою за верховну владу УНР. 29 квітня в газеті “Громадська думка” (Львів) текст договору був переданий повністю.*

23 квітня (п'ятниця)

3. Москва (Росія). Рада праці і оборони затвердила проект декрету РНК УСРР про мілітаризацію вугільної промисловості Донбасу. На його підставі було мілітаризовано 601 підприємство кам'яновугільної промисловості. *Українська РСР в період громадянської війни. – К., 1970. – Т. 3. – С. 87.*

23 – 24 квітня (п'ятниця – субота)

1. Київ. I конференція крайової партійної організації КП(б)У Східної Галичини та Буковини за участю 185 делегатів. Вибори крайового організаційного комітету (Галоркому) Східної Галичини КП(б)У у складі: Ф. Кон (голова), М. Баран, Ф. Конар, М. Левицький, М. Михайлик,

І. Немоловський, А. Палієв, В. Порайко, Б. Скарбек, І. Устиянович. Ухвалено резолюцію “в зв’язку зі зрадою офіцерства колишньої УГА”. *Під прапором Жовтня*. – Львів, 1957. – С. 311 – 317.

23 – 27 квітня (п’ятниця – вівторок)

1. Полтава. III Полтавський губернський з’їзд рад, на якому ухвалено резолюції на доповідь губревкому, з земельного та продовольчого питань, на доповідь про Червону армію; обрано губернський виконком і делегатів на Всеукраїнський з’їзд рад. З’їзд виступив за впровадження колективної форми землекористування; застосування військової сили в продовольчій роботі “для ліквідації куркульського бандитизму”. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 460 – 467.

24 квітня (субота)

1. Літин, Подільської губернії. Наказ команданта 2-ї галицької бригади Ю. Головінського і начальника штабу А. Ерле про розрив ЧУГА з більшовиками та її перехід на бік армії УНР. Друга і третя бригади ЧУГА, які виступили проти Червоної армії, наштовхнулись на нищівний удар підрозділів охорони 45-ї стрілецької дивізії і кіннотників кавбригади Г. Котовського. Частина війська більшовики роззброїли у Вапнярці і Крижополі, решту – в районі Томашполя. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції*. – К., 2003. – С. 371 – 373; *Гражданская война на Украине 1918 – 1920. Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах*. – К., 1967. – Т. 3. – С. 67.

1. Балта, Одеської губернії. Вступ до міста Київської дивізії армії УНР, на бік якої перейшла сотня ЧУГА. *Доценко О. Зимовий похід*. – К., 2001. – С. 312.

3. Харків. Засідання РНК УСРР, на якому ухвалено “Положення про забезпечення сільськогосподарської кампанії цукрової промисловості робочою силою”. *ЦДАВО України*. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 576. – Арк. 109 – 108 зв.

4. Харків. РНК УСРР ухвалила “Положення про організацію губернських комісій з вилучення та утилізації непотрібних архівних матеріалів”. *ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 576. – Арк. 109.*

8. Варшава (Польща). Підписання військової конвенції як інтегральної частини Варшавського договору представниками військових міністерств УНР і Польщі. Військова конвенція складалася з 17 параграфів та розглядала технічну сторону військової польсько-української співпраці протягом спільного походу на Правобережну Україну проти більшовиків. *Документи и материалы по истории советско-польских отношений. – М., 1964. – Т.2. – С. 656 – 657.*

25 квітня (неділя)

1. Початок польсько-українсько-радянської війни. Об’єднані польсько-українські збройні сили перейшли у наступ проти сил Червоної армії. Польські війська (у складі 3-ї армії на півночі під командуванням генерала Е. Ридз-Смігли, 6-ї армії на півдні під командуванням генерала В. Івашкевича і 2-ї армії як зв’язкової поміж ними під командуванням генерала А. Лістовського) рушили з району Олевська на Овруч, з району Новоград-Волинського на Житомир, Бердичев і Козятин, з району Проскурова на Жмеринку. На лівому крилі польської армії оперувала 6-а українська дивізія під командою полковника М. Безручка, а на правому крилі – 2-а стрілецька дивізія під командою полковника О. Удовиченка. *Rutkowski S. Pierwsze walki z armią konna pod Koziatynem. – Warszawa, 1928. – S. 2; Киевские новости – 1920. – 11 травня.*

1. Постанова Директорії “Про порядок поновлення влади УНР в місцевостях України, звільняємих від большевицької окупації”. Поновлення влади УНР у всіх галузях державного життя в звільнених місцевостях України покладалася на Головного комісара уряду УНР та чотирьох заступників по справах адміністративних, судових, фінансових і комунікацій. *Вістник державних законів для всіх земель УНР виданий 1 листопада 1920 р. – Випуск 1. – Ч. 11; Вістник Головного Комісаріату Уряду Української Народньої Республіки. –*

Житомир, 11 травня 1920 р. – № 1. – С. 1 – 2.

1. Наказ голови Директорії УНР С. Петлюри про призначення голови української дипломатичної місії в Швеції К. Лоського головним комісаром уряду УНР в місцевостях України, що будуть звільнені від радянської влади. *Вістник Волинського Губерніяльного Комісара. – 5 травня, 1920. – Ч.1 – С.3; 15 травня, 1920. – Ч.5. – С. 1.*

1. Наказ голови Директорії УНР С. Петлюри про призначення помішником головного комісара з адміністративних та судових справ начальника юрисконсульського відділу міністерства юстиції В. Дмитрієва; помішником головного комісара по справах комунікації – В. Годило-Годлевський, якого 8 травня замінив на цій посаді І. Доброніченко. *Симон Петлюра. Статті, листи, документи. – К., 1999. – Т. III. – С. 200 – 201, 206 – 207.*

1. Херсон, Херсонської губернії. Безпартійна робітничка конференція, на якій ухвалено резолюцію про якнайшвидше відновлення народного господарства і зміцнення органів радянської влади. *Победа Советской власти на Херсонщине (1917 – 1920). – Херсон, 1957. – С. 343.*

1. Харків. Політбюро ЦК КП(б)У розглянуло питання про партію борбистів, яким було запропоновано визнати “зайвим існування партії, що репрезентує спеціально інтереси селян” і розпочати підготовку до злиття з КП(б)У. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. – К., 1995. – С. 337.*

1. Овруч, Волинської губернії. Вступ до міста частин польського війська. *Stachewicz J. Dziaiania zaczepne 3 armji na Ukraine. – Warszawa, 1925. – S. 59.*

1. Чуднів, Вільськ, Житомирського повіту, Волинської губернії. Вступ до містечок частин польського війська. *Pierwsza wojna polska (1918 – 1920). Zbiyr wojennych komunikatyw prasowych Sztabu Generalnego WP. – Warszawa, 1920. – S. 222.*

6. Херсон. Проведення першого в місті комуністичного недільника, в якому взяло участь 1500 чоловік. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний*

довідник. — К., 1995. — С. 337.

25 – 26 квітня (неділя – понеділок)

1. Київ. Київська губернська конференція КП(б)У за участю 109 делегатів. Ухвалено оголосити всіх комуністів київської партійної організації мобілізованими і всю роботу в партії перелаштувати на военний лад (зміцнення дисципліни, боротьба зі шпигунством, збільшення агітації); партія повинна була роз'яснити широким масам “ганебну зрадницьку роль Петлюри”, який є “агентом варшавських власників”. *Гражданская война на Украине 1918 – 1920. Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах.* – К., 1967. – Т. 3. – С. 63, 788; *Киевщина в годы гражданской войны и иностранной военной интервенции (1918 – 1920 гг.). Сборник документов и материалов.* – К., 1962. – С. 382 – 383.

25 – 30 квітня (неділя – п'ятниця)

1. Харківський повітовий з'їзд рад за участю 80 делегатів від 27 волостей, на якому ухвалено резолюції за доповіддю Г.І. Петровського про міжнародне становище і радянське будівництво в УСРР, про роботу повітревкому та про земельне питання. З'їзд наказав усім сільським волостним виконкомом негайно приступити до виконання продрозвестки та напружити всі сили для “остаточної ліквідації білогвардейських банд та відсічі польських панів”. З'їзд приєднався до виробничої програми ІХ з'їзду РКП(б) та ухвалив боротися з проявами “буржуазної вільної торгівлі”. *Борьба (Харків).* – 1920. – 27 квітня, 28 квітня, 29 квітня; *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 219 – 221.

25 – 28 квітня (неділя – среда)

1. Харків. Губернська конференція української партії лівих соціал-революціонерів (борбистів), на якій ухвалено резолюцію про те, що партія відійшла від ортодоксального народництва і наблизились до ідеологічних постулатів КП(б)У. Губконференція висловила за організаційне злиття з КП(б)У. *Борьба (Харків).* – 1920. – 28 квітня, 29 квітня, 30 квітня.

26 квітня (понеділок)

1. Москва (Росія). Засідання Політбюро ЦК РКП(б), на якому вирішено доручити Польовому штабу Реввійськради посилити Південно-Західний фронт і прискорити перекинення запасних армій на Україну. *Реввоенсовет Республики*. – М., 1991. – С. 444.

1. Харків. Постанова ЦК КП(б)У про мобілізацію комуністів на боротьбу з “панською” Польщею. *Гражданская война на Украине. 1918 – 1920. Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах*. – К., 1967. – Т. 3. – С. 61 – 62.

1. Наказ військам XIV армії про охорону узбережжя Чорного моря (від м. Маяки до вустя Дніпра) та розподіл запілля Південного-Західного фронту на чотири райони для боротьби з бандитизмом. *Гражданская война на Украине. 1918 – 1920. Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах*. – К., 1967. – Т. 3. – С. 63 – 64.

1. Житомир, Коростишів, Волинської губернії. Вступ до міст польських військ. *Прушинський М. Драма Пилсудського. Війна 1920*. – К., 1997. – С. 104; *Stachewicz J. Działania zaczepne 3 armji na Ukrainie*. – Warszawa, 1925. – S. 55 – 56.

1. Коростень, Волинської губернії. Вступ до міста частин польського війська. *Stachewicz J. Działania zaczepne 3 armji na Ukrainie*. – Warszawa, 1925. – S. 60.

1. Луганськ, Донецької губернії. Організаційне засідання Донецького губернського виконавчого комітету, якому губревком передав всі справи. Головою президіума губвиконкому обрано Артема (Ф.А. Сергеева). *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 311.

27 квітня (вівторок)

1. Могилів-Подільський, Подільської губернії. Вступ до міста частин 2-ї стрілецької дивізії полковника О. Удовиченка. *Удовиченко О. Третя Залізна Дивізія. Матеріали до історії Війська УНР. Рік 1920*. – Нью-Йорк, 1982. – Т. II. – С. 42.

1. Бар, Могилівського повіту, Подільської губернії. Вступ до міста

польського війська, яке обеззброїло третю бригаду ЧУГА. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 14 травня.

1. Михнівка. Польські війська оточили першу бригаду ЧУСС. З оточення у напрямку Києва прорвалися 2 тис. стрільців і старшин. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР*. – Львів, 1995. – С. 305.

1. Кінна бригада ЧУГА отамана Е. Шепаровича (до 600 шабель) з'єдналася з армією УНР, що перебувала у Зимовому поході. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції*. – К., 2003. – С. 370; *Омельянович-Павленко М. Спогади українського командарма*. – К., 2002. – С. 382. *За іншими джерелами, галицька бригада отамана Е. Шепаровича з'єдналася з армією УНР 25 квітня. ЦДАВО України*. – Ф. 3172. – Оп. 3. – Спр. 5. – Арк. 3 зв.; *Доценко О. Зимовий похід*. – К., 2001. – С. 313.

1. ст. Малін, ст. Тетерів, Київської губернії. Вступ частин польського війська. *Stachewicz J. Dziaiania zaczepne 3 armji na Ukraine*. – Warszawa, 1925. – S. 61 – 62.

1 Чорнобиль, Чорнобильського повіту, Київської губернії. Вступ частин польського війська. *Pierwsza wojna polska (1918 – 1920). Zbiyyr wojennych komunikatyw prasowych Sztabu Generalnego WP*. – Warszawa, 1920. – S. 224.

1. Житомир, Бердичів. Прибуття до міст начальника Польської держави Ю. Пілсудського. *Stachewicz J. Dziaiania zaczepne 3 armji na Ukraine*. – Warszawa, 1925. – S. 75.

1. Бій за ст. Бірзула (суч. Котовськ) полку Чорних Запорозжців з частинами Червоної армії. *Монкевич Б. Чорні Запорозжці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорозжців*. – Львів, 1929. – С. 65.

3. Харків. Публікація постанови Промбюро та Наркомзему про облік тракторного майна. *Історія колективізації сільського господарства Української РСР. Збірник документів і матеріалів у трьох томах*. – Т. 1. – К., 1962. – С. 55.

4. Розпорядження Головного комісара УНР К. Лоського про те, що всі керуючі державними інституціями повинні подбати при найм вчителів української мови для навчання співробітників. Оплату праці вчителів передбачалося здійснювати за рахунок вирахування 30% із платні

урядовців, які не знають української мови до тих пір, доки вони не оволодіють державною мовою. *ЦДАВО України. – Ф. 2582. – Оп. 2. – Спр. 22. – Арк. 30 зв.*

28 квітня (середа)

1. Козятин, Бердичівського повіту, Київської губернії. Вступ до міста польських військ. Обеззброєна та інтернована бригада ЧУГА. *Прушинський М. Драма Пилсудського. Війна 1920. – К., 1997. – С. 97.*

1. Радомишль, Радомишльського повіту, Київської губернії. Вступ до міста польських військ. *Stachewicz J. Działania zaczepne 3 armji na Ukrainie. – Warszawa, 1925. – S. 57.*

1. Жмеринка, Вінниця. Вступ до міст частин польського війська. *Pierwsza wojna polska (1918 – 1920). Zbiyr wojennych komunikatw prasowych Sztabu Generalnego WP. – Warszawa, 1920. – S. 224 – 225.*

1. Ольгополь, Ольгопольського повіту, Подільської губернії. Зустріч прем'єр-міністра УНР І. Мазепи з армією УНР, що перебувала у Зимовому поході. Нарада командуючих дивізіями (отаман Ю. Тютюнник від Київської дивізії, отаман А. Гулий-Гуленко від Запорізької дивізії, отаман О. Загородський від Волинської дивізії, начальник штабу полковник А. Долуд). Оскільки присутнім на нараді ще не було відомо про підписання Варшавського договору і спільний польсько-український наступ на схід, перед армією стояла задача пробитися через більшовицький фронт, який проходив по лінії Ямпіль – Жмеринка – Вінниця, для з'єднання з новосформованою армією УНР, щоб утворити регулярний антибільшовицький фронт. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – К., 2003. – С. 368 – 369.*

4. Рівне. Повідомлення про початок видання українського тижневика “Українське слово”. *Вперед (Львів). – 1920. – 28 квітня.*

29 квітня (четвер)

1. Звернення головного комісара уряду УНР К. Лоського до населення України з наказом допомогати всіма засобами союзницькому польському війську та з наказом “Про організацію адміністративної

влади УНР в місцевостях України, звільняємих від московської окупації”. *Вістник Волинського Губерніяльного Комісара*. – 5 травня, 1920. – Ч.1 – С.3; 15 травня, 1920. – Ч.5. – С. 1.

1. Розпорядження головного комісара уряду УНР К. Лоського начальникам повітової сторожі, які мали протягом 24 годин вжити заходів для перероблення всіх вивісок, оголошень, плакатів як на вулицях, так і в установах на державну мову. В приватних установах дозволялося користування іншою мовою паралельно з державною. *Вістник Волинського Губерніяльного Комісара*. – 15 травня, 1920. – Ч. 5. – С. 3 – 4.

1. Москва (Росія). Заклик ВЦВК і РНК РСФРР до трудящих Росії підтримати боротьбу українського народу проти поляків. *Гражданская война на Украине (1918 – 1920). Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах*. – К., 1967. – Т. 3. – С. 75 – 78.

1. Харків. Звернення ЦК КП(б)У, ЦВК, РНК УСРР до українського народу з закликом напружити всі сили для звільнення окупованої поляками території радянської України. *Гражданская война на Украине (1918 – 1920)*. – К., 1967. – Т. 3. – С. 78 – 80.

4. Харків. Політбюро ЦК КП(б)У ухвалило резолюцію, в якій зазначалося, що в основу політики Народного комісаріату освіти в Україні мають бути покладені питання про створення і розвиток масової школи та про розгортання професійної освіти в зв’язку з економічними завданнями на Україні. *Золотоверхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917–1920 рр.)*. – К., 1961. – С.296.

7. Катеринодар (суч. Краснодар), (Росія). Помер Б. Кістяківський (1868 – 1920), український правознавець, доктор права, філософ, історик, академік УАН з 1919 р. *Юридична енциклопедія*. – К., 2001. – Т. 3. – С. 110 – 111.

30 квітня (п’ятниця)

1. Наказ головного комісара уряду УНР К. Лоського про призначення в.о. губкомісара Волині С. Куриленка. *Вістник Волинського*

Губерніяльного Комісара. – 5 травня 1920. – Ч. 1. – С. 4.

1. Звернення ЦК КСРМУ до молоді з закликом вступати до лав Червоної армії. *Гражданская война на Украине (1918 – 1920). Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах. – К., 1967. – Т. 3. – С. 80 – 81.*

6. Харків. Постанова РНК УСРР про передачу страхової медицини Наркомздраву. *ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 576. – Арк. 116.*

6. Харків. Постанова РНК УСРР про перехід справ охорони материнства і дитинства з Наркомсобеза в Наркомздрав. *ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 576. – Арк. 116.*

6. Харків. Постанова РНК УСРР про скасування союзу інвалідів війни і праці. *ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 576. – Арк. 120.*

Не пізніше 30 квітня (п'ятниця).

1. Севастополь. Підпільний воєнно-революційний комітет більшовиків випустив відозву “К офіцерам, казакам, солдатам и матросам” з закликом переходити на бік радянської влади. *Хроника революционных событий в Крыму. – Симферополь, 1969. – С. 155.*

5. Київ. Єпископський наказ про заборону українським священикам відправляти богослужіння. *Громадське слово (Київ). – 1920. – 11 травня.*

Початок квітня

1. Безпартійна робітничо-селянська конференція Мелітопольського повіту, Олександрівської губернії. *За власть Советов. Сборник документов и воспоминаний о борьбе трудящихся за установление и упрочение Советской власти на территории Запорожской области в 1917 – 1920 гг. – Запорожский облгиздат, 1957. – С. 133.*

1. Головний штаб, кіш 1-ї бригади, авіація одеського аеродрому, тилові частини і 150 старшин ЧУГА були переведені в резерв і направлені до Києва. 96 стрільців і старшин відібрані для навчання до Київської школи червоних старшин. *Західно-Українська Народна Республіка. Документи і матеріали у 5-ти томах. – Івано-Франківськ, 2001.*

– Том 1. – С. 35; Литвин М.Р., Науменко К.Є. *Історія ЗУНР*. – Львів, 1995. – С. 300.

Кінець квітня

1. Район Бершаді і Ободівки. Прилучення до Кінної бригади ЧУГА отамана Е. Шепаровича галичан, втікачів з польового штабу ЧУГА у Балті, серед яких були генерали А. Кравс і А. Вольф, полковник А. Шаманек. *Шанковський Л. Українська армія у боротьбі за державність*. – Мюнхен, 1958. – С. 208.

Квітень

1. Крим. Реорганізація Російської армії генерала П. Врангеля. Реформовані частини і з'єднання було зведено в чотири корпуси: 1-й Добровольчий (генерал Кутепов), 2-й Кримський (генерал Слащов), Донський козачий (генерал Сидорин) та Кубанський козачий (генерал Писарев). *Липатов Н. 1920 год на Черном море. Военно-морские силы в разгроме Врангеля*. – М., 1958. – С. 48.

4. Миколаїв. Згідно з рішенням Миколаївського губвиконкому було взято під охорону територію розкопок античного грецького міста Ольвія. *Культурне будівництво в Українській РСР. 1917–1927. Збірник документів і матеріалів*. – К., 1979. – С. 139.

6. с. Привороття, Кам'янецького повіту, Подільської губернії. Надісланий Головною управою українського Червоного Хреста лікарський загін для боротьби з епідемією тифа відкрив госпіталь на 75 ліжок та амбулаторію. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 20 травня.

7. Умань, Уманського повіту, Київської губернії. Помер Ф. Сушицький (1881 – 1920), голова департаменту вищої і середньої школи в міністерстві освіти Центральної Ради, брав участь у заснуванні українського педагогічного університету та Кам'янець-Подільського державного університету. *Наш шлях (Кам'янець-Подільський)*. – 1920. – 17 квітня.

1 травня (субота)

1. Проскурів (суч. Хмельницький), Подільської губернії. Прибуття до міста Головного отамана військ УНР С. Петлюри, якого урочисто вітали представники громадських кіл міста. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 23 травня.

1. Кам'янець-Подільський, Подільської губернії. Прибуття до міста Головного отамана військ УНР С. Петлюри. До начальника Польської Держави Ю. Пілсудського С. Петлюра надіслав телеграму, в якій висловив “глибоку віру, що пролита обома арміями кров на полі боротьби за волю і незалежність наших республік ще міцніше скріпить оба народи в їх братерським співжитті”. У відповідь Ю. Пілсудський привітав Головного отамана військ УНР С. Петлюру “в границях Вітчизни” і побажав “якнайкращих успіхів в переконанню, що порозуміння поміж республіками... принесе славу і тривалий добробут обох народів”. *Наш шлях (Кам'янець-Подільський)*. – 1920. – 5 травня; *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 19 травня; *Хвиля (Вінниця)*. – 1920. – 15 травня.

1. Фастів, Білоцерківського повіту, Київської губернії. Вступ до міста частин польського війська. *Наш шлях (Кам'янець-Подільський)*. – 1920. – 8 травня.

1. Галицьке угруповання першої бригади, що просувалося у напрямку Києва, повторно оточили і взяли в полон легіонери польського генерала Я. Ромера. Полонених розміщено у Кримських касарнях Вінниці. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. – Львів, 1995. – С. 305 – 306.*

4. Вінниця, Подільської губернії. Вихід друком першого номера газети Вінницької національної ради “Хвиля” з текстом звернення начальника Польської держави Ю. Пілсудського до населення України. *Хвиля (Вінниця)*. – 1920. – 1 травня.

2 травня (неділя)

1. Могилів-Подільський, Подільської губернії. Вступ до міста 2-ї стрілецької дивізії Дієвої армії УНР. Кадри 4-ї стрілецької бригади розташувались в Озаринцях, 5-ї стрілецької бригади в Яришеві. Збірний загін на чолі з полковником П. Шандруком тримав лінію фронту Яруга

(на Дністрі) – Мервинці – Бабчинці – Моївка, Ямпільського повіту, Подільської губернії. ЦДАВО України. – Ф. 3172. – Оп. 3. – Спр. 37. – Арк. 1; Удовиченко О. Третя Залізна дивізія. Матеріали до історії Війська УНР. Рік 1920. – Нью-Йорк, 1982. – Т. II. – С. 43.

1. Бердичів, Бердичівського повіту, Київської губернії. Вступ до міста 6-ї стрілецької дивізії Дієвої армії УНР. На честь цієї події в місті відбувся парад і церковний молебень. ЦДАВО України. – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 57.

1. І з'їзд рад Миколаївського повіту, Херсонської губернії. Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 817 – 818.

2 – 3 травня (неділя – понеділок)

6. Берлін (Німеччина). ІІ конференція представників українських громад полонених і просвітніх інституцій в таборах полонених в Німеччині за участю 39 представників від 17 таборів. Вперед (Львів). – 1920. – 3 червня.

3 травня (понеділок)

1. Кам'янець-Подільський. Засідання РНМ УНР під головуванням міністра закордонних справ А. Ливицького, на якому розглянуто питання про відновлення діяльності центральних державних установ. ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 5.

1. Наказ Директорії УНР про зміни в складі уряду УНР. Звільнялися: І. Мазепа – з посади міністра внутрішніх справ з залишенням на посаді голови Ради народних міністрів, П. Христюк – з посади товариша міністра внутрішніх справ, М. Ковалевський – з посади міністра земельних справ. Призначалися: М. Білінський – міністром внутрішніх справ, Г. Юзефський – товаришем міністра внутрішніх справ, С. Стемповський – міністром земельних справ, П. Пилипчук – товаришем міністра шляхів з дорученням керувати міністерством шляхів, П. Холодний – з дорученням керувати міністерством народної освіти. Петлюра С. Листи, статті, документи. – К., 1999. – Т. III. – С. 205.

1. Бій полку Чорних Запорозжців армії УНР з частинами Червоної

армії за м. Тульчин, Брацлавського повіту, Подільської губернії. Монкевич Б. *Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців.* – Львів, 1929. – С. 66 – 67.

1. ст. Вапнярка, Подільської губернії. Вступ Київської дивізії армії УНР. Монкевич Б. *Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців.* – Львів, 1929. – С. 67.

1. ст. Крижополь, Ямпільського повіту, Подільської губернії. Вступ Волинської дивізії армії УНР. Монкевич Б. *Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців.* – Львів, 1929. – С. 67.

1. Біла Церква, Рокитне, Київської губернії. Вступ до міст частин польського війська. *Pierwsza wojna polska (1918 – 1920). Zbiyr wojennych komunikatyw prasowych Sztabu Generalnego WP.* – Warszawa, 1920. – S. 226.

1. Черкаси. Засідання членів Київського губкому, губвиконкому та Черкаського повітвиконкому, на якому вирішено, що Черкаси стають тимчасовим губернським центром. Ці функції зберегалися за ним до 13 червня. *Трудящі Черкащини в боротьбі за владу Рад. 1917 – 1920 рр.* – Черкаси, 1957. – С. 216.

4. Вінниця. Надзвичайні загальні збори вінницького товариства “Просвіта”, на яких ухвалено план діяльності та прийнято рішення керуватись старим статутом “Українського Товариства Просвіти”. Заслухано доповіді членів Вінницької української ради, делегованих 1 травня від “Просвіти”. Обрано новий склад Ради товариства “Просвіта”. *Хвиля (Вінниця).* – 1920. – 7 травня.

4 травня (вівторок)

1. Ямпіль, Ямпільського повіту, Подільської губернії. Вступ до міста Донського кінного полку сотника М. Фролова, що входив до складу 2-ї стрілецької дивізії армії УНР. *Удовиченко О. Третя Залізна дивізія. Матеріали до історії Війська УНО. Рік 1920.* – Нью-Йорк, 1982. – Т. II. – С. 43.

1. Звернення політбюро ЦК КП(б)У, ЦВК і РНК УСРР до робітників і селян України з закликом захистити Україну від вторгнення польських військ. *Документи и материалы по истории советско-польских*

отношений. – М., 1965. – Т. 3. – С. 38 – 39.

1. Вінниця. Відновив діяльність Вінницький окружний суд. *Хвиля (Вінниця). – 1920. – 8 травня.*

1. Вінниця. Відновив діяльність вінницький районний комісаріат праці. *Хвиля (Вінниця). – 1920. – 9 травня.*

1. Наказ в.о. губерніяльного комісара Волині С. Куриленка про призначення в.о. житомирського повітового комісара В. Шумського. *Вістник Волинського Губерніяльного Комісара. – 5 травня 1920. – Ч. 1. – С. 4.*

1. Вінниця. До міста прибув губерніяльний комісар Поділля Є. Колодяжний, який приступив до виконання своїх обов'язків. *Хвиля (Вінниця). – 1920. – 5 травня.*

4 – 6 травня (вівторок – четвер)

1. Женева (Швейцарія). З'їзд української партії соціалістів-федералістів під головуванням Г. Чижевського, в роботі якого взяли участь члени партії з Швейцарії, Франції, Англії та Бельгії. *Вперед (Львів). – 1920. – 30 травня.*

5 травня (середа)

1. Вінниця. До міста прибув Головний отаман військ УНР С. Петлюра у супроводі військового міністра УНР В. Сальського та міністра єврейських справ П. Красного. З Вінниці С. Петлюра поїхав до Козятина, де його урочисто вітали широкі громадські кола, потім він прибув на ст. Кожанка, Васильківського повіту, де зустрівся з робітниками і адміністрацією цукрового заводу. *Громадське слово (Київ). – 1920. – 23 травня, 25 травня; Хвиля (Вінниця). – 1920. – 7 травня.*

1. Харків. До міста прибув голова ВЧК Ф.Е. Дзержинський, який очолив тил Південно-Західного фронту для боротьби з проявами анархо-бандитизму і контрреволюції. *Верстюк В. Махновицина. – К., 1991. – С. 246.*

1. Коктебель. На дачі письменника В. Вересаєва відбулась VII обласна (підпільна) конференція РКП(б), в роботі якої якої взяло участь 15 делегатів з Сімферополя, Севастополя, Ялти, Євпаторії, Феодосії,

Алушти. Ухвалено рішення про розгортання широкого повстанського руху в тилу армії генерала П. Врангеля, мобілізацію комуністів і комсомольців в партизанські загони. *Хроника революционных событий в Крыму – Симферополь, 1969. – С. 156.*

1. Вінниця. Наказ губерніяльного комісара Поділля Є. Колодяжного “До населення Поділля”, в якому сповіщалося про те, що населення Поділля підлягає цивільній владі УНР, а в Кам’янецькому, Ушицькому, Проскурівському та Літичівському повітах тимчасово залишається польська цивільна влада. Всі державні установи мали негайно приступити до праці. *Хвиля (Вінниця). – 1920. – 5 травня.*

1. с. Писарівка, Ямпільського повіту, Подільської губернії. Зустріч полку Чорних Запорозжців армії УНР, що перебувала в Зимовому поході, з роз’їздом Донського кінного полку сотника М. Фролова. *Удовиченко О. Третя Залізна дивізія. Матеріали до історії Війська УНР. Рік 1920. – Нью-Йорк, 1982. – Т. II. – С. 43. Б. Монкевич датує цю зустріч 6 травня. – Монкевич Б. Чорні Запорозжці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорозжців. – Львів, 1929. – С. 71.*

3. Постанова головного комісара уряду УНР К. Лоського про встановлення на всьому терені України, звільненому від більшовицької окупації, валюти в гривнях і карбованцях. До спеціального розпорядження дозволялося приймати “царські” гроші за курсом рубль за карбованець або за 2 гривні. *Вістник Волинського Губерніяльного Комісара. – 8 травня 1920. – Ч. 2. – С. 1.*

5. Київ. Пленум Всеукраїнської православної церковної ради одногolosно проголосив автокефалію Української православної церкви. *Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. – Т. IV. – Ч. 1. – С. 87 – 88.*

6 травня (четвер)

1. Завершення Зимового походу армією УНР. З’єднання армії УНР під командою генерала М. Омеляновича-Павленка з 2-ою стрілецькою дивізією полковника О. Удовиченка в районі м. Ямполь та сіл Підлісівка – Кетроси. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – К., 2003. – С. 374. М. Омелянович-Павленко датує завершення Зимового походу*

5 травня. – Омелянович-Павленко М. Спогади українського командарма. – К., 2002. – С. 402. За даними газети “Хвиля”, з’єднання армії УНР з військовими частинами сталося 5 травня. – Хвиля (Вінниця). – 1920. – 13 травня. За даними газети “Киевские новости”, це відбулося 8 травня. – Киевские новости. – 1920. – 19 травня.

1. Київ. Вступ до міста польського патруля легких кіннотників з групи полковника Ю. Рибачка, які на трамваї з Пуці-Водиці доїхали до центру міста – Хрещатика – і повернулись назад. Прушинський М. Драма Пілсудського. Війна 1920. – К., 1997. – С. 112. Перші польські роз’їзди з’явилися в Києві ще 5 травня на західній окраїні міста, у Святошино, біля 7 години ранку. – Лісевич І. У відблиску польських багнетів. Життя Києва під час перебування в ньому польських військ (травень – червень 1920 р.). – К., 2002. – С. 40. За іншими даними, роз’їзд легкої кінноти попрямував на північне передмістя Києва, Куренівку. – Прушинський М. Драма Пілсудського. Війна 1920. – К., 1997. – С. 112.

1. Кам’янець-Подільський, Подільської губернії. Засідання РНМ УНР під головуванням головноуповноваженого уряду І. Огієнка, на якому ухвалені постанова про зміну твердої ціни на цукор та внесення міністра фінансів про передчасну видачу платні урядовцям центральних державних установ з огляду на можливий переїзд до Вінниці. ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 4.

1. Наказ в.о. житомирського повітового комісара В. Шумського про скасування волосних та сільських виконкомів, комбідів та інших інститутів радянської влади. Вістник Волинського Губерніяльного Комісара. – 8 травня 1920. – Ч. 2. – С. 2.

1. Вінниця. З Кам’янця-Подільського до міста прибули заступник голови Ради народних міністрів міністр юстиції і керуючий міністерством закордонних справ А. Лівіцький, керуючий міністерством шляхів С. Тимошенко та міністр земельних справ С. Стемповський для побачення з Головним отаманом військ УНР С. Петлюрою. 8 травня вони повернулись до Кам’янця-Подільського. Хвиля (Вінниця). – 1920. – 7 травня, 8 травня.

2. Київ. Утворений в останні дні перебування більшовиків у місті

комітет громадської безпеки (Д. Коліух (голова), С. Єфремов, А. Ніковський, Л. Чикаленко та інші) вжив заходів для охорони міста і налагодження всіх сфер життя у час зміни влади. *Киевские новости*. – 1920. – 9 травня.

3. Вінниця. Загальні збори уповноважених міського Союзу споживчих товариств, скликані за ініціативою правління міськсоюзу для вирішення питання про нову валюту, кошторис на 1920 рік, довибори до Української Національної Ради. Представником правління міськсоюзу Д. Єлісеєвим запропоновано підтвердити попередню постанову про перетворення міськсоюзу на багатофіліальний кооператив. Збори обрали для цього спеціальну комісію. *Хвиля (Вінниця)*. – 1920. – 11 травня.

4. Кам'янець-Подільський. Урочистий вечір пам'яті на вшанування роковин смерті Б. Грінченка. *Наш шлях (Кам'янець-Подільський)*. – 1920. – 11 травня.

7 травня (п'ятниця)

1. Кам'янець-Подільський, Подільської губернії. Засідання РНМ під головуванням С. Петлюри, на якому розглянуто питання про переїзд уряду та центральних державних установ до Вінниці, починаючи з 9 по 13 травня. С. Петлюра виклав зміст питань, які збирався порушити при зустрічі 16 травня з начальником Польської держави Ю. Пілсудським. *ЦДАВО України*. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 7; *Хвиля (Вінниця)*. – 1920. – 11 травня..

1. Звернення Головного отамана військ УНР С. Петлюри з відозвою до повстанців, в якій він закликав усі повстанські сили об'єднатися в організовані військові частини для боротьби з “московським комуністом”. Розпорошення повстанських сил він назвав “злочином проти Батьківщини”. *Наш шлях (Кам'янець-Подільський)*. – 1920. – 11 травня.

1. Вінниця. Звернення новопризначеного коменданта міста та околиць сотника Жидачівського до населення з наказом про проведення в триденний строк реєстрації радянських установ та всіх старшин і підстаршин армії УНР. Пересування містом дозволялося до 22 години. *Хвиля (Вінниця)*. – 1920. – 7 травня.

1. Публікація положення про районні ради робітничих і червоноармійських депутатів м. Одеси. Районні ревкоми мали передати в 5-денний строк усі справи президіям районних рад міста. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 921 – 922.

1. Згідно з наказом начальника Польської держави Ю. Пілсудського, польська армія зупинила наступ, досягнувши лінію Біла Церква – Тараща – Сквиря – Липовець – Немирів – Брацлав – Вапнярка – Яруга (на Дністрі). *Rutkowski S. Pierwsze walki z armią konną pod Koziatynem.* – Warszawa, 1928. – S. 2.

1. Київ. Вступ до міста трьох кінних роз'їздів польської кавалерії 7-ї бригади генерала О. Романовича, які, піднявшись з Подолу до Царської площі, зустрілися з головою комітета громадської безпеки Д. Коліухом та повідомили його про наближення до міста значних польсько-українських сил: 10 польських полків з боку Пущі-Водиці і Святошино. За півгодини до міста вступила чорнобильська група польських військ полковника Ю. Рибак, згодом ввійшла польська піхота, яка перейшла на лівий берег Дніпра і закріпилася на мостовому передмісті. *Киевские новости.* – 1920. – 9 мая; *Громадське слово (Київ).* – 1920. – 14 травня; *Прушинський М. Драма Пілсудського. Війна 1920.* – К., 1997. – С. 113.

1. Київ. Перебування у місті начальника Польської держави Ю. Пілсудського. *Прушинський М. Драма Пілсудського. Війна 1920.* – К., 1997. – С. 114.

4. Харків. Народний комісаріат освіти УСРР і Народний комісаріат освіти РСФРР підписали договір “Про єдність освітньої політики”. У документі зазначалося, що всі зносини з питань освіти та постачання між Наркомосом РСФРР і окремими губерніями України здійснюються виключно через Наркомос УСРР. *Культурне будівництво в Українській РСР. 1917–1927. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1979. – С. 139.

8 травня (субота)

1. Кам'янець-Подільський. Засідання РНМ УНР під головуванням С. Петлюри, на якому він доповідав про ті питання, що будуть розглянуті на

його зустрічі з начальником Польської держави Ю. Пілсудським (аграрна справа; справа валюти; скасування декретів про націоналізацію і соціалізацію радянського уряду; фінансова справа, тобто джерела прибутків; утримання армії). *ЦДАВО України. – Ф. – 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 8 – 9.*

1. Кам'янець-Подільський. Голова Директорії УНР С. Петлюра прийняв делегацію українських промисловців і фабрикантів, які заявили, що будуть підтримувати уряд УНР в його роботі з відбудови української державності. *Хвиля (Вінниця). – 1920. – 15 травня; Киевский день. – 1920. – 22 травня.*

1. Київ. В.о. губерньського комісара Київщини призначено Б. Преснухіна, колишнього голову Київської повітової народної управи. *Громадське слово (Київ). – 1920. – 12 травня; Хвиля (Вінниця). – 1920. – 13 травня.*

1. Відень (Австрія). Збори членів Української Національної ради, на яких ухвалено протест проти “договору поляків з членом Директорії Української Народної Республіки С.В. Петлюрою з 22 квітня 1920”. *Український прапор (Відень). – 1920. – 18 травня.*

1. Засідання командного складу махновського загону, на якому вирішено форсованими темпами відбудувати повстанську армію. З цією метою Н. Махна обрали командуючим армією, а В. Білаша – начальником її штабу. *Верстюк В. Махновщина. – К., 1991. – С. 249.*

3. Харків. Декрет РНК УСРР про анулювання грошових знаків, випущених “попередніми контрреволюційними урядами”. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 575 – 576.*

4. Харків. Народний комісаріат освіти УСРР видав інструкцію, яка наказувала керівництву вищих навчальних закладів у першу чергу приймати на навчання вихідців із сімей робітників і селян. *Вища школа Української РСР за 50 років: у 2-х ч. – Ч.1. 1917 – 1945. – К., 1967. – С. 57.*

6. Вінниця. Загальні збори членів Вінницького відділу українського товариства Червоного Хреста, які розглянули попередній період його

діяльності та обрали новий склад його управи. *Хвиля (Вінниця)*. – 1920. – 15 травня.

6. Львів. Повідомлення про організацію Українського фонду вдів і сиріт. *Громадська думка (Львів)*. – 1920. – 8 травня.

6. Харків. Засідання РНК УСРР, на якому ухвалено ввести в силу на території України наказ Ради робітничо-селянської оборони РСФРР від 1 січня 1919 р. про заборону всім служачим залізничних шляхів, комісаріату шляхів сполучення звільнятися та переходити на інше місце роботи. *ЦДАВО України*. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 576. – Арк. 137.

9 травня (неділя)

1. Могилів-Подільський, Подільської губернії. Приїзд до міста голови Директорії Головного отамана військ УНР С. Петлюри, якого зустріли голова РНМ І. Мазепа, штаб 2-ї стрілецької дивізії полковника О. Удовиченка. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 23 травня; *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції – К., 2003*. – С. 408.

1. Київ. Спільний парад польсько-українських військ на Хрещатику, який приймав командуючий польською армією генерал Е. Ридз-Смігли. Парад замикала 6-а дивізія Дієвої армії УНР під командою полковника М. Безручка. *Заславский Д. Поляки в Киеве в 1920 году*. – Петроград, 1922. – С. 17 – 20; *Шухевич С. Сподини*. – Львів, 1929. – Частина V. – С. 59 – 62; *Прушинський М. Драма Пилсудського. Війна 1920*. – К., 1997. – С. 116 – 117; *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 10 травня.

1. Брацлав, Тульчин, Подільської губернії. Вступ до міст польських військ. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 14 травня.

1. Київ. Бої частин польського війська (6-го піхотного полку легіонерів) з частинами Червоної армії за лівобережну частину міста (Дарницю). *Лісевич І. У відблиску польських багнетів. Життя Києва під час перебування в ньому польських військ (травень – червень 1920 р.)*. – К., 2002. – С. 44.

1. Вінниця. Збори вінницької Національної Ради за участю 28 представників від різних українських організацій, які розглянули питання про діяльність президії Ради, реорганізацію Ради. Її функції мали збіль-

шитись – вона мала стати політичним органом і органом громадської думки для об'єднання всіх політичних, економічних та культурно-освітніх сил українського громадянства. До складу Ради мали ввійти по 3 представника від українських політичних партій та по 2 – від інших організацій. Було вирішено також докласти зусиль для поширення серед населення відозв Головного отамана військ УНР С. Петлюри та начальника Польської держави Ю. Пілсудського. *Киевские новости.* – 1920. – 18 травня; *Хвиля (Вінниця).* – 1920. – 14 травня.

1. І з'їзд рад Миколаївського повіту, Херсонської губернії, на якому обрано повітвиконком. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 998.

1. Створення Чернігівського губернського військревкому, до якого перейшла вся повнота влади в губернії. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920.* – К., 1975. – С. 263 – 264.

2. Київ. Члени комітету громадської безпеки та Б. Преснухін обговорили питання про утворення нового складу міської управи (колегії) по справах земського самоврядування. При міському комісарі мала бути ще колегія з представників українського, польського, єврейського і російського населення. Ухвалено, що новопризначений комісар м. Києва М. Литвицький одночасно стане головою міської колегії і в.о. міського голови. Ці органи мали бути тимчасовими до моменту приїзду до Києва головного комісара уряду УНР К. Лоського, який мав зорганізувати постійну цивільну владу в місті та губернії. *Громадське слово (Київ).* – 1920. – 11 травня, 12 травня.

2. Київ. Засідання комітету громадської безпеки, на якому вирішено передати всі справи міському комісару М. Литвицькому. Дружини охорони міста протягом наступних двох днів були роззброєні і розформовані. *Громадське слово (Київ).* – 1920. – 11 травня.

3. Харків. Ухвалення ВУЦВК і РНК УСРР закону про комітети незможних селян (комнезами). В задачу комнезамів входив “захист інтересів бідняків і середняків на селі”, впровадження в життя законів про наділ землею і інвентарем безземельних малоземельних селян та про

хліброзверстку, боротьба з бандитизмом, безграмотністю; найважливішим завданням була ліквідація т. зв. куркульського засилля і зміцнення радянської влади на селі шляхом створення в губерніях і повітах спеціальних “трійок”, у волостях – “четвірок”, які мали необмежену владу на місцях. Вони керували продроботою та застосовували репресії до заможної частини селянства. *Комітети незаможних селян України (1920 – 1933). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1968. – С. 7 – 9.

4. Затвердження Головним отаманом військ УНР С. Петлюрою “Положення про організацію національно-освітньої праці в частинах армії УНР”. У кожній дивізії (запасовій бригаді) при штабі утворювався культурно-освітній відділ. У кожній сотні (батареї) сотенний (батареїний) старшина призначався інструктором національно-освітньої справи. *Україна.* – 1920. — 2 червня.

4. Київ. Вийшов перший номер щоденної громадсько-політичної газети “Громадське слово”. Видавець – Товариство українських журналістів. Редактор нового часопису – О. Саліковський. До авторського колективу увійшли П. Стебницький, С. Єфремов, О. Гермайзе, А. Ніковський, В. Садовський, Л. Чикаленко. *Громадське слово (Київ).* – 1920. – 9 травня.

4. Київ. Випуск першого випуску газети “Киевские новости”, в якій публікувалися відозви до українського народу Головного отамана військ УНР С. Петлюри та начальника Польської держави Ю. Пілсудського. *Киевские новости.* – 1920. – 9 мая.

10 травня (понеділок)

1. Головний отаман військ УНР С. Петлюра у супроводі прем’єр-міністра уряду УНР І. Мазепи від’їхав з Могилів-Подільського до Ямполья, де перебували частини армії УНР на чолі з генералом М. Омельянович-Павленко. *Громадське слово (Київ).* – 1920. – 23 травня; *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців.* – Львів, 1929. – С. 80.

1. Кам’янець-Подільський. Засідання РНМ УНР під головуванням в.о. голови РНМ А. Лівницького, на якому ухвалені законопроект про асиг-

нування 500 млн. карбованців в розпорядження військового міністра; законопроект про штати управління запасової бригади; заслухано доповідь міністра закордонних справ про призначення особового складу торговельної місії УНР до Варшави з т.в.о. голови місії А. Лукашевичем та виділення 100 тис. польських марок авансу для цієї мети; ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 10 – 10 зв.

1. Ржищів, Київського повіту, Київської губернії. Вступ до міста польського війська. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 14 травня.

1. Могилів-Подільський. Приступив до виконання обов'язків Могилівського повітового комісара С. Сіцінський. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 25 травня; *Хвиля (Вінниця)*. – 1920. – 13 травня.

1. Запорізька дивізія Дієвої армії УНР розташувалась в с. Вербка і с. Ольшанки, Летичівського повіту, Подольської губернії. *Монкевич Б. Чорні Запорозжці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорозжців*. – Львів, 1929. – С. 77.

1. ЦК КП(б)У поширив мобілізацію комуністів для боротьби з “польськими інтервентами” на всю Україну. Всі партійні організації переведено на воєнний стан. Всього мобілізовано 4 тис. комуністів, з яких влилися до лав Червоної армії. *Історія Комуністичної партії Радянського Союзу*. – К., 1970. – Т. 3, кн. 2. – С. 470.

3. Вінниця. Відновила діяльність міська біржа праці. Розпочалася реєстрація безробітних. *Хвиля (Вінниця)*. – 1920. – 9 травня.

4. Кам'янець-Подільський. РНМ УНР постановила асигнувати у розпорядження міністра юстиції 1 млн. 69 тис. карбованців для продовження праці комісії зі складання правничого словника і перекладу російський законів українською мовою. ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 10.

4. Кам'янець-Подільський. РНМ УНР визнала доцільність евакуації державного театру до Вінниці та доручила міністру народної освіти вжити заходів для організації у Кам'янці-Подільському українського театру. ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 10.

4. Кам'янець-Подільський. Головна рада співробітників центральних державних установ УНР надіслала заяву до ректора Кам'янець-Поділь-

ського державного українського університету з проханням заснувати в університеті стипендію імені Б. Грінченка для одного чи двох студентів-українців і виділила кошти на її виплату. *Наш шлях (Кам'янець-Подільський)*. – 1920. – 11 травня.

4. Київ. Відбулося приватне засідання об'єднаних рад усіх факультетів Університету Св. Володимира, у тому числі правничого та історико-філологічного, зачинених під час встановлення у Києві радянської влади. На нараді обговорювалося питання про зміну конституції університету. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 11 травня.

4. Миколаїв. Розпочалися заняття у “Вільній консерваторії”. При консерваторії передбачалося відкриття підготовчої музичної школи. *Культурне будівництво в Українській РСР. 1917–1927. Збірник документів і матеріалів*. – К., 1979. – С. 140.

11 травня (вівторок)

1. Київ. Командуючий польською армією та в.о. коменданта Києва генерал Е. Ридз-Смігли оголосив про запровадження воєнного стану у місті. Рух по місту дозволявся з 5 ранку до 8 вечора; зброю необхідно було здати протягом трьох днів; виїзд поза межі міста дозволявся спеціальним розпорядженням Команди міста та польовою жандармерією; всі публічні заклади мали зареєструватись протягом 48 годин. Одночасно повідомлялось, що на території колишньої Київської губернії, на північ від р. Росі, Житомирського повіту, колишньої Волинської губернії військові та приватні особи за карні проступки (дезертирство, повстання, мародерство, шпіонаж, грабунки, псування залізниць, телефонів, телеграфів) каратимуться військово-польовим судом через розстріл або повішення. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 11 травня.

1. Житомир. Губерніальний комісар Волині затвердив інструкції про організацію тимчасової сільської та волосної влади. *Вістник Волинського Губерніального Комісара*. – 18 травня 1920. – Ч. 6. – С. 3 – 4.

1. Повідомлялося, що колія Київ – Фастів – Попельня – Козятин – Винниця – Жмеринка знаходилась в руках польської армії. Участок від Жмеринки до Вапнярки – в руках частин армії УНР. *Громадське слово*

(Київ). – 1920. – 11 травня.

3. Харків. Засідання президії Промбюро, на якому ухвалено ввести в соляній промисловості управляючих копалень від сільвідділу Союзу гірноробітників та мілітаризувати соляні копальні. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 577 – 578.

4. Київ. Нарада музичних діячів у справі організації музичного навчання в Україні. В ній взяли участь відомі композитори та диригенти – К. Стеценко, Я. Степовий, Р. Глієр, Ф. Блуменфельд та ін. К. Стеценко висловив думку про необхідність розширення мережі музичних освітніх закладів в УНР і запропонував утворити при Київському українському університеті окремий музичний факультет. *ІР НБУВ.* – Ф. 62. – Спр. 211. – Арк. 1.

4. Київ. Розпочала працю секція освіти й культури Українського Громадянського Комітету. Президію очолив В.К. Прокопович, товаришем голови обрано П.І. Зайцева. Секція організувала три комісії: у справах шкіл (голова – К. Дорошкевич), науки (голова – академік П. Тутковський) та мистецтва (голова – академік М. Біляшівський), яким доручено негайно з'ясувати становище та потреби відповідних культурних інституцій й розробити проекти відповідних державних установ. *Наш шлях (Кам'янець-Подільський).* – 1920. – 3 червня.

10. Київ. Більшовицький аероплан скинув дві бомби на військовий склад в Дарниці та на ланцюговий міст. Збройна боротьба на лівому березі Дніпра завершилася відступом частин Червоної армії з Броварів. *Громадське слово (Київ).* – 1920. – 13 травня, 14 травня; *Красное знамя.* – 1920. – 15 травня.

11 – 14 травня (вівторок – п'ятниця)

1. Харківський губернський з'їзд рад, на якому заслухано звітну доповідь Г.І. Петровського про роботу губревкому, обговорені питання про внутрішнє та зовнішнє становище радянської України. Обрано губернський виконавчий комітет і делегатів на IV Всеукраїнський з'їзд рад. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни.*

(1919 – 1920). *Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 224 – 227.

11 – 16 травня (вівторок – неділя)

1. Харків. II Всеукраїнський з'їзд КСРМУ. Ухвалено резолюції про поточний момент і задачі робітничої молоді (всіх членів комсомольської організації Правобережної України від 18 років вирішено перевести на казарменний стан і передати в розпорядження паркомів КП(б)У та військової влади; розробити план мобілізації КСРМУ Лівобережної України); про господарче будівництво; про організаційні питання – вирішено змінити назву на Комуністичний союз молоді України (КСМУ); про роботу на селі. Ухвалено звернення до революційної молоді України з закликом виступити на боротьбу проти білопольських інтервентів. *Образование и деятельность комсомольской организации Харьковщины. 1917 – 1920.* – Харьковское книжное издательство, 1961. – С. 239 – 255.

12 травня (середа)

1. Київ. Наказ коменданта міста про перехід на середньоевропейський час; рух по місту дозволявся до 23-ої години; крамниці мали бути вдень відчиненими; усі, хто мали на руках документи надзвичайної комісії (ЧК), мали віддати їх до комедатури. *Громадське слово (Київ).* – 1920. – 12 травня.

3. Наказ головного комісара уряду УНР К. Лоського про дозвіл на звільненій від радянської влади території вільної торгівлі продуктами першої необхідності; усім мешканцям міст і сіл гарантувався захист від реквізицій як продуктів, привезених на ринки, базари та ярмарки, так і гужового транспорту (коней, волів, возів). *Вістник Волинського Губерніяльного Комісара.* – 15 травня 1920. – Ч. 5. – С. 3.

3. Наказ київського губерніяльного комісара Б. Преснухіна про обов'язковий прийом населенням грошових знаків: українських грошових знаків (карбованці і гривні) всіх випусків і купюр (крім 10 карбованців радянської влади), а також білетів української Державної скарбниці; російських грошових знаків (“миколаївки”, “думські”, “казначейські

знаки” з розрахунку 1 рубль за 2 гривні (1 карбованець), “керенок” з розрахунку 50 карбованців за 100 рублів, радянських грошових знаків як розмінних з розрахунку 5 карбованців за 100 рублів. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 12 травня.

4. Київ. Відновлення занять в Київському українському державному університеті. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 12 травня.

4. Київ. Обов’язкова постанова т.в.о. Київського губерніального комісара Б. Преснухіна про те, що на час військового стану усі щоденні видання, які виходять у м. Києві, підлягають попередньому перегляду у відділі друку та преси комісаріату. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 13 травня.

4. Київ. Перше засідання театрального відділу Всеукраїнської професійної спілки діячів театального мистецтва. На нараді вироблено меморандум про стан київських державних театрів і скрутне матеріальне становище акторів. Через делегатів українського громадянського комітету звернення передано до Вінниці, де перебував уряд УНР. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 16 травня.

12 – 31 травня (середа – понеділок)

1. Проведення мобілізації в Могилівському, Ямпільському і частині Ново-Ушицького повіту до Дієвої армії УНР. На 1 червня вона складалась з 955 старшин та 8180 козаків. *Українсько-московська війна 1920 року в документах*. – Ч. I. – Варшава, 1933. – С. 6, 21.

13 травня (четвер)

1. Київ. Засідання ради при київському губерніальному комісаріаті, на якому вирішено надати кооперативним організаціям особливий потяг для постачання населення міста продовольчими продуктами шляхом товарообміну. *Київський день*. – 1920. – 16 травня.

1. До Вінниці з Києва на збори вінницької Національної ради виїхала делегація українських громадсько-політичних діячів, задачею яких було взаємне інформування про суспільні настрої та встановлення контакта. *Київський день*. – 1920. – 15 травня, 19 травня; *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції*. – К., 2003. – С. 410.

1. Київ. Наказ київського губерніального комісара Б. Преснухіна про початок роботи мирового суду м. Києва і Київського повіту та київського окружного суду (в.о. прокурора О. Левицький), який складався б з карного і цивільного відділів. Також мала розпочати роботу київська інспекція в'язниць на чолі з в.о. київського губерніального інспектора І. Поздняковим. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 16 травня.

3. Київ. Відкриття банків для прийому грошей від населення. Одиницею валюти визнано український карбованець. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 15 травня.

4. Київ. Комісаром Київщини у справах мистецтва та національної культури призначено П. Зайцева. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 15 травня.

4. Київ. Розпорядженням №1 комісара у справах мистецтва та національної культури П.І. Зайцева усім установам, які підлягали відомству Головного управління мистецтва та національної культури, наказано відновити свою діяльність на підставі законів УНР. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 16 травня.

4. Київ. Через нестачу паперу та друкарських матеріалів наказом т.в.о. губерньського комісара Київщини Б. Преснухіна дозволяється видання тільки ранкових випусків газет. Вечірні видання та екстренні випуски не можуть виходити без спеціального дозволу губерньського комісаріату. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 16 травня.

4. Ужгород. Повідомлення про початок видання соціал-демократичної газети “Правда” та часопису з питань сільського господарства – “Господар”. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 15 травня.

14 травня (п'ятниця)

1. Київ. Засідання ради при київському губерніальному комісаріаті, на якому розглянуто питання про організацію місцевого самоуправління в перехідний період. Вирішено, що тимчасово функції повітових органів самоуправління мають виконувати повітові комісари, а губерніальні функції самоуправління – губерніальні комісари. *Київський день*. – 1920. – 16 травня.

1. Вінниця. Засідання Вінницької Національної ради за участю 21 представника від громадських організацій, на якому розглянуті питання про статут Ради, вибори до її президії (обрано Паливоду, Денисенко, Шикерика, Богуславського, Зелінського, Маслово, Погоженка), вибори до предпарламенту УНР. Вінницька Національна рада ухвалила підготовлений С. Бараном проект “Основного державного закону Української Народної Республіки”, згідно з яким Україна вважалася самостійною, незалежною демократичною республікою парламентського типу. Проект було передано на розгляд РНМ УНР. *Конституційні акти України 1917 – 1920 рр. – К., 1992. – С. 33; Хвиля (Вінниця). – 1920. – 16 травня.*

1. Вінниця. Зустріч голови Директорії УНР С. Петлюри з громадськими діячками жіночого руху С. Русовою та Л. Старицькою-Черняхівською, яким було запропоновано об’їхати повітові міста України з лекціями про сучасний момент та про організацію українського жіноцтва. *Хвиля (Вінниця). – 1920. – 16 травня; Громадське слово (Київ). – 1920. – 20 травня.*

1. Наказ Київського губерніального комісара Б. Преснухіна про призначення в.о. канівського повітового комісара Г. Пирхавки. *Громадське слово (Київ). – 1920. – 19 травня.*

2. Вінниця. Повідомлення про те, що в місті утворився Союз жінок України, до якого могли вступати жінки від 18 років за рекомендацією двох членів Союзу або українських організацій. Членський внесок складав 50 карбованців. *Хвиля (Вінниця). – 1920. – 16 травня.*

3. Київ. Розпорядження Головної ставки польської армії про встановлення курсу валют: 1 польська марка дорівнювала 5 карбованцям та 10 гривням. *Громадське слово (Київ). – 1920. – 18 травня.*

8. Лондон (Великобританія). Представник ЗУНР в Парижі С. Томашівський у порозумінні з Є. Петрушевичем подав головам союзних держав окремий меморіал про потребу утворення нейтральної незалежної західноукраїнської держави – Галицької Республіки, – до складу якої мали увійти Східна Галичина, Західна Волинь, Холмщина, Підляшшя, Надсяння, Закарпатська Русь і Лемківщина. *Кугутяк Микола.*

Історія Української націонал-демократії (1918-1929). Том 1. – Київ – Івано-Франківськ, 2002. – С. 147.

15 травня (субота)

1. Вінниця. Засідання РНМ УНР під головуванням І. Мазепи, на якому ухвалено висловити подяку війську генерала М. Омеляновича-Павленка за проведення Зимового походу; скасувати всі більшовицькі декрети; асигнувати в розпорядження головного комісара УНР К. Лоського 15 млн. карбованців; розглянуто церемоніал зустрічі начальника Польської держави Ю. Пілсудського. *ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 11.*

1. Гайсин, Подільської губернії. Вступ до міста польських військ. *Вперед (Львів). – 1920. – 18 травня.*

1. Наказ київського губерніяльного комісара Б. Преснухіна про призначення бердичевським повітовим комісаром Г. Садовського. *Громадське слово (Київ). – 1920. – 19 травня.*

1. Вінниця. Наказ Головного отамана військ УНР С. Петлюри про призначення начальником Генштабу військ УНР генерал-хорунжого В. Сінклера. *Громадське слово (Київ). – 1920. – 20 травня.*

3. Постанова головного комісара уряду УНР К. Лоського про скасування на території Волинської губернії постанов радянської влади щодо шкіряної монополії; відновлювалися постанови про шкіряну монополію, встановлені владою УНР. Спосіб використання шкір для потреб армії, промисловості та населення встановлювався районним комітетом з шкіряних справ. *Вістник Волинського Губерніяльного Комісара. – 18 травня 1920. – Ч. 6. – С. 1.*

3. Харків. Постанова РНК УСРР про проведення обстеження елементів сільськогосподарського виробництва України в 1920 р., які є складовими планової продрозверстки. На Наркомпрод покладалося термінове вибіркове дослідження за типовими районами посівних площ і врожайності на Україні. *ЦДАВО України. – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2803. – Арк. 45.*

3. Харків. Постанова РНК УСРР про організацію справ зовнішньої торгівлі на Україні. *ЦДАВО України. – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2803. – Арк. 49.*

3. Харків. РНК УСРР ухвалила декрет про надання чинності на території України постанові РНК РСФРР про заходи до піднесення кам'яновугільної промисловості Донбасу. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 580 – 582.

15 – 24 травня (субота – понеділок)

1. Позиційні бої Дієвої армії УНР з частинами Червоної армії за селища Кетроси – Підлісівка – Грушка. *Гражданская война на Украине 1918 – 1920. Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах.* – Т. 3. – К., 1967. – С. 127; *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців.* – Львів, 1929. – С. 80 – 81; *Українсько-московська війна 1920 року в документах.* – Ч. 1. – Варшава, 1933. – С. 8 – 15.

16 травня (неділя)

1. Вінниця. Приїзд начальника Польської держави Ю. Пілсудського, який зустрівся з Головним отаманом військ УНР С. Петлюрою та представниками українського уряду. С. Петлюра порушив питання про долю полонених вояків з ЧУГА. І. Мазепа передав Ю. Пілсудському спеціальний урядовий проект унормування взаємовідносин між українською і польською владою на українських територіях. *Хвиля (Вінниця).* – 1920. – 18 травня; *Громадське слово (Київ).* – 1920. – 19 травня; *Киевские новости.* – 1920. – 19 травня; *Шухевич С. Спомини.* – Львів, 1929. – Частина V. – С. 75; *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції.* – К., 2003. – С. 410 – 411.

1. Вінниця. Надзвичайні збори вінницької Національної Ради, в роботі яких взяли участь І. Мазепа, А. Ніковський, О. Ковалевський, П. Андрєвський, Л. Старицька-Черняхівська, І. Макух, Д. Коліух, представники армії УНР. Обговорено сучасний політичний момент. І. Мазепа заявив, що Варшавський договір його не задовольняє. А. Ніковський закликав до утворення “єдиного громадського фронту та громадської солідарності”, наголосивши на необхідності дотримання гасла антипартійності

та поваги до громадських організацій. Партійні принципи при будівництві держави проголошувалися ілюзією. *Хвиля (Вінниця)*. – 1920. – 20 травня; *Вперед (Львів)*. – 1920. – 29 травня; *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції*. – К., 2003. – С. 412.

1. Київ. Пленарне засідання українського київського комітета громадських організацій під головуванням С. Єфремова, на якому розглянуто статут комітета, відповідно до якого задачею комітета була організація громадської думки в питаннях державного будівництва. Платформою комітета було визнання незалежності України, демократичне державне будівництво, демократичне аграрне та робітниче законодавство. *Київський день*. – 1920. – 18 травня.

16 – 17 травня (неділя – понеділок)

4. Ужгород. I з'їзд учителів народних і середніх шкіл з Прикарпатської України. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 28 травня, 29 травня.

16 – 20 травня (неділя – четвер)

1. Харків. IV Всеукраїнський з'їзд рад за участю 750 делегатів. Ухвалено резолюції по доповіді уряду (схвалені земельний закон та про хлібну розверстку, закон про комнезами), про взаємовідносини між УСРР та РСФРР. З'їзд застеріг робітників і селян проти гасла “Українська Народна Республіка”, яке, на його думку, було тільки “прикриттям для підкорення України міжнародному капіталу і українській шовіністичній буржуазії”. Ухвалено “Маніфест IV Всеукраїнського з'їзду Рад робочих, селянських і червоноармійських депутатів селянам, робітниками, воїнам Червоної армії і всім трудящим України”, в якому “війна проти польських панів” оголошувалася “священною війною проти гнобителів” та пророкувалося, що “війна скінчиться тим, що Польща стане радянською”. *Борьба (Харків)*. – 1920. – 18 травня, 20 травня, 22 травня, 25 травня.

1. IV Всеукраїнський з'їзд рад утворив спеціальну комісію для розслідування квітневих подій у бригадах ЧУГА. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР*. — Львів, 1995. – С. 308.

17 травня (понеділок)

1. Постанова РНМ УНР про анулювання на території України чинності всіх законів і декретів як т.зв. совітського українського, так і совітського російського уряду і про відновлення чинності законів УНР. *Вісник державних законів для всіх земель УНР виданий 1 листопада 1920 р. – Випуск 1. – Ч. 19; Громадське слово (Київ). – 1920. – 27 травня.*

1. Вінниця. Засідання РНМ УНР під головуванням прем'єр-міністра І. Мазепи, на якому заслухані доклад військового міністра про необхідність з боку РНМ підтвердження, що армія УНР є аполітична і що особи, які намагатимуться втягнути армію в політику, будуть підлягати карній відповідальності; доклад міністра народного господарства про фінансування польської армії на Україні згідно з умовами військової конвенції від 24 квітня. Міністру фінансів було дозволено продати польському уряду до 500 тис. пудів цукру за цінами, не нижче призначених для внутрішнього ринку, для покриття витрат по харчуванню перебуваючих на українській території польських військ. *ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 7 – 7 зв.*

1. Наказ київського губерніального комісара Б. Преснухіна про організацію на території Київської губернії місцевих органів народного самоврядування, згідно з яким в кожному селі і містечку мав бути сільський сход, який вибирав управу з 3-х чоловік; в волості мала бути волосна рада, складена з сільських старост і представників сел; в повіті мала бути повітова рада з волосних голів та представників волості. Сільські і повітові управи вибиралися строком на три місяці і затверджувалися повітовим комісаром. *Громадське слово (Київ). – 1920. – 22 травня.*

3. Київ. Збори представників кооперативних об'єднань, на яких вирішено передати охорону інтересів кооперації та представництво її у всіх офіційних виступах Центральному українському кооперативному комітетові (Коопероцентр). Для допомоги Коопероцентру зібрання вибрало бюро з керівників центральних кооперативних організацій (Д. Коліух, В. Ганчель, М. Броздика, М. Мощинський, С. Ратнер, д. Сидоренко і д. Биценко). Цьому бюро разом з Коопероцентром було доручено

встановити зв'язок між кооперацією та владою. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 16 травня.

4. Кам'янець-Подільський. Наказ головноуповноваженого уряду УНР І. Огієнка про призначення виконуючим обов'язки директора державного театру в Кам'янці-Подільському відомого діяча аматорського театру М. Орла, якому доручено набрати нову трупу замість акторів переведеного до Вінниці Головного державного народного театру на чолі з М. Садовським. *ЦДАВО України*. – Ф. 2582. – Оп. 2. – Спр. 10. – Арк. 8.

18 травня (вівторок)

1. Вінниця. Засідання РНМ УНР під головуванням А. Лівичького, на якому ухвалено видати постанову про анулювання законів та декретів денікінської влади; видати декларацію від уряду УНР; підтверджено постанову про позбавлення повноважень членів Директорії А. Макаренка та Ф. Швеця, даних їм урядом в листопаді 1919 р., та визнано потрібним негайне їхнє повернення з-за кордону. *ЦДАВО України*. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 7. – Арк. 11 – 11зв.

1. Вінниця. Нарада ЦК УСДРП за участю І. Мазепи, А. Лівичького, М. Шадлуна, П. Феденка, М. Ковальського, І. Романченка, М. Єремєєва, М. Бухановського, на якій розглянуто справи поточного політичного моменту. Ухвалено, що уряд на чолі з І. Мазепою має піти у відставку. Того ж дня І. Мазепа подав голові Директорії УНР С. Петлюрі заяву з проханням про звільнення, яку той прийняв і виїхав до Києва для політичних консультацій щодо нового формування складу уряду УНР. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції*. – К., 2003. – С. 412 – 414.

1. Наказ київського губернiального комісара Б. Преснухіна про призначення в.о. радومیшльського повітового комісара І. Куца. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 20 травня.

19 травня (середа)

1. Постанова РНМ УНР про внесення змін до законів про звільнення в заштат урядовців державних установ. *Хвиля (Вінниця)*. – 1920. – 22 травня.

1. На підставі постанови Ради міністрів від 25 травня 1918 р., оголошувалося про “тимчасове, до встановлення української влади в Кам’янці-Подільському, прилучення в судово-адміністративному відношенні до Вінницького Окружного суду Вінницького, Гайсинського, Ольгопільського, Ямпільського, Літинського, Могилівського, Балтського та Брацлавського повітів”. *Хвиля (Вінниця)*. – 1920. – 22 травня.

3. Вінниця. Нарада представників великих кооперативних об’єднань. *Хвиля (Вінниця)*. – 1920. – 22 травня.

3. Харків. Затвердження Наркомземом УСРР нормального статуту землеробських артільей. *Історія колективізації сільського господарства Української РСР. Збірник документів і матеріалів у трьох томах*. – Т. 1. – К., 1962. – С. 56 – 67.

4. Вінниця. Відкрито курси українознавства для урядовців та приватних осіб, організовані Вінницьким товариством “Просвіта”. *Хвиля (Вінниця)*. – 1920. – 22 травня.

4. Вінниця. На зустрічі з керуючим міністерством освіти П. Холодним голова Директорії УНР С. Петлюра запропонував розробити план українізації російських університетів та вищих наукових шкіл на Україні. *Хвиля (Вінниця)*. – 1920. – 20 травня.

4. Київ. У приміщенні театру Соловцова відбулося урочисте привітання польських військ у Києві. На святі був присутній командуючий польською армією генерал Е. Ридз-Смігли. Від польського громадянства військових привітав професор Карнович, від українців – ректор Українського державного університету Г. Павлуцький. Завершився вечір спектаклем Фредри “Дами і гусари” у постановці польського театру. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 22 травня.

8. Москва (Росія). Нота урядів РСФРР та УСРР до урядів Великобританії, Франції, Італії і США в зв’язку з польським наступом на Україну, в якій заявили, що уряди цих держав несуть відповідальність за наслідки польської агресії. *Документи и материалы по истории советско-польских отношений*. – М., 1965. – Т. 3. – С. 63 – 65.

19 – 20 травня (середа – четвер)

1. Київ. Перше засідання колегії, яка сформувалась при міському комісарі, у складі комісара міста М. Литвицького, В. Ганшеля, Н. Мандельберга, М. Могилянського, Л. Чикаленка, управителя міських підприємств А. Тирмоса, міського юрисконсульта В. Малютина, головного контролера М. Горенштейна. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 22 травня.

20 травня (четвер)

1. Вінниця. Засідання РНМ УНР, на якому заслухані доповідь прем'єр-міністра І. Мазепи про демісію Кабінету народних міністрів під його керівництвом; доклад І. Мазепи про необхідність скасування посади головного комісара і про асигнування певної суми на відновлення державної праці на місцях; ухвалено законопроект про поліпшення матеріального стану служачих місцевих державних установ. *ЦДАВО України*. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 14.

1. Київ. Утворення спеціальної комісії на чолі з О. Саліковським для організації зустрічі голови Директорії Головного отамана військ УНР С. Петлюри. Вхід на вокзал та до зали Купецького зібрання був лише за попередньою реєстрацією та перепустками. На 23 травня громадяни міста мали прикрасити його прапорами, килимами, квітами та портретами. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 20 травня, 22 травня.

3. Київ. Наказ київського губерніяльного комісара Б. Преснухіна у порозумінні з польським і українським вищим командуванням, про дозвіл вільної торгівлі споживчими продуктами першої необхідності; гарантувалося усім мешканцям міст і сіл звільнення від реквізицій як продуктів, привезених на ринки, базари та ярмарки, так і гужового транспорту. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 22 травня.

4. Київ. Повідомлення про збори ініціативної групи Товариства польсько-українського культурного зближення у складі П. Стебницького, В. Прокоповича, П. Зайцева, Л. Старицької-Черняхівської, М. Бурачека, В. Клінгера, З. Волосевича, Т. Загурського. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 20 травня.

4. В газеті “Одеський комуніст” за підписом Сумний опубліковано вірш “Відплата”, який став першим українським опублікованим віршем В. Сосюри після його переходу на бік Червоної армії. *Одеський комуніст*. – 1920. – 20 травня.

4. Київ. На зборах технічної секції Українського наукового товариства ухвалено заснувати “Українське технічне товариство”. Метою нової організації – об’єднання українських інженерів і техніків на ґрунті наукової та практичної діяльності. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 27 травня.

4. Харків. Відкрито Центральний селянський будинок, при якому влаштовано сільськогосподарський музей, книгозбірню, інформаційно-довідкове бюро, кінотеатр і їдальню. *Вісті ВУЦВК Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів*. – 1920. – 15 липня.

20 – 23 травня (четвер – неділя)

1. Миколаїв. І Херсонський губернський з’їзд рад, на якому ухвалено резолюції за доповіддю губземвідділу, з продовольчого питання, за доповіддю відділу соцзабезпечення, губраднаргоспа та відділу праці. Найважливішою задачею радянської влади було визнано задачу “розшарування села”, звільнення середнього і бідного селянства з-під влади “контрреволюційних впливів сільської отаманщини і куркулів” *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 823 – 829.

21 травня (п’ятниця)

1. Вінниця. Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено законопроект про встановлення штатів військового штабового суду і Вищого військового суду. *ЦДАВО України*. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 15.

1. Постанова РНМ УНР “Про анулювання на території України чинності всіх законів та декретів т.зв. російського “Правительства Юга Росії” (денікінського) і про відновлення чинності законів УНР”. *Вістник державних законів для всіх земель УНР виданий 1 листопада 1920 р.* – Випуск 1. – Ч. 1; *Хвиля (Вінниця)*. – 1920. – 25 травня.

1. Постанова РНМ УНР про скасування уповноважень, наданих членам Директорії А. Макаренку і Ф. Швецю в листопаді 1919 року і про виклик їх з-за кордону на Україну. *Хвиля (Вінниця)*. – 1920. – 27 травня; *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції*. – К., 2003. – С. 414.

2. Київ. Збори ініціативної групи Союзу жінок за участю колишніх членів Союзу українок. Доповідь Л. Старицької-Черняхівської “Діяльність Союзу українок за кордоном”. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 20 травня.

3. Київ. Наказ Київського губерніального комісара Б. Преснухіна про утворення по всіх повітових комісаріатах Київської губернії особливих земельних комісій для проведення земельної реформи (обліку земельного фонду, розподілу сільсько-господарського майна в повітових земельних відділах, поширення розпоряджень уряду в справі земельного устрою). *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 26 травня.

4. Вінниця. РНМ УНР ухвалила законопроекти про заснування курсів для військових правників та асигнування коштів на переклад і кодифікацію військового судового Статуту. *ЦДАВО України*. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 15.

4. Вінниця. Заснування театрального відділу при секції мистецтва Літературно-наукового товариства за сприяння місцевої “Просвіти”. До управи відділу увійшли Г. Юра, А. Бучма та С. Зубрицький. Управі доручено організувати драматичну студію під керівництвом відомого режисера “Нового драматичного театру” Г. Юри. *Україна*. – 1920. – 2 червня.

5. Київ. Відбулося урочисте святкування українськими православними парафіями роковин першої української відправи служби Божої у Соборі Св. Миколая на Печерську. Після літургії відслужено загальний молебен за участю усіх причтів міських українських парафій. Під час богослужінь співав об’єднаний хор під керівництвом К. Стеценка. *Наш шлях (Кам’янець-Подільський)*. – 1920. – 6 червня.

22 травня (субота)

1. Вінниця. Засідання РНМ УНР під головуванням І. Мазепа, на якому ухвалені законопроекти про судочинство у військових штабних

судах; про встановлення тимчасового розпису платні для служачих Дієвої армії УНР; про асигнування 20 млн. карбованців на видатки з відновлення та організації адміністративної влади на місцях; про підвищення ставок гербової оплати. *ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 16 – 16 зв.*

3. Харків. Засідання Промбюро, на якому ухвалено мілітаризувати великі заводи України і створити для них виняткові умови щодо продовольства, постачання робочої сили і натуральних премій. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 585.*

22 – 24 травня (субота – понеділок)

1. Прага (Чехо-Словаччина). Конференція партії українських соціал-революціонерів за участю М. Грушевського, О. Жуківського, М. Шрага, П. Христюка, М. Чечіля, М. Шаповала, на якій ухвалено резолюцію з засудженням Варшавського договору (“договори Петлюри є недійсні і незобов’язуючі”). *Вперед (Львів). – 1920. – 15 червня; Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – К., 2003. – С. 417.*

23 травня (неділя)

1. Київ. О 12 годині 30 хвилин до міста прибув голова Директорії Головний отаман військ УНР С. Петлюра, якого урочисто вітали командуючий польською армією, представник українського командування, київський губернiальний комісар, представники громадських організацій та населення міста. *Громадське слово (Київ). – 1920. – 25 травня, 27 травня; Україна. – 1920. – 30 травня; Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – К., 2003. – С. 414.*

1. Вінниця. Засідання РНМ УНР під головуванням І. Мазепа, на якому ухвалено асигнувати 4 млн. 465 тис. гривень на субсидії для культурно-освітніх установ м. Києва. *ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 17 – 18.*

1. Харків. Засідання ЦВК Рад України, на якому обрано склад ВУЦВК: голову (Г. Петровського) та президію (Д. Мануїльський,

П. Казимирчук, В. Єрмощенко, М. Кабаненко, О. Шумський, В. Затонський), затверджено склад РНК УСРР: голова і нарком закордонних справ – Х. Раковський, нарком внутрішніх справ і соціального забезпечення – В. Антонов, нарком продовольства – М. Владимиров, нарком землеробства – Д. Мануїльський, голова Промбюро – В. Чубар, нарком охорони здоров'я – М. Гуревич, нарком освіти – Г. Гринько, нарком юстиції – Є. Терлецький, нарком робітничо-селянської інспекції – М. Скрипник; уповноважені наркоматів РСФРР: праці – М. Глебов, фінансів – С. Туманов, зв'язку – Дьяков, шляхів – В. Ксандров, начальник надзвичайних комісій в УСРР – Манцев; ухвалено відновити діяльність Верховного революційного трибуналу та перейти до сесійної системи засідань ВУЦВК з призначенням сесій щодва місяці, приурочуючи їх до сесій ЦВК РСФРР. *ЦДАВО України. – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2803. – Арк. 50; Борьба (Харків). – 1920. – 25 травня.*

7. Київ. Помер Г. Нарбут (1886 – 1920), графік, ректор Української академії мистецтв, автор ескізів гривні взірця 1918 – 1919 рр. *Громадське слово (Київ). – 1920. – 26 травня.*

9. Київ. Розпочався футбольний сезон. У першому матчі зустрілися “Сокіл” і “Маккабі”. Рахунок 4:1. *Громадське слово (Київ). – 1920. – 30 травня.*

24 травня (понеділок)

1. Вінниця. Засідання РНМ УНР під головуванням І. Мазепи, на якому ухвалені законопроекти про асигнування 4 млн. гривень на проведення мобілізації; розглянуті законопроекти про надзвичайний одноразовий податок; про вище військово-управління. *ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 18 – 18 зв.*

1. Київ. Перше після повернення української влади засідання київської організації УСДРП, на якому П. Феденко зробив доповідь про тактичну лінію партії: більшовизм зазнає краху, влада на Україні може бути тільки демократичною. Обрано тимчасовий комітет київської організації УСДРП. *Киевский день. – 1920. – 26 травня.*

4. Вінниця. Позачергові збори вінницького товариства “Просвіта”,

на яких ухвалено для консолідації діяльності всіх Вінницьких товариств “Просвіта” утворити Спілку міських товариств “Просвіта” та закласти подібні товариства в повітовому і губерніальному масштабі. *Хвиля (Вінниця). – 1920. – 27 травня.*

4. Київ. Засідання представників центральних українських кооперативних установ, на якому затверджено найближчі культурно-просвітницькі заходи (турне по Україні на чолі з професором Київської консерваторії Р. Глієром мандрівної капели, трупи і оркестра). *Громадське слово (Київ). – 1920. – 27 травня.*

4. Вінниця. РНМ УНР доручила міністру закордонних справ наказати закордонним місіям усіх міністерств УНР вжити найенергійніших заходів для перевезення в Україну шкільних підручників та приладдя, заготовлених за кордоном видавничими товариствами. *ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 18.*

4. Київ. У міському театрі відбувся урочистий концерт, на якому були присутні Головний отаман військ УНР С. Петлюра, командуючий 3-ю польською армією генерал Е. Ридз-Смігли, високі посадовці. Численна публіка влаштувала овацію С. Петлюрі. *Громадське слово (Київ). – 1920. – 26 травня.*

4. Київ. Народа представників центральних українських кооперативних установ щодо організації подальшої культурно-просвітницької праці кооперації м. Києва. До цього часу організаційна комісія заснувала симфонічний оркестр у Купецькому зібранні, виробила список лекційних тем та екскурсій для м. Києва та працювала над організцією турне по Україні мандрівної капели, артистичної трупи та оркестру. *Громадське слово (Київ). – 1920. – 27 травня.*

4. Харків. Народний комісаріат освіти УСРР ухвалив постанову “Про мобілізацію професорів і вчителів”. *Культурне будівництво в Українській РСР. 1917–1927. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1979. – С.141.*

4. Харків. У процесі підготовки реформи вищої освіти при Народному комісаріаті освіти УСРР було створено спеціальну комісію консультантів, до якої увійшли видатні вчені та діячі культури, серед них

фізіолог О. Палладін, історик Д.Багалій, хімік К. Красуцький та ін. *ЦДАВО України*. – Ф. 166. – Оп. 1. – Спр. 932. – Арк. 23.

25 травня (вівторок)

1. Вінниця. Засідання РНМ УНР під головуванням І. Мазепи, на якому ухалено законопроект про надзвичайний одноразовий податок; заслухано доклад І. Мазепи про порядок полагодження непорозумінь з польською військовою і цивільною владою. *ЦДАВО України*. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 10. – Арк. 16 – 16 зв.

1. Катеринослав (суч. Дніпропетровськ). Губернська нарада відділів по роботі на селі. *Гражданская война на Екатеринославщине (февраль 1918 – 1920)*. – Днепропетровск, 1968. – С. 280 – 281.

4. Харків. Постанова РНК УСРР про створення центральної та губернських узгоджувальних комісій для проведення єдиної освітньої політики. *ЦДАВО України*. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 576. – Арк. 171.

4. Вінниця. У міському театрі виставою “Наталка-Полтавка” розпочала театральний сезон трупа Головного державного народного театру на чолі з М. Садовським, після переведення його з Кам’янця-Подільського. *ЦДАВО України*. – Ф. 2582. – Оп. 2. – Спр. 39. – Арк. 2; *Україна*. – 1920. – 25 травня.

4. Кам’янське. Відбулося відкриття червоноармійського клубу імені Г. Зінов’єва. *Известия Донецкого губернского исполнительного комитета и губернского комитета Коммунистической партии Украины (большевиков) (Луганск)*. – 1920. – 2 юня.

26 травня (середа)

1. Київ. Постанова Директорії УНР про звільнення з посади голови РНМ УНР І. Мазепи та призначення на цю посаду В. Прокоповича; про зміни у складі уряду УНР. Реорганізація уряду згідно з наказом від 31 травня відбулась у такому складі: В. Прокопович (голова), О. Саліковський (міністр внутрішніх справ), В. Сальський (військовий міністр), І. Косенко (міністр пошт і телеграфу), І. Холодний (т.в.о. міністра народної освіти), А. Ніковський (міністр закордонних справ), О. Безпалко

(міністр праці), А. Лівіцький (заступник голови і міністр юстиції), Є. Архипенко (міністр народного господарства), С. Тимошенко (міністр шляхів), І. Мазепа (міністр земельних справ), С. Стемповський (міністр народного здоров'я і опікування), А. Маршинський (тимчасово керуючий міністерством фінансів), І. Огієнко (міністр культів), П. Красний (міністр єврейських справ), І. Кабачків (т.в.о. державного контролера), В. Оніхімовський (т.в.о. державного секретаря). *Петлюра С. Статті, листи, документи. – К., 1999. – Т.ІІІ. – С. 210 – 213; Громадське слово (Київ). – 1920. – 28 травня, 3 червня.*

1. Вінниця. Засідання РНМ УНР під головуванням І. Мазепа, на якому ухвалено розділи законопроекту про вище військово-управління. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 7. – Арк. 28 – 29.*

1. Інструкція ЦК КСМУ про організацію сільських груп комуністичного союзу молоді України і про волосні об'єднання. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы. – К., 1959. – С. 392 – 395.*

4. Київ. Головний отаман військ УНР С. Петлюра у супроводі В. Прокоповича та К. Лоського ознайомився з роботою Української академії наук. Відбулася зустріч голови держави з в.о. президента УАН академіком Левицьким та академіком А. Кримським, на якій С. Петлюра заявив, що уряд надасть необхідні кошти для продовження нормальної роботи УАН. *Громадське слово (Київ). – 1920. – 27 травня.*

4. Київ. Наказ головного комісара уряду УНР К. Лоського про передачу будинку колишньої І Олександрівської гімназії у власність Українській академії наук під її наукові установи включно з Національною всенародною бібліотекою. Іншим наказом комісара до УАН передано друкарню Києво-Печерської Лаври з усіма будинками і знаряддями. Частину майна, що стосувалася мистецтва, УАН зобов'язувалася передати Українській академії мистецтв. *Громадське слово (Київ). – 1920. – 28 травня.*

4. Київ. Відновлено діяльність етнографічної секції Українського наукового товариства. До тимчасової президії обрано професора В. Клінгера, Л. Чикаленка та А. Онищука. Завданнями секції визначено

об'єднання наукової діяльності в галузі етнографії в усій Україні, допомога у розвитку нових центрів дослідження українського народного побуту, публікація етнографічних матеріалів, наукові дослідження та популяризація етнографічних студій. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 26 травня.

4. Миколаїв. Позашкільним підвідділом народної освіти організована пересувна драматична трупа для роботи в селах повіту. Разом з артистами до селян виїжджають і агітатори. *Известия Донецкого губернского исполнительного комитета и губернского комитета Коммунистической партии Украины (большевиков) (Луганск)*. – 1920. – 2 юня.

5. Київ. Зустріч С. Петлюри з делегацією Всеукраїнської православної церковної ради. Головному отаману подано доповідну записку про бажаний напрямок громадсько-церковної політики в Україні. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 27 травня.

9. Київ. Повідомлення про заснування у Києві гімнастичного товариства “Січ”. Зайняття гімнастикою мали проводитися у трьох групах: дитячій, чоловічій та жіночій. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 26 травня.

27 травня (четвер)

1. Вінниця. Урочистий прийом командуючого армією УНР генерала М. Омеляновича-Павленка і представників українського війська. *Україна*. – 1920. – 30 травня.

1. Вінниця. Засідання РНМ УНР під головуванням І. Мазепи, на якому ухвалені розділи законопроекту про вище військове управління; законопроект про цивільний відділ при армії УНР; про зміну внутрішнього поштово-телеграфного тарифу. *ЦДАВО України*. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 21 – 21 зв.

3. Київ. Наказ київського губернського комісара Б. Преснухіна про доручення керувати всіма справами торгу і промисловості на Київщині та в Києві Управління державних заводів на Київщині. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 27 травня.

4. Київ. Наказ головного комісара уряду УНР К. Лоського про

відновлення діяльності усіх державних вищих, середніх та нижчих освітніх закладів з українською мовою викладання в м. Києві та на Київщині. Школи з неукраїнською мовою викладання до розпорядження уряду визнавалися приватними і відкривалися з дозволу комісара народної освіти. Всі будинки та майно Університету Св. Володимира ухвалено передати у власність Київському українському державному університету. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 28 травня.

4. Київ. Відкриття виставки творчих робіт студентів Українського архітектурного інституту. На відкритті були присутні Головний отаман С. Петлюра, міністри В. Прокопович та О. Саліковський. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 28 травня.

4. Київ. Початок видання офіційного часопису “Київські Губерніальні вісті”. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 5 червня.

5. Кам’янець-Подільський. Міністерство ісповідань звернулося до православної єпархіальної влади з директивою видати розпорядження духовенству про негайне введення української мови у служіння Служби Божої, виголошення проповідей та читання Євангелія. Інша мова допускається лише з дозволу єпархіального керівництва в порозумінні з міністерством ісповідань. Зазначене розпорядження Міністерством освіти оголошене обов’язковим для шкіл та законоучителів. *Україна*. – 1920. – 27 травня.

5. Кам’янець-Подільський. Наказ Міністерства ісповідань УНР про негайну організацію тимчасової Київської губерніальної церковної ради, до якої переходили усі функції “Киевського єпархіального совета”, який було ліквідовано. *Наш шлях (Кам’янець-Подільський)*. – 1920. – 8 червня.

5. Кам’янець-Подільський. Затверджено І. Приймак-Приймачевського комісаром релігійних справ міста Києва й Київщини. Одним із перших наказів нового комісара було розпорядження про обов’язкове ведення усього діловодства по Київській губерніальній церковній раді державною українською мовою. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 29 травня.

28 травня (п'ятниця)

1. Після проведення політичних консультацій голова Директорії УНР С. Петлюра та частина новопризначених членів уряду (В. Прокопович, А. Ніковський, О. Саліковський) приїхали до Вінниці. *Мазена І. Україна в огні й бурі революції. – К., 2003. – С. 414.*

3. Харків. Затвердження Наркомземом УСРР положення про реєстрацію сільськогосподарських виробничих колективів. Кооперативи, комуні, артілі, товариства з громадської обробки землі були зобов'язані зареєструватися в губернському земельному відділі до 1 жовтня 1920 р. *Історія колективізації сільського господарства Української РСР. Збірник документів і матеріалів у трьох томах. – Т. 1. – К., 1962. – С. 67 – 69.*

3. Повідомлення про те, що головним комісаром уряду УНР К. Лоським видано наказ про скасування розпоряджень радянської влади в галузі націоналізації цукрової та гуральницької промисловості. Власники відповідних заводів мали вступити у володіння рухомим майном і приміщеннями, за виключенням цукру та спирту, які ставали предметом державної монополії. *Київський день. – 1920. – 28 травня.*

4. Харків. Початок видання центральної республіканської газети "Вісті ВУЦВК". *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. – К., 1995. – С. 338.*

4. Харків. Згідно постанови Наркомосу УСРР "Про літню шкільну кампанію", починаючи з 15 червня усі учні організовувались у трудові дружини для првелення сільськогосподарських робіт. *Культурне будівництво в Українській РСР. 1917–1927. Збірник документів і матеріалів. – К., 1979. – С. 142.*

6. Кам'янець-Подільський. Постанова подільського губерніального комісара про тимчасову заборону жителям Поділля полювати з використанням вогнепальної зброї. Метою заборони було врегулювання безконтрольної стрілянини, яка чинила паніку серед населення. *Україна. – 1920. – 28 травня.*

28 – 31 травня (п'ятниця – понеділок)

4. Вінниця. Вшанування товариством “Просвіта” 4-х роковин зі дня смерті українського поета І. Франка. *Хвиля (Вінниця)*. – 1920. – 28 травня; *Україна*. – 1920. – 2 червня.

29 травня (субота)

1. Наказ київського губерніального комісара Б. Преснухіна про відновлення діяльності Київської губерніальної управи з військової повинності під головуванням губерніального комісара, у повітах – повітової управи під головуванням повітового комісара, у м. Києві – міської управи під головуванням помічника губерніального комісара. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 2 червня.

1. Вінниця. Засідання ЦК УСДРП, на якому розглядалося питання про позицію прем'єр-міністра В. Прокоповича щодо вступу до його уряду соціал-демократів. Ухвалено, що керування міністерством земельних справ має перейти від С. Стемповського до представника українських соціал-демократів; мала бути оголошена тимчасова Конституція УНР і скликаний предпарламент. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції*. – К., 2003. – С. 415.

1. Наказ Головної управи війська УНР про перейменування 2-ї стрілецької дивізії в 3-ю Залізну стрілецьку дивізію на чолі з полковником О. Удовиченко. *Українсько-московська війна 1920 року в документах*. – Ч. I. – Варшава, 1933. – С. 3.

1. Варшава (Польща). Наказ начальника Польської держави Ю. Пілсудського про вилучення з-під цивільного уряду земель Волині і фронту Подільського Володимирського, Ковельського, Луцького, Дубенського, Рівненського повітів, частини Острозького повіту та північно-західної частини Кременецького повіту, які передавались під владу уряду Польщі. *Урядовий щоденник уряду Подільської округи цивільного уряду земель Волині й Подільського фронту, Кам'янець-Подільський*. – 6 червня 1920 р., № 13. – С. 1 – 2.

4. З Києва до сіл Київського повіту відбув перший український мандрівний кінотеатр, споряджений “Українфільмом” Дніпросоюзу. У

програмі були фільми за М. Гоголем “Різдвяна ніч” та “Зрада Андрія”, дві маленькі драми і дві гуморески. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 9 червня.

6. Закон РНМ УНР про поліпшення матеріального стану служачих місцевих державних установ, що підлягають УНР. *ЦДАВО України*. – Ф. 1075. – Оп. 2. – Спр. 402. – Арк. 3 – 3зв.

6. Харків. Декретом Ради Народних Комісарів УСРР з метою боротьби з дитячою смертністю і забезпечення дітей працюючих мас необхідними продуктами споживання постановлено утворити при Опродкомгубах і Удпродкомах недоторканий фонд дитячого споживання. *Вісти ВУЦВК Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів*. – 1920. – 29 червня.

30 травня (неділя).

4. Київ. Повідомлення про те, що відомий поет і театральний критик М. Вороний очолив “Основні й вищі драматичні курси імені М. Кропивницького”. *Наш шлях (Кам’янець-Подільський)*. – 1920. – 30 травня.

4. Київ. Повідомлення про заснування Українського геофізичного архіву при геофізичній секції Українського наукового товариства. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 30 травня.

4. Київ. У театрі імені Т. Шевченка відбувся єврейський концерт, присвячений пам’яті письменників Шолом-Алейхема та Переца. Присутній на концерті комісар у справах мистецтва та національної культури П. Зайцев звернувся з промовою до організаторів заходу – керівників Культур-Ліги, привітавши їх продуктивну працю. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 2 червня.

31 травня (понеділок)

1. Вінниця. Засідання РНМ УНР під головуванням прем’єр-міністра В. Прокоповича, на якому ухвалено створити комісію для редагування тексту декларації від уряду. *ЦДАВО України*. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 23.

1. Харків. Збори членів міської організації української партії лівих

есерів (борбистів), на яких ухвалено резолюцію про основну задачу партії – організувати оборону революції і перемогти над польською шляхтою і “ідеологом українського куркуля Петлюрою”. Висловлено підтримку рішенням IV Всеукраїнського з’їзду рад. *Борьба (Харків)*. – 1920. – 4 червня.

1. Інструкція ЦК КСМУ про роботу на селі. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы*. – К., 1959. – С. 395 – 397.

3. Повідомлення про постанову РНМ УНР про надзвичайний одноразовий податок на землю, нерухоме майно, капітали, зарплати. *Україна*. – 1920. – 6 червня.

4. Лист головного отамана С. Петлюри до прем’єр-міністра В. Прокоповича з пропозицією внести на розгляд РНМ УНР питання про форму вираження пошани і відзначення заслуг С. Єфремова у будівництві Республіки з нагоди 25-річчя його літературно-наукової діяльності. *Україна*. – 1920. – 2 червня.

4. Київ. Концерт дивізійного хору 6-ї стрілецької дивізії Дієвої армії УНР в саду Купецького зібрання. *ЦДАВО України*. – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 57.

4. Вінниця. У міському театрі відбувся концерт капели Г. Давидовського. Виконувалися твори М. Лисенка, М. Леонтовича, П. Ніщинського, Гр. Давидовського, Г. Квітки. *Україна*. – 1920. – 29 травня.

Початок травня

1. До полонених галичан першої бригади звернулися представники С. Петлюри з пропозицією записуватися до повстанської армії УНР для участі в польсько-радянській війні. З 2400 полонених до повстанської армії записалося лише 330. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР*. – Львів, 1995. – С. 306.

Друга половина травня – початок червня

1. Рейд загонів отамана Н. Махна по Павлоградському, Новомосковському і Бахмутському повітах. *Верстюк В. Махновщина*. – К., 1991. – С. 250.

Кінець травня

1. Кам'янець-Подільський, Подільської губернії. Спільне засідання вінницької та кам'янецької Національних рад. Ухвалено перейменувати кам'янецьку Національну раду на повітову. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 8 червня.

1. Київ. У місті перебувала делегація польського міністерства закордонних справ на чолі з Р. Кнолем, яка провела низку зустрічей з представниками установ і політичних груп. На підставі зібраного про Україну матеріалу до Києва мала бути направлена польська консульська місія. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 2 червня; *Україна*. – 1920. – 2 червня).

Травень

1. Проведення реорганізації армії УНР. Дієва армія УНР складалася з 6 піших дивізій: 1-ї Запорозької, 2-ї Волинської, 3-ї Залізної, 4-ї Київської, 5-ї Херсонської і 6-ї стрілецької. В тилу проводилась організація 6 запасових бригад. *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців*. – Львів, 1929. – С. 75 – 76.

4. Кам'янське, Катеринославської губернії. Виставка радянської літератури. Для її проведення ЦК КП(б)У запропонував Всеукраїдаву виділити представнику Кам'янська по одному примірнику всіх друкованих матеріалів: книг, брошур, плакатів, фотографій, грамофонних пластинок. *Золотоверхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917–1920 рр.)* – К., 1961. – С. 312.

4. Київ. Створення Л. Курбасом Київського драматичного театру (Кийдрамте). Постановка трупю театру поеми Т. Шевченка “Тайдамки”. Склад трупи: Д. Антонович, Л. Болобан, Я. Бортник, В. Василько, Г. Ігнатівич, Л. Гаккебуш, Р. Нещадименко, В. Чистякова (з листопада 1920 р. театр називався Державний пересувний зразковий театр Народного комісаріату освіти УСРР, 1921 р. переїхав до Харкова і незабаром припинив існування). *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодні: Хронологічний довідник*. — К., 1995. — С. 339.

4. Харків. Декларація та тимчасова інструкція Наркомосу УСРР про

політику в галузі народної освіти. Інструкція вимагала негайно розпочати об'єднання молодших класів середньої школи з початковими школами та ліквідацію старших класів. *Золотоверхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917–1920 рр.)* – К., 1961. – С.350.

4. В Україну приїжджав народний комісар освіти РСФРР А.В. Луначарський. У своїх виступах він зазначав, що “Москва надає Україні право бути повністю самостійною і не буде втручатися у справу народної освіти України. Виняток буде зроблено тільки у справі технічної освіти, яка має першочергове державне значення”. *ЦДАВО України*. – Ф. 166. – Оп. 1. – Спр. 873. – Арк. 29.

6. Київ. Зусиллями кооперативних об'єднань міста було закладено амбулаторний пункт першої медичної допомоги служачим і робітникам кооперації. Амбупункт обслуговували: три лікаря, зубний лікар, фельдшер, фельдшарка і санітар. Медична допомога надавалася щоденно і безоплатно. *Громадське слово(Київ)*. – 1920. – 16 травня.

1 червня (вівторок)

1. Вінниця. Засідання РНМ УНР, на якому заслухано доклад міністра внутрішніх справ про проект декларації від уряду. *ЦДАВО України*. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 24.

1. Черкаси. Постанова черкаського повітвиконкому рад про воєнізацію радянських установ повіту. *Трудящі Черкащини в боротьбі за владу Рад. 1917–1920*. – Черкаси, 1957. – С. 217.

1. Ольгополь, Подільської губернії. Організація повітового ревкому. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919–1920)*. Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 669.

4. Луганськ. З Москви прибула комісія Головного управління всезагальної воєнної освіти Всероголовштабу – Всеобучу. Комісія дала вказівки щодо організації дня Всеобучу в Донецькій губернії і забезпечила його органи агітаційною літературою. Для інструктування місцевих працівників по Всеобучу у Луганську залишено члена комісії, комісара учбово-спортивного відділу Головного управління Всеобучу. *Известия Донецького губернского исполнительного комитета и губернского комитета*

Коммунистической партии Украины (большевиков) (Луганск). – 1920. – 2 июня.

5. Кам'янець-Подільський. Відкриття тримісячних пастирських курсів для підготовки кандидатів на посади українських парафіяльних священників та дияконів. Курси засновані при богословському факультеті Кам'янець-Подільського державного українського університету. Слухачами могли стати лише ті особи, які задовольняли усім канонічним вимогам кандидата на священство, мали освіту не нижче 6 класу гімназії та бажання працювати на ґрунті автокефальності Української православної церкви. *Наш шлях (Кам'янець-Подільський). – 1920. – 16 травня.*

6. Закон РНМ УНР про встановлення тимчасового розпису платні для служачих Дієвої армії УНР і запасових частин. *ЦДАВО України. – Ф. 1075. – Оп. 2. – Спр. 402. – Арк. 4 – 5.*

2 червня (середа)

1. Вінниця. Засідання РНМ УНР, на якому розглянуто текст декларації від уряду та проголосовано остаточний його варіант на вечірньому засіданні; ухвалено проект постанови про скасування головного комісаріату уряду УНР. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 7. – Арк. 37 – 37 зв.; ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 26.*

1. Уряд УНР виступив з декларацією, в якій виклав свою програму діяльності: уряд обіцяв скликати предпарламент, створити сильну армію, відкрити простір приватній ініціативі для відновлення народного господарства, підтримувати кооперацію, унормувати податки, дбати про школу і культуру, забезпечити робітникам 8-годинний робочий день, земельну справу вирішити на користь селянства, в зовнішній політиці спиратися на союз з Польщею. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 7. – Арк. 37 – 37 зв.; Громадське слово (Київ). – 1920. – 4 червня; Україна. – 1920. – 3 червня.*

1. ст. Крижопіль, Ямпільського повіту, Подільської губернії. Вступ частин Червоної армії. *Українська РСР в період громадянської війни. – К., 1970. – Т. 3. – С. 250.*

4. Київ. Припинення вистав у театрі Соловцова. Причиною стала відсутність зборів за спектаклі, що унеможливило подальшу працю артистів. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 2 червня.

4. Київ. Повідомлення про нове наукове видання – “Український зоологічний журнал”, який підготувала до друку зоологічна секція відділу природничих наук Українського Наукового Товариства. Це перше спеціальне наукове періодичне видання з проблем зоології українською мовою. Редактор – М. Шарлеман. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 2 червня.

3 червня (четвер)

1. Вінниця. Засідання РНМ УНР під головуванням заступника голови А. Лівницького, на якому ухвалені законопроекти про відновлення діяльності головної військової судової управи і про встановлення її штатів; про тимчасові правила призначення пенсій та допомог колишнім служачим державних установ УНР та родинам цих служачих; ухвалено асигнувати в розпорядження голови РНМ 3 млн. гривень на видатки з ліквідації головного комісаріату. *ЦДАВО України*. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 28.

1. Звернення Реввійськради Південно-Західного фронту до солдат Червоної армії з завданням домогти “робітниками і селянам Галичини утворити власну робітничо-селянську владу”. *ЦДАВО України*. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 633. – Арк. 18.

4. Київ. Установчі збори міського осередку “Союзу українок”. *Україна*. – 1920. – 5 червня.

4 червня (п'ятниця)

1. Харків. Загальноміська безпартійна робітничка конференція, на якій заслухано доповідь голови РНК УСРР Х.Г. Раковського про становище на польсько-радянському фронті. *Борьба (Харків)*. – 1920. – 6 червня.

4. Київ. Повідомлення про те, що Українська Академія наук відмовилася від переданої їй друкарні Києво-Печерської Лаври, вважаючи за

неможливе переривати традицію першої й найдавнішої української друкарні. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 4 червня.

5 червня (субота)

1. Вінниця. Засідання РНМ УНР під головуванням В. Прокоповича, на якому ухвалено зміни до закону 26 січня 1919 р. про надзвичайні військові суди; ухвалено законопроект про висилку торгівельно-економічної місії УНР до Варшави, її штати та асигнування в розмірі 1 млн. 475 тис. польських марок; заслухано доклад міністра шляхів про намагання польської військової влади підпорядкувати собі українські залізниці. РНМ УНР ухвалила дійти порозуміння між головою дипломатичної місії у Варшаві і міністром шляхів. *ЦДАВО України*. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 29 – 29 зв.

3. Харків. Декрет РНК УСРР про заборону перевезення продовольчих вантажів мішечниками. Територія України оголошувалася територією державної заготівлі; заборонялися будь-які самостійні заготовки установам, організаціям та особам, окрім продорганів; в певних пунктах залізниці і водних шляхів встановлювалися загороджувальні загоны для боротьби з мішечництвом. До січня 1921 р. таким чином було реквізовано до 400 тис. пудів продовольства. *ЦДАВО України*. – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2803. – Арк. 70; *ЦДАВО України*. – Ф. 340. – Оп. 1. Спр. 2916. – А. 127 зв.

4. Вінниця. РНМ УНР ухвалила законопроект про асигнування 8 мільйонів гривень на утримання сільськогосподарського Вченого комітету України та місцевих сільськогосподарських установ на Київщині та Поділлі. *ЦДАВО України*. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 29.

4. Вінниця. РНМ УНР ухвалила статут про державний податок з прилюдних вистав і забав. *ЦДАВО України*. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 29.

6. Харків. Декрет РНК УСРР про проведення реєстрації усіх осіб з вищою юридичною освітою, які раніше працювали у судових, військово-судових установах і адвокатурі. Взяті на облік фахівці направлялися на роботу в установи народного комісаріату юстиції. *Вісти ВУЦВК Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів*. – 1920. – 26 червня.

6 червня (неділя)

1. Вінниця. Повідомлення про те, що відбулося чергове засідання Вінницької національної ради в справі організації Всеукраїнської національної ради. Ухвалено прохати президію кам'янець-подільської Національної ради взяти на себе ініціативу організації Всеукраїнської національної ради шляхом введення до Кам'янець-Подільської національної ради представників всіх просвітніх, культурних, економічних, політичних і професійних установ та районних національних рад. Ухвалено відкрити у Вінниці “Український клуб” для згуртування українського громадянства міста. *Україна. – 1920. – 6 червня.*

3. Публікація інструкції Народного комісаріату внутрішніх справ УСРР про організацію комітетів незаможних селян, в якій розвивались і деталізувались головні положення закону про комнезами. *Комітети незаможних селян України (1920 – 1933). Збірник документів і матеріалів. – К., 1968. – С. 9 – 14.*

4. Повідомлення про наказ Міністерства пошт і телеграфів УНР щодо заборони продажу поштових марок колекціонерам у зв'язку зі значною спекуляцією марками. *Україна. – 1920. – 6 червня.*

6 – 12 червня (неділя – субота)

2. Женева (Швейцарія). Феміністичний конгрес, на якому делегаткою від уряду УНР та “Союзу українок” була Г. Чикаленко-Келлер. Вона взяла участь у засіданні конференції представниць держав, в яких жінкам надано виборче право, та виступила з доповіддю про становище жінки в Україні та участь жінок у державному та громадському житті. *ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 18. – Арк. 4 – 5 – 6 – 6 зв.; Вперед (Львів). – 1920. – 3 липня.*

6 – 24 червня (неділя – четвер)

1. Провівши операцію по виходу з Криму, Російська армія генерала П. Врангеля захопила Північну Таврію. *Какурин Н., Вацетис И. Гражданская война. 1918 – 1921. – СПб., 2002. – С. 571 – 576.*

7 червня (понеділок)

1. Вінниця. Засідання РНМ УНР, на якому заслухано внесення голови РНМ про необхідність утворення спеціальної комісії для переведення обрахунків з поляками; вирішено просити голову РНМ вжити всіх заходів для найскорішого внесення до Ради міністрів законопроектів про конституцію і скликання предпарламенту. *ЦДАВО України*. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 10. – Арк. 22 – 22 зв.

1. Бердичів. Вступ до міста частин Червоної армії. *Українська РСР в період громадянської війни*. – К., 1970. – Т. 3. – С. 248.

3. Крим. Головнокомандуючий Російської армії генерал П. Врангель підписав закон про землю, згідно з яким основний земельний фонд передавався у розпорядження спеціально обраних повітових і волосних земельних рад, які мали визначити норми землеволодіння в повіті і провести розподіл землі між землеробськими господарствами. Земля переходила у повну особисту власність останніх. *Врангель П. Записки*. – Минск, 2002. – С. 91; *Г. Клунний. В боротьбі за селянство. Земельне законодавство контрреволюційних урядів за час революції на Україні*. – Х., 1926. – С. 153 – 170.

4. Вінниця. РНМ УНР затвердила призначення П. Зайцева на посаду головноуправляючого справами мистецтва та національної культури. *ЦДАВО України*. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 10. – Арк. 22.

8 червня (вівторок)

1. Вінниця. Засідання РНМ УНР, на якому вирішено евакуювати того ж дня уряд та центральні державні установи до Жмеринки. *ЦДАВО України*. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 7. – Арк. 52; *ЦДАВО України*. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 32; *Шухевич С. Спомини*. – Львів, 1929. – Частина V. – С. III.

1. Закон Директорії про підвищення ставок гербової оплати. *ЦДАВО України*. – Ф. 1062. – Оп. 2. – Спр. 38. – Арк. 2 – 2 зв.

1. Житомир. Вступ до міста частин Червоної армії. *Громадське слово*. – 1920. – 9 червня. За іншим джерелом, це сталося 7 червня. – *Українська РСР в період громадянської війни*. – К., 1970. – Т. 3. – С. 247.

8 – 9 червня (вівторок – середа)

1. Черкаси. Повітовий з'їзд волосних комісарів за участю 31 комісара, представників міліції, надзвичайної комісії, відділів повітового військкомату, райпродкому, медсанвідділу, собезу. Ухвалено резолюції про вжиття заходів по зміцненню радянської влади на місцях, про боротьбу з бандитизмом та про культурно-просвітню і політичну роботу на селі. *Трудаці Черкащини в боротьбі за владу Рад. 1917 – 1920 рр. – Черкаси, 1957. – С. 221 – 223.*

8 – 10 червня (вівторок – четвер)

4. Київ. Урочисте вшанування пам'яті першого ректора Академії мистецтв Г. Нарбута. У приміщенні Українського клубу відкрито виставку праць видатного митця. *Громадське слово (Київ). – 1920. – 5 червня.*

9 червня (середа)

1. ст. Жмеринка. Засідання РНМ УНР, на якому заслухано доклад військового міністра про становище на фронті; до з'ясування становища на фронті, а також і політичного становища УНР, місцем перебування уряду УНР призначено ст. Жмеринку; в разі необхідності вирішено евакуювати уряд УНР до м. Старокостянтинова, але за умови передачі цивільної влади уряду УНР в районі Старокостянтинова на теренах трьох повітів. *ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 32.*

1. Біла Церква. Вступ до міста частин Червоної армії. *Революція на Україні по мемуарам белых. – М., Л., 1930. – С. 417. За іншим джерелом, це сталося 8 червня. – Українська РСР в період громадянської війни. – К., 1970. – Т. 3. – С. 247.*

1. Фастів. Вступ до міста частин Червоної армії. *Українська РСР в період громадянської війни. – К., 1970. – Т. 3. – С. 249.*

1. Харків. Засідання ВУЦВК, на якому ухвалено перенести губернський центр Донецької губернії з Луганська до Бахмута (суч. Артемівськ). *ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 571. – Арк. 10 – 10 зв.*

1. V з'їзд рад Єлисаветградського повіту, Херсонської губернії, на якому ухвалена резолюція про радянське будівництво. На місцях необ-

хідно було приступити до об'єднання бідноти і незаможних селян; ради та виконкоми були зобов'язані вести “безжалюньну боротьбу з бандами, агітацією куркулів, агентів Петлюри”. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 829 – 830.

1. Інструкція ЦК КСМУ про скликання безпартійних конференцій селянської молоді. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы.* – К., 1959. – С. 405 – 406.

4. Кременець. Повідомлення про те, що рішенням польських властей відновлено Кременецький ліцей із поверненням усього майна, яке йому належало до закриття російським урядом. *Громадське слово (Київ).* – 1920. – 10 червня.

4. Київ. Повідомлення про вихід першої книжки (1 – 8 число) часопису української споживчої кооперації “Кооперативна Зоря” за 1920 рік. *Громадське слово (Київ).* – 1920. – 10 червня.

4. Харків. Наркомос УСРР видав “Інструкцію управління вищою школою на місцях”, згідно з якою університетська освіта в Україні ліквідовувалася. Згідно з документом усі медичні вищі школи, розташовані в одному місті, об'єднувалися в медичну академію. Замість юридичних факультетів університетів відкривалися у складі інститутів народного господарства факультети права. На базі історико-філологічних і фізико-математичних факультетів університетів і відповідних відділень жіночих курсів створювалися вищі педагогічні курси, надалі перетворені в інститути народної освіти, які мали своїм завданням підготувати викладачів для семирічної та професійної школи, а також технікумів. *Збірник декретів, постанов, наказів та розпоряджень по народному комісаріату освіти УСРР.* – Вип. 2. – X., 1920. – С. 51 – 53.

5. Наказ міністерства ісповідань УНР про негайну організацію у Вінниці тимчасової Подільської губерніальної церковної ради, до якої переходили функції “Подольської єпархіальної ради”, яка ліквідовувалася. *Україна.* – 1920. – 25 червня.

6. Київ. Наказ губерніального комісара Київщини Б. Преснухина

про сувору заборону в усіх розважальних закладах Києва грати в лото та карти. Всі заклади постановлено зачиняти о 23 годині. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 10 червня.

10. Київ. За наказом польського командування в цілях оборони лівого берега Дніпра в районі Київського плацдарму було підірвано й зіпсовано усі мости через річку. *Громадське слово (Київ)*. – 1920. – 10 червня.

10 червня (четвер)

1. ст. Жмеринка. Засідання РНМ УНР, на якому заслухані доклади військового міністра про становище на фронті та про відрядження до Бельгії української військової місії для переведення справ, пов'язаних з організацією української армії. *ЦДАВО України. Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 32.*

1. Васильків, Гостоміль, Чорнобиль, Київської губернії. Вступ до міст частин Червоної армії. *Красное знамя*. – 1920. – 13 червня.

1. Одеса. Губконференція партії лівих есерів (борбистів), на якій ухвалено резолюцію про задачу партії – об'єднатися з КП(б)У з огляду на подолання ідеологічних розбіжностей. Обрано делегатів на Всеукраїнський з'їзд партії. *Борьба (Харків)*. – 1920. – 27 червня.

1. Львів. Засідання головної ради української соціал-демократичної партії, на якому ухвалено резолюцію про те, що “акт 22 квітня і його наслідки стоять в суперечності з домаганнями УСДП, а тому вона не може брати на себе відповідальності за всі наслідки цього договору і тому не бачить можливості для представників УСДП брати участь в уряді УНР”. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 12 червня.

3. Київ. Повідомлення про те, що за постановою міжвідомчої комісії при губерніальному комісаріаті організувалась кооперативна підкомісія, до задач якої входило розслідування скарг кооперативних організацій за незаконні ревізії та перевірка кооперативів в справі отримання продуктів і товарів від радянської влади. До складу комісії увійшли агент для особливих доручень при губерніальному комісаріаті Борисов, представники української та польської армій, держконтролю та кооперативних установ. *Киевский день*. – 1920. – 10 червня.

3. Публікація відозви ВУЦВК до робітників України з закликом зміцнювати союз з незаможними селянами. *Комітети незаможних селян України (1920 – 1933). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1968. – С. 14 – 16.

6. Київ. На Головному поштамті відновлено приймання приватної кореспонденції, у тому числі за межі УНР. Усі листи за кордон і з-за кордону мала доставляти польська польова пошта. *Громадське слово (Київ).* – 1920. – 9 червня.

11 червня (п'ятниця)

1. ст. Жмеринка. Засідання РНМ УНР, на якому визнано необхідним відновити діяльність установ міністерства фінансів – Державного банку, Державної скарбниці і фінансової комісії; РНМ висловила протест проти окупації українських залізниць польською військовою владою на теренах, які знаходяться під керуванням уряду УНР. *ЦДАВО України.* – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 34.

1. Херсон. Відкриття повітового з'їзду рад, на якому утворено повітревком. *Победа советской власти на Херсонщине. (1917 – 1920).* – Херсон, 1957. – С.254.

8. Москва (Росія). Нота урядів РСФРР та УСРР урядам Великобританії, Франції, Італії та США, в якій останні були звинувачені у співучасті у війні проти радянських республік на боці Польщі. *Документи и материалы по истории советско-польских отношений.* – М., 1965. – Т. 3. – С. 78 – 79.

12 червня (субота)

1. Прорив польського фронту більшовицькою кіннотою Будьонного на стику 3-ї та 6-ї польської армій в районі Сквир – Липовець. 3-я польська армія залишила Київ і відступила у напрямку Могилів – Жмеринка – Козятин. *Удовиченко О. Третя Залізна Дивізія. Матеріали до історії Війська УНР. Рік 1920.* – Нью-Йорк, 1982. – Т. II. – С. 49.

1. Київ. Вступ до міста частин Червоної армії. *Красное знамя.* – 1920. – 15 червня.

1. Київ. Відозва київського губревкому до населення м. Кисва з повідомленням про вигнання з міста поляків і встановлення радянської влади. *Киевщина в годы гражданской войны и иностранной военной интервенции (1918 – 1920 гг.). Сборник документов и материалов.* – К., 1962. – С. 395 – 397.

1. Житомир. Вступ до міста частин Червоної армії. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 624.

1. ст. Жмеринка. Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено проект уповноваження торговельно-економічної місії УНР в Польщі для ведення переговорів і підписання умови щодо розрахунків за постачання і формування української армії; ухвалено уповноваження торговельно-економічної місії УНР в Польщі та законопроект про утворення тимчасової закупочної комісії для переведення урядових закупок за кордоном. Головою комісії призначено І. Фещенко-Чопівського. *ЦДАВО України.* – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 35 – 35 зв.

4. Харків. Декрет РНК УСРР про створення окремої комісії у справах неповнолітніх правопорушників. У відання Наркомосвіти надходили малолітні злочинці, обмежені заходами медико-педагогічного впливу та ізольовані від зовнішнього середовища. Обов'язком Наркомосвіти визначалося створення спеціалізованих закладів – ізоляторів і будинків. *СУиР УССР.* – 1920. – № 15. – С. 400 – 403.

13 червня (неділя)

1. Бородянка, Тетерів. Вступ до міст частин Червоної армії. *Красное знамя.* – 1920. – 15 червня.

1. Брацлав, Гайсин, Немирів. Вступ до міст частин Червоної армії. *Українська РСР в період громадянської війни.* – К., 1970. – Т. 3. – С. 261.

1. Київ. Прибуття до міста губревкому. *Трудящі Черкащини в боротьбі за владу Рад. 1917 – 1920 рр.* – Черкаси, 1957. – С. 225.

1. Безпартійна селянська конференція Ананьївського повіту, Одеської губернії, на якій ухвалено приступити до чистки органів радянської влади на селі від “бандитів, куркульських елементів”, ліквідувати “язву

бандитизму і отаманщини, що роз'їдає українське село". *Комітети незаможних селян України (1920 – 1933). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1968. – С. 24 – 25.

1. Безпартійна селянська конференція Городнянського повіту, Чернігівської губернії, за участю 143 делегатів. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 395.

1. Публікація резолюції II надзвичайного з'їзду рад Маріупольського повіту про боротьбу з бандитизмом. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 313 – 315.

13 – 15 червня (неділя – вівторок)

1. Робітничо-селянський з'їзд Звенигородського повіту, Київської губернії, на якому ухвалено резолюції про підтримку рішень IV Всеукраїнського з'їзду рад, про військові справи і боротьбу з бандитизмом. *Трудящі Черкащини в боротьбі за владу Рад. 1917 – 1920 рр.* – Черкаси, 1957. – С. 223 – 224.

Не пізніше 14 червня

3. Харків. Засідання президіуму Промбюро, на якому затверджено склад Донецької губернської ради народного господарства; заслухано доповідь В. Ксандрова про постанови з'їзду кам'яно-вугільної промисловості щодо кустовання підприємств в Донбасі. Ухвалено, що виробничою одиницею є шахта з її завідуючим, господарчо-виробничою одиницею є куст на чолі з керівною трійкою. *ЦДАВ України.* – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 43 – 43 зв. – 44 – 44 зв.

14 червня (понеділок)

1. ст. Жмеринка. Засідання РНМ УНР, на якому вирішено евакуювати уряд до Проскурова, а центральні державні установи до Старокосянтинова, де уповноваженим уряду УНР призначено директора департаменту МВС Киркиченка. *ЦДАВО України.* – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 38.

3. Харків. Постанова Промбюро про націоналізацію млинів, крупорушок і макаронних фабрик України. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 597 – 599.

4. Чернівці. Збори українських студентів Буковини, які висловили протест проти насильної румунізації українського шкільництва та ліквідації української гімназії у Кіцмані. Студенти висунули вимогу призначення на кафедру української мови Чернівецького університету професора української мови. *Вперед (Львів).* – 1920. – 11 липня.

15 червня (вівторок)

1. Ямпіль, Подільської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Українська РСР в період громадянської війни.* – К., 1970. – Т. 3. – С. 261.

1. Повідомлення про тимчасове припинення діяльності президії Одеського губвиконавчого і утворення губернського ревкому в зв'язку з введенням стану облоги після наступу військ генерала П. Врангеля. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 926 – 927.

3. Створення Всеукраїнської спілки споживчої кооперації (Вукопспілка, ВУКС), яка стала організаційним центром споживчої кооперації на Україні. Місцевими органами Вукопспілки були губспілки і райспоживспілки. *Комітети незможних селян України (1920 – 1933). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1968. – С. 601.

4. Харків. Наркомосвіти УСРР прийняв постанову “Про впровадження в життя єдиної трудової школи”. Згідно з цим документом з 1 липня старі назви навчальних закладів: (початкові і вищі початкові школи, гімназії, комерційні училища та ін.) скасовувалися. Замість них вводилася назва – єдина трудова школа. Поділ учнів відбувався на групи, а не на класи. Навчання хлопців і дівчат було спільним. Єдина трудова школа оголошувалася безкоштовною. Навчання, розраховане на 7 років, передбачалося розпочинати з 8 та закінчувати до 15 років. *Культурне будівництво в Українській РСР 1917–1927. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1979. – С. 148 – 149.

4. Харків. Наркомосвіти УСРР підписав договір із Наркомздорів'ям УСРР про спільну діяльність в області охорони здоров'я дітей. Його наслідком стало створення дошкільних установ, будинків матері і дитини, дитячих санаторіїв, лісових шкіл у колишніх поміщицьких маєтках та на дачах буржуазії. *ЦДАВО України*. – Ф. 166. – Оп. 1. – Спр. 932. – Арк. 73–74, 77.

16 червня (середа)

1. Проскурів (суч. Хмельницький), Подільської губернії. Засідання РНМ УНР, на якому заслухано доклад київського губерніяльного комісара Б. Преснухіна про зловживання в київській комендатурі, київським карно-розшуковим відділі та контррозвідці при штабі 6-ої дивізії; вирішено звернутись до голови РНМ з тим, щоб після одержання доклада міністра народного господарства про поведження польської влади з торговельно-економічною місією, подати протест польській владі. *ЦДАВО України*. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 39.

17 червня (четвер)

1. Проскурів (суч. Хмельницький), Подільської губернії. Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено евакуювати урядовців зі Старокостянтинова до Кам'янця-Подільського. *ЦДАВО України*. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 48. – Арк. 34.

4. Проскурів. РНМ УНР затвердила призначення С. Сірополка радником міністерства народної освіти. *ЦДАВО України*. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 39.

4. Проскурів. РНМ УНР доручила керування театральною справою в Кам'янці-Подільському головноуправляючому справами мистецтва і національної культури П. Зайцеву. *ЦДАВО України*. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 39.

1. Вінниця. Вступ до міста частин Червоної армії. *Українська РСР в період громадянської війни*. – К., 1970. – Т. 3. – С. 261.

1. Наказ Директорії УНР про призначення Х. Барановського міністром фінансів УНР. *Симон Петлюра. Статті, листи, документи*. – К.,

1999. – Т. III. – С. 220 – 221.

18 червня (п'ятниця)

1. Проскурів (суч. Хмельницький). Засідання РНМ УНР, на якому заслухано доповідь міністра фінансів Х. Барановського про фінансове положення УНР та негайні способи його поліпшення: короткострокова позичка в Польщі до 1 млрд. польських марок, довгострокова позичка за кордоном в 2 млрд. французьких франків на видатки по земельній реформі, продаж від імені уряду державних, міських та інших націоналізованих земель, притягнення чужоземного капіталу для відбудови промисловості, утворення спеціального емісійного банку для випуску банкнот з метою заміни ними тогочасних паперових грошей. Незважаючи на те, що І. Мазепа та Й. Безпалко висловили свій протест щодо таких заходів як таких, що суперечили декларації уряді від 3 червня, пропозиція Х. Барановського була схвалена більшістю РНМ УНР. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 7. – Арк. 64 – 64 зв.; Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – К., 2003. – С. 419 – 420.*

3. Харків. Засідання президіуму Промбюро, на якому ухвалено положення про районних уповноважених Губметалу на рудно-ремонтних заводах та майстернях, які виділялися в спеціальну групу для обслуговування потреб кам'яно-вугільної промисловості Донбасу. Районні уповноважені були органами Губметалу на місцях (встановлювалося 11 районів), здійснювали адміністративно-технічних нагляд та контроль на заводах. *ЦДАВО України. – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 47 – 47 зв. – 48 – 48 зв.*

18 – 20 (п'ятниця – неділя)

1. Бої 6-ї стрілецької дивізії Дієвої армії УНР з частинами Червоної армії в районі ст. Ігнатпіль, Волинської губернії. *ЦДАВО України. – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 58.*

19 червня (субота)

1. Юзівка (суч. Донецьк). Загальноміська безпартійна конференція. *Известия (Луганск). – 1920. – 19 червня.*

1. Жмеринка. Вступ до міста частин Червоної армії. *Українська РСР в період громадянської війни. – К., 1970. – Т. 3. – С. 261.*

20 червня (неділя)

1. Проскурів (суч. Хмельницький). Засідання РНМ УНР, на якому заслухано доповідь військового міністра про “руйнацію польськими військами державного майна”; ухвалено утворити відповідний орган для збору відомостей про збитки; вирішено просити голову РНМ порушити через голову надзвичайної дипломатичної місії в Варшаві міністра А. Лівіцького питання про “ставлення польської влади до українського уряду, котре відповідало би гідності останнього”. *ЦДАВО України*. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 41 – 41 зв.

4. Харків. Опубліковано Статут про агітаційні пункти при відділах народної освіти. Головне завдання агітпунктів полягало у “сприянні обороні Радянської республіки від контрреволюційного польсько-петлюрівського наступу”. Зазначено, що робота агітпунктів повинна вестися переважно серед селянства. *Вісти ВУЦВК Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів*. – 1920. – 20 червня.

4. Харків. Політбюро ЦК КП(б)У ухвалило рішення про скорочення формату газет та перехід на видання газет з двох сторінок. Чотири полоси зберігалися лише для центральних газет. Видання газети “Пролетарій” тимчасово припинялося. *Золотоверхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917–1920 рр.)* – К., 1961. – С. 305.

21 червня (понеділок)

1. Проскурів (суч. Хмельницький). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено законопроект військового міністра про постачання армії УНР; доручено міністрові фінансів Х. Барановському перевести перевірку фондів посольств і місій УНР. *ЦДАВО України*. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 44 – 44 зв.

1. Коростень. Вступ до міста частин Червоної армії. *Революція на Україні по мемуарам белых*. – М., Л., 1930. – С. 417.

3. Харків. Засідання президіуму Промбюро, на якому ухвалено націоналізувати друкарські підприємства України. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 599 – 600.

4. Проскурів. РНМ УНР ухвалила законопроект головноуправляючого справами мистецтва і національної культури П. Зайцева про ліквідацію Головного державного театру. *ЦДАВО України*. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 44.

4. Львів. Перші загальні збори “Українського товариства плекання чужих мов і культур”. Член-засновник – М. Галущинський. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 26 червня.

4. Харків. Розпорядженням Всеукраїнського видавництва (Всеукрвидату) на всій території України заборонено торгівлю газетами та журналами. Надалі періодичні видання мали розподілятися виключно через монопольні органи, якими визначено структури Всеукрвидату, Центральний відділ розповсюдження друкованих творів, губвидати, політвидати, райагенства та волагенства. *Вісти ВУЦВК Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів*. – 1920. – 6 липня.

21 – 23 червня (понеділок – середа)

1. Відступ 6-ої стрілецької дивізії Дієвої армії УНР на р. Уборть в район м. Юрове. *ЦДАВО України*. – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 58.

22 червня (вівторок)

1. Проскурів (суч. Хмельницький). Засідання РНМ УНР, на якому заслухано доповідь міністра закордонних справ про призначення делегації на конференцію в Спа під головуванням графа М. Тишкевича у складі послів А. Марголіна, А. Яковлева, М. Василька; ухвалено проект постанови про організацію комісії по розробленню тимчасового закону про форму державного устрою та порядок законодавства в УНР; ухвалено законопроект про встановлення цивільних прифронтових комісаріатів уряду УНР при штатах армії. *ЦДАВО України*. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 45 – 45 зв.

23 червня (середа)

1. Проскурів (суч. Хмельницький). Засідання РНМ УНР, на якому ух-

валено евакуювати центральні державні установи до Кам'янця-Подільського. *ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 46.*

1. Юзівка (суч. Донецьк). II міська губконференція української партії лівих есерів (борбистів), на якій ухвалено резолюцію про необхідність об'єднання партії з КП(б)У. Обрано депутатів на Всеукраїнський з'їзд партії. *Известия (Луганск). – 1920. – 27 червня.*

1. Проскурів (суч. Хмельницький). Міністр земельних справ І. Мазепа та міністр праці Й. Безпалко подали прем'єр-міністру В. Прокоповичу заяву про вихід з уряду УНР. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – К., 2003. – С. 419 – 420.*

4. Харків. Згідно з наказом Реввійськради Південно-Західного фронту при харківському військовому комісаріаті відкрито "школу червоних старшин" на 200 курсантів. Навчання велося українською мовою. При школі створено комісію для вироблення військової термінології та перекладу на українську мову військових статутів, постанов та підручників. *Вісти ВУЦВК Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів. – 1920. – 23 червня.*

23 червня – 4 липня (середа – неділя)

6. В Україні проводився тиждень допомоги хворому і пораненому червоноармійцю. *Вісти ВУЦВК Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів. – 1920. – 23 червня.*

24 червня (четвер)

1. Польсько-українські війська тримали лінію фронту Яруга (на Дністрі) – Бар – Летичів. *Удовиченко О. Третя Залізна Дивізія. Матеріали до історії Війська УНР. Рік 1920. – Нью-Йорк, 1982. м Т. 11. – С. 53.*

1. Проскурів (суч. Хмельницький). Засідання РНМ УНР, на якому заслухано внесення міністра закордонних справ в справі встановлення порядку позбавлення прав українського громадянства та ухвалено доручити комісії скласти цей законопроект. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 48. – Арк. 41.*

25 червня (п'ятниця)

1. Проскурів (суч. Хмельницький). Засідання РНМ УНР, на якому заслухано внесений міністром внутрішніх справ законопроект про утворення посади уповноваженого при Головній команді польських військ; ухвалено доручити розробити цей законопроект спеціальній комісії. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 7. – Арк. 74.*

1. РНМ УНР ухвалила закон “Про встановлення цивільних прифронтових Комісаріатів Уряду УНР при штабах армій, дивізій та рівних з ними військових груп.” *ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 4. – Арк. 46 – 46 зв. – 47; Українське слово. – 1920. – 22 жовтня.*

1. Повідомлення про розпуск Ананьївського повітового виконкому і утворення замість нього повітового ревкому. Волосні ревкоми – “куркулівські, які не виконують наказів радянської влади” – розпускались, а на їх місце призначались ревкоми з біднішого селянства для проведення продрозверстки, поділу села, організації комнезамів, боротьби з бандитизмом на селі. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 930 – 931.*

1. Повідомлення про розпуск волосних виконкомів в Одеському повіті і утворення замість них ревкомів. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 931.*

1. Звернення голови РНК УСРР Х.Г. Раковського та начальника тилу Південно-Західного фронту наркома внутрішніх справ РСФРР Ф.Е. Держинського до селян Катеринославської губернії з закликом допомогти Червоній армії ліквідувати загони отамана Н. Махна як найнебезпечнішого ворога радянської влади. *Волковинський В., Кульчицький С. Християн Раковський. Політичний портрет. – К., 1990. – С. 136.*

3. Харків. Засідання президіуму Промбюро, на якому ухвалено організувати Катеринославську губернську раду народного господарства; затверджено положення про цукрову промисловість Правобережної України. *ЦДАВО України. – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 51.*

4. Харків. РНК УСРР прийняла постанову “Про влаштування

центральної та губерніальних комісій згоди по питаннях освіти”. Комісії створювалися з метою усунення паралелізму у праці центральних та місцевих органів Наркомосвіти та установ Політпросвіти політвідділу Південно-Західного фронту. *Вісти ВУЦВК Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів.* – 1920. – 7 липня. 26 червня (субота)

1. Новоград-Волинськ. Вступ до міста частин Червоної армії. *Красное знамя.* – 1920. – 30 червня.

4. Харків. Заснування при народному комісаріаті освіти УСРР Центральної єврейської секції для керівництва культурно-освітньою працею серед єврейського населення. Кожен член секції керує єврейським напрямком праці кожного відділу Наркомосвіти. *Вісти ВУЦВК Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів.* – 1920. – 26 червня.

7. Борислав. Помер відомий український письменник Степан Ковалів. *Вперед (Львів).* – 1920. – 30 червня.

26 – 28 червня (субота – понеділок)

1. Харків. І сесія губвиконкома, на якій розглянуті питання, пов’язані з війною з Польщею (мобілізація, боротьба з дезертирством і бандитизмом, соціальне забезпечення родин червоноармійців), внутрішня політика (організація комнезамів та влади на місцях), продовольче і земельне питання. *Комуніст (Харків).* – 1920. – 27 червня, 29 червня, 30 червня.

26 – 29 червня (субота – вівторок)

1. І Шостенська безпартійна робітничо-селянська конференція, на якій ухвалено резолюції про принципи будівництва радянської влади, про задачі партії комуністів, за доповіддю виконкома. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 381 – 383.

27 червня (неділя)

1. Катеринослав (суч. Дніпропетровськ). Широка конференція робітників і службовців за участю 3000 делегатів. *Гражданская война на Екатеринославщине (февраль 1918 – 1920).* – Днепропетровск, 1968. – С. 283.

4. Луганськ. Відкриття Донецьких губернських інструкторських курсів єдиної трудової школи. *Известия Донецкого губернского исполнительного комитета и губернского комитета Коммунистической партии Украины (большевиков)(Луганск)*. – 1920. – 29 июля.

4. Хелм (суч. Польща). Початок видання першого українського політичного, культурного та суспільно-економічного тижневика “Наше життя”. Вийшло 7 номерів часопису. У серпні 1920 р. його видання було припинено через репресії польської влади української інтелігенції, яких в результаті було заарештовано членів редакції газети. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 30 червня; *Kuprianowicz G. Ukraïnska dziaïnoňż wydawnicza na Cheïmszczyynie i poiudniowym Podlasiu w latach 1918-1926 // Krakowskie Zeszyty Ukrainoznawcze – T. III – IV. – 1994 – 1995. – Kraków, 1995. – S. 397.*

6. Харків. Всеукраїнський з’їзд губздравів, на якому обговорювалися принципи, які мають бути покладені в основу радянської медицини. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 29 червня.

28 червня (понеділок)

1. Кам’янець-Подільський. Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено законопроект міністерства шляхів про встановлення норм добових грошей для служачих резервної управи подільської залізниці і резерву служачих на шосейних шляхах. *ЦДАВО України*. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 49.

29 червня (вівторок)

5. Кам’янець-Подільський. Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено законопроекти про заміну духовних консисторій єпархіальними церковними радами; про українські церковні братства; про перетворення шкіл духовного відомства у загальноосвітні та передачу їх у відання міністерства народної освіти. *ЦДАВО України*. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 50.

6. Харків. Постанова Народного комісаріату освіти УСРР про організацію в усіх губернських містах та великих промислових центрах дитячих будинків для боротьби з дитячою безпритульністю. Право вільного

перебування в них удень і в ночі надавалося дітям віком до 16 років, які втратили зв'язок із сім'єю чи зовсім її не мають. *Вісти ВУЦВК Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів.* – 1920. – 29 червня.

6. Харків. Постанова РНК УСРР про утворення Ради захисту дітей на чолі з головою РНК УСРР. На Раду покладалися завдання об'єднувати та узгоджувати діяльність окремих комісаріатів в справі постачання, харчування, санітарної охорони і громадського виховання дітей трудящих мас. *ЦДАВО України.* – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2800. – Арк. 15.

6. Харків. Постанова РНК УСРР про порядок видачі грошової допомоги у випадках тимчасової втрати працездатності. Протягом перших двох місяців виплачувалась допомога підприємством, установою чи господарством у розмірі заробітку, але не вище встановлених норм; при вагітності – протягом 6 – 8 тижнів та після пологів – протягом 6 – 8 тижнів. При непрацездатності більше двох місяців відповідна допомога надавалася від відділу соціального забезпечення до часу одуження або призначення пенсії при інвалідності. *ЦДАВО України.* – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2801. – Арк. 5; *Вісти ВУЦВК Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів.* – 1920. – 18 липня.

6. Харків. Декрет РНК УСРР про зміну стягування внесків на соціальне забезпечення трудящих. Державні підприємства і радянські установи звільнялись від подібних стягнень; громадські організації і приватні підприємства, господарства, самостійні господарі (артелі, ремісники) сплачували внески до місцевих органів Наркомфіна, які зараховувалися до прибутків державної казни. *ЦДАВО України.* – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2801. – Арк. 6.

29 червня – 9 липня (вівторок – п'ятниця)

1. Рейд загонів отамана Н. Махна по Бахмутському, Ізюмському, Костянтиноградському, Новомосковському та Павлоградському повітам, протягом якого їхня численність зросла до 10 тис. бійців. *Верстюк В. Махновщина.* – К., 1991. – С. 250.

30 червня (середа)

1. Кам'янець-Подільський. Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено

асигнувати 40 млн. гривень на фінансування цукроварень для проведення кампанії 1920 р.; доручено керувати міністерством земельних справ міністру народного господарства Є. Архипенко. *ЦДАВО України*. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 51.

1. Засідання політбюро ЦК КП(б)У, на якому ухвалено рішення про утворення Галицького революційного комітету (Галревкому). Формування цього органу передбачалось завершити до моменту вступу Червоної армії на територію Східної Галичини. *ЦДАГО України*. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 172. – Арк. 14.

1. З'їзд голів волосних ревкомів Гайсинського повіту, Подільської губернії, на якому ухвалено відновити радянську владу на місцях; вживати заходів для засіву землі та доставки хліба Червоній армії. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 672 – 673.

1. Звернення ЦК КСМУ до всієї молоді міст України з закликом організувати дружини для зборки врожаю. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы*. – К., 1959. – С. 392 – 395.

1. Одеса. I безпартійна конференція робітничої молоді. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы*. – К., 1959. – С. 444 – 445.

3. Миколаїв. Засідання президії Миколаївського губраднаргоспу, на якому ухвалено націоналізувати нафтопромислові підприємства Херсонської губернії. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 606 – 607.

Червень

1. Київ. Прокотилася хвиля масових арештів січових стрільців і старшин. Репресій зазнали Польовий штаб, Кіш 1-ї бригади ЧУСС, курсанти школи червоних старшин, запасні курені й тиллові підрозділи, що дислокувалися у місті. Загалом у Києві нараховувалося 1200 галичан, 150 з яких під суворою охороною відконвойовано до Москви. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР*. – Львів, 1995. – С. 307.

1. Москва. Утворено Галицьке бюро при ЦК РКП(б). Діяло до 23 листопада 1920 року. *Верстюк В.Ф., Дзюба Е.Н., Репринцев В.Ф. История Украинской ССР. Хронологический справочник. – Киев, 1990. – С. 228.*

4. Харків. Рішення спеціальної комісії ЦК КП(б)У про мілітаризацію Всеукраїдаву, робота якого прирівнювалася до роботи військових відомств. Команди агентів – розповсюджувачів літератури, які доставляли її на місця – звільнялися від мобілізації і в правах дорівнювалися до військовослужбовців-фронтовиків. *Золототерхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917–1920 рр.) – К., 1961. – С. 311.*

1 липня (четвер)

1. Кам'янець-Подільський. Засідання РНМ УНР, на якому ухвалені законопроекти про утворення комісії для проведення досудових слідств про зловживання в київській комендатурі, київському карно-розшуковому відділі та в контр-розвідці при штабі 6-ої дивізії; про тимчасове заступництво інтересів Уряду УНР при Головній команді польського фронту на Україні. *ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 49–49 зв.*

1. Лінія фронту армії УНР проти частин Червоної армії проходила від Дністра через Озаринці – Сліди – Тропова – Канадківці – Хринівка – Мар'янівка; Третьої Залізної дивізії – від Гальчинці до Бару включно. *Удовиченко О. Третя Залізна Дивізія. Матеріали до історії Війська УНР. Рік 1920. – Нью-Йорк, 1982. – Т. II. – С. 55.*

1. Наказ Директорії УНР про призначення т.в.о. міністра земельних справ Є. Архипенка. *Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – К., 2003. – С. 420.*

4. Кам'янець-Подільський. РНМ УНР заслухала доклад головноуповноваженого уряду УНР І. Огієнка про допомогу газеті “Наш шлях” та ухвалила надати право І. Огієнко видавати на допомогу місцевій пресі в Кам'янці-Подільському до 1 млн. карбованців щомісяця з фонду головноуповноваженого уряду УНР. *ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 49.*

4. Кам'янець-Подільський. РНМ УНР ухвалила законопроект про надання заснованому в Кам'янці-Подільському Українському театрові назви “Український Державний Театр в Кам'янці”. Головноуповноважений

уряду УНР одержав право видавати “Українському державному театрові в Кам’янці” та іншим приватним театрам допомогу та гонорарну платню у розмірі до 2 млн. 500 тис. карбованців щомісяця з фонду головноуповноваженого уряду УНР за окремі вистави, особливо корисні інтересам УНР. *ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 49.*

4. Харків. Оголошено наказ про негайну обов’язкову реєстрацію усіх вчителів, лекторів, агітаторів, асистентів, бібліотекарів, інструкторів, артистів, малярів, музикантів, декораторів, фотографів та технічного службового персоналу. Метою обліку був справедливий і планомірний розподіл усіх культурно-просвітніх працівників по пропаганді й агітації ідей радянського будівництва у зв’язку із посиленням боротьби на військовому та економічному фронтах за існування Радянської республіки. Зареєстрованим особам заборонялося без дозволу відділу народної освіти та установи, в якій вони працюють, залишати посаду та змінювати місце проживання. *Вісти ВУЦВК Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів. – 1920. – 1 липня.*

4. Харків. Оголошено наказ народного комісара освіти Г. Гринька про утворення при позашкільних підвідділах губернських відділів народної освіти секції художньої пропаганди. Наказано негайно провести розподіл художніх сил для того, щоб у першу чергу обслуговувались пролетарські заходи. Постановлено провести реєстрацію усього театрального майна, технічних засобів і приладдя, які перебувають як в приватних руках, так і в радянських установах. Заборонено будь-яку приватну ініціативу в театральній справі. *Вісти ВУЦВК Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів. – 1920. – 1 липня.*

4. Харків. Ухвалено “Декларацію про соціальне виховання дітей Наркомосвіти УСРР”, яка була затверджена II Всеукраїнською нарадою з питань народної освіти. “Тимчасовою перехідною формою, – зазначалося у ній, – залишається система дитячого садку і семирічної загальноосвітньої школи з дитячим клубом та іншими формами дитячих виховних закладів (площадки, літні колонії і т.п.). Вся ця система повинна орієнтуватися на дитячий будинок, тобто охоплювати по можливості все життя дитини”. Таким чином декларація закріпила

поширення будинків-інтернатів і напівінтернатів, будинків-комун як основної форми соціального виховання. *Всеукраїнское совещание по народному образованию. – 1920. – 21 августа.*

5. Кам'янець-Подільський. РНМ УНР заслухала доповідь міністра ісповідань І. Огієнка про церковні справи та доручила міністру внутрішніх справ та головноуповноваженому уряду УНР вжити всіх необхідних заходів для припинення злочинної діяльності єпископа Пімена. *ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 49.*

2 липня (п'ятниця)

1. Кам'янець-Подільський. Засідання РНМ УНР, на якому заслухано доклад міністра народного господарства про уповноваження голові закупочної комісії в Варшаві І. Фещенко-Чопівському, якому було надано право розпоряджатися кредитами всіх закупочних комісій за кордоном та коштами, що одержав для державних закупок "Оцукс". *ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 50 – 50 зв.*

1. Постанова РНМ УНР "Про тимчасове заступництво інтересів Уряду УНР при Головній Команді Польського Фронту на Україні". Для безпосереднього вирішення поточних питань, які виникали під час перебування польських військ на терені УНР, встановлювалася посада уповноваженого уряду УНР при головній команді польського фронту на Україні. Уповноваженим уряду УНР було призначено В. Дмитріїва. *ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 445. – Арк. 33 – 33 зв.*

4. Кам'янець-Подільський. Голова Директорії УНР С. Петлюра затвердив закон про скасування Головного державного народного театру через неможливість його евакуації з Вінниці. *Наш шлях (Кам'янець-Подільський). – 1920. – 19 травня.*

5. Публікація розпорядження міністерства народної освіти УНР про те, що лекції по закону Божому мусять викладатись українською мовою. В церквах при школах служба Божа мала також вестися українською мовою. *Україна. – 1920. – 6 липня.*

5. Закон Директорії УНР "Про українські церковні братства", згідно з яким українські церковні братства утворювалися за волею церков-

них громадян для розвитку місцевого життя Української автокефальної православної церкви. Для заснування церковного братства був потрібен статут, підписаний сімома членами-закладчиками, який надсилався ними з повідомленням про утворення братства до Єпархіальної Церковної ради, а від братств єпархіальних – до міністерства ісповідань. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 51. – Арк. 30 – 30 зв.*

2 – 4 липня (п'ятниця – неділя)

1. Кам'янець-Подільський. Нарада діячів земських та міських самоврядувань за ініціативи губернiальної народної управи за участю міністра внутрішніх справ УНР О. Саліковського та товариша міністра фінансів УНР П. Видибіди. *Україна. – 1920. – 4 липня, 7 липня.*

3 липня (субота)

4. Львів. Товариство українських робітників “Воля” влаштувало святковий вечір пам'яті у 4-річницю смерті І. Франка. *Вперед (Львів). – 1920. – 6 липня.*

5. Кам'янець-Подільський. РНМ УНР ухвалила призначення професора В. Біднова та приват-доцента Є. Сіцінського членами Ради міністра ісповідань. *ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 51.*

3 – 4 липня (субота – неділя)

1. Львів. Конференція УСДП, на якій ухвалено резолюцію в справі поточного моменту: партія виступала за створення незалежної, об'єднаної, суверенної соціалістичної республіки; відкидалися “політичні кроки українського дрібноміщанства, що суперечать ідеї суверенності українського народу, а також всі умови уряду С. Петлюри”. *Вперед (Львів). – 1920. – 6 липня, 7 липня, 9 липня, 10 липня.*

4 липня (неділя)

1. Рівне. Вступ до міста частин Червоної армії. *Більшовик (Одеса). – 1920. – 8 липня.*

1. Наказом командира 12-ї польської дивізії, 3-я Залізна дивізія переходила у підпорядкування командування Дієвої армії УНР. *Удовиченко*

О. Третя Залізна Дивізія. Матеріали до історії Війська УНР. Рік 1920. – Нью-Йорк, 1982. – Т. II. – С. 56.

1. Кам'янець-Подільський. Нарада представників місцевих та вінницької Національної ради, присвячена питанню про реорганізацію Всеукраїнської національної ради, на якій вирішено поповнити її представниками місцевих рад і деяких всеукраїнських організацій. *Україна. – 1920. – 6 липня.*

1. Кам'янець-Подільський. Засідання Всеукраїнської національної ради, на якому ухвалено звернутися до уряду УНР з пропозицією залучити сили галицької інтелігенції до праці в державному апараті УНР. *Україна. – 1920. – 6 липня.*

1. З'їзд голів волревкомів Київського повіту, на якому узагальнено досвід роботи новоутворених (після відступу польського війська) органів радянської влади. Подібні з'їзди сприяли утворенню комнезамів і здійсненню земельної і продовольчої політики радянської влади. *Киевщина в годы гражданской войны и иностранной военной интервенции (1918 – 1920 гг.). Сборник документов и материалов. – К., 1962. – С. 422. За іншими джерелом, це сталося 5 липня. – Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 557 – 558, 994.*

2. Кам'янець-Подільський. Загальні збори членів Кирило-Мефодіївського братства. *Україна. – 1920. – 4 липня.*

4. Чернівці. Відновило діяльність українське освітнє товариство “Воля”. *Вперед (Львів). – 1920. – 11 липня.*

4. Кам'янець-Подільський. Прибула місія Міжнародного Червоного Хреста. Мета місії – допомогти українському населенню у боротьбі з епідеміями, для чого привезено багато ліків і санітарного майна. *Вперед (Львів). – 1920. – 11 липня.*

6. Львів. Відбулося святкування Дня незалежності США – свята Свободи. На заклик магістрату мешканці міста прикрасили будинки і вікна прапорами. Українські кола влаштували святкове богослужіння у церкві Св. Юра та вислали до американських представників у Львові делегацію з привітанням. *Вперед (Львів). – 1920. – 6 липня.*

4 – 6 липня (неділя – вівторок)

1. Частинами Червоної армії зайнята лінія ст. Комаровці – Зечинці – Богданівці – Немчинці – Проскурів. *ЦДАГО України*. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 302. – Арк. 18.

5 липня (понеділок)

1. Постанова Директорії УНР “Про організацію комісії по розробленню тимчасового закону про форму Державного устрою та порядок законодавства в УНР і закону про організацію парламенту”. *ЦДАВО України*. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 445. – Арк. 15 – 15 зв.

1. Бар. Вступ до міста частин Червоної армії. *Красное знамя*. – 1920 – 7 липня.

3. Харків. Засідання президіуму Промбюро, на якому ухвалено організувати статистичний відділ при Промбюро (секцію статистики праці і промисловості); створити центральну комісію з обстеження приватних і кооперативних підприємств і підрядних контор будівничого виробництва; затверджено склад Київської губернської ради народного господарства. Ухвалено націоналізувати шкіряний завод в Катеринославі. *ЦДАВО України*. – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 53 – 53 зв. – 54 – 54 зв.

4. Харків. Розпочалися курси з підготовки санітарно-хатніх інструкторів. *Вісті ВУЦВК Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів*. – 1920. – 6 липня.

6. Харків. Постанова голови Всеукркомпраці про звільнення всіх учнів короткотермінових курсів (тривалістю до трьох місяців) від трудової повинності. *Вісті ВУЦВК Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів*. – 1920. – 17 липня.

6 липня (вівторок)

1. Кам’янець-Подільський. Засідання РНМ УНР, на якому призначено уповноваженим по евакуації Є. Архипенка та ухвалено створити при ньому дорадчий орган з представників міністерств внутрішніх справ, військового і головноуповноваженого уряду УНР; для вирішення питань щодо оборони внутрішнього порядку і зв’язку з Дієвою армією

УНР ухвалено утворити нараду під головуванням голови Ради народних міністрів. *ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 52.*

1. Безпартійна конференція робітничої молоді Волчанського повіту, Харківської губернії. *Образование и деятельность комсомольской организации Харьковщины. (1917 – 1920). Документы и материалы. – Харьковское книжное издательство, 1961. – С. 288 – 290.*

4. Львів. Відбувся перший концерт музичного товариства “Бандурист”. *Вперед (Львів). – 1920. – 11 липня.*

4. Харків. Постанова РНК УСРР про допуск до прискореного випуску усіх студентів останнього курсу сільськогосподарських і ветеринарних інститутів, факультетів та відділів через нестачу висококваліфікованих фахівців у всіх галузях сільського господарства і ветеринарії. *Вісті ВУЦВК Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів. – 1920. – 21 липня.*

4. Харків. Відкриття курсів вивчення іноземних мов, організованих Народним комісаріатом освіти. *Вісті ВУЦВК Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів. – 1920. – 6 липня.*

6. Кам’янець-Подільський. РНМ УНР постановила асигнувати з державної скарбниці 5 млн. карбованців для допомоги Українському Червоному Хресту. Кошти призначалися на організацію лікарської допомоги на фронті та евакуацію поранених до базових шпиталів. *ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 52 зв.*

6 – 7 липня (вівторок – середа)

1. II Донецька губернська конференція КП(б)У. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 317 – 318; Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы. – К., 1959. – С. 455 – 456.*

6 – 11 липня (вівторок – неділя)

1. Відступ 6-ї стрілецька дивізії Дієвої армії УНР до р. Стир у район м. Рафалівка. *ЦДАВО України. – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 58.*

7 липня (середа)

1. Кам'янець-Подільський. Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено законопроект про встановлення штату управління головноуповноваженого уряду УНР; заслухано доклад уповноважено по евакуації Є. Архипенка в справі евакуації урядовців та державного майна, яку призначено на 8 липня. *ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 61 – 61 зв.*

1. Могилів-Подільський. Вступ до міста частин Червоної армії. *Більшовик (Одеса). – 1920. – 8 липня.*

8 липня (четвер)

1. Кам'янець-Подільський. Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено законопроект про встановлення штатів прифронтових комісаріатів; заслухано доклад міністра фінансів про штати комісії по заготовленню грошових знаків в м. Варшаві і про асигнування 36 млн. 555 тис. польських марок на закупку майна та матеріалів для експедиції заготовки державних паперів. *ЦДАВО України. Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 54 – 54 зв.*

1. Кам'янець-Подільський. Засідання РНМ УНР, на якому заслухано доклад голови Ради міністрів про пропозицію представників польського уряду перейняти владу в м. Кам'янці; доклад командуючого Дієвою армією УНР генерала М. Омеляновича-Павленка про потреби армії і про становище на фронті; ухвалено законопроект військового міністра про встановлення штатів командатури міст; евакуацію уряду призначено на 9 липня. *ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 55.*

1. Кам'янець-Подільський. Звернення Головного отамана військ УНР С. Петлюри до населення Поділля в зв'язку з переходом військової і цивільної влади від поляків до уряду УНР. *Петлюра С. Статті, листи, документи. – К., 1999. – Т. III. – С. 223 – 224.*

1. Постанова президіуму ВУЦВК про утворення Кременчуцької губернії в складі Золотоніського, Кременчуцького, Хорольського, Чигиринського, Черкаського, Олександрійського повітів з губернським центром в Кременчуці. *Вісті (Полтава). – 1920. – 24 серпня.*

1. Постанова президіуму ВУЦВК про утворення Олександрівської губернії в складі Олександрівського, Мелітопольського, Бердянського повітів та Хортицької і Кичкаської волостей. *За власть Советов. Сборник документов и воспоминаний о борьбе трудящихся за установление и упрочение Советской власти на территории Запорожской области в 1917 – 1920 гг. – Запорожский облгиздат, 1957. – С. 148.*

1. Старокостянтинів, Деражня. Вступ до міст частин Червоної армії. *Більшовик (Одеса). – 1920. – 11 липня.*

1. Харків. На спільному засіданні політбюро ЦК КП(б)У і Галоркому КП(б)У створено Галицький революційний комітет (Галревком), тимчасовий радянський уряд Галичини на чолі з В. Затонським у складі М. Барана, Ф. Конара, К. Литвиновича та І. Немоловського (секретар). *ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 172. – Арк. 13.*

9 липня (п'ятниця)

1. Кам'янець-Подільський. Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено затвердити ліквідаційну комісію колишньої Української Галицької Армії; заслухано доклад уповноваженого по евакуації Є. Архипенка в справі евакуації державних установ. *ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 66.*

1. Проскурів (суч. Хмельницький), Чорний Острів. Вступ до міст частин Червоної армії. *Українська РСР в період громадянської війни. – К., 1970. – Т. 3. – С.301.*

3. Харків. Засідання президії Промбюро, на якому ухвалено націоналізувати металообробні заводи Харківської губернії; створити виробничу комісію для розгляду матеріалів з промисловості по Одеській губернії. *ЦДАВО України. – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 56 – 56 зв. – 57; Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 610.*

6. Кам'янець-Подільський. Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено асигнувати у розпорядження міністра внутрішніх справ 5 млн. карбованців для видачі допомог родинам урядовців та громадян УНР, які залишились по той бік фронту. *ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 64.*

7. Тернопіль. В результаті важкого поранення у бою за Проскурів та Чорний Острів помер полковник Є. Мешківський (Мішковський) (1882 – 1920). *Героїчний бій під Чорним Островом.* – Торонто, 1961. – С. 34.

10 липня (субота)

1. Дієва армія УНР тримала антибільшовицький фронт на лінії Китайгород – Фурманівка – Гуменці – Вербка – Кормильче – Лянцкорунь – Стара Гута – Вишнівчик. *Удовиченко О. Третя Залізна Дивізія. Матеріали історії Війська УНР. Рік 1920.* – Нью-Йорк, 1982. – Т. II. – С. 59 – 60.

1. Харків. Звернення Реввійськради Південно-Західного фронту до всіх армій з роз'ясненням визвольної місії Червоної армії в Східній Галичині. *Під прапором Жовтня.* – Львів, 1957. – С. 335 – 336.

1. Наказ Директорії УНР про звільнення з посади міністра земельних справ І. Мазепи та міністра праці О. Безпалко. *Симон Петлюра. Статті, листи, документи.* – К., 1999. – Т. III. – С. 241 – 242.

1. Крим. Звернення ЦК РКП(б) до всіх партійних організацій з закликом про мобілізацію трудящих на боротьбу з врангелевцями. *Борьба за Советскую власть в Крыму. Документы и материалы.* – Симферополь, 1961. – Т. II. – С. 263 – 264.

8. Спа (Бельгія). Прем'єр-міністр Польщі С. Грабський підписав договір, згідно з яким уряд Польщі погоджувався зі східною лінією кордону, визначеною декларацією Верховної Ради Антанти від 8 грудня 1919 р. (т.зв. лінія Керзона), та зобов'язувався прийняти будь-яке рішення Антанти щодо майбутнього статусу Східної Галичини. *Документи и материалы по истории советско-польских отношений.* – М., 1965. – Т. 3. – С. 144 – 150.

10 липня (субота) – початок серпня

1. Рейд загонів отамана Н. Махна по Лівобережній Україні. *Верстюк В. Махновщина.* – К., 1991. – С. 250.

11 липня (неділя)

1. ст. Каленовщина. Засідання РНМ УНР, на якому заслухані

внесення голови Ради міністрів в справі розташування військового міністерства при ст. Чортків і доклад військового міністра в цій справі; ухвалено вважати залишення військового міністерства на ст. Чортків недоцільним та доручити військовому міністру встановити найтісніший зв'язок з українською армією і польським командуванням; вшановано пам'ять полковника Є. Мешківського вставанням. *ЦДАВО України*. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 68.

1. Харків. Міські збори членів КП(б)У, присвячені шістьом місяцям радянської влади на Україні. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 14 липня.

1. Полтава. IV губконференція української партії лівих соціал-революціонерів (борбистів), на якій ухвалено резолюцію про необхідність об'єднання партії навколо єдиного організаційного центра – КП(б)У. *Борьба (Харків)*. – 1920. – 15 червня.

4. Львів. Загальні збори товариства “Взаємна поміч українського народного учительства”, на яких обрано наглядову раду та ухвалено відповідну резолюцію. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 14 липня, 15 липня.

4. Вашківці. Відновлення першого на Буковині товариства “Січ”, яке припинило свою діяльність у 1914 р. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 5 серпня.

8. Лондон (Великобританія). Міністр закордонних справ Великобританії лорд Дж. Керзон в запрошенні радянській Росії взяти участь у Лондонській конференції окреслив східні кордони Польщі, які відповідали ухвалі Верхової Ради Антанти від 8 грудня 1919 р.: Гродно – Валівка – Немирів – Брест-Литовськ – Дорогуськ – Устилуг – на схід від Грубешова – через Крилів на захід до Рави Руської – на схід від Перемішля до Карпат. Ця лінія кордону отримала назву “лінія Керзона”. *Верстюк В., Дзюба О., Репринцев В. Україна від найдавніших часів до сьогодення*. – К., 1995. – С. 339.

12 липня (понеділок)

1. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Засідання РНМ УНР, на якому вирішено вважати доцільною евакуацію уряду УНР за межі Східної Галичини та необхідним постійне перебування членів Ради народних міністрів при армії УНР. *ЦДАВО України*. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 59.

1. Харків. Засідання політбюро ЦК КП(б)У, на якому вирішено, що всі декрети, які будуть видаватися ВУЦВК, повинні попередньо узгоджуватися з РНК УСРР. *Верстюк В. Махновщина*. – К., 1991. – С. 236.

1. Кам'янець-Подільський. Вступ до міста частин Червоної армії. *Красное знамя*. – 1920. – 18 липня.

1. Повнота влади в Чернігівській губернії перейшла від військревкому до губвиконкому. Відновлення діяльності повітових виконкомів замість ревкомів. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920*. – К., 1975. – С. 308 – 309.

8. Лондон (Великобританія). Міністр закордонних справ Великобританії лорд Дж. Керзон направив радянському уряду в Москву ноту з вимогою припинити наступ Червоної армії. *Західно-Українська Народна Республіка. Том 1. Документи і матеріали у 5-ти томах*. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 39.

13 липня (вівторок)

1. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Засідання РНМ УНР, на якому заслухано внесення голови Ради міністрів в справі обміну українських грошей на польські марки. *ЦДАВО України*. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 60.

1. Організація Летичівського повітового ревкому. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 676.

4. Харків. Ухвалення РНК УСРР постанови про Український Червоний Хрест. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник*. – К., 1995. – С. 339.

4. Харків. Опубліковано наказ народного комісара освіти про утворення при губернських та повітових відділах народної освіти рад професійної освіти (Радпрофос). На радпрофоси покладалися завдання вироблення програми діяльності підвідділу професійної освіти відповідно до загальних умов економічного будівництва даної губернії чи району, здійснення співпраці з профспілками. *Вісті ВУЦВК Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів*. – 1920. – 13 липня.

13 – 23 (вівторок – п'ятниця)

1. Бої 6-ї стрілецької дивізії Дієвої армії УНР з частинами Червоної армії в районі селищ Більська Воля – Мульчиці по р. Стир. ЦДАВО України. – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 57.

14 липня (середа)

1. Частини Дієвої армії УНР переправилась на західний берег р. Збруч. Удовиченко О. Третя Залізна Дивізія. Матеріали до історії Війська УНР. Рік 1920. – Нью-Йорк, 1982. – Т. II. – С. 61.

1. Луцьк, Сарни. Вступ до міст частин Червоної армії. ЦДАГО України. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 302. – Арк. 19.

1. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Засідання РНМ УНР, на якому заслухано доклад голови Ради міністрів в справі розподілу урядовців; міністрам було доручено з'ясувати кількість евакуйованих урядовців з Кам'янця та встановити кількість урядовців, необхідних для праці в міністерствах, праці в тилових організаціях або відправки на фронт. ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 48. – Арк. 60.

6. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). РНМ УНР постановила асигнувати у розпорядження міністра закордонних справ 1 млн. карбованців для видачі горожанському комітету м. Львова на допомогу біженцям з Наддніпрянської України. ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 48. – Арк. 60.

15 липня (четвер)

1. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено висловити протест уряду Польщі проти вимоги представників місцевої польської влади до уряду УНР негайно залишити Станіславів. ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 72.

1. Станіславів. Вночі польська військова влада за розпорядженням начальника штабу Довудства львівського Генерального округу полковника Тулле здійснила арешт міністрів УНР з метою їх насильницької евакуації вглиб Польщі. О 9 годині ранку ешелон з заарештованими українськими урядовцями під посиленням конвоєм

польських солдат було відправлено до Тарнова. *ЦДАВО України*. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр 604. – Арк. 3 – 3 зв.

1. Галревком у своїй першій декларації проголосив утворення суверенної Галицької Соціалістичної Радянської Республіки (ГСРР). *Збірник декларацій, декретів і розпоряджень Галицького Революційного Комітету*. – Тернополь, 1920. – Зош. 1. – С. 9 – 10.

1. Відозва Галревкому “До працюючих усього світу, до урядів Соціалістичних Радянських республік і до урядів всіх капіталістичних держав”, в якій Галревком проголошувався тимчасовим урядом державної самостійної Східної Галичини. Галревком проголосив утворення Галицької соціалістичної радянської республіки (ГСРР) з центром у Тернополі. На місцях формувалися сільські, містечкові й повітові ревкоми. Офіційними мовами визнано українську, польську і єврейську. Запроваджувались чужі для галичан радянські порядки: організовувалася примусова здача хліба, свідомі українці піддавалися терору. Фактично всі справи вирішувало військове командування. *Під прапором Жовтня*. – Львів, 1957. – С. 339 – 342.

1. Єлісаветград. І безпартійна конференція робітничої молоді. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы*. – К., 1959. – С. 462.

3. Польський уряд ухвалив ряд постанов “Про проведення земельної реформи в Західній Україні”, згідно з якими земельна реформа проводилася шляхом парцеляції, тобто поділу великих поміщицьких маєтків на невеликі ділянки (парцели) і продажу їх селянам та осадництва, що передбачало утворення окремих садиб (осад). При цьому землею наділялося першочергово польське населення, щоб збільшити його питому вагу в краї. *Кугутяк Микола. Історія Української націонал-демократії (1918-1929). Том 1*. – Київ – Івано-Франківськ, 2002. – С. 202 – 203.

4. Одеса. Повідомлення про те, що з 15 липня відкривається новий вищий навчальний заклад – “Інститут теоретичних знань” з двома відділеннями: природничо-математичним і суспільно-гуманітарним. *Известия Донецкого губернского исполнительного комитета и губернского комитета Коммунистической партии Украины (большевиков) (Луганск)*. – 1920. – 28 юня.

8. Нота уряду ЗУНР до Найвищої Ради Антанти, в якій закликалося визнати державну самостійність Східної Галичини. З цього моменту екзильний уряд на чолі з Є. Петрушевичем повернувся до старої назви “Західно-Українська Народна Республіка”. Концепція державної самостійності Східної Галичини була схвалена трудовою (УНТП), радикальною (УРП) та християнсько-суспільною (УХСП) партіями. *ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 633. – Арк. 17; Український прапор. (Відень). – 1920. – 25 липня.*

15 – 16 липня (четвер – п’ятниця)

1. І з’їзд представників волосних і сільських ревкомів Олександрівського району. Ухвалено створити нерозривний зв’язок між волревкомами та райревкомами для того, щоб покласти край “бандитам і махновщині”; організувати волосні комісаріати та міліцію для впровадження в життя наказів з військових справ. *За власть Советов. Сборник документов и воспоминаний о борьбе трудящихся за установление и упрочение Советской власти на территории Запорожской области в 1917 – 1920 гг. – Запорожский облгиздат, 1957. – С. 149 – 152.*

16 липня (п’ятниця)

1. ст. Ряшів. Засідання РНМ УНР, на якому заслухано доклад голови Ради міністрів в справі розташування міністерств та інституцій; пропозицію міністра пошт і телеграфів про встановлення зв’язку з командуючим Дієвої амією УНР для заспокоєння армії і тилу. *ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 74.*

1. Радянський уряд РСФРР запропонував польському уряду розпочати мирні переговори, обіцяючи навіть відступити від “лінії Керзона” на користь Польщі. Останній, однак, врахувавши зміну військового співвідношення на фронті, відмовився від переговорів. *Гражданская война и военная интервенция в СССР. Энциклопедия. – Москва, 1983. – С. 255.*

3. Харків. Засідання президіуму Промбюро, на якому розглянуто виробничий план для промисловості Одеської губернії. *ЦДАВО України. – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 58 – 58 зв. – 59 – 59 зв.*

16 – 19 липня (п'ятниця – понеділок)

1. Харків. IV Всеукраїнський з'їзд української партії лівих соціал-революціонерів (борбистів) за участю 64 делегатів з вирішальним голосом і 18 – з дорадчим, на якому ухвалено рішення про об'єднання з КП(б)У. *Борьба (Харків)*. – 1920. – 16 липня, 18 липня, 20 липня.

17 липня (субота)

1. ст. Ряшів. Засідання РНМ УНР, на якому заслухані доклад голови військової місії в Варшаві генерала В. Зелінського в справах постачання армії зброєю й одягом, позички від польського уряду на суму до 500 млн. польських марок, про становище експедиції заготовлення державних паперів в Варшаві; доклад міністра юстиції А. Лівницького в справі Східної Галичини і лист голови Директорії УНР до начальника Польської держави в цій справі. РНМ УНР погодилась зі змістом листа С. Петлюри, в якому порушувалися такі проблеми як надання амністії галичанам, які боролися за суверенність Східної Галичини, а тепер опинилися в польському полоні або за ґратами; вільний вступ боєздатних галичан до армії УНР; залучення галичан до участі в праці місцевих органів влади; переговори представників уряду Польщі з представниками українського населення Східної Галичини. *ЦДАВО України*. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 75; *Петлюра С. Статті, листи, документи*. – Нью-Йорк, 1956. – Т. 1 – С. 266 – 269; *Україна*. – 1920. – 7 серпня.

1. Харків. III безпартійна конференція робітниць міста. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 17 липня.

1. Наказ Маріупольського військкревкому про проведення чистки радянських установ. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К, 1957. – С. 318.

4. Харків. Опубліковано Тимчасовий статут про межові технікуми УСРР, завданням яких була підготовка техніків-інженерів з геодезичної та землевпорядкувальної спеціальностей. *Вісті ВУЦВК Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів*. – 1920. – 17 липня.

6. Харків. При РНК УСРР засновано Центральну раду захисту дітей, до складу якої увійшли комісари освіти, охорони здоров'я, соціального

забезпечення, продовольчих справ, хліборобства, по одному представнику від Півдбюро ВЦРПС, жіночих робітничих організацій та організації робітничої молоді. Очолив раду голова Ради народних комісарів Х. Раковський. Рада координувала працю усіх комісаріатів в галузі охорони життя, здоров'я і розвитку дітей та здійснювала керівництво діяльністю місцевих рад захисту дітей. *Вісті ВУЦВК Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів.* – 1920. – 17 липня.

18 липня (неділя)

1. Підволочиськ. Вступ до міста частин Червоної армії. *Під прапором Жовтня.* – Львів, 1957. – С. 632.

1. Листівка Галоркому КП(б)У до трудящих Східної Галичини із закликом до збройного повстання проти польських панів. *Під прапором Жовтня.* – Львів, 1957. – С. 343 – 344.

1. Перехід Окремого кінного полку Дієвої армії УНР до Озерян. *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців.* – Львів, 1929. – С. 85.

6. Харків. РНК УСРР прийняла постанову “Про порядок видачі грошової допомоги у випадках тимчасової втрати працездатності”. Ухвалено, що протягом перших двох місяців непрацездатності виплачується допомога у розмірі заробітку із підприємств, установ і господарств, в яких працювала особа до втрати працездатності, а при вагітності і пологах – протягом 6–8 тижнів до і 6–8 після пологів. *Вісті ВУЦВК Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів.* – 1920. – 18 липня.

19 липня (понеділок)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено скласти комісію для розробки проекту розподілу і використання урядовців у тогочасній ситуації. *ЦДАВО України.* – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 77.

1. Частини Червоної армії перейшли на західний берег р. Збруч і

зайняли села Сидорів – Васильків – Кривеньке. Після упертих боїв з частинами Дієвої армії УНР частини Червоної армії повернулись на східний берег р. Збруч. *ЦДАВО України. – Ф. 3172. – Оп. 3. – Спр. 37. – Арк. 4.*

1. Листівка Галоркому КП(б)У до трудящих Підкарпаття із закликом готуватися до збройного повстання проти польських панів. *Під прапором Жовтня. – Львів, 1957. – С. 345.*

1. Гусятин. Вступ до міста частин Червоної армії. *Під прапором Жовтня. – Львів, 1957. – С. 632.*

3. Харків. Засідання президії Промбюро, на якому ухвалено націоналізувати всі тютюнові фабрики на Україні. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 615 – 616.*

3. Харків. Постанова РНК УСРР про створення при Народному комісаріаті земельних справ комітету посівної площі для організації успішного проведення осінньої сівби. *Комітети неможливих селян України (1920 – 1933). Збірник документів і матеріалів. – К., 1968. – С. 597 – 598.*

20 липня (вівторок)

1. Частини Червоної армії перейшли на західний берег р. Збруч в районі с. Сидорів та с. Іване-Пусте. *ЦДАВО України. – Ф. 3172. – Оп. 3. – Спр. 37. – Арк. 5.*

1. Львів. За посередництвом Окружного генерального командування та Генерального делегата Галичини відбулися переговори представників УНТП Р. Перфецького і С. Біляка з польськими урядовцями під головуванням капітана Полякевича. Українська сторона вимагала культурно-національної автономії, припинення репресій, відновлення громадянських прав і свобод. *Кугутяк Микола. Історія Української націонал-демократії (1918-1929). Том 1. – Київ-Івано-Франківськ, 2002. – С. 506.*

1. Москва (Росія). Звернення РНК РСФРР до робітників, селян і всіх громадян радянської Росії і УСРР в поясненні причин відмови від

посередництва Великобританії у переговорах з Польщею. *Документи и материалы по истории советско-польских отношений*. – М., 1965. – Т. 3. – С. 173 – 176.

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено проект постанови про позичку 500 млн. польських марок від польського уряду і видано відповідне уповноваження голові торгівельно-економічної місії в Варшаві І. Феценко-Чопівському; призначено головою української делегації на конференцію в Ризі міністра внутрішніх справ О. Саліковського. *ЦДАВО України*. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 81.

1. З'їзд голів волревкомів Бердичівського повіту. *Киевщина в годы гражданской войны и иностранной военной интервенции (1918 – 1920 гг.)*. Сборник документов и материалов. – К., 1962. – С. 421.

1. З'їзд рад Таращанського повіту, Київської губернії, на якому ухвалено звернення до незаможників з закликом вступати до загонів для боротьби з бандитизмом. *Комітети незаможних селян України (1920 – 1933)*. Збірник документів і матеріалів. – К., 1968. – С. 30.

3. Харків. Постанова РНК УСРР про тимчасові особливі комісії з організації і розвитку молочних ферм, що створюються при губвиконкомах для упорядкування постачання молочними продуктами лікарень і дітей. *ЦДАВО України*. – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2803. – Арк. 100.

3. Харків. Постанова РНК УСРР про негайну передачу незасіяної землі окремих господарств у розподіл між незаможними селянами. *Комітети незаможних селян України (1920 – 1933)*. Збірник документів і матеріалів. – К., 1968. – С. 17.

4. Харків. РНК УСРР ухвалила постанову про створення першого Українського наукового медичного інституту. Базою для організації наукової установи стали націоналізовані хіміко-гістолого-бактеріологічний інститут лікаря Ерліха, рентгенівський кабінет лікаря А. Гольдгинера, лікарні та книгозбірні Харківського медичного товариства об'єднані з бактеріологічним Пастеровським органо-терапевтичним, хіміко-фармацевтичним і хіміко-мікроскопічним інститутами Народного комісаріату охорони здоров'я. *Вісті ВУЦВК Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів*. – 1920. – 31 липня.

6. Харків. Декрет РНК УСРР про встановлення єдиних норм соціального забезпечення інвалідів праці і війни у розмірі середньої тарифної ставки данної місцевості. Інваліди чоловічої статі до 60 років та жіночої статі до 50 років при втраті працездатності менш, ніж 60 % повинні були зареєструватися в підвідділі обліку і розподілу робочої сили місцевого відділу праці. *ЦДАВО України. – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2803. – Арк. 97.*

21 липня (середа)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому заслухано доклад міністра внутрішніх справ в справі розподілу і використання урядовців; ухвалено проект постанови про утворення при міністерстві пошт і телеграфів кур'єрської пошти для обслуговування поштовими зв'язками уряду зі ставкою української армії. *ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 71 – 71зв.*

1. Москва (Росія). “Звернення Раднаркому до громадян Росії та України” за підписами В.І. Леніна, Л.Д. Троцького і Г.В. Чичерина. В документі пояснювалася позиція радянського уряду щодо посередництва міністра закордонних справ Великобританії лорда Дж. Керзона у польсько-радянських переговорах та у війні радянської Росії з генералом П. Врангелем. Росія відкидала будь-яке зовнішнє втручання у свої внутрішні справи, вважаючи, що така “миротворчість” прикриває насправді бажання Антанти врятувати “від заслуженого розгрому” армії Ю. Пілсудського і П. Врангеля. З іншого боку, Росія підтверджувала готовність піти на прямі переговори з Польщею, які дозволили б встановити східні кордони Польщі вигідніші, ніж їх встановила Антанта. *Документи и материалы по истории советско-польских отношений. – М., 1965. – Т. 3. – С. 173 – 176.*

21 – 22 липня (середа – четвер)

1. Харків. З'їзд повітових продркомісарів Харківської губернії за участю 300 делегатів, на якому обговорено продовольчий стан за травень – червень та темпи виконання продрозверстки. *Борьба (Харків). – 1920. – 24 липня.*

21 – 23 липня (середа – п'ятниця)

1. Частини Червоної армії вийшли на лінію Болярка – Романів – Торговиця (на р. Стир) – Сморгва – Кременець. *ЦДАГО України.* – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 302. – Арк. 20.

22 липня (четвер)

1. Харків. Політбюро ЦК КП(б)У постановило, що члени Бунду до складу більшовицьких фракцій входити не мають права. *ЦДАГО України.* – Ф. 1. – Оп. 7. – Спр. 5. – Арк. 60.

4. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено законопроект про скасування тимчасових штатів служачих Української республіканської капели і про допомогу згаданій капелі. Уряд асигнував 7 млн. гривень на допомогу капелі та ухвалив, що, починаючи з 1 серпня 1920 р., усі прибутки від концертів надходять у її розпорядження; ухвалено асигнувати в розпорядження головноуправляючого справами мистецтва і національної культури з коштів Державної скарбниці 500 тис. гривень на культурні потреби. *ЦДАВО України.* – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 83 – 84.

23 липня (п'ятниця)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому заслухано доклад голови торговельно-економічної місії в Варшаві І. Фещенко-Чопівського в справі фінансування уряду УНР урядом РПольщі; ухвалено текст повідомлення до урядовців в справі їхнього розподілу і використання. *ЦДАВО України.* – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 85 – 86.

8. Москва (Росія). Нота наркома іноземних справ РСФРР Г.В. Чичерина міністру іноземних справ Польщі Є. Сапезі про згоду негайно розпочати мирні переговори. *Документи и материалы по истории советско-польских отношений.* – М., 1965. – Т. 3. – С. 192.

23 – 25 липня (п'ятниця – неділя)

1. І з'їзд комнезамів Полтавської губернії за участю 517 делегатів, на якому ухвалено резолюції про завдання комнезамів (статі органами

“революційної диктатури” для прокладання шляху справжній радянській владі, надавати відомості повітвиконкомам про “банди та куркульські змови”); про радянську владу на Україні (для її утвердження треба було знищити “диктатуру куркуля на селі”, отаманщину, бандитизм). *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 474 – 475.*

24 липня (субота)

1. Лист Голови Директорії УНР Головного отамана військ УНР С. Петлюри до начальника Польської держави Ю. Пілсудського з проханням оголосити амністію для політичних в'язнів у Галичині, звільнити інтернованих галичан, сприяти працевлаштуванню українських службовців і робітників. Одночасно С. Петлюра пропонував розпочати переговори між польським урядом і представниками Східної Галичини у справі врегулювання українсько-польських відносин. 28 липня на своєму засіданні польський уряд відхилив ці пропозиції, обмежившись рішенням розпочати нараду з представниками населення Східної Галичини. *Петлюра С. Статті, листи, документи. – Нью-Йорк, 1956. – Т. I. – С. 266 – 269; ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 571. – Арк. 87.*

1. Гусятин. Вступ до міста частин Дієвої армії УНР. *ЦДАВО України. – Ф. 3172. – Оп. 3. – Спр. 37. – Арк. 7.*

1. Частини Червоної армії перейшли на західний берег р. Збруч і зайняли селища Сидорів – Богданівку. *Удовиченко О. Третя Залізна Дивізія. Матеріали до історії Війська УНР. Рік 1920. – Нью-Йорк, 1982. – Т. II. – С. 65.*

1. Броди, Радзівилів. Вступ до міст частин Червоної армії. *Під прапором Жовтня. – Львів, 1957. – С. 632.*

24 липня – 20 серпня (субота – п'ятниця)

1. Проведення Львівської операції військ Південно-Західного фронту Червоної армії (частини XIV і Першої Кінної армій), в результаті якої з 52 повітів Східної Галичини було повністю зайнято 14, 4 повіти – частково. *Історичні джерела та їх використання. – Вип. 5. – К., 1970. – С. 159.*

25 липня (неділя)

1. Частини Червоної армії відступили на східний берег р. Збруч. ЦДАВО України. – Ф. 3172. – Оп. 3. – Спр. 37. – Арк. 10. За іншими даними, цього дня відбувся прорив польського фронту на р. Збруч на участку Волочиськ – Ожоговці та вступ частин Червоної армії до Підволочиська, Вишгорода та Ожоговців. – *Красное знамя*. – 1920. – 27 липня.

1. Зосередження в с. Товстенке частин Дієвої армії УНР (Окремого кінного полку, 3-ої Залізної дивізії та 3-го Кінного полку). Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців. – Львів, 1929. – С. 86.

1. З'їзд голів волревкомів Радомишльського повіту. *Киевщина в годы гражданской войны и иностранной военной интервенции (1918 – 1920 гг.)*. Сборник документов и материалов. – К., 1962. – С. 421.

1. Відень (Австрія). Президент УНРади С. Петрушевич видав розпорядження про реорганізацію уряду ЗУНР, створення Колегії уповноважених у складі чотирьох відділів, президіяльної і військової канцелярій. *Західно-Українська Народна Республіка. Том 1. Документи і матеріали у 5-ти томах*. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 17.

25 – 26 липня (неділя – понеділок)

4. З'їзд голів волосних відділів народної освіти Київського повіту. *Киевщина в годы гражданской войны и иностранной военной интервенции (1918 – 1920 гг.)*. Сборник документов и материалов. – К., 1962. – С. 422.

25 – 27 липня (неділя – вівторок)

1. Губернський з'їзд повітових районних продкомісарі Катеринославської губернії. Заслухано доповіді про діяльність продкомісарів; про організацію продапаратів в губернії; участь в продроботі кооперації; взаємини з іншими радянськими установами і Раднаргоспом. ЦДАВО України. – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2836. – Арк. 1 – 23 зв.

25 – 31 липня (неділя – субота)

4. с. Кам'янці, Чигиринського повіту. II з'їзд учителів Чигиринсько-

го повіту за участю 350 вчителів, на якому ухвалено постанову про участь трудової інтелігенції в радянському будівництві. *Трудящі Черкащини в боротьбі за владу Рад. 1917 – 1920. – Черкаси, 1957. – С. 261.*

26 липня (понеділок)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому заслухані прохання професійної ради співробітників центральних установ про поліпшення матеріального становища урядовців; доклад заступника голови Ради міністрів в справі культурно-освітньої і медичної допомоги армії. *ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 77 – 77 зв.*

1. Частини Червоної армії перейшли на західний берег р. Збруч і зайняли селища Товстеньке – Кривеньке. *Удовиченко О. Третя Залізна Дивізія. Матеріали до історії Війська УНР. Рік 1920. – Нью-Йорк, 1982. – Т. II. – С. 68.*

1. Збараж. Вступ до міста частин Червоної армії. *Більшовик (Одеса). – 1920. – 28 липня.*

3. Харків. Засідання президії Промбюро, на якому ухвалено націоналізувати фабрику “Луганська мануфактура” і включити її до складу ударних підприємств. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 624.*

26 – 29 липня (понеділок – четвер)

1. Відступ 6-ї стрілецької дивізії Дієвої армії УНР в район селища Великий Обзир на р. Стохід. *ЦДАВО України. – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 58.*

27 липня (вівторок)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено законопроект про встановлення штатів військової місії в Варшаві. *ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 89 – 89 зв.*

1. Частини Дієвої армії УНР перейшли на західний берег р. Серет до району Джурина. *Удовиченко О. Третя Залізна Дивізія. Матеріали до історії Війська УНР. Рік 1920. – Нью-Йорк, 1982. – Т. II. – С. 68 – 69.*

1. Тернополь. Вступ до міста частин Червоної армії. *Красное знамя*. – 1920. – 1 серпня.

8. Варшава (Польща). Телеграма начальника Генштаба польської армії генерала Т. Розвадовського головному командуванню Червоної армії про направлення 30 липня парламентарів до району Брест-Литовськ – Барановичі для переговорів. *Документи и материалы по истории советско-польских отношений*. – М., 1965. – Т. 3. – С. 202.

28 липня (середа)

1. Чортків. Вступ до міста частин Червоної армії. *Тернопільська область. Історія міст і сіл Української РСР*. – К., 1973. – С. 77.

1. Вінниця. За ініціативою Галбюро при губпарткомі Поділля відбулися загальні збори всіх галичан, присутніх у місті. *Вісті (Вінниця)*. – 1920. – 31 липня.

2. Київ. Пленум Київської ради профспілок. *Киевщина в годы гражданской войны и иностранной военной интервенции (1918 – 1920 гг.)*. Сборник документов и материалов. – К., 1962. – С. 417.

4. Харків. Початок поїздки агітпоїзду Південно-Західного фронту “ІІІ Інтернаціонал”, у складі якого були вагон-сцена та вагон-кінотеатр. Репертуар складався з творів революційного змісту; ставилися театральні п’єси: “Вставай, проклятьем заклейменный”, “Марат”, “Красный колокол”, “Сын пролетария”. У концертному відділенні найбільшу популярність мали “Красные частушки” і дует “Бродяги”. Демонструвалися фільми на революційну тематику: “Все для мира”, “Хозяин жизни”. *Известия Херсонского уездного революционного комитета*. – 1920. – 22 августа.

28 – 29 липня (середа – четвер)

1. Харківська повітова конференція комнезамів за участю 400 делегатів. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 1 серпня.

29 липня (четвер)

1. Циркулярний лист відділу управління Подільського губернського

ревкому про негайну ліквідацію комітетів бідноти і організацію комнезамів. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 681 – 682.

4. Харків. Народний комісаріат освіти УСРР розробив зразок статуту – т.зв. “Красный устав” для “Просвіт”. У листі комісаріату, що супроводжував цей документ, зазначалося, що повністю надійні у політичному відношенні “Просвіти” слід вводити у мережу державних культурно-просвітницьких організацій з прийняттям їх на державне забезпечення. “Просвіти”, які стояли “на шляху контрреволюції і бойового націоналізму” слід було ліквідувати, а їх матеріально-технічну базу використовувати для створення нових пролетарських культурно-просвітницьких установ. *ЦДАВО України.* – Ф. 166. – Оп. 1. – Спр. 932. – Арк. 16.

30 липня (п'ятниця)

1. Варшава (Польща). Надзвичайне засідання РНМ УНР, на якому ухвалено звернутись до польського уряду з меморіалом з приводу перемир'я між польським і радянським військами і можливих мирних польського-радянських переговорів; ухвалено звернутись до всіх держав і народів з нотою в справі тогочасної політичної ситуації, яку займав уряд УНР в зв'язку з наближенням мирних переговорів. *ЦДАВО України.* – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 7. – Арк. 133 – 133 зв.

1. Частини Червоної армії перейшли на західний берег р. Серет в районі Чорткова і зайняли Богуслав – Слобідку – Могильницю – Ромашівку. *ЦДАВО України.* – Ф. 3172. – Оп. 3. – Спр. 37. – Арк. 12; *Удовиченко О. Третя Залізна Дивізія. Матеріали до історії Війська УНР. Рік 1920.* – Нью-Йорк, 1982. – Т. II. – С. 70 – 71.

1. 6-а стрілецька дивізія Дієвої армії УНР отримала наказ відступати на м. Ковель. *ЦДАВО України.* – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 58.

1. Уряд Є. Петрушевича розробив “Інструкцію для краю”, якою заборонив УНТП вступати в будь-які переговори з польською стороною. *Кугутяк Микола. Історія Української націонал-демократії (1918-1929).*

Том 1. – Київ-Івано-Франківськ, 2002. – С. 507.

1. Харків. Губернська нарада по роботі на селі, на якій ухвалено резолюцію з земельного питання (для розшарування села і організованої боротьби з куркульством визнано необхідним створити практичний зв'язок партійних організацій з радянськими земельними органами та зосередитись на організації комнезамів). *Борьба (Харків)*. – 1920. – 1 серпня.

1. Херсон. Повітовий ревком звернувся з відозвою до селян повіту з закликом об'єднатися біднякам та середнякам навколо радянської влади в боротьбі з куркулями і білогвардійськими агентами. *Победа Советской власти на Херсонщине. (1917 – 1920)*. – Херсон, 1957. – С. 344.

1. Харків. Додатковий декрет ВУЦВК про утворення Кременчуцької губернії. Тимчасово організовувався Кременчуцький губревком. *Трудящиеся Полтавщины в борьбе за установление и укрепление советской власти. (1917 – 1920)* – Полтава, 1957. – С. 190 – 191.

3. Харків. Декрет РНК УСРР про націоналізацію всіх зуболікарських складів. *ЦДАВО України*. – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2803. – Арк. 107.

30 – 31 липня (п'ятниця – субота)

1. Харків. Губернська нарада по роботі на селі. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 3 серпня.

30 липня – 1 серпня (п'ятниця – неділя)

1. Харків. Міжнародна конференція комуністок. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 10 серпня.

31 липня (субота)

1. Херсон. І міська конференція робітниць, на якій ухвалено резолюцію про участь жінок в “будівництві нового життя”. *Победа Советской власти на Херсонщине. (1917 – 1920)*. – Херсон, 1957. – С. 344.

1. В.Затонський надіслав Й. Сталіну і С. Косіору телеграму з проханням прискорити відправку до XIV армії галичан із Москви, Омська, Казані, Туркестану й Сибіру, а також 44-у стрілецьку дивізію, в якій

воював галицький полк. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. – Львів, 1995. – С. 308.*

Середина липня

1. Дієва армія УНР поділена на три групи: північну групу генерал-хорунжого О. Удовиченка (Третя Залізна дивізія та 4-та Київська дивізія), середню групу ген. Загородського (середня група I-ої Запорізької дивізії та 2-га Волинська дивізія) та праву групу – 5-ту Херсонську дивізію. *Удовиченко О. Третя Залізна Дивізія. Матеріали до історії Війська УНР. Рік 1920. – Нью-Йорк, 1982. – Т. II. – С. 61.*

Друга половина липня

1. V конференція КП(б)У Сосницького повіту, Чернігівської губернії, на якій ухвалено резолюції з роботи на селі, культурно-просвітницької роботи, серед жінок, в Червоній армії, в комсомолі. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920. – К., 1975. – С. 315.*

1. Київ. Безпартійна робітничка конференція за участю біля 2 тисяч делегатів, на якій обговорювалися питання про поточний момент, продовольче питання, відновлення промисловості і про робітничу інспекцію. *Киевщина в годы гражданской войны и иностранной военной интервенции (1918 – 1920 гг.). Сборник документов и материалов. – К., 1962. – С. 416, 420.*

Кінець липня

1. Харків. Повітова конференція комнезамів за участю 400 делегатів. *Комуніст (Харків). – 1920. – 1 серпня.*

1. Балта. Повітова конференція комнезамів за участю 400 делегатів. *Комуніст (Харків). – 1920. – 1 серпня.*

1. Київський губернський з'їзд голів волосний ревкомів, на якому вироблено план роботи на селі відділу селян – робітників разом з комнезамами. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 995.*

1. Уряд радянської України і командування Південно-Західного

фронту домоглися від Москви дозволу на формування нових галицьких із стрільців і старшин, які перебували у концтаборах Росії. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. – Львів, 1995. – С. 308.*

6. Харків. Всеукраїнська нарада з медичинської освіти. *Комуніст (Харків). – 1920. – 30 липня.*

Липень

1. Звернення командування 1-ої Кінної армії “До працюючого люду Галичини” з закликом підняти збройне повстання проти польських панів та петлюрівців. *Під прапором Жовтня. – Львів, 1957. – С. 364 – 366.*

1. Одеса. Тиждень добровільної явки дезертирів з Червоної армії, під час якої зареєструвалось 10500 дезертирів. *Більшовик (Одеса). – 1920. – 4 вересня.*

4. Кам’янець-Подільський. З ініціативи місцевої громадськості відкрито українську народну консерваторію. *Слово. – 1920. – 24 жовтня.*

Липень – серпень

8. Прага (Чехо-Словаччина). Переговори представників Українських січових стрільців, Січових стрільців та інших військових формацій. Проведення з’їзду представників українських військових організацій за кордоном та заснування нового політичного об’єднання ліворадикального спрямування – Української військової організації (УВО) під проводом Є. Коновальця Її мета – боротьба за самостійність України. Вчинила ряд саботажних і терористичних актів у Східній Галичині. Контактувала з екзильним урядом ЗУНР. *Кентій А. Українська військова організація (УВО) в 1920 – 1928 рр. – К., 1998. – С. 14.*

1 серпня (неділя)

1. Декрет №1 Галревкому про встановлення радянської влади в Галичині. *Під прапором Жовтня. – Львів, 1957. – С. 367 – 368.*

1. Декрет № 2 Галревкому про відокремлення церкви від держави і школи. *Під прапором Жовтня. – Львів, 1957. – С. 371 – 372.*

1. Декларація № 2 Галревкому про права й обов’язки робітників в

ГСРР. *Під прапором Жовтня*. – Львів, 1957. – С. 368 – 370.

1. Постанова Галревкому про конфіскацію поміщицької землі, врожаю і сільськогосподарського реманенту і про передачу їх органам радянської влади. *Під прапором Жовтня*. – Львів, 1957. – С. 372 – 374.

1. Тимчасова інструкція Галревкому про організацію органів радянської влади. *Під прапором Жовтня*. – Львів, 1957. – С. 375 – 378.

1. Одеса. Одеська губернiальна нарада для вироблення плану праці на селі. *Більшовик (Одеса)*. – 1920. – 3 серпня.

1. Згідно з розпорядженням Одеського повітревкому, розпущено всі волревкоми, волревками, міські ревкоми і виконкоми в Одеському повіті і призначено нові ревкоми з трьох членів. *Більшовик (Одеса)*. – 1920. – 3 серпня.

1. Луганськ. З'їзд земельних відділів Донецької округи ухвалив вжити заходів на місцях для постачання північних губерній та Червоної армії харчами та роздачі селянам інвентаря. *Вісті (Харків)*. – 1920. – 3 серпня.

1. Відень (Австрія). Сформовано закордонний (екзильний) уряд Диктатора ЗУНР, головна мета якого – домогтися відновлення незалежності ЗУНР дипломатичними засобами. Є. Петрушевич склав тимчасовий уряд для Східної Галичини: секретар закордонних справ – С. Витвицький, секретар політичної пропаганди – К. Ливицький, секретар внутрішніх справ, судівництво – О. Ганінчак, секретар фінансів і торгівлі – В. Сінгалевиц. Сформовано дорадчу раду, до якої входило 7 членів Національної Ради. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 11 серпня.

4. Харків. Політбюро ЦК КП(б)У запропонувало виробити заходи з обов'язкового вивчення радянськими службовцями української мови. *Золотоверхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917–1920 рр.)* – К., 1961. – С. 297.

8. Варшава (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалені проект договору між УНР і Кубанським краєм; проект ноти до держав і народів світу; уповноважено голову торговельно-економічної місії в Польщі І. Фещенка-Чопівського підписати договір згідно з проектом умови між польським міністерством скарбу і урядом УНР про друкування ук-

раїнських грошей в польських графічних закладах. *ЦДАВО України*. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 8 – 8 зв.

1 – 2 серпня (неділя – понеділок)

1. З'їзд голів та секретарів волосних і містечкових ревкомів і завідуючих земельними відділами Новоушицького повіту, на якому заслухано звіти про встановлення радянської влади на місцях. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 682 – 687.

2 серпня (понеділок)

1. Москва (Росія). Політбюро ЦК РКП(б) ухвалило рішення про виокремлення кримського участку Південно-Західного фронту в самостійний Південний фронт в зв'язку зі зростаючою загрозою з боку ген. Врангеля. *Реввоенсовет Республики*. – М., 1991. – С. 447.

1. Одеса. Одеська губернська нарада про працю на селі, на якій присутні представники з Одеського, Вознесенського, Ананіївського, Балтського, Тираспільського і Первомайського повітів, представники губбюро КП(б)У. *Більшовик (Одеса)*. – 1920. – 6 серпня.

3. Харків. Засідання президіуму Промбюро, на якому ухвалено мілітаризувати суднобудівельні заводи м. Миколаєва; створити комісію для переобліку металевого майна Харківської губернії. *ЦДАВО України*. – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 68 – 68 зв.

2 – 5 серпня (понеділок – четвер)

1. Відступ 6-ї стрілецької дивізії Дієвої армії УНР у напрямку Хворостів – Дорогуськ (Польща). *ЦДАВО України*. – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 57.

2 – 7 серпня (понеділок – субота)

1. Чернігів. II губернський з'їзд профспілок, які на той час нараховували до 50 тис. чоловік. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920*. – К., 1975. – С. 322 – 333.

3 серпня (вівторок)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено законопроект про встановлення тимчасових окладів платні в польській валюті для евакуйованих з території Наддніпрянської України служачих центральних і місцевих установ УНР всіх відомств; ухвалено відправити за кордон міністра закордонних справ А. Ніковського. *ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 87 – 87 зв.*

Відбулися переговори прем'єр-міністра Польщі В. Вітоса з головою і секретарем Міжпартійної ради К. Студинським і В. Бачинським щодо нормалізації польсько-українських стосунків. Переговори результатів не принесли. *Кугутяк Микола. Історія Української націонал-демократії (1918-1929). Том 1. – Київ-Івано-Франківськ, 2002. – С. 507.*

1. Львів. Зустріч прем'єр-міністра Польщі В. Вітоса з представниками галицького громадянства, які передали йому свої домагання: звільнення галицьких військовополонених та інтернованих, загальна амністія, проведення аграрної реформи і зупинення колонізації Східної Галичини, створення університету для українців, допущення українців до участі у владі. *Україна. – 1920. – 7 серпня.*

7. Київ. Помер В. Модзалевський (1882 – 1920), український історик, архівіст, громадський діяч, дослідник історичної геральдики. *Юридична енциклопедія. – Т. 3. – С. 747 – 748.*

8. Міністр закордонних справ Великобританії у ноті до уряду РСФРР погрожував відкритим втручанням Великобританії у війну на боці Польщі, якщо Червона армія продовжуватиме наступ на етнічні польські землі. *Документи внешней политики СССР. – М., 1959. – Т. 3. – С. 86.*

4 серпня (середа)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому заслухано доклад міністра народного господарства про організацію запільних установ Дієвої армії; ухвалено проект постанови про асигнування в розпорядження військового міністра 50 млн. гривень військового фонду на купівлю майна за кордоном. *ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 88 – 88 зв.*

1. Олександрівськ (суч. Запоріжжя). Вступ до міста частин Червоної армії. *За власть Советов. Сборник документов и воспоминаний о борьбе трудящихся за установление и упрочение Советской власти на территории Запорожской области в 1917 – 1920 гг. – Запорожский облгиздат, 1957. – С. 154.*

6. РНМ УНР ухвалила закон “Про встановлення тимчасових правил про призначення пенсій та допомог бывшим служачим державних установ Української Народної Республіки або родинам цих служачих”. *ЦДАВО України. – Ф. 2208. – Оп. 2. – Спр. 52. – Арк. 1 – 2 – 2 зв. – 3 – 3 зв.*

5 серпня (четвер)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено законопроект про ліквідацію військово-санітарних місій для справ полонених в Центральній та Південній Європі і про передачу справи допомоги полоненим українцям з міністерства військових справ до міністерства закордонних справ; розглянуто внесення заступника міністра народної освіти відносно порядку висилки до Дієвої армії УНР мобілізованих урядовців. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 13 – 13 зв.*

1. Вінниця. Перша загальноміська конференція робочої молоді міста. *Вісті (Вінниця). – 1920. – 5 серпня.*

1. Харків. I об'єднане засідання широких робітничої та червоноармійської конференцій. *Комуніст (Харків). – 1920. – 5 серпня.*

6. Наказ комісара Кам'янець-Подільського повітового продовольчого комітету про класовий принцип постачання населенню предметів першої потреби. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 687 – 691.*

8. Лондон (Великобританія). Нота радянської делегації в Лондоні прем'єр-міністру Великобританії про готовність уряду РСФРР вести прямі мирні переговори з Польщею, причому радянський уряд був готовий дати Польщі кордони вигідніші, ніж це зробила Найвища Рада Антанти. *Документы и материалы по истории советско-польских отношений. – М., 1965. – Т.3. – С. 260 – 262.*

8. Варшава (Польща). Нота міністра іноземних справ Польщі Є. Сапеги народному комісару іноземних справ РСФРР Г.В. Чичерину про готовність надіслати до Мінська представників для ведення мирних переговорів. *Документи и материалы по истории советско-польских отношений*. – М., 1965. – Т. 3. – С. 262 – 263.

5 – 6 серпня (четвер – п'ятниця)

4. Миколаїв. Губернський з'їзд працівників освіти за участю біля 400 делегатів. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 14 серпня.

5 – 10 серпня (четвер – неділя)

3. І конференція комосередків мілітаризованих підприємств і трудових військ Донецького басейну, на якій ухвалено резолюцію про завдання трудової армії. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 631 – 632.

6 серпня (п'ятниця)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено проект постанови про видачу евакуаційної допомоги урядовцям державних центральних установ. *ЦДАВО України*. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 97.

1. Харків. Широка загальноміська робітнича конференція. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 8 серпня.

1. II Донецька губернська конференція КП(б)У за участю 80 делегатів з вирішальним голосом та 90 – з дорадчим. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 24 серпня.

1. Полтава. Губернський з'їзд голов парткомів та виконкомів Полтавського губкому з 11 повітів, на якому було розглянуто питання про боротьбу з бандитизмом, про комнезаможі та продовольчий стан. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 11 серпня.

1. Харків. II Всеукраїнська продовольча нарада, на якій підбито підсумки продовольчої політики радянської влади за 3 роки. *Борьба (Харків)*. – 1920. – 8 серпня.

6. Харків. Наказ Всеукраїнської надзвичайної санітарної комісії про

обов'язковість ізоляції в лікувальних закладах захворівших холерою. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 10 серпня.

6 – 7 серпня (п'ятниця – субота)

1. Харків. Засідання широкої червоноармійської конференції, присвячене проблемам соціального забезпечення родин червоноармійців та боротьбі з дезертирством. *Вісті (Харків)*. – 1920. – 8 серпня, 10 серпня.

8. Уряд РСФРР надіслав уряду Польщі дві телеграми з пропозиціями розпочати мирні переговори. *Документи внешней политики СССР*. – М., 1959. – Т. 3. – С. 90 – 91.

6 – 10 серпня (п'ятниця – вівторок)

1. Харків. I Всеукраїнська нарада по роботі на селі, скликана ЦК КСМУ. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы*. – К., 1959. – С. 496.

6 – 16 серпня (п'ятниця – понеділок)

1. Зосередження Окремого кінного полку Дієвої армії УНР в районі Монастириська. Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців. – *Львів, 1929*. – С. 94.

6 серпня – 7 вересня (п'ятниця – вівторок)

8. Булдур (Латвія). Конференція Балтійських держав за участю представників Фінляндії, Естонії, Латвії, Польщі, України, під час роботи якої було укладено 31 серпня політичний договір про співробітництво. Ухвалено також зібратися знов для укладення військової конвенції на початку жовтня. *Śsiedzi wobec wojny 1920 roku. Wybór dokumentów*. – *London, 1990*. – S. 245, 255.

7 серпня (субота)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалені проект постанови в справі організації запільних установ Дієвої армії УНР; законопроект про одноразові грошові допомоги військовослужачим і їх роди-

нам. ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 98 – 98 зв.

1. Наказ 6-й стрілецькій дивізії Дієвої армії УНР захищати м. Холм (Польща). ЦДАВО України. – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 59.

8. Варшава (Польща). Підписання українсько-кубанського договору про взаємне державне визнання та надання збройної допомоги в боротьбі за національно-державне визволення. ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 277. – Арк. 145 – 146; *Наша правда*. – 1920. – 25 вересня.

8. Міністр закордонних справ Польщі надіслав до уряду РСФРР телеграму, в якій було висловлено готовність Варшави прийняти пропозицію Москви про відправлення представників у Мінськ для ведення переговорів про умови миру і перемир'я. У відповідь міністр закордонних справ РСФРР заявив, що радянський уряд направить своїх делегатів у Мінськ 11 серпня. *Документи внешней политики СССР*. – М., 1959. – Т. 3. – С. 96.

8 серпня (неділя)

3. Харків. Розпорядження Народного комісаріату внутрішніх справ УСРР про ведення боротьби з проникненням куркулів у комітети незаможних селян. *Комітети незаможних селян України (1920 – 1933)*. Збірник документів і матеріалів. – К., 1968. – С. 18.

9 серпня (понеділок)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено законопроект про управління запасовими і місцевими військами УНР; ухвалено передати в розпорядження тимчасової закупочної комісії в Варшаві військовий фонд, що знаходився в розпорядженні українського посла в Берліні. ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 99 – 99 зв.

1. Бучач. Вступ до міста частин Червоної армії. *Більшовик (Одеса)*. – 1920. – 12 серпня.

Не пізніше 10 серпня

1. Постанова військового відділу Галревкому про формування

військових комісаріатів. *Під прапором Жовтня*. – Львів, 1957. – С. 386–389.

10 серпня (вівторок)

1. Харків. Постанова РНК УСРР про обов'язковий засів всієї засівної площі землі. *Вісті (Харків)*. – 1920. – 3 вересня.

3. Харків. Засідання РНК УСРР, на якому ухвалено надати силу на території України декрету РНК РСФРР від 25 березня 1920 р. про державну монополію на лісні матеріали. *ЦДАВО України*. – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2803. – Арк. 145.

3. Харків. Декрет РНК УСРР про обов'язкове постачання домашньої птиці в порядку продрозверстки. *ЦДАВО України*. – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2803. – Арк. 124.

3. Харків. Декрет РНК УСРР про об'єднання всіх видів кооперативних організацій та про зміну складу кооперативного комітету України. *ЦДАВО України*. – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2803. – Арк. 126.

3. Харків. Постанова РНК УСРР про націоналізацію оптичних складів. *ЦДАВО України*. – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2803. – Арк. 130.

4. Харків. Опубліковано декрет Раднаркому України про формування Головного комітету із спеціальної наукової і професійно-технічної освіти при Наркомосвіті УСРР (Укрпрофос). *Культурне будівництво в Українській РСР 1917–1927. Збірник документів і матеріалів*. – К., 1979. – С. 154.

6. Харків. Постанова РНК УСРР про громадське харчування. Наркомпрод повинен був максимально розвинути мережу громадських їдалень та забезпечити їх запасом продуктів. *ЦДАВО України*. – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2803. – Арк. 129.

8. Севр (Франція). За умовами мирного договору, ухваленим Паризькою мирною конференцією, за Румунією визнавалося право на територію Буковини по р. Дністер та р. Черемош. Галичина виділена в окремий терен, що межує з Польщею. Закарпатська Україна включена до складу Чехо-Словаччини. *Гражданская война и военная интервенция в СССР. Энциклопедия*. – Москва, 1983. – С. 530; *Кугутяк Микола. Історія Української націонал-демократії (1918-1929). Том 1*. –

Київ-Івано-Франківськ, 2002. – С. 181; Буковина – її минуле і сучасне. – Париж – Філадельфія – Детройт, 1956. – С. 865.

8. Визнання де-факто Францією уряду генерала П. Врангеля як уряду Півдня Росії. *Врангель П. Записки. – Минск, 2002. – Т. 2. – С. 228 – 229.*

11 серпня (середа)

1. Тернопіль. Перший пленум ЦК КПГ, на якому затверджено новий склад п'ятичленної колегії Галревкому (Політбюро ЦК КПГ): В. Затонський (голова), М. Баран (заступник голови), М. Левицький, К. Литвинович, А. Бараль. *ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 5. – Спр. 458. – Арк. 48.*

1. Відень (Австрія). Диктатор ЗУНР Є. Петрушевич додатково включив до складу свого уряду уповноваженого, відомого діяча УНТП Р. Перфецького, як референта краю, для керівництва соціально-політичними процесами у Галичині. *Кугутяк Микола. Історія Української націонал-демократії (1918-1929). Том 1. – Київ – Івано-Франківськ, 2002. – С. 206 – 207.*

3. Харків. Всеукраїнська продовольча нарада. *Комуніст (Харків). – 1920. – 12 серпня.*

4. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено встановити з метою вшанування пам'яті І генерал-квартирмейстера Генерального штабу Дієвої армії УНР полковника Є. Мешківського щорічні премії за найкращі військові (наукові, технічні та історичні) твори українською мовою, а також заснувати дві стипендії імені Є. Мешківського при українських гімназіях на Полтавщині та одну при Кам'янець-Подільському університеті для сиріт українських вояків, що загинули під час визвольної боротьби за самостійність України. Видатки на похорони полковника було взято на державний кошт. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 48. – Арк. 87 – 87зв.*

4. Ужгород. Перший концерт музично-драматичного товариства "Кобзар". Слово (Кам'янець-Подільський). – 1920. – 12 листопада.

8. Президент екзильного уряду ЗУНР Є.Петрушевич надіслав прем'єр-міністру Ллойд Джорджу ноту з вимогою визнання державної самостійності Галичини. *Кугутяк Микола. Історія Української націонал-демократії (1918-1929). Том 1.– Київ-Івано-Франківськ, 2002.*

– С. 507.

11 – 13 серпня (середа – п'ятниця)

1. Чернігів. VI губерньська конференція КП(б)У за участю 51 делегата з вирішальним голосом, 22 – з дорадчим. Заслухано доповіді з місць та обрано новий склад губпаркому. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920.* – К., 1975. – С. 325 – 331.

11 – 18 серпня (середа – середа)

1. Харків. Всеукраїнська нарада по партійній роботі на селі за участю більше 100 делегатів, на якій схвалено основні принципи, чергові завдання і організаційні форми роботи на селі, резолюції з продовольчого питання, кооперації, земельного питання та роботі серед жіноцтва. *Комуніст (Харків).* – 1920. – 12 серпня, 14 серпня, 19 серпня.

12 серпня (четвер)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено проект постанови про асигнування 3 млн. гривень на допомогу співробітникам цукроварень; заслухано доклад міністра народного господарства в справі транспортування військового майна із-за кордону. *ЦДАВО України.* – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 48. – Арк. 88 – 88 зв.

1. Київська повітова безпартійна селянська конференція, на якій ухвалено резолюцію про мобілізацію. *Комуніст (Харків).* – 1920. – 14 серпня.

13 серпня (п'ятниця)

4. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено законопроект про встановлення премій імені С. Єфремова при Українській Академії наук. *ЦДАВО України.* – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 95 – 95 зв.

14 серпня (субота)

1. Тарнув (Польща). Наказ голови Ради Народних Міністрів про доручення міністру ісповідань І. Огієнко тимчасово виконувати обов'язки голови Ради Міністрів. *ЦДАВО України.* – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 103 – 103 зв.

1. Польська армія розпочала контрнаступ проти частин Червоної армії. *Українсько-московська війна 1920 року в документах.* – Ч. 1. –

Варшава, 1933. – С. 153.

15 серпня (неділя)

1. Польський уряд звернувся через священника УГКЦ Т.Войнаровського до уряду ЗУНР з пропозицією провести переговори. Уряд відхилив цю пропозицію. *Кугутяк Микола. Історія Української націонал-демократії (1918-1929). Том 1. – Київ-Івано-Франківськ, 2002. – С. 160, 507.*

15 – 16 серпня (неділя – понеділок)

1. Валківський повітовий з'їзд комнезамів, на якому ухвалено резолюцію з схваленням політики радянської влади та закликом до боротьби з дезертирством. *Комітети незаможних селян Харківщини 1920 – 1933 рр. Збірник документів і матеріалів. – Харків, 1961. – С. 69 – 70.*

1. І з'їзд КСМУ Балтського повіту, Одеської губернії. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы. – К., 1959. – С. 488 – 491.*

15 – 25 серпня (вівторок–середа).

4. Харків. ІІ Всеукраїнська нарада з питань освіти за участю 256 делегатів, метою якої було вироблення єдиної освітньої політики в Україні й “знищення залишків хитань на місцях та спроб повернення до спокійних, шаблонних форм роботи”. У центрі уваги делегатів було обговорення “Схеми освіти Української Соціалістичної Радянської Республіки”, що була розроблена в апараті Народного комісаріату освіти. У документі відбито прагнення державних органів створювати єдині великі системи народної освіти (суспільного виховання, професійно-технічної освіти, політико-просвітницької роботи). Тим самим Народний комісаріат освіти УСРР виробив курс на суспільне виховання (поза сім'єю) усіх дітей. Єдину трудову школу було визначено семирічною, на базі якої повинна була будуватися професійна освіта у вигляді професійно-технічних шкіл. *Третье Всеукраинское совещание по просвещению, 15 – 17 июня 1921 г.: Выдержки из материалов работ пленума и секций. Резолюции. – Х., 1922. – С. 7.*

середина серпня – вересень

1. Рейд загонів отамана Н. Махна по Миргородському, Кременчуцькому, Кобеляцькому, Костянтиноградському і Старобільському повітах. *Верстюк В. Махновщина*. – К., 1991. – С. 250.

серпня (понеділок)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено законопроект про звільнення за штат урядовців і співробітників державних установ, які залишилися на території УНР, зайнятій ворогом. *ЦДАВО України*. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 97 – 97 зв.

1. Частина Червоної армії форсували р. Західний Буг між Камінкою і Буськом і рушили у напрямку м. Львів. *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців*. – Львів, 1929. – С. 95.

1. Декрет № 3 Галревкому про мобілізацію галичан, які перебувають на території РСФРР і УСРР. *Під прапором Жовтня*. – Львів, 1957. – С. 405 – 406.

1. І з'їзд комнезамів Маріупольського повіту, на якому ухвалено резолюцію про завдання комнезамів (бути “силою бідноти на протипагу кулацькому засиллю”, створити єдиний робітничо-селянський фронт в тилу). *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 324 – 325.

1. І з'їзд сільських кооперативів та комнезамів Черкаського повіту, на якому ухвалено резолюцію про продовольчу політику радянської влади і сільські кооперативи. *Трудящі Черкащини в боротьбі за владу Рад. 1917 – 1920 рр.* – Черкаси, 1957. – С. 247 – 249.

16 – 17 серпня (понеділок – вівторок)

1. Бій під Варшавою та відступ Червоної армії у напрямку Замостя – Люблін (Польща). *Українсько-московська війна 1920 року в документах*. – Ч. 1. – Варшава, 1933. – С. 153.

17 серпня (вівторок)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено

законопроект про тимчасову школу інструкторів по адміністрації при міністерстві внутрішніх справ. *ЦДАВО України*. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 98 – 99 зв.

1. Зборів. Вступ до міста частин Червоної армії. *Більшовик (Одеса)*. – 1920. – 19 серпня.

1. Харків. Всеукраїнська нарада завідуючих губерньськими жіночими відділами. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 26 серпня.

8. Мінськ (Білорусь). Перше пленарне засідання мирної конференції за участю представників Польщі, радянської Росії та УСРР. До складу радянської делегації входили К.Х. Данішевський (голова), П.Г. Смирдович, М.А. Скрипник (члени), Ф.Ф. Новицький, В. Є. Гарф (експерти); до складу польської делегації – Я. Домбський (голова), Н. Барліцький, С. Грабський, В. Керник, А. Листовський, М. Мечковський, К. Ольшовський, Л. Вашкевич, М. Вихлінський, В. Врублевський (члени), К. Стамировський, Ф. Перль, Л. Альберт, Ш Рундштейн, С. Каузик (експерти). Радянська делегація зачитала текст своєї декларації, в якій виклала умови перемир'я і основні положення прелімінарного миру з Польщею. Розробку умов регламенту після обміну поноваженнями було вирішено передати спеціально утвореній комісії. *Документи и материалы по истории советско-польских отношений*. – М., 1965. – Т. 3. – С. 301 – 303.

17 серпня – 20 серпня (вівторок – п'ятниця)

1. Харків. I з'їзд губметалів України. Заслухано доповіді з місць та ухвалено, що є відсутніми як єдина система організації губметалів та відділів металів, так і єдиний план організації виробництва через відірваність від Промбюро. Пропонувалось відродити металеву промисловість завдяки впровадженню єдиного плану та системи організації як органів, що регулюють і керують виробництвом, так і самого виробництва; ввести строгу централізацію і жорсткість обліку, розподілення металу, виконуючи план постачання і інструкції відділу металу Промбюро. Заслухано доповіді про організацію губметалів та ухвалено, що управління слід будувати на принципах одноосібності, ставлячи на чолі відділу металу і всіх підвідділів завідуючих. Заслухано

доповіді про організацію виробництва і трестування промисловості та ухвалено, що промисловість України слід організовувати в напрямку концентрації і спеціалізації масового виробництва, для чого заводи з однаковим характером виробництва об'єднати в кусти, а потім в трести. Заслухано доповідь про облік і розподіл металу та ухвалено провести облік металевого майна на Україні. *ЦДАВО України. – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 701. – Арк. 1 – 7 зв.; Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 633 – 635.*

18 серпня (середа)

1. Харків. Постанова ВУЦВК про приєднання Балтського повіту до Одеської губернії. *ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 573. – Арк. 71.*

18 – 19 серпня (середа – четвер)

1. Частини Червоної армії форсували р. Дністер, перервавши з'язок Дієвої армії УНР з 6-ою польською армією. *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців. – Львів, 1929. – С. 96.*

18 – 20 серпня (середа – п'ятниця)

1. І з'їзд комнезамів Сосницького повіту, Чернігівської губернії, за участю 79 делегатів. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920. – К., 1975. – С. 432.*

1. Відень (Австрія). Третя нарада послів і голів дипломатичних місій УНР, скликана міністром закордонних справ УНР А. Ніковським. На порядку денному було обговорення польсько-українського договору; було визнано, що “такий союз для УНР був необхідним, ... в тому, що факт заключеного договору не досягнув свого властивого завдання, а саме зближення України з державами Заходу, спеціально ж Антанти, в тому до певної міри вина нашої політики і дипломатії, яка не використала зазначеного договору у відповідний момент і спосіб”. Обговорено відносини УНР з генералом П. Врангелем, договір з Кубанню, концепцію створення Чорноморського союзу, реорганізацію дипломатичних місій, фінансовий стан УНР. *ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 14. – Арк. 101 зв. – 102 – 102 зв. – 103 – 103 зв.*

19 серпня (четвер)

1. Москва (Росія). Політбюро ЦК РКП(б) ухвалило визнати врангелівський фронт головним, створити Оргбюро для розв'язання проблеми нової мобілізації комуністів, 50% мобілізованих комуністів вирішено направити на врангелівський фронт, решту – на Західний. *Реввоенсовет Республики. – М., 1991. – С. 448.*

1. Ходорів, Миколаїв (Львівська обл.). Вступ до міст частин Червоної армії. *Українсько-московська війна 1920 року в документах. – Ч. 1. – Варшава, 1933. – С. 159.*

1. *Арешт ВУЧК членів Всеукраїнської конференції конференції партії меншовиків, проведений за рішенням політбюро ЦК КП(б)У. Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодні: Хронологічний довідник. – К., 1995. – С. 340.*

7. Померла Х. Алчевська (1841 – 1920), українська просвітелька, видатний педагог, теоретик і практик позашикільної освіти для дорослих, зачинатель руху за відкриття недільних шкіл в Україні, фундаторка приватної жіночої школи в Харкові. *Вісті (Київ). – 1920. – 25 серпня; В. Кізченко. Просвітницька діяльність Х.Д. Алчевської очима її сучасників // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – К., 2004. – Вип. 7. – С. 150 – 160.*

8. Мінськ (Білорусь). Друге пленарне засідання мирної конференції за участю делегацій Польщі, радянської Росії та УСРР. Заслухано текст польської декларації про умови перемир'я з РСФРР. Польську делегацію цікавили правові відносини між РСФРР і УСРР – з'ясувалося, що УСРР не є складовою Росії, а незалежною державою. Заслухано основні положення перемир'я, висунені радянської делегацією: визнання незалежності Польщі; відмова від контрибуцій; східний кордон Польщі співпадав з лінією Керзона від 11 липня з ухилом на користь Польщі в районі Білостока і Холма; обмеження чисельності збройних сил Польщі до 50 тис. чоловік; проведення Польщею політичної і військової амністії; повернення Україні і Білорусії реквізованого Польщею майна і інвентаря; наділення урядом Польщі селян і батраків землею; надання РСФРР і УСРР права вільного

транзиту через Польщу і володіння РСФРР залізничною ділянкою Волковиськ – Білосток – Граєво. *Документы и материалы по истории советско-польских отношений.* – М., 1965. – Т. 3. – С. 306 – 314.

19 – 24 серпня (четвер – вівторок)

1. Частини Дієвої армії УНР тримали фронт від румунського кордону до м. Єзуполя по р. Бистриці через Станіславів (суч. Івано-Франківськ) до м. Надвірної. *Українсько-московська війна 1920 року в документах.* – Ч. 1. – Варшава, 1933. – С. 159.

20 серпня (п'ятниця)

1. Тарнув (Польща) Засідання РНМ УНР, на якому заслухано доклад міністра внутрішніх справ про асигнування 200 тис. гривень на утримання комісії по розробленню тимчасового закону про державний устрій УНР; ухвалено законопроект про відрядження до Відня комісії для видання військово-топографічних мап України. *ЦДАВО України.* – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 107 – 107 зв.

1. Жидачів, Журавно. Вступ до міст частин Червоної армії. Дієва Армія УНР оперативно відрізана від польської армії. *ЦДАВО України.* – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 405. – Арк. 21 зв.

1. Частини Червоної армії перейшли р. Західний Буг, вступили до м. Рава Руська з наміром увійти до Львова, але були відкинуті польською армією у напрямку Замостя – Грубешова. *ЦДАВО України.* – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 405. – Арк. 24.

1. Харків. Постанова РНК УСРР про проведення на Україні “тижня селянина” з 1 по 7 вересня 1920 р., метою якого була організація допомоги незаможним селянам з боку робітників та службовців міст у відбудові сільського господарства; збільшення волосних продовольчих фондів; постачання селянства предметами першої необхідності; проведення посівної кампанії. *Комуніст (Харків).* – 1920. – 31 серпня.

1. Харків. Постанова РНК УСРР про фінансування комнезаможів. *Комуніст (Харків).* – 1920. – 2 вересня.

3. Тараща. З'їзд сільськогосподарських кооперативів Таращанського повіту, на якому ухвалено об'єднати всю сільськогосподарську кооперацію повіту в автономну секцію при райсоюзі. *Киевщина в годы*

гражданской войны и иностранной военной интервенции (1918 – 1920 гг.). Сборник документов и материалов. – К., 1962. – С. 427.

3. Харків. Декрет РНК УСРР про обов'язкове постачання худоби на м'ясо в порядку продрозверстки. *ЦДАВО України. – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2803. – Арк. 142.*

6. Харків. Постанова РНК УСРР про пенсії для тих осіб, які мають особливі заслуги перед робітничо-селянською революцією. *Комуніст (Харків). – 1920. – 31 серпня.*

20 – 31 серпня (п'ятниця – вівторок)

1. Замостя (Польща). Переможні бої 6-ої стрілецької дивізії Дієвої армії УНР з частинами Червоної армії. *ЦДАВО України. – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 59.*

21 серпня (субота)

1. Харків. Губернський з'їзд рад. *Комуніст (Харків). – 1920. – 24 серпня.*

1. Харків. II червоноармійська конференція, на якій заслухано доповідь Х.Г. Раковського про міжнародне становище України. *Вісті (Харків). – 1920. – 4 вересня.*

1. I безпартійна конференція робітничої молоді Сумського повіту, Харківської губернії. *Образование и деятельность комсомольской организации Харьковщины. 1917 – 1920. Документы и материалы. – Харьковское книжное издательство, 1961. – С. 307 – 308.*

6. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено створити комісію по опікуванню українськими біженцями під головуванням міністра ісповідань І. Огієнка. До складу комісії увійшли представники міністерства фінансів, міністерства здоров'я і опікування та державного контролю. Уряд асигнував з коштів Державної скарбниці 150 тис. польських марок на допомогу українським біженцям. *ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 108.*

21 – 25 серпня (субота – середа)

Збройне повстання селян Лавочного, Славська, Перегінська, Осмолода, Підлютого Соколівського і Долинського повітів під

керівництвом Ф. Бекеша. Війська і поліція Польщі жорстоко придушили виступ. *Кугутяк Микола. Історія Української націонал-демократії (1918-1929). Том 1. – Київ – Івано-Франківськ, 2002. – С. 507*
22 серпня (неділя)

1. Наступ частин Червоної армії на м. Нижнів, оволодіти яким їм так і не вдалося. *Українсько-московська війна 1920 року в документах. – Ч. 1. – Варшава, 1933. – С. 164, 178.*

1. Харків. Губернський з'їзд собезів. *Комуніст (Харків). – 1920. – 26 серпня.*

23 серпня (понеділок)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено надіслати депешу польському уряду “з привітаннями з приводу успіху польської зброї”; ухвалено законопроект про скасування закону про встановлення платні за працю в позаслужбові години. *ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 367. – Арк. 102 – 102 зв.*

1. Всеукраїнська центральна комісія по боротьбі з дезертирством видала наказ про створення інституту п'яти та десятихатників, відповідальних за те, щоб в їхньому селі ніхто не мав контактів з повсталими загонами. За порядок на селі вони відповідали особистим життям та життям своєї родини. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – Вип. 2. – К., 1992. – С. 32.*

1. Харків. Постанова РНК УСРР про проведення на території УСРР тижня сім'ї червоноармійця з 15 по 22 вересня. *Вісті (Харків). – 1920. – 3 вересня.*

Голова Галревкому В.Затонський доповідав В.Леніну, що крах Галицької СРР викликаний не лише боездатністю польсько-українських військ, але й форсованими діями Рарнаркому РСФРР та Галревкому, які силою, згори, насаджували у Східній Галичині радянську владу. *Довідник з історії України. – Київ, 2001. – С. 602.*

3. Харків. Засідання президіуму Промбюро, на якому заслухано доповідь про стан паперової промисловості на Україні. *ЦДАВО України. – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 76 – 76 зв. – 77 – 77 зв.*

8. Мінськ (Білорусь). Третє пленарне засідання мирної конференції

за участю делегацій з Польщі, радянської Росії та УСРР. Польська делегація робила заяву в зв'язку з декларацією радянської делегації про основні умови радянсько-польського мирного договору: Росія намагається нав'язати Польщі мир, який обмежить її незалежність і поставить під її протекторат; Росія нав'язує одностороннє зменшення збройних сил Польщі, втручається у її законодавство, виступаючи в ролі "опікувача" окремих класів польського народу; вимагає володіння залізничною ділянкою Волковиськ – Білосток – Граєво. Цей "ганебний мир" став би джерелом нових війн в майбутньому, тому основи мира, запропоновані Росією, проголошувались неприйнятними. Польська делегація запропонувала наступні поправки: визнання Росією Польщі де-факто і де-юре; відмова від лінії Керзона і визнання права на самовизначення у народів, які населяють територію між Польщею і Росією; відмова від одностороннього зменшення Польщею чисельності збройних сил та від передачі в розпорядження Росії залізничної ділянки, бо це протирічить принципу суверенітету; акт політичної і військової амністії має бути двостороннім. *Документи и материалы по истории советско-польских отношений.* – М., 1965. – Т. 3. – С. 318 – 323.

24 серпня (вівторок)

1. Частина Червоної армії перейшли р. Дністер і рушили у напрямку м. Городенка. Частинами 5-ї Херсонської дивізії Дієвої армії УНР їх було відкинено на східний берег р. Дністер. *ЦДАВО України.* – Ф. 3172. – Оп. 3. – Спр. 38. – Арк. 2.

1. Дієва армія УНР тримала лінію фронту від румунського кордону по Дністру до Нижніва – на захід на Тисьменицю і Хриплін – по Бистриці Надвірнянській до Надвірної. Кінна дивізія залишалася в районі Комарівка – Вікторів (на північ від Станіславова). Штаб Дієвої Армії знаходився в Отинії, ставка Головного отамана військ УНР на ст. Матіївка (на схід від Коломиї). *ЦДАВО України.* – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 405. – Арк. 22.

1. Харків. Постанова РНК УСРР про проведення на Україні тижня сім'ї червоноармійця з 15 по 22 вересня. *Комуніст (Харків).* – 1920. – 3

вересня.

3. Харків. Постанова РНК УСРР про передачу хліба в розпорядження держави. *Вісті (Харків)*. – 1920. – 2 вересня.

3. Харків. Постанова РНК УСРР про відчуження надлишків картоплі шляхом продрозверстки за встановленими твердими цінами. *ЦДАВО України*. – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2803. – Арк. 154.

3. Харків. Засідання президії Харківського губвиконкому, на якому ухвалено націоналізувати приватну торгівлю. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 636.

не пізніше 25 серпня

1. Декрет № 6 Галревкому про утворення відділу внутрішніх справ. *Під прапором Жовтня*. – Львів, 1957. – С. 426.

1. Декрет № 7 Галревкому про утворення військового відділу. *Під прапором Жовтня*. – Львів, 1957. – С. 426.

1. Декрет № 8 Галревкому про здачу населенням зброї. *Під прапором Жовтня*. – Львів, 1957. – С. 427 – 428.

1. Декрет № 9 Галревкому про заборону виробництва і продажу алкогольних напоїв. *Під прапором Жовтня*. – Львів, 1957. – С. 428 – 429.

1. Декрет № 10 Галревкому про організацію міліції. *Під прапором Жовтня*. – Львів, 1957. – С. 430.

4. Декрет № 4 Галревкому про скасування обов'язкової державної мови. *Під прапором Жовтня*. – Львів, 1957. – С. 424 – 425.

25 серпня (середа)

1. Одеса. Постановою губревкому Одеська губернія затверджувалася в складі 6 повітів: Одеського, Тираспольського, Ананіївського, Вознесенського, Балтського та Первомайського. До Миколаївської губернії приєднувалася частина Вознесенського повіту (4 волості); до Одеської губернії приєднувалися південно-західні волості Миколаївської губернії (5 волостей). *Більшовик (Одеса)*. – 1920. – 1 вересня.

1. Тисмениця. Вступ до міста Окремої Кінної дивізії та Київської

дивізії Дієвої армії УНР. Монкевич Б. *Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців.* – Львів, 1929. – С. 101.

4. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено видавати газету “Україна” за державні кошти. *ЦДАВО України.* – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 47 – 47 зв.

6. Декрет № 17 Галревкому про введення трудового харчового пайка. *Під прапором Жовтня.* – Львів, 1957. – С. 432 – 434.

6. Декрет № 16 Галревкому про організацію громадського харчування. *Під прапором Жовтня.* – Львів, 1957. – С. 430 – 432.

8. Мінськ (Білорусь). Четверте пленарне засідання мирної конференції за участю делегацій Польщі, радянської Росії та УСРР. Заслухано відповідь польської делегації на зауваження, представлені радянською делегацією, щодо декларації польської делегації. Незалежність Білорусі, України та Литви названо “удаваною” та насадженою з Москви супроти волі цих народів. В результаті дискусії з питання про тези умов прелімарного мира, представлених радянською делегацією 19 серпня, з’ясувалося, що польська делегація вважає “неприйнятними навіть для обговорення” усі 11 пунктів декларації радянської сторони, лише критикує їх і не висуває конкретних власних домагань, що схоже на ультиматум та свідоме затягування переговорів. Тому пропонувалось розробити нові пропозиції перемир’я для обговорення на конференції. *Документи и материалы по истории советско-польских отношений.* – М., 1957. – Т. 3. – С. 327 – 336.

25 – 27 серпня (середа – п’ятниця)

1. З’їзд представників волосних, районних і сільських ревкомів Олександрівського повіту, на якому ухвалено звернення до трудового населення повіту та резолюції про радянське будівництво (заклик до селян організувати комнезами), з земельного та продовольчого питань. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 768 – 772; *За власть Советов. Сборник документов и воспоминаний о борьбе трудящихся за установление и упрочение Советской власти на*

территории Запорожской области в 1917 – 1920 гг. – Запорожский облгиздат, 1957. – С. 157 – 166.

26 серпня (четвер)

1. Частини Дієвої армії УНР форсували Дністер біля Нижніва і просунулись на Рогатин і Підгайці. *ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 405. – Арк. 24 зв.*

1. Частини Червоної армії відійшли на лінію Гродно – Волковиськ – Кобрин – Володимир-Волинський. *ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 571. – Арк. 1.*

1. *Перемишляни. Вступ до міста частин Червоної армії. Українсько-московська війна 1920 року в документах. – Ч. 1. – Варшава, 1933. – С. 177.*

1. *Політбюро КПГ затвердило перший Статут КПГ. ЦДАГО України. – Ф. 9. – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 10.*

1. Харків. ЦК КП(б)У затвердив усі постанови I Всеукраїнської наради по роботі на селі. Наказувалось всім наркомам негайно ввести до складу бюро паркомів завідуючих відділами роботи на селі. *Комуніст (Харків). – 1920. – 1 вересня.*

4. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено закрити газету “Україна” за публікацію у ч. 139 від 21 серпня 1920 р. статті “Прохвости” за підписом “Ф. Крушинський” та розпочати карне переслідування проти відповідального редактора газети та автора статті. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 48 – 48 зв. – 49.*

4. Тарнув. РНМ УНР ухвалила законопроект про встановлення нових зразків поштових марок УНР і випуск їх в обіг у кількості 100 мільйонів штук. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 48.*

8. Варшава (Польща). Декларація польського уряду в зв'язку з радянсько-польськими мирними переговорами в Мінську. *Документи и материалы по истории советско-польских отношений. – М., 1965. – Т. 3. – С. 339.*

27 серпня (п'ятниця)

1. Нижнів. Приїзд Головного отамана військ УНР С. Петлюри і

командарма М. Омеляновича-Павленка на огляд Дієвої армії УНР. Монкевич Б. *Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців.* – Львів, 1929. – С. 102.

1. Частини Дієвої армії УНР форсували р. Дністер і рушили у напрямку на м. Галич. Монкевич Б. *Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців.* – Львів, 1929. – С. 103.

1. Варшава (Польща). Засідання Ради оборони держави, на якому вирішено рекомендувати польській делегації на конференції в Мінську за лінію кордона Польщі взяти лінію по течіях р. Горинь і р. Збруч. *Документи и материалы по истории советско-польских отношений.* – М., 1957. – Т. 3. – С. 340 – 345.

28 серпня (субота)

1. Декрет № 12 Галревкому про активне і пасивне виборче право по виборах до органів радянської влади в ГСРР. *Під прапором Жовтня.* – Львів, 1957. – С. 451 – 452.

1. Декрет № 18 Галревкому про народні суди, революційні трибунали і касаційний трибунал в ГСРР. *Під прапором Жовтня.* – Львів, 1957. – С. 452 – 467.

1. Інструкція ЦК КСМУ про проведення добровільної мобілізації молоді на врангелівський фронт. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы.* – К., 1959. – С. 500 – 502.

3. Одеса. Наказ Одеського губревкому про націоналізацію в м. Одесі та Одеському районі нафтофірм. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 638 – 639.

29 серпня (неділя)

1. Тимчасова постанова відділу праці і соціального забезпечення Галревкому про організацію відділів праці і соціального забезпечення при повітревкомах. *Під прапором Жовтня.* – Львів, 1957. – С. 478 – 480.

1. Коростятин. Вступ до міста частин Дієвої армії УНР. *ЦДАВО України.* – Ф. 3172. — Оп. 3. — Спр. 38. — Арк. 10.

29 – 30 серпня (неділя – понеділок)

1. Київ. Київський повітовий з'їзд комнезамів, на якому ухвалено резолюції по докладу воєнкома (з'їзд постановив боротися “проти різних бандитських виступів, отаманів і отаманчиків”, обеззброїти “куркулів, бандитів та села, які мають зброю”); з приводу організації і значення комнезамів (комнезами визнано “справжньою організацією українського селянства”); по докладу з місць (організувати комнезами у всіх селах Київського повіту до наступного з'їзду комнезамів); з продовольчого та земельного питань (виконати продрозверстку, відібрати у куркулей землю для передачі її безземельному та малоземельному селянству). *Комітети незможних селян України (1920 – 1933). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1968. – С. 33 – 37.

29 – 30 серпня (неділя – понеділок)

3. Харків. І Харківський повітовий з'їзд комнезамів, на якому ухвалено резолюції з організаційного питання. Комнезами мали покласти в основу своєї роботи задачі зміцнення радянської влади шляхом проведення боротьби з “агентами внутрішньої контрреволюції”; контролю за наділом землею безземельних та малоземельних селян; обліку куркульського хліба та кваліфікованих робітників. *Комітети незможних селян Харківщини 1920 – 1933 рр. Збірник документів і матеріалів.* – Харків, 1961. – С. 70 – 73.

30 серпня (понеділок)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено утворити комісію для розробки проекту Конституції УНР на чолі з міністром закордонних справ А. Ніковським. За основу для подальшого обговорення (від 2 вересня до 1 жовтня) було взято проект конституції Всеукраїнської Національної Ради. *ЦДАВО України.* – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 50 зв.; *Конституційні акти України 1917 – 1920 рр.* – К., 1992. – С. 35.

1. І безпартійна конференція робітничої молоді Валківського повіту, Харківської губернії. *Образование и деятельность комсомольской организации Харьковщины. 1917 – 1920. Документы и материалы.* – Харьковское книжное издательство, 1961. – С. 315 – 316, 321.

1. Галич. Вступ до міста частин Дієвої армії УНР. *Монкевич Б. Чорні*

Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців. – Львів, 1929. – С. 103.

3. Харків. Засідання президії Промбюро, на якому ухвалено завершити націоналізацію підприємств кам'яновугільної промисловості; затверджено план торф'яних розробок в Харківській губернії. *ЦДАВО України.* – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 79 – 79 зв. – 80 – 80 зв.; *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 639 – 640.

8. Варшава (Польща). Нота міністра іноземних справ Польщі Є. Сапеги народному комісару іноземних справ РСФРР Г.В. Чичерину з пропозицією перенести роботу мирної конференції до Риги. *Документи и материалы по истории советско-польских отношений.* – М., 1965. – Т. 3. – С. 349 – 350, 358 – 359.

не пізніше 30 серпня

1. Постанова Галревкому про організацію відділу народної освіти. *Під прапором Жовтня.* – Львів, 1957. – С. 480 – 481.

31 серпня (вівторок)

3. Харків. РНК УСРР ухвалила постанову про порядок складання, розгляду, затвердження і виконання фінансових кошторисів прибутків і витрат УСРР. *Комуніст (Харків).* – 1920. – 4 вересня.

3. Харків. РНК УСРР ухвалила декрет про організацію риболовства і рибної промисловості на Україні. *ЦДАВО України.* – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2803. – Арк. 166.

6. Харків. Постанова РНК УСРР про переведення годинникової стрілки в ніч з 3 на 4 вересня на годину назад і 30 вересня – ще раз на годину назад. *Комуніст (Харків).* – 1920. – 4 вересня.

6. Харків. Декрет РНК УСРР про покращення матеріального становища вчених, спеціалістів і заслужених працівників літератури і мистецтва. *ЦДАВО України.* – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2803. – Арк. 165.

кінець серпня

1. Черкаси. Повітова конференція КП(б)У, на якій ухвалено резолюцію про політичний момент і чергові завдання. *Трудящі Черкащини в боротьбі за владу Рад. 1917 – 1920 рр.* – Черкаси, 1957. –

6. Харків. Постанова РНК УСРР про переведення годинникової стрілки в ніч з 3 на 4 вересня на годину назад і 30 вересня - ще раз на годину назад. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 4 вересня.

6. Харків. Декрет РНК УСРР про покращення матеріального становища вчених, спеціалістів і заслужених працівників літератури і мистецтва. *ЦДАВО України*. – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2803. – Арк. 165.

Кінець серпня

1. Черкаси. Повітова конференція КП(б)У, на якій ухвалено резолюцію про політичний момент і чергові завдання. *Трудящі Черкащини в боротьбі за владу Рад. 1917 – 1920 рр.* – Черкаси, 1957. – С. 262 – 263.

Серпень

1. Декларація № 3 Галревкому в справі народної освіти. *Під прапором Жовтня*. – Львів, 1957. – С. 494 – 498.

1. Звернення Галбюро при політвідділі 1-ї Кінної армії до населення Східної Галичини з закликом взяти активну участь у радянському будівництві. *Під прапором Жовтня*. – Львів, 1957. – С. 488 – 489.

3. Декларація Галревкому про монополію на харчові і головні вироби фабрично-заводської промисловості. *Під прапором Жовтня*. – Львів, 1957. – С. 498 – 499.

4. Одеса. Відкрито Народний музей. *Культурне будівництво в Українській РСР. 1917-1927. Збірник документів і матеріалів*. – К., 1979. – С. 139.

1 вересня (середа)

1. Миколаїв. Губернська продовольча нарада. *Більшовик (Одеса)*. – 1920. – 1 вересня.

1. Скадовськ. Вступ до міста частин Червоної армії. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 2 вересня.

1. 6-а стрілецька дивізія Дієвої армії УНР відступила з м. Замостя у район ст. Красностава (Польща). *ЦДАВО України*. – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 59.

4. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено

асигнувати 50 тис. польських марок на придбання книжок для Кам'янець-Подільського державного українського університету; ухвалено законопроект про забезпечення урядовців державних установ одягом. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 51 – 51 зв.*

8. Нота уряду РСФРР і УСРР уряду Польщі з висловленням згоди на перенесення місця роботи мирної конференції з Мінська до Риги. *Документи и материалы по истории советско-польских отношений. – М., 1957. – Т. 3. – С. 358 – 359.*

2 вересня (четвер)

1. Наказ Катеринославського губернського виконкому і губкому КП(б)У про боротьбу з куркульським засиллям на селі. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 774 – 777.*

1. Звернення голови РНК РСФРР В.І. Леніна до незаможних селян України з заликом встати на боротьбу з Врангелем. *Разгром Врангеля // Красный архив. Исторический журнал. – Т. 5 (72), 1935. – С. 11.*

8. Мінськ (Білорусь). П'яте пленарне засідання мирної конференції за участю делегацій Польщі, радянської Росії та УСРР. Обговорено технічні питання, пов'язані з місцем і часом продовження конференції. З'ясовано, що до Риги приїде радянська делегація у новому складі під головуванням А.А. Іоффе та з додатковим мандатом на ведення переговорів про мир з Польщею. *Документи и материалы по истории советско-польских отношений. – М., 1965. – Т. 3. – С. 359 – 364.*

3 вересня (п'ятниця)

3. Декрет № 20 Галревкому про утворення кооперативного комітету Галичини. *Під прапором Жовтня. – Львів, 1957. – С. 511 – 512.*

3 – 6 вересня (п'ятниця – понеділок)

1. Старобільськ, Старобільського повіту, Донецької губернії. Перебування у місті загонів отамана Н. Махна. *Верстюк В. Махновщина. – К., 1991. – С. 251.*

4 вересня (субота)

1. Катеринослав (суч. Дніпропетровськ). Циркулярний лист Катеринославського губкому КП(б)У всім партійним організаціям про завдання в боротьбі з бандитизмом і куркулями в зв'язку з проведенням "тижня селянина" у вересні. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 777 – 779.

4 – 7 вересня (субота – вівторок)

1. 6-а стрілецька дивізія Дієвої армії УНР зі ст. Красностав (Польща) вирушила чотирма ешелонами до армії УНР через Люблін – Перемишль – Львів – Стрий – Станіславів (суч. Івано-Франківськ). *ЦДАВО України.* – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 59.

5 вересня (неділя)

1. РНМ УНР затвердила склад делегації УНР на Ризьку конференцію (голова – С. Шелухін, заступник В. Кедровський). 21 вересня це рішення було змінено і головою призначено М. Славинського, який так і не прибув до Риги. 27 вересня С. Шелухін вдруге отримав повноваження голови делегації УНР. Повний склад делегації було затверджено 11 жовтня, до якого увійшли С. Шелухін, В. Кедровський, Т. Олексюк. *ЦДАВО України.* – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 432. – Арк. 2; Спр. 430. – Арк. 48.

1. Вінниця. Безпартійна конференція робітничої молоді. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы.* – К., 1959. – С. 521.

1. Полтава. З'їзд комнезамів Полтавської волості, на якому ухвалено вжити заходів для виконання продрозверстки, боротьби з бандитизмом, дезертирством та спекуляцією, допомоги родинам червоноармійців. *Вісті (Полтава).* – 1920. – 9 вересня.

2. Святкування Дня міжнародної солідарності робітничої молоді. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы.* – К., 1959. – С. 515 – 517.

4. Тарнув (Польща). Повідомлення про заснування Українського

клубу для службовців центральних державних установ УНР у приміщенні реальної школи. Планувалося організувати при клубі бібліотеку, спортивний зал та буфет. *Українське слово (Станіславів)*. – 1920. – 5 вересня.

5 – 11 вересня (неділя – субота)

1. Одеса. З'їзд КСМУ Одеської губернії. *Більшовик (Одеса)*. – 1920. – 5 вересня; *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы*. – К., 1959. – С. 574.

6 вересня (понеділок)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено законопроект про реєстрацію людності, що мешкає на території УНР. *ЦДАВО України*. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 56 – 56 зв.

1. Херсон. Загальноміська конференція КП(б)У. *Победа советской власти на Херсонщине. (1917 – 1920 гг.)*. – Херсон, 1957. – С.345.

4. Затверджено статут Українського Блакитного Хреста. Праця товариства розпочалася у двох комісіях – споживчо-харчовій та культурно-освітній. *Українське слово (Станіславів)*. – 1920. – 18 вересня.

6 – 8 вересня (понеділок – середа)

1. Херсон. II з'їзд КСМУ Херсонського повіту. *Известия (Херсон)*. – 1920. – 11 вересня; *Победа советской власти на Херсонщине. (1917 – 1920 гг.)*. – Херсон, 1957. – С.275.

7 вересня (вівторок)

1. Чернігів. В зв'язку з від'їздом більше половини складу губвиконкому на фронт, розпускався губвиконком та влада тимчасово переходила до новоутвореного губревкому. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920*. – К., 1975. – С. 341.

1. Форсування р. Дністер частинами Дієвої армії УНР. *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців*. – Львів, 1929. – С. 113.

8 вересня (середа)

1. Окрема Кінна дивізія Дієвої армії УНР перейшла на східний берег Дністра і рушила на м. Букачівці, потім знов перейшла на західний берег Дністра. *ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 405. – Арк. 28; Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців. – Львів, 1929. – С. 114.*

1. Харків. Повітовий з'їзд КСМУ. *Комуніст (Харків). – 1920. – 10 вересня.*

1. Арешт ВУЧВК делегатів з'їзду партії лівих есерів (інтернаціоналістів), після чого партія припинила своє існування. *Верстюк В.Махновщина. – К., 1991. – С. 234.*

1. Конференція комнезамів Бердичівського повіту, Київської губернії, на якій ухвалені резолюції з земельного питання (комнезами мали звернути увагу на організацію колективного обробітку землі та рівномірно розподілити між волостями землі під свеклу) та з поточного моменту. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 571 – 572.*

Диктатор ЗУНР Є.Петрушевич телеграфував з Парижу про необхідність негайного направлення галицької делегації на мирні переговори до Риги. До її складу увійшли К.Левицький (голова), Є.Брайтер, Л.Мишуга, О.Назарук. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. – Львів, 1995. – С. 322.*

8 – 15 вересня (середа – середа)

1. Одеса. Тиждень добровільної явки дезертирів з Червоної армії. *Більшовик (Одеса). – 1920. – 1 вересня.*

9 вересня (четвер)

1. Декрет № 15 Галревкому про робітничо-селянську інспекцію. *Під прапором Жовтня. – Львів, 1957. – С. 527 – 529.*

1. На основі рішення Політбюро КПГ від 7 вересня було прийнято постанову про розпуск партії, її перереєстрацію та прийом нових членів. *Під прапором Жовтня. – Львів, 1957. – С. 530 – 531.*

1. Наказ полку Чорних Запорожців перейти у підпорядкування до Запорозької дивізії Дієвої армії УНР; до складу Окремої кінної дивізії входив полк кінних запорожців. *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців.* – Львів, 1929. – С. 115.

3. Харків. Засідання президіуму Промбюро, на якому затверджено положення про управління державними маслобійними заводами. *ЦДАВО України.* – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 83 – 83 зв.

4. Харків. Засідання потбюро ЦК КП(б)У, на якому обговорювався проект закону про українізацію. Народному комісаріату освіти було запропоновано доповнити його положенням, що керівники установ, які постійно працюють з тудящими, повинні в першу чергу навчити співробітників української мови. *Золотоверхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917–1920 рр.).* – К., 1961. – С. 297.

10 вересня (п'ятниця)

1. Чернігів. II губернський з'їзд собезів Чернігівщини. *Знамя Советов (Чернигов).* – 1920. – 16 вересня.

1. Наказ Начальної команди Дієвої армії УНР про повернення 6-ї стрілецької дивізії до складу армії УНР. Перехід дивізії до району м. Тисмениця *Українське слово.* – 1920. – 18 вересня.

1. Полк Чорних Запорожців вирушив на з'єднання з Запорозькою дивізією Дієвої армії УНР у напрямку м. Галич. *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців.* – Львів, 1929. – С. 115.

1. Катеринослав (суч. Дніпропетровськ). I повітовий з'їзд комнезамів. *Гражданская война на Екатеринославщине. (февраль 1918 – 1920).* – Днепропетровск, 1968. – С. 339.

1. Постанова політбюро ЦК КПГ про тимчасовий розпуск партії. *Під прапором Жовтня.* – Львів, 1957. – С. 635.

1. II з'їзд КСМУ Ізюмського повіту, Харківської губернії. *Образование и деятельность комсомольской организации Харьковщины. 1917 – 1920. Документы и материалы.* – Харьковское книжное издательство, 1961. – С. 328 – 329.

1. III Полтавський губернський з'їзд КСМУ. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы.* – К., 1959. – С. 609

Не пізніше 11 вересня

1. Постанова Галревкома про утворення Всегалицького радянського видавництва. *Під прапором Жовтня.* – Львів, 1957. – С. 539 – 540.

11 вересня (субота)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому Головний отаман військ УНР С. Петлюра звернувся до міністрів УНР зі своїми побажаннями в зв'язку з контрнаступом армії УНР: уряд мав вирішити форму влади в одібраних у ворога місцевостях, порядок її відновлення, питання допомоги армії. *ЦДАВО України.* – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 5. – Арк. 11 – 11 зв. – 12.

1. Наказ Директорії УНР про звільнення міністра військових справ УНР полковника В. Сальського. *Петлюра С. Статті, листи, документи.* – К., 1999. – Т. III. – С. 249.

1. Початок наступу на Волинь 3-ї польської армії під проводом генерала В. Сікорського. *Прушинський М. Драма Пилсудського. Війна 1920.* – К., 1997. – С. 286.

1. Херсон. Наказом начальника особливого відділу, колишні офіцери білогвардейської армії в п'ятиденний строк, а поляки – в триденний строк мали пройти реєстрацію в місті. *Известия (Херсон).* – 1920. – 11 вересня.

4. Декрет № 21 Галревкому про організацію відділу народної освіти. *Під прапором Жовтня.* – Львів, 1957. – С. 540.

4. Декрет № 22 Галревкому та постанова про введення єдиної трудової школи. *Під прапором Жовтня.* – Львів, 1957. – С. 541, 544 – 545.

4. Постанова Галревкому про організацію відділів народної освіти при повітових і місцевих ревкомах та про педагогічні школи. *Під прапором Жовтня.* – Львів, 1957. – С. 542 – 544.

4. Постанова Галревкому про організацію професійних шкіл. *Під*

прапором Жовтня. – Львів, 1957. – С. 545.

8. Варшава (Польща). Засідання Ради оборони держави, на якому ухвалено інструкції для польської делегації в Ризі. Східна лінія кордону Польщу встановлювалась по течії р. Збруч, далі по кордону Східної Галичини до Ново-Олексинця через Кременецьке узгір'я, далі на схід від Здолбунова по кордону Рівненського повіту. Польська сторона погоджувалась на визнання незалежної УСРР. *Документи и материалы по истории советско-польских отношений.* – М., 1957. – Т. 3. – С. 379 – 389.

12 вересня (неділя)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено законопроект про мілітаризацію залізниць УНР; ухвалені внесення військового міністра про мобілізацію в зайнятих Дієвою армією УНР повітах для поповнення армії; внесення міністра закордонних справ щодо покарання громадян УНР, винних в пропаганді за кордоном проти існуючого державного устрою УНР. *ЦДАВО України.* – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 5. – Арк. 20.

1. Після невдалої спроби форсувати р. Дністер частини Червоної армії вийшли на лінію с. Лука – перехийок гирла р. Золотий Потік – с. Возилів – Сновидів – с. Стінка – Коропець. *Українсько-московська війна 1920 року в документах.* – Ч. 1. – Варшава, 1933. – С. 213.

1. І з'їзд комнезамів Борзенського повіту, Чернігівської губернії, за участю 112 делегатів з 14 волостей повіту. Ухвалено резолюції про задачі комнезамів (бути організованими в кожному селі; взяти під контроль місцеві кооперативи і розподіл товарів; допомогати владі в боротьбі з дезертирством та вилученням зброї у куркулів). Обрано делегатів на Всеукраїнський з'їзд комнезамів. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 390 – 394.

1. Звернення ЦК КСМУ до всієї робітничої молоді України про необхідність найшвидшого розгрому Врангеля. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы.* – К., 1959. – С. 527 – 528.

8. У відповідь на запит міністра закордонних справ Польщі про участь делегації УНР у роботі Ризької конференції нарком закордонних справ РСФРР відповів, що “т.зв. Української демократичної республіки взагалі не існує, оскільки Україна є незалежною радянською Республікою, союзною з Росією, і бере разом з нею участь в переговорах в Мінську і Ризі”. *ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 14. – Арк. 125.*

12 – 13 вересня (неділя – понеділок)

1. І з'їзд КСМУ Новомосковського повіту, Катеринославської губернії. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы. – К., 1959. – С. 528 – 530.*

2. Херсон. І повітова конференція селянок і робітниць, скликана жіночим відділом при Херсонському парткомі КП(б)У. *Известия (Херсон). – 1920. – 14 вересня.*

2. Одеса. І конференція селянок Одеського повіту. Ухвалено резолюції про народну освіту, охорону материнства і дитинства, захист дитини, продовольчу справу, організацію жіноцтва. *Більшовик (Одеса). – 1920. – 16 вересня.*

13 вересня (понеділок)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено асигнувати в розпорядження голови комісії по опікуванню українськими біженцями 150 тисяч польських марок на видачу допомоги біженцям з території УНР. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 59.*

1. Декрет Галревкому про організацію відділу пошт і телеграфу. *Під прапором Жовтня. – Львів, 1957. – С. 550 – 553.*

13 – 16 вересня (понеділок – четвер)

1. Херсон. І повітовий з'їзд комнезамів за участю представників з 33 волостей Херсонського повіту. *Известия (Херсон). – 1920. – 13 вересня, 16 вересня, 17 вересня, 18 вересня.*

14 вересня (вівторок)

1. Харків. Постанова ВУЦВК про введення в силу постанови Реввійськради Південно-Західного фронту від 7 вересня 1920 р. про заміну кари засудженим на строк більше 5 років червоноармійцям, командуючому складу, політпрацівникам відправкою на фронт. *ЦДАВО України*. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 573. – Арк. 13.

1. Нижнів. Зосередження у місті частин Дієвої армії УНР (полку Чорних Запорожців, 6-ої стрілецької дивізії, Волинської дивізії). *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців*. – Львів, 1929. – С. 117.

1. Початок наступу частин Російської армії генерала П. Врангеля у напрямку на ст. Синельниково. *М.В. Фрунзе на фронтах громадянської війни. Сборник документов*. – М. 1941. – С. 344.

4. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено законопроект про видання газети для обслуговування фронту та запілля; ухвалено постанову про виділення 40 млн. гривень на реорганізацію Української республіканської капели, переїзд її до Варшави та концертне турне по Польщі. *ЦДАВО України*. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 60; *ЦДАВО України*. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 172. – Арк. 1.

15 вересня (середа)

1. Володимир-Волинський, Волинської губернії. Вступ до міста частин 6-ї польської армії. *ЦДАВО України*. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 405. – Арк. 37.

1. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено закон “Про мобілізацію в звільнених від ворога нашою армією повітах УНР для доповнення армії”. *ЦДАВО України*. – Ф. 2208. – Оп. 2. – Спр. 49. – Арк. 21 – 21 зв.

1. Загальний наступ Дієвої армії УНР на лінії антибільшовицького фронту. Частини армії форсували р. Дністер в районах Єзуполя, Нижнева і Городенки для наступу на Бучач – Чортків – Тереховлю для звільнення Поділля. *ЦДАВО України*. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 405. – Арк. 36; *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія*

Чорних Запорожців. – Львів, 1929. – С.117.

1. Монастириська. Вступ до міста 6-ої стрілецької дивізії Дієвої армії УНР. *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців. – Львів, 1929. – С. 117.*

1. Проскурів (суч. Хмельницький). Загальноміська конференція профспілок, фабзавкомів і комслужб. *Вісті (Вінниця). – 1920. – 26 вересня.*

1. Кам'янець-Подільський. З'їзд селянських партійних робітників більшовиків-комуністів Кам'янець-Подільського повіту. *Вісті (Вінниця). – 1920. – 26 вересня.*

1. Херсон. Наказом Херсонської повітової військово-продовольчої ради, оголошувався тиждень уборки і реалізації врожаю та засіву озими посівами полей під контролем надзвичайних комісій в кожному районі. *Известия (Херсон). – 1920. – 12 вересня.*

1. Звернення уряду РСФРР до офіцерів Російської армії генерала П. Врангеля з закликом скласти зброю проти радянської влади з гарантією повної амністії. *Известия (Херсон). – 1920. – 15 вересня.*

1. І Чернігівський повітовий з'їзд комнезамів. *Комітети незможних селян України (1920 – 1933). Збірник документів і матеріалів. – К., 1968. – С. 38 – 39.*

3. Херсон. В місті вводилася система єдиного трудового пайка. *Известия (Херсон). – 1920. – 14 вересня.*

3. Декрет № 23 Галревкому про грошові знаки. *Під прапором Жовтня. – Львів, 1957. – С. 561 – 562.*

16 вересня (четвер)

1. Ковель. Вступ до міста частин 3-ї польської армії. *ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 405. – Арк. 37.*

1. II Донецький губернський з'їзд КСМУ. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы. – К., 1959. – С. 538 – 539.*

1. Перебування Запорозької дивізії Дієвої армії УНР в с. Озеряни (під Бучачем). *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців. – Львів, 1929. – С. 117.*

1. Голова РНК УСРР Х.Г. Раковський взяв участь у засіданні Волинського губревкома. *Волковинський В., Кульчійський С. Християн Раковський. Політичний портрет.* – К., 1990. – С. 141.

3. Харків. Постанова Промбюро про націоналізацію всіх підприємств тютюнової, махорочної і гільзової промисловості України. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 644 – 648.

6. Полтава. Відкриття народної астрономічної обсерваторії. *Вісті (Полтава).* – 1920. – 21 вересня.

4. Херсон. Відкриття української соціально-економічної школи. *Известия Херсонского уездного революционного комитета.* – 1920. – 16 септембрю.

8. Уряд УНР опублікував ноту протесту з приводу заяви наркома закордонних справ РСФРР від 12 вересня. *ЦДАВО України.* – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 619. – Арк. 48, 60.

8. Варшава (Польща). Зустріч начальника української військової місії УНР в Польщі генерала В. Зелінського з начальником французької військової місії в Польщі генералом Анрисом, на якій обговорювалося питання про можливість укладення військової угоди з урядом генерала П. Врангеля. *ЦДАВО України.* – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 28. – Арк. 18 – 18 зв. – 19 – 19 зв. – 20.

16 – 17 вересня (четвер – п'ятниця)

1. I з'їзд КСМУ Валківського повіту, Харківської губернії. *Образование и деятельность комсомольской организации Харьковщины. 1917 – 1920. Документы и материалы.* – Харьковское областное издательство, 1961. – С. 334 – 335.

16 – 21 вересня (четвер – вівторок)

3. Харків. I Всеукраїнська нарада професійних робітників за участю 200 делегатів. *Комуніст (Харків).* – 1920. – 18 вересня, 19 вересня, 22 вересня, 23 вересня.

Не пізніше 17 вересня

3. Постанова земельного і харчового відділу Галревкому про експропріацію поміщицького майна. *Під прапором Жовтня*. – Львів, 1957. – С. 568 – 569.

3. Постанова продовольчого відділу Галревкому про встановлення твердих цін на продукти харчування. *Під прапором Жовтня*. – Львів, 1957. – С. 570.

17 вересня (п'ятниця)

1. Борщів, Гусятин, Тереховля, Чортків. Вступ до міст частин Дієвої армії УНР. *ЦДАВО України*. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 405. – Арк. 36.

1. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Засідання Кабінету народних міністрів УНР, на якому ухвалено законопроект про утворення інституту губерніальних та повітових уповноважених для впорядкування земельних справ на території УНР та скасування губерніальних, повітових, волосних і сільських земельних управ; законопроект про цивільне управління при Головній команді військ УНР; заслухані доповідь міністра закордонних справ про його подорож за кордон і про принципи, яких він буде триматися в своїй найближчій діяльності (укласти стратегічний союз з генералом П. Врангелем; використати мирні переговори з радянською Росією в агітаційних цілях; в справі польсько-українського союзу поширити, заглибити й закріпити культурно-політичне єднання з політичними й культурними колами Польщі, збільшуючи шляхом агітації популярність польсько-українського союзу й української державної ідеї); доповідь головноуправляючого справами мистецтва і національної культури про необхідність ширше повести культурно-просвітню працю серед війська й інформацію населення в прифронтовій смузі. *ЦДАВО України*. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 5. – Арк. 53 – 53зв. – 54.

4. Херсон. Повідомлення про відкриття українських навчальних закладів: чотирирічних педагогічних курсів, технічно-професійної школи та “Кустарно-професійної школи українського народного мистецтва”. *Известия Херсонского уездного революционного комитета*. – 1920. – 17 сентября.

18 вересня (субота)

1. Станіславів (Івано-Франківськ). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалені законопроект про зміну кар під час війни; пропозицію міністра народного господарства про передачу організації гуральництва і цукрової промисловості з відомі міністерства фінансів до міністерства народного господарства. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 5. – Арк. 57 – 57 зв.*

1. Частини Дієвої армії УНР перейшли на східний берег р. Збруч і розпочали просування у напрямку Проскурів (суч. Хмельницький) – Дунаївці. *ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 405. – Арк. 36.*

1. Рівне. Вступ до міста частин 3-ї польської армії. *Прушинський М. Драма Пілсудського. Війна 1920. – К., 1997. – С. 287.*

1. І з'їзд комнезамів Козелецького повіту, Чернігівської губернії. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920. – К., 1975. – С. 351.*

1. Голова РНК УСРР Х.Г. Раковський взяв участь у засіданні Подільського губревкома. *Волковинський В., Кульчицький С. Християн Раковський. Політичний портрет. – К., 1990. – С. 141.*

4. Тарнув (Польща). Повідомлення про вихід першого номера літературно-політично-гумористичного журналу українського козака “Україна”. *Українське слово (Станіславів). – 1920. – 18 вересня.*

5. Тарнув. РНМ УНР ухвалила асигнувати 134 тис. польських марок на утримання римо-католицького духовенства в Україні у серпні – вересні. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 61.*

8. Нота МЗС УНР до уряду Польщі, в якій висловлювалося сподівання, що польська делегація докладе всіх зусиль для захисту інтересів УНР на Ризькій конференції. *ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 432. – Арк. 13.*

19 вересня (неділя)

1. Дубно, Луцьк. Вступ до міст частин 3-ї польської армії. *ЦДАВО України. – Ф. 3172. – Оп. 3. – Спр. 38. – Арк. 74.*

1. Тернополь. Одночасний вступ до міста частин 6-ї польської армії і Дієвої армії УНР. *ЦДАВО України. – Ф. 3172. – Оп. 3. – Спр. 37. – Арк. 19 зв.*

1. Бої 6-ої стрілецької дивізії Дієвої армії УНР з частинами Червоної армії в районі м. Підволочиська. *ЦДАВО України*. – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк.60.

1. І з'їзд комнезамів Городнянського повіту, Чернігівської губернії. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 396.

1. Олександрівськ (суч. Запоріжжя), Орехів. Вступ до міст частин Російської армії ген. Врангеля. *Какурин Н.Е. Как сражалась революция. 1919 – 1920 гг.* – Т. 2. – М., 1990. – С. 340.

4. Тарнув (Польща). Вийшов перший номер “Бюлетеню Головної ради Спільки співробітників центральних державних установ УНР (“Централу”)”. Часопис виходив двічі на тиждень і висвітлював новини з життя евакуйованих до Тарнова урядовців. *Українське слово (Станіславів)*. – 1920. – 2 жовтня.

20 вересня (понеділок)

1. Збараж, Вишневець. Вступ до міст частин 6-ї польської армії. *ЦДАВО України*. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 405. – Арк. 37.

1. Лянцкорунь, Скалат, Сатанів. Вступ до міст частин Дієвої армії УНР. *ЦДАВО України*. – Ф. 3172. — Оп. 3. — Спр. 38. — Арк. 15 зв.; *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців*. – Львів, 1929. – С. 122.

1. Бій Запорозької дивізії Дієвої армії УНР з частинами Червоної армії за м. Волочиськ. *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців*. – Львів, 1929. – С. 121.

1. Наказ Головної Команди військ УНР про завдання прифронтового комісаріату (відновити сталу владу на місцях, зв'язати її з центральною владою, сприяти організації місцевих сил, широко інформувати людинність про настрої населення і надати центральній владі матеріал для належного будівництва державного життя, охороняти державне майно, допомогати війську в його постачанні та пересуванні, а також населенню в його відносинах з військом). *Українське слово*. – 1920. – 22 жовтня.

1. Москва (Росія). Пленум ЦК РКП(б) рекомендував призначити М.В. Фрунзе командуючим, а С.І. Гусева – членом Реввійськради Південного фронту. *Історія Комуністичної партії Радянського Союзу.* – К., 1970. – Т. 3, кн. 2. – С. 486.

21 вересня (вівторок)

1. Гусятин. Вступ до міста частин Дієвої армії УНР. *ЦДАВО України.* – Ф. 3172. — Оп. 3. — Спр. 38. — Арк. 69.

1. Москва (Росія). Реввійськрада Республіки ухвалила постанову про формування самостійного Південного фронту проти білогвардійської армії генерала П. Врангеля у складі 6-ї, 13-ї та 2-ї кінної армій. Командуючим фронтом призначено М.В. Фрунзе. *Разгром Врангеля // Красный архив. Исторический журнал.* – Т. 5 (72), 1935. – С. 11 – 12.

1. Звернення Головного отамана військ УНР С. Петлюри “Наказ населенню України” в зв’язку з наступом армії УНР на Правобережну Україну. *Петлюра С. Статті, листи, документи.* – К., 1999. – Т. III. – С. 253 – 254.

1. Східна Галичина. Розпуск Галревкому і повітревкомів. *Під прапором Жовтня.* – Львів, 1957. – С. 635.

1. Штетин). Уповноважена делегація УНРади у телеграмі до Президії мирної конференції у Ризі вимагала не вирішувати без неї питання державно-правового статусу Східної Галичини, оскільки екзильний уряд ЗУНР, українське населення вимагають самовизначення цієї території. Текст заяви надіслано також до преси Штетина, Берліна, Базеля. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР.* – Львів, 1995. – С. 323.

4. Харків. Постанова РНК УСРР про доручення Наркомпросу розробити план широкого розвитку виховних та учбових закладів всіх ступенів і розрядів з українською мовою викладання. Наркомпрос через місцеві органи мав організувати в усіх губернських і повітових містах вечірні школи для вивчення української мови радянськими службовцями. Наркомпрод і наркомзем зобов’язувались видавати пропагандистську літературу переважно українською мовою. *Комуніст (Харків).* – 1920. – 25 вересня.

4. Харків. РНК УСРР ухвалила постанову про обов'язкове вивчення української мови в школах з неукраїнською мовою навчання. Уряд запропонував Державному видавництву вжити заходів для видання достатньої кількості посібників українською мовою, а також художньої літератури та інших видань. Губернським виконкомам пропонувалося створити не менше однієї губернської газети українською мовою. По всіх містах народний комісаріат освіти зобов'язувався відкрити вечірні школи для вивчення радянськими службовцями української мови. *Золотоверхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917–1920 рр.). – К., 1961. – С. 298.*

8. Рига (Латвія). Перше засідання Ризької конференції, на якому обговорювалася проблема визнання польською делегацією повноважень делегації від УСРР, а отже, визнання УСРР суб'єктом міжнародного права. Уряд Польщі надіслав з Варшави інструкцію “визнати повноваження радянської Української Республіки”, порушивши таким чином перший пункт Варшавського договору. *ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 625. – Арк. 235.*

8. Рига (Латвія). Східногалицька делегація звернулася з нотою “До президії Мірової конференції в Ризі”, в якій було перелічено факти, які засвідчували право українського народу у Східній Галичині на самовизначення та державне існування ЗУНР. *ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 1. – Спр. 146. – Арк. 128 - 129.*

21 – 24 вересня (вівторок – п'ятниця)

1. Харківський губернський з'їзд КСМУ. *Образование и деятельность комсомольской организации Харьковщины. 1917 – 1920. Документы и материалы. – Харьковское областное издательство, 1961. – С. 347 – 354.*

22 вересня (середа)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому заслухані рапорт колишнього військового міністра В. Сальського про передачу керування міністерством військових справ генерал-поручнику О. Галкину; доклад керуючого міністерством фінансів в справі позички від польського

уряду і праці експедиції заготовки державних паперів УНР в Варшаві. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 62 – 62 зв.*

1. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Засідання Кабінету народніх міністрів УНР, на якому ухвалено організувати цивільне управління при Головній команді військ УНР. *ЦДАВО Україна. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 5. – Арк. 67.*

1. ст. Синельниково. Вступ частин Російської армії генерала П. Врангеля. *Какурин Н., Вацетис И. Гражданская война. 1918 – 1921. – СПб., 2002. – С. 604.*

23 вересня (четвер)

1. Закон РНМ УНР “Про цивільне управління при Головній команді військ УНР”. *ЦДАВО України – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 534. – Арк. 14 – 15.*

1. ст. Синельниково. Вступ частин Червоної армії. *М.В. Фрунзе на фронтах гражданской войны. Сборник документов. – М. 1941. – С. 344.*

24 вересня (п'ятниця)

1. Переправа Запорізької дивізії армії УНР на східний берег р. Збруч. Вступ до с. Немиринець, Старокостянтинівського повіту, Волинської губернії. *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців. – Львів, 1929. – С. 125.*

1. РНМ УНР ухвалила тимчасовий закон “Про скасування губерніяльних, повітових, волосних та сільських земельних управ і утворення інституту губерніяльних і повітових уповноважених для упорядкування земельних справ”. *ЦДАВО України. – Ф. 1062. – Оп. 2. – Спр. 38. – Арк. 10 – 10 зв.*

1. Наступ 6-ї стрілецької дивізії Дієвої армії УНР на м. Сатанів, Проскурівського повіту, Подільської губернії, та на м. Кузьмин, Старокостянтинівського повіту, Подільської губернії. *ЦДАВО України. – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 60.*

4. Тарнув (Польща). Головний отаман військ УНР С. Петлюра затвердив умови конкурсу творів на військову тематику. *Українське слово (Станіславів). – 1920. – 1 жовтня.*

25 вересня (субота)

1. Наступ частин Дієвої армії УНР у напрямку Ярмолинці – Проскурів (суч. Хмельницький) – Чорний Острів. *ЦДАВО України*. – Ф. 3172. – Оп. 3. – Спр. 38. – Арк. 72.

1. З'єднання Запорозької дивізії з 6-ою стрілецькою дивізією Дієвої армії УНР в с. Климківцях. Спільний вимарш на м. Проскурів. Вступ до Проскурова. *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців*. – Львів, 1929. – С. 126 – 127. За іншими даними, м. Проскурів був зайнятий частинами Дієвої армії УНР 27 вересня. – *ЦДАВО України*. – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 60; *Революція на Україні по мемуарам белых*. – М., Л., 1930. – С. 419.

1. Звернення Всеукраїнського і Черкаського повіткомітетів по проведенню загальної трудової повинності до робітників з закликом повернутися на фабрики, заводи і транспорт для боротьби з господарською розрухою. *Трудяці Черкащини в боротьбі за владу Рад. 1917 – 1920 рр.* – Черкаси, 1957. – С. 270 – 272.

1. Зайняття о. Хортиця частинами Російської армії генерала П. Врангеля. *Какурин Н., Вацетис И. Гражданская война. 1918 – 1921*. – СПб., 2002. – С. 605.

6. Чернігів. І губернська конференція з охорони праці, на якій розглянуто питання про охорону жіночої і дитячої праці. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920*. – К., 1975. – С. 423.

25 – 28 вересня (субота – вівторок)

1. IV з'їзд рад і I з'їзд комнезамів Городнянського повіту, Чернігівської губернії, які ухвалили спільну резолюцію у земельному питанні. 28 вересня в роботі з'їзду взяв участь голова ВУЦВК Г.І. Петровський, який в своїй промові наголосив на необхідності поступового переходу до колективного обробітку землі. *Історія колективізації сільського господарства Української РСР. 1917 – 1937 рр. Збірник документів і матеріалів у трьох томах*. – К., 1962. – Т. 1. – С. 167.

26 вересня (неділя)

1. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Засідання РНМ УНР, на якому заслухано доповідь А. Ливицького про переговори української делегації з генералом П. Врангелем в Криму в серпні 1920 р. *ЦДАВО України*. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 125.

1. Звернення Черкаського повітвиконкому ради робітничих, селянських та червоноармійських депутатів до всіх незаможних селян повіту з закликом виступити в останній рішучій бій проти зовнішніх і внутрішніх ворогів радянської влади. *Трудаці Черкащини в боротьбі за владу Рад. 1917 – 1920 рр.* – Черкаси, 1957. – С. 272 – 274.

1. Постанова Єлисаветградського повітового виконкому про організацію в Єлисаветградському повіті ревкомів. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 853.

1. Харків. Приїзд до міста командуючого арміями Південного фронту М.В. Фрунзе. Формування штабу фронту. *М.В. Фрунзе на фронтах гражданской войны. Сборник документов.* – М. 1941. – С. 346.

1. Наступ частин Російської армії генерала П. Врангеля на ст. Волноваха, Юзівського повіту, Донецької губернії. *М.В. Фрунзе на фронтах гражданской войны. Сборник документов.* – М. 1941. – С. 344.

1. Миколаїв. Голова РНК УСРР Х.Г. Раковський взяв участь у засіданні губревкома. *Волковинський В., Кульчійський С. Християн Раковський. Політичний портрет.* – К., 1990. – С. 141.

26 – 27 вересня (неділя – понеділок)

1. Конференція рад і комнезаможів Менської волості, Сосницького повіту, Чернігівської губернії, за участю 19 чоловік. Ухвалено резолюцію з поточного моменту і про роботу шкіл. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920.* – К., 1975. – С. 357 – 358, 432.

27 вересня (понеділок)

1. Наказ Головної команди військ УНР про організацію повстання на Правобережній Україні. *Симон Петлюра. Статті, листи, документи.* –

К., 1999. – Т. III. – С. 258 – 261.

1. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалені законопроект про утворення надзвичайної дипломатичної місії у Франції; Рада Міністрів визнала можливим укласти з генералом П. Врангелем військову конвенцію з політичними гарантіями, тобто за умови визнання урядом генерала П. Врангеля самостійності УНР і її уряду; ухвалені законопроекти про скасування посад губерніяльних і повітових комісарів; про мобілізацію в звільнених від ворога місцевостях УНР для поповнення кадрів народної міліції. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 48. – Арк. 112 – 112 зв. – 113; ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 127.*

1. Біловодськ. Штаб отамана Н. Махна по телеграфу запропонував уряду УСРР розпочати переговори про перемир'я та спільні дії про білогвардійців. Повстанська армія Н. Махна припинила ворожі дії проти радянської влади. *Верстюк В. Махновщина – К., 1991. – С. 263 – 264.*

8. Рига (Латвія). У відповідь на повідомлення радянської делегації про неотримання Штетинської заяви, галичани зробили повторне внесення до Президії мирної конференції у Ризі, підкресливши, що самостійності Східногалицької держави вимагають все українське населення краю, яке складає майже 70%, а також 13% євреїв і значна частина поляків, що мешкають на цій території. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. – Львів, 1995. – С. 324.*

8. Рига (Латвія). Зустріч східногалицької делегації з представником УСРР Д. Мануїльським, на якій галичанам було запропоновано опублікувати ноту, спрямовану проти С. Петлюри і Варшавської угоди. Галичани відмовились. *Назарук О. Галицька делегація в Ризі: 1920. – Львів, 1930. – С. 57, 87.*

28 вересня (вівторок)

1. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалені законопроекти про право збільшення платні за здану в аренду міськими та земськими самоврядуваннями нерухомість; про зміну положення про міські прибутки та видатки, кошториси та відчити; про

штати цивільного управління при Головній команді військ УНР. *ЦДАВО України*. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 128 – 128 зв.

1. Маріуполь. Вступ до міст частин Російської армії генерала П. Врангеля. *Какурин Н., Вацетис И. Гражданская война. 1918 – 1921*. – СПб., 2002. – С. 604.

1. Старокостянтинів, Подільської губернії. Вступ до міста частин Дієвої армії УНР. *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців*. – Львів, 1929. – С. 129.

8. Рига (Латвія). Складено проект прелімінарного мирного договору, запропонований спільною делегацією радянської Росії та радянської України на засіданні головної комісії Ризької конференції. Радянська делегація заявила представникам мирної конференції про необхідність проведення плебісциту у Східній Галичині. Польська делегація відхилила заяву. *Документы и материалы по истории советско-польских отношений*. – М., 1965. – Т. 3. – С. 402 – 407.

8. Рига (Латвія). Нота східногалицької делегації на адресу Ризької конференції, в якій вимагалось визнання самостійності ЗУНР. *Український прапор*. (Відень). – 1920. – 28 вересня.

29 вересня (середа)

1. Старобільськ, Старобільського повіту, Донецької губернії. Вступ до міста повстанських загонів отамана Н. Махна. Отаман Н. Махно підписав звернення до всіх повстанських махновських загонів, в якому поінформував про досягнуте перемир'я з радянською владою і наказував припинити ворожі дії проти Червоної армії і радянських установ. *Верстюк В. Махновщина*. – К., 1991. – С. 264.

1. Харків. Засідання політбюро ЦК КП(б)У, на якому розглянуто питання про відносини з отаманом Н. Махном. Вирішено угоду про перемир'я не оголошувати, а лише обмежитися повідомленням про перехід загонів Н. Махна у тил військ генерала П. Врангеля. *Верстюк В. Махновщина*. – К., 1991. – С. 265.

1. Харків. Об'єднане засідання I Харківського губернського з'їзду комнезамів і широкої безпартійної робітничої конференції, на якому

ухвалено “одинадцять заповідей” незаможного селянина: найлютішим ворогом бідняка та незаможника проголошувався куркуль; незаможного селянина закликали виконувати декрети радянської влади, щоб стати “дійсним господарем села”, та пам’ятати про хлібну розверстку (“виколочувати хліб у жадібного ненажерливого куркуля”); незаможник мав слідкувати за тим, щоб куркуль не потрапив до виконкомів і рад; його закликали “стерти з лиця землі пана і Петлюру, поміщика і бандита”, виступити проти “Врангеля і польського пана”. *Комітети незаможних селян Харківщини 1920 – 1933 рр.* – Харків, 1961. – 84 – 86.

1. ст. Синельниково, Катеринославська губернія. Вступ частин Червоної армії. *Какурин Н., Вацетис И. Гражданская война. 1918 – 1921.* – СПб., 2002. – С. 604.

1. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено асигнувати 1 млрд. Гривень на закупку речей військового постачання; ухвалені законопроекти про перевибори до губерніальних, повітових, міських і містечкових народних самоврядувань; про перетворення Тимчасової закупочної комісії у Варшаві в Державну закупочну комісію за кордоном. *ЦДАВО України.* – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 72 – 72 зв.; *ЦДАВО України.* – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 129 – 129 зв.

4. Кам’янець-Подільський. Початок видання щоденної української громадської, політичної і літературної газети “Слово” – органу Кам’янець-Подільської національної ради. *Слово (Кам’янець-Подільський).* – 1920. – 29 вересня.

4. Відень (Австрія). Повідомлення про заснування “Союзу українських видавництв за кордоном”. До нього з метою координації видавничої діяльності увійшли “Вернигора”, “Книгоспілка”, “Видавниче відділення “Дніпросоюзу” та “Катеринославське Видавниче Товариство”. *Українське слово (Станіславів).* – 1920. – 29 вересня.

6. РНК УСРР оголосила про проведення в Україні з 1 по 8 жовтня “Тижня захисту дітей”. *Известия Херсонского уездного революционного комитета.* – 1920. – 29 септября.

8. Рига (Латвія). Мирна делегація ЗУНР провела прес-конференцію з

кореспондентами американських, німецьких і латвійських газет та зустрілася з мирною делегацією Білоруської Народної Республіки. *Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. – Львів, 1995. – С. 326.*

29 вересня – 3 жовтня (середа – неділя)

1. Харків. І Харківський губернський з'їзд комнезамів, який заслухав доповідь губвиконкому, обговорив завдання комнезамів, земельне і продовольче питання та ухвалив відповідні резолюції. Комнезами проголосувались “бойовим класовим органом сільської бідноти”, які мають вести “безжалісну боротьбу за повне знищення буржуа і куркуля і за закріплення радянської влади”. *Комуніст (Харків). – 1920. – 30 вересня, 2 жовтня, 3 жовтня; Комітети незаможних селян Харківщини 1920 – 1933 рр. Збірник документів і матеріалів. – Харків, 1961. – С. 80 – 84.*

30 вересня (четвер)

1. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалені законопроект про встановлення тимчасових положень про громадське сільське управління, самоврядування, повинності; законопроект про делегування військових представників уряду УНР (заступника військового міністра полковника О. Данильчука та підполковника М. Дідковського) на конференцію Прибалтійських держав у Ризі в справі укладення військово-політичних конвенцій поміж цими державами і УНР. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 48. – Арк. 119 – 119 зв. – 120.*

1. Тарнув (Польща). Збори представників усіх установ міста, на яких ухвалено обрати спеціальну господарсько-фінансову комісію з 5 осіб, яка б в порозумінні з комендатурою центральних українських установ виробила б план організованої евакуації. *Українське слово. – 1920. – 9 жовтня.*

1. Жмеринка. Вступ до міста частин армії УНР. *Революція на Україні по мемуарам белых. – М., Л., 1930. – С. 419.*

1. Вимарш 6-ї стрілецької дивізії Дієвої армії УНР через селища Ружичанку – Карповці – Баламутівка до с. Михайловку (Хмельницький район суч. Хмельницької обл.). *ЦДАВО України. – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 60.*

1. Москва (Росія). Політбюро ЦК КП(б)У призначило голову РНК УСРР Х.Г. Раковського членом Реввійськради Південного фронту. *Волковинський В., Кульчицький С. Християн Раковський. Політичний портрет.* – К., 1990. – С. 142.

Не пізніше 30 вересня (четвер)

3. Харків. Постанова Промбюро про націоналізацію соляних заводів в Слов'янську. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 648.

Середина вересня

1. Полтава. III губернський з'їзд КСМУ. *Вісті (Полтава).* – 1920. – 19 вересня.

Вересень

1. Звернення Галревкому до трудящих Галичини з закликом добровільно вступати до лав Червоної армії. *Під прапором Жовтня.* – Львів, 1957. – С. 608 – 612.

1. Частина УГА на чолі з генералом А.Кравсом через Карпати пробилася до Чехо-Словаччини, де були роззброєні і інтерновані у таборі м.Ліберці. *Західно-Українська Народна Республіка. Том 1. Документи і матеріали у 5-ти томах.* – Івано-Франківськ, 2001. – С. 36.

1. Львів. Утворена тимчасова Начальна колегія УВО, перейменована невдовзі у Начальну команду. *Верига В. Визвольні змагання в Україні 1914-1923 рр. У 2-х томах. Том 1.* – Львів, 1998. – С. 499.

2. с. Ковалівка, Полтавського району. А. Макаренко організував трудову колонію ім. М. Горького для неповнолітніх правопорушників. *Шляхами комсомольської слави.* – К., 1979. – С. 322.

3. Декрет Галревкому про хлібну розкладку. *Під прапором Жовтня.* – Львів, 1957. – С. 597 – 599.

4. За ініціативою Головного управління мистецтв і національної культури УНР організовано кінематограф для українського війська. *Українське слово.* – 1920. – 8 вересня.

1 жовтня (п'ятниця)

1. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено законопроект про утворення інституту представництва міністерства народного господарства при армії, головному постачанню, дивізіях і рівних з ними військових групах; про встановлення штатів цивільних прифронтових комісаріатів при арміях та дивізіях військ УНР; заслухано внесення голови Ради міністрів в справі реєвакації міністерств з м. Тарнова. *ЦДАВО України*. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 5 – 5 зв. – 6.

1. Летичів, Летичівського повіту, Подільської губернії. Вступ до міста частин Дієвої армії УНР. *ЦДАВО України*. – Ф. 3172. – Оп. 3. – Спр. 38. – Арк. 95 зв. *За іншими даними, вступ до міста Запорозької дивізії Дієвої армії УНР відбувся 3 жовтня*. – Монкевич Б. *Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців*. – Львів, 1929. – С. 133.

1. Харків. Постанова РНК УСРР про порядок змін границь і утворення нових адміністративно-територіальних одиниць. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 9 жовтня.

1. Харків. Постанова РНК УНР про утворення української комісії з обліку і розподілення установ і особ, які евакуюються, на чолі з М. Скрипником. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 5 жовтня.

3. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). РНМ УНР ухвалила законопроект про скасування всіх законів, постанов та розпоряджень, які обмежують внутрішню торгівлю. *ЦДАВО України*. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 10. – Арк. 30 – 30 зв.

6. Харків. Постанова РНК УСРР про введення в дію на території України постанови РНК РСФРР “Про матеріальну допомогу військовополоненим і військовослужачим Червоної армії і флоту”. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 9 жовтня.

8. Бухарест (Румунія). Укладення проекту військової конвенції між представниками ген. П. Врангеля і уряду УНР, відповідно до якої російська армія брала на себе зобов'язання звільнити від частин Червоної армії територію Херсон – Миколаїв – Катеринослав і посунутися до

району Маріуполь – Чаплино – Катеринослав – Черкаси. Армія УНР мусила вийти на лінію Черкаси – Козятин – Біла Церква, а її штаб брав на себе задачу керувати повстанням на території України для полегшення військових антибільшовицьких дій російській армії. Користування залізницями і портами дозволялося обом сторонам за взаємною згодою. Російське командування зобов'язувалося поставляти озброєння для двох дивізій армії УНР. *ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 28. – Арк. 31.*

1 – 2 жовтня (п'ятниця – субота)

1. Бої в районі Волновахи. Частини Червоної армії зупинили наступ частин Російської армії генерала П. Врангеля на Донецький басейн. *М.В. Фрунзе на фронтах гражданской войны. Сборник документов. – М. 1941. – С. 357.*

1 – 3 жовтня (п'ятниця – неділя)

1. IV з'їзд рад Остерського повіту, Чернігівської губернії, за участю 135 делегатів, на якому ухвалено резолюцію за звітом повітвиконкому і його відділів. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920. – К., 1975. – С. 362 – 364.*

1. IV з'їзд рад Ніжинського повіту, Чернігівської губернії, за участю 193 делегатів, на якому ухвалено резолюцію з охорони здоров'я. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920. – К., 1975. – С. 364.*

1 – 6 жовтня (п'ятниця – середа)

1. Бої 6-ої стрілецької дивізії Дієвої армії УНР в районі селищ Охримовці – Божиківці з частинами Червоної армії (Віньковецький район, суч. Хмельницької обл.). *ЦДАВО України. – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 60.*

2 жовтня (субота)

1. Командуючий арміями Південного фронту М.В. Фрунзе віддав наказ припинити військові дії проти армії та окремих загонів Н. Махна. *Верстюк В. Махновщина. – К., 1991. – С. 265.*

1. Звернення В.І. Леніна “До незаможних селян України”, в якому комнезами закликано надати допомогу Червоній армії для перемоги над силами генерала П. Врангеля. *Комуніст (Київ)*. – 1920. – 13 жовтня; В. І. Ленін об Україні. – К., 1978. – Ч. II. – С. 366.

8. Рига (Латвія). Зустріч Д.З. Мануїльського з галицькою делегацією (О. Назаруком і Є. Брайтером), на якій обговорювалося питання можливостей проголошення незалежної ЗУНР і ставлення населення Східної Галичини до комуністичної партії. *Назарук О. Галицька делегація в Ризі: 1920. – Львів, 1930. – С. 117.*

2 – 3 жовтня (субота – неділя)

1. Одеса. Повітовий з'їзд комнезамів. *Більшовик (Одеса)*. – 1920. – 2 жовтня.

3 жовтня (неділя)

1. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Засідання РНМ УНР, на якому заслухано промову голови Директорії УНР С. Петлюри про останнє відвідування фронту; він висловив свої пропозиції і завдання, що стояли перед Радою Міністрів в зв'язку з переїздом апаратів державної влади на власну територію. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 14–14 зв. – 15.*

1. Нова Ушиця, Подільської губернії. Вступ до міста частин Дієвої армії УНР. *ЦДАВО України. – Ф. 3172. – Оп. 3. – Спр. 38. – Арк. 95.*

1. Харків. Об'єднане засідання І Харківського губернського з'їзду комнезамів і широкої безпартійної робітничої конференції, на якому ухвалено резолюцію з продовольчого питання та лист до В.І. Леніна з клятвою подолати розруху і перемогти Врангеля. *Комітети незаможних селян Харківщини 1920 – 1933 рр. Збірник документів і матеріалів. – Харків, 1961. – С. 86 – 89.*

1. ст. Синельниково, Катеринославська губернія. Вступ частин Російської армії генерала П. Врангеля. *Какурин Н., Вацетис И. Гражданская война. 1918 – 1921. – СПб., 2002. – С. 604.*

3. РНМ УНР ухвалила закон “Про встановлення вільного внутрішнього

торгу”. ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 51. – Арк. 73.

3. Кам’янець-Подільський. Міністерство фінансів УНР заборонило приймати до скарбниць державних установ грошові знаки номіналом 10 карбованців, що випускалися радянською владою в Києві у 1919 році. *Слово (Кам’янець-Подільський)*. – 1920. – 3 жовтня.

4. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено асигнувати 500 тис. карбованців на видання “Вістника міністерства ісповідань”; асигнувати 1 млн. гривень на купівлю книжок для богословського і історико-філологічного факультетів Кам’янець-Подільського державного українського університету. ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 13 – 13 зв.

3 – 5 жовтня (неділя – вівторок)

1. І з’їзд комнезамів Олександрійського повіту, Кременчуцької губернії, на якому ухвалені резолюції про комнезами, з земельного та продовольчого питань. *Комітети незаможних селян України (1920 – 1933). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1968. – С. 56 – 59.

3 – 7 жовтня (неділя – четвер)

1. Кременчук. І безпартійна широка конференція робітників і червоноармійців міста. *Вісті (Кременчук)*. – 1920. – 5 жовтня.

3 – 9 жовтня (неділя – субота)

1. Херсон. Повітовий з’їзд рад за участю 155 делегатів з вирішальним голосом та 17 – з дорадчим, на якому ухвалено резолюцію про політичне і економічне становище радянських республік. *Известия (Херсон)*. – 1920. – 5 жовтня, 6 жовтня, 8 жовтня, 9 жовтня, 10 жовтня, 12 жовтня; *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920)*. Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 855.

4 жовтня (понеділок)

1. І Херсонський губернський з’їзд комнезамів, на якому ухвалено резолюцію “Про завдання комнезамів і їх взаємовідносини з органами

радянської влади” (за допомогою комнезамів провести класове розшарування села; комнезами повинні сприяти радянським органам в боротьбі з бандитизмом, дезертирством, сприяти виконанню всіх видів продрозверстки; вони мають очистити сільську кооперацію “від куркулів і петлюрівців”). *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 853 – 854.*

1. Летичів, Подільської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців. – Львів, 1929. – С. 134.*

3. Харків. Засідання президіуму Промбюро, на якому ухвалено націоналізувати солезаводи в м. Слов’янську, керівництво якими було покладено на південне управління соляною промисловістю “Південсіль”. *ЦДАВО України. – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 93 – 93 зв. – 94.*

8. Рига (Латвія). Російсько-українська мирна делегація знову виступила на мирній конференції із заявою, в якій зазначила, що за незалежність Східної Галичини висловилося все місцеве українське населення. *Симоненко Р.Г. Провал політики міжнародного імперіалізму на Україні. – Київ, 1965. – С. 253.*

5 жовтня (вівторок)

1. РНМ УНР ухвалила закон “Про скасування посад губерніяльних та повітових комісарів і про встановлення посад начальника губернії і начальника повіту”. *ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 571. – Арк. 69.*

1. РНМ УНР ухвалила закон “Про мобілізацію у звільнених від ворога місцевостях УНР для поповнення кадрів народної міліції.” *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 51. – Арк. 97 – 98.*

1. Маріуполь, Волноваха, Донецької губернії. Вступ до міст частин Червоної армії. *Какурин Н., Вацетис И. Гражданская война. 1918 – 1921. – СПб., 2002. – С. 605.*

5 – 7 жовтня (вівторок – четвер)

1. Одеса. Губернський з’їзд комнезамів. *Більшовик (Одеса). – 1920. – 5 жовтня, 7 – 9 жовтня.*

5 – 8 жовтня (вівторок – п'ятниця)

1. Чернігів. IV з'їзд рад Чернігівського повіту. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920.* – К., 1975. – С. 423.

6 жовтня (середа)

1. ст. Синельниково, Катеринославської губернії. Вступ частин Червоної армії. *Більшовик (Одеса).* – 1920. – 8 жовтня; *Какурин Н., Вацетис И. Гражданская война. 1918 – 1921.* – СПб., 2002. – С. 605.

3. Постанова армійського цивільного прифронтового комісара при армії УНР про те, аби всі урядові та приватні особи пильно стежили за тим, щоб всі грошові знаки, випущені українським урядом, обов'язково приймались як державними установами, так і населенням без зниження їх вартості. *Українське слово.* – 1920. – 17 жовтня.

8. Рига (Латвія). Зустріч голови польської делегації Я. Домбського з делегацією УНР, під час якої польська сторона наголосила на вимушеному характері миру для Польщі. *ЦДАВО України.* – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 430. – Арк. 48.

8. Рига (Латвія). Мирна делегація ЗУНР під час розмови з членом української делегації, наркомом землеробства УСРР Д.З. Мануїльським (1883 – 1959) дізналася, що поляки відмовились визнати делегації УНР, ЗУНР, ГСРР і погодилися вести переговори лише з делегаціями РСФРР та УСРР. Останні в кількох заявах визнали право Східної Галичини на самовизначення, але заради підписання миру погодилися з вимогами Польщі щодо кордону по р. Збруч. *Західно-Українська Народна Республіка. Том 1. Документи і матеріали у 5-ти томах.* – Івано-Франківськ, 2001. – С. 39.

7 жовтня (четвер)

1. Олевськ, Овруцького повіту, Волинської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Більшовик (Одеса).* – 1920. – 9 жовтня.

2. Постанова армійського цивільного прифронтового комісара при армії УНР про заборону на території УНР, звільненій від більшовицької окупації, азартних ігор та продажу спиртних напоїв. *Українське слово.* – 1920. – 17 жовтня.

5. Кам'янець-Подільський. Армійський цивільний прифронтовий

комісар при армії УНР Ф. Сумневич видав постанову про створення комісії для розслідування діяльності колишнього Подільського єпархіального єпископа Пімена, що спрямовувалася проти української мови та автокефальності Української церкви. Єпископ Пімен перебував під домашнім арештом. *Слово (Кам'янець-Подільський)*. – 1920. – 9 жовтня.

6. Кам'янець-Подільський. Обов'язковою постановою армійського цивільного прифронтового комісара при армії УНР Ф. Сумневича на території УНР, звільненій від ворожої окупації, заборонялася азартна гра в карти, де б вона не проводилася, виготовлення самогонки та продаж спиртних напоїв. За порушення заборони передбачався штраф у розмірі 60 тисяч гривень або позбавлення волі на термін до 3-х місяців. *Українське слово (Станіславів)*. – 1920. – 17 жовтня.

8. Рига (Латвія). Делегація УНР звернулася до урядів країн Антанти з нотою, в якій наголошувалося, що законним урядом України є уряд УНР, тому насправді Україна не бере участі в польсько-російських переговорах в Ризі і всі постанови мирної конференції, складені без участі делегації УНР, вважатимуться урядом не зобов'язуючими для України. *ЦДАВО України*. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 326. – Арк. 33.

8. Рига (Латвія). Галицька делегація склала ноту-протест “До мирної конференції в Ризі”, в якій Ризька конференція визначалася як форум, що некомпетентний вирішувати проблему державно-правового статусу Східної Галичини. *Український прапор (Відень)*. – 1920. – 21 жовтня; *Вперед (Львів)*. – 1920. – 24 жовтня; *Назарук О. Галицька делегація в Ризі: 1920*. – Львів, 1930. – С. 147.

8 жовтня (п'ятниця)

1. Переправа частин Російської армії генерала Врангеля через р. Дніпро в районі о. Хортиця. Вступ її частин до Нижньої Хортиці, Катеринославської губернії. Початок наступу на Правобережну Україну з метою з'єднання з польськими військами для утворення спільного антирадянського фронту. *Разгром Врангеля // Красный архив. Исторический журнал*. – Т. 5 (72), 1935. – С. 21.

1. Бердянськ, Олександрівської губернії. Вступ до міста частин

Червоної армії. *М.В. Фрунзе на фронтах гражданской войны. Сборник документов.* – М. 1941. – С. 366.

8. Рига (Латвія). Галицька делегація разом з білоруською делегацією опублікували заяву-протест “До всіх!”, в якому зазначалося, що за умовами прелімінарного мирного договору здійснюється незаконний торг Варшави і Москви західноукраїнськими і західнобілоруськими землями та “безправне знесилювання волі цілих народів”, тому вимагалось вирішення галицького питання світовою конференцією у Лондоні. Ця звинувачувальна заява була передана офіційним дипломатам і в пресу. Того ж дня галицька делегація залишила Ригу. *ЦДДА в м. Львові.* – Ф. 359. – Оп. 1. – Спр. 371. – Арк. 15.

9 жовтня (субота)

1. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено законопроект про надання права народним управам місцевого самоврядування збільшувати розмір земських та міських податків вдвічі у порівнянні з 1919 р. і до п'яти разів у порівнянні з 1918 р. *ЦДАВО України.* – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 18 – 18 зв.

1. Харків. Постанова ВУЦВК про тимчасове перенесення повітового центру з м. Ольгополя до м. Бершадь та з м. Літина до м. Хмельник без перейменування назви повітів. *ЦДАВО України.* – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 573. – Арк. 81.

1. Бої частин Російської армії генерала П. Врангеля в районі Олександрівська (суч. Запоріжжя), захоплення на правому березі Дніпра Томаківки. *Разгром Врангеля // Красный архив. Исторический журнал.* – Т. 5 (72), 1935. – С. 23.

8. Голова Директорії УНР С. Петлюра підписав постанову про надання уповноважень голові дипломатичної місії в Румунії К. Мацієвичу і генералу С. Дельвігу вести переговори і укласти військову конвенцію з урядом генерала П. Врангеля за умов визнання останнім самостійності УНР і її уряду. *ЦДАВО України.* – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 76. – Арк. 106.

10 жовтня (неділя)

1. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено законопроект про мобілізацію армії УНР; ухвалено вважати функції уповноваженого по евакуації з м. Кам'янця-Подільського міністра народного господарства Є. Архипенка закінченими. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 19–19 зв.*

1. Коростень, Овруцький повіт, Волинської губернії. Вступ до міста польського війська. *Документи и материалы по истории советско-польских отношений. – М., 1965. – Т. 3. – С. 448.*

1. Полтава. Відкриття I губернського з'їзду працівників землі та лісу. *Вісті (Полтава). – 1920. – 12 жовтня.*

1. Миколаїв. I Херсонський повітовий з'їзд рад, на якому ухвалено резолюцію про політичне і економічне становище радянськи республік. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919–1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 855.*

4. Кам'янець-Подільський. Проведено “День раненого і хворого козака”. *Слово (Кам'янець-Подільський). – 1920. – 10 жовтня.*

5. Тарнув (Польща). Повідомлення про те, що для задоволення релігійних потреб української громади міністерством ісповідань УНР було запрошено українського священника і влаштовано похідну церкву. Служби українською мовою відбувалися щотижня та у дні релігійних свят. *Українське слово (Станіславів). – 1920. – 10 жовтня.*

10 – 13 жовтня (неділя – середа)

1. Чернігів. IV губернський з'їзд рад, на якому заслухано звіти губраднаргоосу, губпродкому і відділу народної освіти та ухвалено спрямувати всі зусилля на поповнення лав Червоної армії солдатами і продовольством, твердо проводити трудову повинність і трудову мобілізацію. *Черниговщина в годы гражданской войны 1919–1920. – К., 1975. – С. 365–377.*

10 – 17 жовтня (неділя – неділя)

1. Київ. Губернська нарада комнезамів Київщини, на якій ухвалено

резолуцію з земельного питання (“відібрати від куркулів зайву землю”, “зайвину мертвого реманенту”, “племінних коней та племінну худобу”); звернення до незаможних селян з закликом активніше вступати до комнезамів для боротьби з куркулями. *Комітети незаможних селян України (1920 – 1933). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1968. – С. 59 – 61; *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 585 – 587.

11 жовтня (понеділок)

1. Зосереження 6-ої стрілецької дивізії Дієвої армії УНР в районі селищ Мазники – Божиківці – Нетечинці (Віньковецький та Деражнянський райони, суч. Хмельницької обл.). *ЦДАВО України.* – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 60.

3. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено законопроект про організацію цукрової промисловості. *ЦДАВО України.* – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 20 – 20 зв.

3. Харків. Засідання президіуму Промбюро, на якому ухвалено організувати для управління і регулювання швейною промисловістю на Україні у складі Укрпромбюро ВРНГ обласний відділ з виробництва військового обмундировання і цивільного одягу (Укроблодяг). *ЦДАВО України.* – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 97 – 97 зв. – 98 – 98 зв.

3. Харків. Постанова Українського обласного бюро при ВРНГ про націоналізацію І Кременчуцького державного механічного заводу (колишнього Лільпоп Рау і Левенштейн). *ЦДАВО України.* – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 24. – Арк. 36.

12 жовтня (вівторок)

1. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). РНМ УНР ухвалила скласти міністру закордонних справ проект інструкцій представникам УНР для переговорів з “Русским Политическим Комитетом” в Варшаві і урядом ген. Врангеля. *ЦДАВО України.* – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 137.

1. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). РНМ УНР ухвалила уповноважити С. Стемповського (голова), Л. Михайлова, П. Зайцева,

О. Ковалевського, Л. Чикаленко, О. Ейхельмана вступити у переговори з “Русским Политическим Комитетом” у Варшаві для підписання військової конвенції щодо спільних антибільшовицьких дій. 29 жовтня було підписано уповноваження для сотника В. Стрижака як військового спеціаліста, а 9 листопада – мандат ген. В. Зелінському, який уповноважувався на підписання договору з “Русским Политическим Комитетом”. *ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 277. – Арк. 109, 110, 116.*

1. Харків. РНК УСРР ухвалила постанову про табори примусових робіт. *ЦДАВО України. – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2803. – Арк. 218. – 219.*

2.4. Кам'янець-Подільський. Заснування “Військово-громадського комітету опікування над козаком”. Завдання товариства – організувати громадську підтримку українському козакові в його боротьбі за визволення Батьківщини шляхом турботи про забезпечення його матеріальних та моральних потреб. *Українське слово (Станіславів). – 1920. – 14 листопада.*

8. Рига (Латвія). Підписання між РСФРР і УСРР з одного боку та Польщею з другого договору про перемир'я і прелімінарні умови миру. Східна Галичина, Західна Волинь, Холмщина, Полісся і Підляшшя залишалися за Польщею. Було визнано незалежну УРСР як суб'єкта міжнародних відносин. 18 жовтня мали припинитись будь-які воєнні дії; на лінії фронту утворювалась нейтральна полоса завширшки 30 км. *Документы и материалы по истории советско-польских отношений. – М., 1965. – Т. 3. – С. 428 – 436.*

13 жовтня (середа)

1. Кременчук. Губернський з'їзд комнезамів. *Вісті (Кременчук). – 1920. – 13 жовтня.*

1. Ялтушків. Вступ до міста частин Дієвої армії УНР. *ЦДАВО України. – Ф. 3172. – Оп. 3. – Спр. 38. – Арк. 126.*

1. Вступ 6-ої стрілецької дивізії Дієвої армії УНР до селища Женишківці та с. Явтухи (Віньковецький район, суч. Хмельницької обл.). *ЦДАВО України. – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 57.*

14 жовтня (четвер)

1. Бої 6-ої стрілецької дивізії Дієвої армії УНР з частинами Червоної армії під селищами Гармаки – Козарівка (Барський район, суч. Вінницької обл.) *ЦДАВО України. – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 61.*

1. В зв'язку з підписанням договору про перемир'я, начальне командування 6-ї польської армії для захисту армії УНР від нападу більшовиків таємно наказало на 17 жовтня зайняти польським частинам Нову Ушицю – Ваньківці – Деражню – Летичів – Нову Синяву – Новокосятинів – Стару Синяву – Острополь. Польські частини не повинні були вступати у бій з Червоною армією та мали знаходитися не далі 8 км за українським фронтом. *ЦДАВО України. – Ф. 2428. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 9.*

1. Відступ частин Російської армії генерала П. Врангеля з правого берега Дніпра. Фронтальна атака частин Червоної армії на Каховський плацдарм. *Разгром Врангеля // Красный архив. Исторический журнал. – Т. 5 (72), 1935. – С. 31.*

1. Наказ Директорії УНР про звільнення голови РНМ УНР В. Прокоповича та призначення А. Лівницького головою РНМ УНР, міністра внутрішніх справ О. Саліковського – його заступником, міністром земельних справ – Б. Іваницького, міністром праці – В. Садовського. *Симон Петлюра. Статті, листи, документи. – К., 1999. – Т. III. – С. 277 – 278.*

3. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено законопроект про організацію гуральництва. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 23 – 23 зв. – 24.*

15 жовтня (п'ятниця)

1. Наступ 6-ї стрілецької дивізії Дієвої армії УНР на м. Бар. *ЦДАВО України. – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 61.*

1. Циркулярний лист ЦК КСМУ про задачі комсомола України в зв'язку з рішеннями III з'їзду РКСМ. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы. – К., 1959. – С. 559 – 561.*

3. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено законопроект про фінансування цукрової і горілчаної

промисловості на кампанію 1920-1921 року і на підготовку до кампанії 1921-1922 року; затверджені статут і штати інспекції справ цукрових і горільчаних; дві відозви міністерства народного господарства до населення України і робітників цукроварень. *ЦДАВО України*. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 26 – 26 зв. – 27.

6. Станіславів. РНМ УНР ухвалила законопроект про поширення компетенції мирових суддів по карним та цивільним справам та про підвищення грошової кари за провини. *ЦДАВО України*. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 26.

16 жовтня (субота)

1. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Засідання РНМ УНР, на якому заслухано доклад голови Ради міністрів А. Ливицького про його подорож на фронт і реєвакуюцію державних установ; висловлено побажання, щоб Рада міністрів з необхідним урядовим апаратом негайно переїхала до м. Кам'янець-Подільського, та вжити заходів щодо розташування в м. Чорткові державних установ. *ЦДАВО України*. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 28 – 28 зв. – 30.

1. РНМ УНР ухвалила закон “Про мобілізацію армії УНР”, згідно з яким після переходу армії УНР за р. Збруч на терен УНР всі старшини, урядовці, підстаршини та козаки, які знаходилися в частинах армії, вважалися мобілізованими. *ЦДАВО України*. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 571. – Арк. 60 – 60 зв.

1. Прилуки, Прилуцького повіту, Полтавської губернії. Організація повітової революційної трійки, якою видані накази про осадне положення міста і повіту; про боротьбу з бандитизмом. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 489.

16 – 19 жовтня (субота – вівторок)

1. Чернігів. І широкий пленум губпрофради Черніговщини, на якому заслухано доповіді про Всеукраїнську нараду, про діяльність губвідділу праці, про тарифне питання, про діяльність економвідділу. *Знамя Со-*

ветов (Чернигов). – 1920. – 19 жовтня, 22 жовтня

1. Полтава. Губернська конференція КП(б)У, на якій заслухано доповіді про діяльність губпаркому, про відновлення господарства, вибори до губкома, з продовольчого і земельного питань та ухвалено відповідні резолюції. *Вісті (Полтава)*. – 1920. – 17 жовтня, 21 жовтня.

17 жовтня (неділя)

8. Варшава (Польща). Підписання військової фінансово-господарчої умови між міністерством військових справ Польщі та українською торгівельно-економічною місією в Польщі. *ЦДАВО України*. – Ф. 1075. – Оп. 2. – Спр. 89. – Арк. 46 – 46 зв. – 47.

18 жовтня (понеділок)

1. Харків. Підписання угоди між урядом радянської України та повстанською армією Н. Махна. *Комуніст (Харків)*. – 1920. – 22 жовтня; *Верстюк В. Махновщина*. – К., 1991. – С. 266.

1. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Засідання РНМ УНР, на якому заслухано доклад міністра закордонних справ в справі перемир'я між Польщею і радянською Росією; ухвалено вжити заходів для евакуації державних установ зі Станіслава до Кам'янця-Подільського. *ЦДАВО України*. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 37 – 37 зв. – 38.

1. Наказом по міністерству внутрішніх справ УНР, тимчасово до особливих розпоряджень уряду УНР, частина Кременецького повіту на Волині, яка прилягала до Острозького повіту по узгір'я Кременецькі, прилучалася в адміністративному та інших відношеннях до Острозького повіту на Волині. *ЦДАВО України*. – Ф. 2208. – Оп. 2. – Спр. 49. – Арк. 27.

1. Останнє засідання політбюро ЦК КПГ. *Під прапором Жовтня*. – Львів, 1957. – С. 635.

1

8 – 23 жовтня (понеділок – субота)

1. Харків. I Всеукраїнський з'їзд комнезамів, на який прибуло 1082 делегата (з них третина – комуністи). З'їзд заслухав доповіді народних

комісарів освіти, земельних справ, продовольства, обговорив питання про міжнародне і внутрішнє становище України, про завдання незаможного селянства, боротьбу з бандитизмом. Голова ВУЦВК Г.І. Петровський зачитав телеграму В.І. Леніна, в якій, зокрема, говорилося про необхідність обговорити на конференції питання про колективний обробіток, прокатні пункти, відібрання землі у куркулів зверх трудової норми. З'їзд прийняв по доповідях відповідні резолюції, а також відозву до незаможного селянства. Заклик В.І. Леніна мобілізувати всі сили на боротьбу з силами генерала П. Врангеля знайшов своє втілення в проведенні тижня допомоги фронту під гаслом "Незаможник, на коня!". *Комітети незаможних селян України (1920 – 1933). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1968. – С. 68 – 86.

19 жовтня (вівторок)

1. В результаті контрнаступу Дієвої армії УНР частини Червоної армії відійшли на східний берег р. Мурафа. *ЦДАВО України.* – Ф. 3172. — Оп. 3. — Спр. 36. — Арк. 21 зв.

1. Мурафа, Ямпільського повіту, Подільської губернії. Вступ до міста частин Дієвої армії УНР. *ЦДАВО України.* – Ф. 3172. — Оп. 3. — Спр. 36. — Арк. 21 зв.

1. II Харківська губернська конференція КП(б)У. *Образование и деятельность комсомольской организации Харьковщины. 1917 – 1920. Документы и материалы.* – Харьковское областное издательство, 1961. – С. 362 – 363.

4. Кам'янець-Подільський. Наказ Головної команди військ УНР про встановлення в Українській республіканській армії ордену Визволення I і II ступенів та відзнаки Залізного Хреста. Відзнакою Залізного Хреста нагороджувалися лише учасники походу з 6 грудня 1919 р. по 6 травня 1920 р. Військове свято відзнаки Залізного Хреста ухвалено відзначати 6 грудня. *Слово (Кам'янець-Подільський).* – 1920. – 26 жовтня.

10. Київ. Повідомлення про вибух у приміщенні київської ЧК, яка знаходилася у колишньому будинку Гальперіна на Олександрівській вулиці. Вибух пролунав під час засідання комісії. Більше 40 чоловік

загинуло і поранено. Частина арештованих втекла. Слово (Кам'янець-Подільський). – 1920. – 26 жовтня.

19 жовтня – 12 листопада (вівторок – п'ятниця)

1. Загальне перемир'я на польсько-більшовицькому фронті. Монкевич Б. Чорні Запорожці. Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорожців. – Львів, 1929. – С. 142.

20 жовтня (середа)

1. Полтава. Відкриття I повітової конференції робітниць і селянок. Вісті (Полтава). – 1920. – 20 жовтня.

3. Харків. Засідання президіуму Промбюро, на якому заслухано доповідь про автотранспорт на Україні; затверджено склад президіуму Полтавської губернської ради народного господарства. ЦДАВО України. – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 100 – 100 зв.

21 жовтня (четвер)

1. Відень (Австрія). Засідання Української Національної Ради, на якому заслухано звіт О. Назарука про діяльність галицької місії в Ризі. Було визнано, що делегати діяли відповідно до урядових інструкцій. ЦДІА у м. Львові. – Ф. 359. – Оп. 1. – Спр. 94. – Арк. 1.

1. Нарада вищого командного складу армії УНР, на якій ухвалено 2 листопада розпочати контрнаступ проти частин Червоної армії. В зв'язку з продовженням терміну польсько-радянського перемир'я до 14 листопада та повідомленням від польської сторони про можливий наступ частин Червоної армії між 10 та 12 листопада, запланована бойова акція мала розпочатись вніч з 10 на 11 листопада. Шандрук П. Українська армія в боротьбі з Московщиною (18 жовтня – 21 листопада) // За державність. – Каліш, 1934. – Зб. 4. – С. 215 – 217.

21 – 25 жовтня (четвер – понеділок)

1. Харків. Пленум ЦК КСМУ. Черговою задачею комсомолу проголошена робота серед селянської молоді. Образование и деятельность

комсомола України в годы гражданской войны. Документы и материалы. – К., 1959. – С. 591.

22 жовтня (п'ятниця)

1. Початок рейду махновської повстанської армії у тил Російської армії ген. П. Врангеля, кінцева мета якого – оволодіння кримськими перешийками – не була досягнута. *Верстюк В. Махновщина.* – К., 1991. – С. 271.

1. Наказ Овруцького повітового ревкому, Волинської губернії, про розпуск революційної трійки і перехід влади до ревкому. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 638 – 639.

8. Варшава (Польща). Польський сейм ратифікував “Договір про перемир'я і прелімінарні умови миру”, підписаний з УСРР і РСФРР в Ризі. *Прушинський М. Драма Пілсудського. Війна 1920.* – К., 1997. – С. 311.

8. Варшава (Польща). Початок переговорів представників уряду УНР з “Русским Политическим Комитетом” на чолі з Б. Савінковим. *ЦДАВО України.* – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 35. – Арк. 31 – 32.

23 жовтня (субота)

1. Олександрівськ (суч. Запоріжжя). Вступ до міста загонів отамана Н. Махна. *Верстюк В. Махновщина.* – К., 1991. – С. 271.

1. І конференція робітниць і селянок Херсонської губернії, на якій ухвалено резолюцію про участь жінок в радянському будівництві і допомогу Червоній армії “в розгромі Врангеля”. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 858 – 859.

4. Кам'янець-Подільський. Вийшов перший номер “Вістника цивільного управління”. *Слово (Кам'янець-Подільський).* – 1920. – 27 жовтня.

6. Кам'янець-Подільський. Населенню міста наказано обов'язково здати властям більшовицьку літературу агітаційного змісту – усі більшовицькі накази, оголошення і плакати, а також часописи і твори ворожого самостійності УНР змісту. *Слово (Кам'янець-Подільський).* – 1920. – 27 жовтня.

8. Харків. Засідання ВУЦВК, на якому ратифіковано Ризький договір про перемир'я і прелімінарні умови миру. *Історія Комуністичної партії Радянського Союзу*. – К., 1970. – Т. 3, кн. 2. – С. 485.

8. Бердичів. Засідання радянсько-польської військової делегації, на якому обговорювалося питання про те, чи армія УНР виконає умови перемир'я та чи залишається вона союзницькою щодо Польщі. Радянська сторона після цієї зустрічі зробила висновок, що польське командування спеціально затягує переговори для надання можливості армії УНР перегрупуватися. *ЦДАВО України*. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 772. – Арк. 48 – 48 зв. – 49 – 49 зв. – 50 – 50 зв.

24 жовтня (неділя)

1. Оріхів. Вступ загонів отамана Н. Махна до міста. *Верстюк В. Махновщина*. – К., 1991. – С. 271.

1. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). РНМ УНР ухвалила законопроект про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в УНР. *ЦДАВО України*. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 51 – 51 зв.

1. Полтава. Відкриття I губернського з'їзду робітниць і селянок Полтавської губернії. *Вісті (Полтава)*. – 1920. – 27 жовтня.

1. Олександрівськ (суч. Запоріжжя). Вступ до міста частин Червоної армії. *За власть Советов. Сборник документов и воспоминаний о борьбе трудящихся за установление и упрочение Советской власти на территории Запорожской области в 1917 – 1920 гг.* – Запорожский облгиздат, 1957. – С. 182.

1. Бар, Могилівського повіту, Подільської губернії. Приїзд до міста Головного отамана військ УНР С. Петлюри для огляду 6-ої стрілецької дивізії Дієвої армії УНР. *ЦДАВО України*. – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 61.

8. Відень (Австрія). Президент екзильного уряду ЗУНР Є.Петрушевич звернувся з меморіалом до президії першої асамблеї Ліги націй, засідання якої проходили в Женеві. Він вимагав усунути польський окупаційний режим із західноукраїнських земель та визнати незалежність Галичини. *Кугутяк Микола. Історія Української націонал-демократії*

(1918-1929). Том 1. – Київ-Івано-Франківськ, 2002. – С. 507-508.

25 жовтня (понеділок)

1. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено статті законопроекту про Державну народну раду УНР. ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 52 – 52 зв. – 53.

1. Крим. Наказ командуючого Південним фронтом М.В. Фрунзе про вирішальний наступ військ Південного фронту на врангелівців. *Борьба за советскую власть в Крыму. Документы и материалы.* – Симферополь, 1957. – Т. II. – С. 289.

3. Харків. Засідання президіуму Промбюро, на якому заслухано доповідь Укртютюну про стан тютюнової промисловості на Україні. ЦДАВО України. – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 101 – 101 зв. – 102.

25 – 26 жовтня (понеділок – вівторок)

1. Нарада голів волревкомів, волосних комнезамів і начальників районних відділень міліції Радомишльського повіту. Заслухано доповіді з місць, про боротьбу з бандитизмом і дезертирством, про хід продразверстки. Ухвалено налагодити інформативний зв'язок між селами, волостями і повітом; провести репресії (“за дезертирів будуть відповідати не тільки села, але і волості”), описати майно родин дезертирів, ввести систему п'ятихатних і десятихатних груп. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 589 – 594.

25 – 27 жовтня (понеділок – середа)

1. Чернігів. І губернський з'їзд робітниць і селянок Чернігівської губернії. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920.* – К., 1975. – С. 402 – 403.

1. Полтава. Полтавська губернська конференція КП(б)У, на якій ухвалено постанову про утворення партійних ячеек як основних ланцюгів партійної організації та резолюцію у земельному питанні. *Трудящиеся*

Полтавщини в боротьбі за установлення и укрєплення советской власти. 1917 – 1920. – Полтава, 1957. – С. 193 – 195; Історія колективізації сільського господарства Української РСР. 1917 – 1937 рр. Збірник документів і матеріалів у трьох томах. – К., 1962. – Т. 1. – С. 172 – 173.

26 жовтня (вівторок)

1. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено статті законопроекту про Державну народну раду УНР; ухвалено доручити міністру внутрішніх справ О. Саліковському в порозумінні з головою РНМ А. Лівичьким після переїзду до Кам'янця-Подільського внести на розгляд РНМ проект про утворення комісії по розробленню законопроекту про порядок виборів до Державної народної ради УНР. В роботі комісії мали взяти участь представники політичних і громадських організацій. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 54 – 54 зв. – 55.*

1. Апостолово. Наказ командуючого Південним фронтом М.В. Фрунзе про загальний наступ частин Червоної армії на армію ген. Врангеля. *Разгром Врангеля // Красный архив. Исторический журнал. – Т. 5 (72), 1935. – С. 43.*

3. Харків. Постанова президії Українського обласного бюро Вищої ради народного господарства про націоналізацію підприємств електротехнічної промисловості України. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 653 – 654.*

3. Москва (Росія). Декрет РНК РСФРР про Українську раду трудової армії. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 651 – 653.*

27 жовтня (середа)

1. Станіславів (суч. Івано-Франківськ). РНМ УНР ухвалила закон “Про зміну й доповнення закону від 14 вересня 1920 р. про мобілізацію в звільнених від ворога нашою армією повітах УНР для поповнення армії”. *ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 571. – Арк. 67.*

1. Київ. Київський губернський з'їзд робітниць і селянок за участю

160 делегаток. Обговорені питання про допомогу фронту, соціальне забезпечення трудящих, завдання комнезамів. Обрано 125 делегаток на Всеукраїнський з'їзд робітниць і селянок. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С.594 – 595.

1. Гуляйполе. Вступ загонів отамана Н. Махна. *Верстюк В. Махновщина.* – К., 1991. – С. 272.

3. Харків. Засідання президіуму Промбюро, на якому затверджено виробничу програму Главтекстиля. *ЦДАВО України.* – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 103 – 103 зв.

28 жовтня (четвер)

1. Початок загального контрнаступу Червоної армії Південного фронту проти Російської армії генерала П. Врангеля. *Какурин Н., И. Вацетис. Гражданская война. 1918 – 1921.* – СПб., 2002. – С. 622.

1. Великий Токмак. Вступ загонів отамана Н. Махна. *Верстюк В. Махновщина.* – К., 1991. – С. 273.

8. Ухвалення Паризького протоколу Найвищою Радою послів при Паризькій мирній конференції про визнання прав Румунії на землі Бессарабії. *Краткая история Румынии. С древнейших времен до наших дней.* – М., 1987. – С. 317.

29 жовтня (п'ятниця)

1. Організація ревкому Дніпровського повіту, Херсонської губернії. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 859 – 860.

1. Бердянськ. Вступ до міста частин Червоної армії. *За власть Советов. Сборник документов и воспоминаний о борьбе трудящихся за установление и упрочение Советской власти на территории Запорожской области в 1917 – 1920 гг.* – Запорожский облгиздат, 1957. – С. 157 – 166.

1. Перекоп. Вступ до міста частин Червоної армії. *Какурин Н.Е. Как сражалась революция. 1919 – 1920 гг.* – Т. 2. – М., 1990. – С. 344.

30 жовтня (субота)

1. Мелітополь. Вступ до міста частин Червоної армії. *Верстюк В. Махновщина. – К., 1991. – С. 273.*

1. Крим. Директива командуючого Південним фронтом М.В. Фрунзе військам I кінної та VI армій про взяття штурмом перекопських позицій. *Борьба за Советскую власть в Крыму. Документы и материалы. – Симферополь, 1967. – Т. II. – С. 290.*

8. Рига (Латвія). Нота заступника голови російсько-української мирної делегації Л. Оболенського голові польської мирної делегації Я. Домбському про порушення польською стороною договору про перемир'я. *Документы и материалы по истории советско-польских отношений. – М., 1965. – Т. 3. – С. 467 – 468.*

31 жовтня (неділя)

1. Луганськ. Загальноміська конференція КСМУ. *Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы. – К., 1959. – С. 583.*

Жовтень

1. I з'їзд комнезамів Катеринославського повіту, Катеринославської губернії, на якому ухвалено резолюції про поточного моменту (встановити на селі “справжню трудову радянську владу” та знищити “махновщину, петлюрівщину, бандитизм, дезертирство”), з земельного питання, про боротьбу з бандитизмом, з організаційного питання (виконувати на місцях всі розпорядження центральних органів радянської влади; встановити тісний зв'язок між комнезамами, виконкомами та відділами повітвиконкома). *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 787 – 790.*

4. Київ. Створення Інституту народного господарства. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф.. Україна від найдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник. – К., 1995. – С. 341.*

1 листопада (понеділок)

8. Нота урядів РСФРР і УСРР урядам Франції, Італії, Англії і Румунії з протестом про приєднання Бессарабії до Румунії. *Боротьба трудящих Буковини за соціальне і національне визволення і возз'єднання з Українською РСР. 1917 – 1941. Документи й матеріали.* – Чернівці, 1958. – С. 228.

2 – 7 листопада (вівторок – неділя)

1. Чернігів. VII губернська конференція КП(б)У, на якій заслухано звіт губпаркома та ухвалено резолюції про ведення агітації та пропаганди, про роботу на селі та боротьбу з бандитизмом. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920.* – К., 1975. – С. 388 – 395.

3 листопада (середа)

1. Риково, Новоолексіївка, Сальково. Частини Червоної армії прорвалися на Чонгарський півострів в Криму, перейшли озеро Сиваш. *Більшовик (Одеса).* – 1920. – 7 листопада.

3. Харків. Засідання президії Промбюро, на якому ухвалено націоналізувати підприємства крохмалепатокової, коксобензольної, електротехнічної і скляної промисловості України. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 657 – 659.

3 – 7 листопада (середа – неділя)

1. Харків. I Всеукраїнський з'їзд жіноцтва (робітниць і селянок), на якому заслухано доповіді про завдання комнезаможів та обов'язки селянок, про допомогу Червоній армії з боку робітниць та селянок. Обговорювалися доповіді про боротьбу з неписьменством та виховання дітей, про охорону материнства та дитинства, соціальне забезпечення родин червоноармійців. З кожного доповіді було вироблено відповідні резолюції. *Вісті (Харків).* – 1920. – 3 листопада, 7 листопада, 11 листопада, 14 листопада.

4 листопада (четвер)

1. Генічеськ. Вступ до міста частин Червоної армії. *Більшовик (Одеса)*. – 1920. – 6 листопада.

5 листопада (п'ятниця)

1. І пленум Сумського повітового комітета КСМУ. *Образование и деятельность комсомольской организации Харьковщины. 1917 – 1920. Документы и материалы*. – Харьковское областное издательство, 1961. – С. 368 – 369.

1. Одеська губернська конференція КП(б)У. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 961 – 963.

6 листопада (субота)

2. Харків. Відкриття губернiального з'їзду будівничих робітників, на якому заслухано доповідь про діяльність правління губспілки та сформульовано найближчі її завдання. *Вісті (Харків)*. – 1920. – 12 листопада.

7 листопада (неділя)

1. Кам'янець-Подільський, Подільської губернії. Перші загальні збори військово-громадського комітету опікування над козаком, на яких обрано тимчасову раду та вироблено статут комітету. *Українське слово*. – 1920. – 14 листопада.

1. Харків. Відповідно до постанови Всеросійського ЦВК, уряд УСРР оголосив амністію з нагоди третьої річниці Жовтневої революції. *Знамя Советов (Чернигов)*. – 1920. – 10 листопада.

4. Полтава. Урочисте відкриття “Центрального пролетарського музею Полтавщини”, створеного на базі земського музею. За постановою Полтавського губвиконкому музею було передано увесь будинок колишнього губернського земства. *Полтавський краєзнавчий музей. Путівник*. – Х., 1971. – С. 5 – 6.

8 листопада (понеділок)

1. Перехід через озеро Сиваш частин Червоної армії. Закріплення на північній частині Литовського півострову. Відхід частин Російської армії генерала Врангеля з Турецького валу на Юшунську позицію. *Какурин Н.Е. Как сражалась революция. 1919 – 1920 гг. – Т. 2. – М., 1990. – С. 346 – 347.*

3. Харків. Засідання президіуму Промбюро, на якому ухвалено націоналізувати млини Харківської, Донецької, Київської, Херсонської, Полтавської, Чернігівської та Катеринославської губерній; ухвалено націоналізувати підприємства Губшкіри (13 шкіряних заводів). *ЦДАВО України. – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 105 – 105 зв.*

8. Варшава (Польща). Зустріч начальника української військової місії УНР в Польщі генерала Зелінського з начальником французької військової місії в Польщі ген. Нісселем за участю генерала Махрова, ген. Перемикіна і полк. Юматова. На зустрічі обговорювалась нагальна потреба дійти порозуміння для підписання військової конвенції між представниками уряду УНР та ген. Врангеля. *ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 28. – Арк. 42. – 42 зв.*

8. Варшава (Польща). Зустріч начальника української військової місії УНР в Польщі генерала В. Зелінського з генералом Махровим, на якій останній заявив про готовність уряду генерала П. Врангеля визнати незалежність УНР і її уряд на чолі з Головним отаманом С. Петлюрою до скликання предпарламенту. *ЦДАВО України. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 28. – Арк. 43 – 43 зв. – 44.*

1. Ялтушків. Державна нарада за участю Головного отамана військ УНР С. Петлюри, командирів дивізій армії УНР на чолі з командиром М. Омеляновичем-Павленком, членів уряду. Ухвалено видати закон про предпарламент; розпочати 12 листопада наступ проти більшовиків. Звернення голови Директорії Головного отамана військ УНР С. Петлюри, РНМ УНР та військових керівників до українського народу (“Народе України!”) із закликом захисту своєї Батьківщини. *Українське слово. – 1920. – 10 листопада; Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – К., 2003. – С. 437 – 438.*

1. Лист Головного отамана військ УНР С. Петлюри до начальника Польської держави Ю. Пілсудського про врегулювання українсько-польських непорозумінь задля успішного наступу армії УНР на лінію р. Південний Буг. *Симон Петлюра. Статті, листи, документи.* – К., 1999. – Т. III. – С. 302 – 303.

1. Крим. Початок Перекопсько-Чонгарської операції частин Червоної армії проти Російської армії ген. П. Врангеля. *Какурин Н., Вацетис И. Гражданская война. 1918 – 1921.* – СПб., 2002. – С. 644 – 648.

3. Кременчук, Кременчуцької губернії. Губернська конференція профспілок шкіри. *Вісті (Кременчук).* – 1920. – 16 листопада.

9 листопада (вівторок)

1. Миколаїв. II Херсонський губернський з'їзд рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів за участю 129 делегатів, на якому ухвалені резолюції з організаційного питання (радянська влада повинна викоринити бандитизм, який тримається завдяки куркульській частині села і “націоналістично налаштованій частині інтелігенції міста” шляхом постійного функціонування органів рад депутатів в містах і крупних населених пунктах); за доповіддю губкомтруда (посилити апарати повітових комтрудів, організувати волкомтуди та сількомтуди; посилити боротьбу з трудовим дезертирством). Ухвалено резолюцію до незможних селян взяти найактивнішу участь у виконанні продовољчої продрозверстки і в радянському будівництві. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 861 – 866, 880.

1. Наказ Новоград-Волинського повітревкому про відновлення діяльності радянських установ, боротьбу з бандитизмом. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 639 – 640.

3. Харків. Постанова Всеукраїнського обласного бюро Вищої ради народного господарства про націоналізацію дротово-цвяхових заводів. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 659 – 660.

4. Кам'янець-Подільський. Директорія УНР затвердила постанову про виділення допомоги у розмірі 100 тисяч польських марок О. Кобилянській. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 256. – Арк.1; ЦДАВО України. – Ф. 2582. – Оп. 2. – Спр. 39. – Арк. 103, 116.*

5. Кам'янець-Подільський. Ректором Подільської духовної семінарії призначено приват-доцента, священика В. Табінського. *Слово (Кам'янець-Подільський). – 1920. – 9 листопада.*

10 листопада (середа)

1. Публікація звернення РНМ УНР “До війська УНР!” з закликом боротьби проти більшовиків за самостійну Україну. *Українське слово. – 1920. – 10 листопада.*

1. Перехід 6-ої стрілецької дивізії Дієвої армії УНР з м. Бар до району селища Поповці. Бої за с. Поповці з частинами Червоної армії (суч. Вінницька обл.). *ЦДАВО України. – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 61.*

1. Початок контрнаступу частин Червоної армії проти Дієвої армії УНР. Прорив фронту через с. Долгівці у напрямку на Копайгород на праве крило, яке тримала 5-а Херсонська дивізія армії УНР, та у напрямку на м. Лунинець, де знаходилася 3-я Залізна дивізія та Кулеметна дивізія армії УНР. *Шандрук П. Українська армія в боротьбі з Московщиною (18 жовтня – 21 листопада) // За державність. – Каліш, 1934. – Зб. 4. – С. 220.*

1. Крим. Наказ командуючого Південним фронтом М.В. Фрунзе про наступ на юшунські укріплення та Чонгарський перешийок. *Борьба за Советскую власть в Крыму. Документы и материалы. – Симферополь, 1957. – Т. II. – С. 302 – 303.*

1. Відновлений народний комітет Української народної трудової партії (УНТП) публічно заявив про своє існування, проголосивши, що єдиним повноважним представником населення Східної Галичини є Українська Національна Рада; польська влада має характер окупаційної і зобов'язана тому шанувати національні права українців; договір С. Петлюри з Польщею від 22 квітня 1920 р. та попередні умови миру з

радянською Росією та радянською Україною від 11 жовтня 1920 р. не мали обов'язкової сили для Східної Галичини. *Український прапор (Відень)*. – 1920. – 20 листопада; Кугутяк Микола. *Історія Української націонал-демократії (1918-1929)*. Том 1. – Київ – Івано-Франківськ, 2002. – С. 150 – 151.

8. Народний комітет УНТП звернувся з резолюцією до Найвищої ради Паризької мирної конференції, в якій висловив протест проти масових репресій польської влади над українським народом, вимагав ліквідувати окупаційний режим і відновити державну незалежність ЗУНР. Народний комітет підкреслив, що Найвища рада зобов'язана усунути польську окупаційну владу, повернути державну незалежність Галичини для того, щоб Галицька Республіка була “нейтральною державою під протекторатом провідних європейських країн”. Кугутяк Микола. *Історія Української націонал-демократії (1918-1929)*. Том 1. – Київ-Івано-Франківськ, 2002. – С. 151.

11 листопада (четвер)

1. Крим. Оволодіння частинами Червоної армії Сивашською та Чонгарською переправами та входження в Крим. *Борьба за Советскую власть в Крыму. Документы и материалы*. – Симферополь, 1957. – Т. II. – С. 308.

1. Наступ 6-ої стрілецької дивізії Дієвої армії УНР на селище Кацмазове (суч. Вінницька обл.). Розбиття дивізії під Поповцями. *ЦДАВО України*. – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 61.

3. Кременчук, Кременчуцької губернії. Конференція продовольчих комісій, комслужб, завкомів і профсоюзів. *Вісті (Кременчук)*. – 1920. – 14 листопада.

12 листопада (п'ятниця)

1. Кам'янець-Подільський, Подільської губернії. Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено законопроект по перегляду статутів фінансового управління та законодавства; заслухано доповідь заступника голови РНМ О. Саліковського про ратифікацію договору, підписаного 31

серпня в Булдури (Латвія) делегатами УНР, Польщі, Литви, Латвії, Естонії, Фінляндії. *ЦДАВО України*. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 61 – 61 зв. – 62 – 63.

1. Голова Директорії УНР С. Петлюра затвердив закони “Про тимчасове верховне управління і порядок законодавства в УНР” та “Про державну Народну Раду УНР”, підготовлені комісією під головуванням міністра внутрішніх справ О. Саліковського. *ЦДАВО України*. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 79 – 79 зв.; *Конституційні акти України 1917 – 1920 рр.* – К., 1992. – С. 123.

1. Харків. Організаційне засідання Всеукраїнської комісії неможливих селян при ВУЦВК, на якому ухвалено запропонувати всім народним комісарам і центральним установам прийняти на постійну роботу постійних членів Всеукраїнської комісії комнезамів. *Комітети неможливих селян України (1920 – 1933). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1968. – С. 91 – 92.

1. Відступ 6-ої стрілецької дивізії Дієвої армії УНР з с. Поповці на с. Володієвці (суч. Вінницька обл.). *ЦДАВО України*. – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 61.

12 – 17 листопада (п'ятниця – середа)

1. Кременчук, Кременчуцької губернії. І губернська конференція КП(б)У. *Вісті (Кременчук)*. – 1920. – 18 листопада.

13 листопада (субота)

1. Сімферополь. Вступ до міста частин Червоної армії. *Історія міст і сіл УРСР. Кримська область*. – К., 1974. – С. 113; *Більшовик (Одеса)*. – 1920. – 17 листопада. *За іншими джерелами, це сталося 14 листопада*. – *Борьба за Советскую власть в Крыму*. – Симферополь, 1961. – Т. 2. – С. 312. *За іншими документами це сталося 15 листопада*. – *В Крыму после Врангеля (Рассказ очевидца) // Крымский Архив*. – Симферополь, 1996. – № 2. – С. 59 – 60. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 18 листопада.

1. ст. Джанкой. Вступ частин Червоної армії. *Хроника революционных событий в Крыму*. – Севастополь, 1969. – С. 172.

1. Крим. Наказ командуючого Південним фронтом М.В. Фрунзе військам Південного фронту про знищення залишків врангелевців. *Борьба за Советскую власть в Крыму. Документы и материалы.* – Симферополь, 1967. – Т. II. – С. 309 – 310.

3. Харків. Відкриття I Всеукраїнського агрономічного з'їзду, на якому заслухано доповіді про становище сільського господарства та визначено перспективи соціалістичного землеустрою. *Вісті (Харків).* – 1920. – 14 листопада.

4. Кам'янець-Подільський. Повідомлення про початок видання Військово-історичною управою Генерального Штабу Дієвої армії УНР «Військово-історичного збірника». *Українське слово (Станіславів).* – 1920. – 13 листопада.

8. Рига (Латвія). Нарада представників польської і російсько-української мирних делегацій, на якій обговорювалося питання про порушення польською стороною умов про перемир'я на фронті. *Документы и материалы по истории советско-польских отношений.* – М., 1965. – Т. 3. – С. 469 – 474.

14 листопада (неділя)

1. Алушта, Бахчисарай. Вступ до міст частин Червоної армії. *Історія міст і сіл УРСР. Кримська область.* – К., 1974. – С. 215, 245.

1. Сімферополь, Феодосія. Вступ до міст частин Червоної армії. *Борьба за Советскую власть в Крыму. Документы и материалы.* – Симферополь, 1961. – Т. II. – С. 312.

1. Нова Ушиця, Подільської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Більшовик (Одеса).* – 1920. – 17 листопада.

1. Кам'янець-Подільський, Подільської губернії. Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено розпочати евакуацію уряду і державних установ в ніч з 14 на 15 листопада. Напрямок евакуації: Лянцкорунь – Чемерівці – Сатанів. *ЦДАВО України.* – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 65.

1. Харків. ЦК КП(б)У ухвалив визнати необхідним впровадження на Україні посади уповноваженого Реввійськради республіки. *ЦДАВО України.* – Ф. 2. – Оп. 2. – Спр. 40. – Арк. 28.

1. Київ. Губернська конференція КП(б)У. *Киевщина в годы гражданской войны и иностранной военной интервенции (1918 – 1920 гг.). Сборник документов и материалов.* – К., 1962. – С. 436 – 437.

4. Кам'янець-Подільський. З'їзд діячів професійної освіти за участю представників промисловості, організований з ініціативи управи Українського технічного товариства. *Слово (Кам'янець-Подільський).* – 1920. – 9 листопада.

8. Рига (Латвія). Засідання російсько-української і польських делегацій, на якому ухвалено протокол про відхід польських військ на територію Польщі не пізніше 19 листопада. 20 листопада радянська сторона прервала переговори через недотримання польською стороною терміну відступу військ. *Документы и материалы по истории советско-польских отношений.* – М., 1965. – Т. 3. – С. 475, 484.

15 листопада (понеділок)

1. Євпаторія. Вступ до міста загонів отамана Н. Махна. *Верстюк В. Махновщина.* – К., 1991. – С. 278.

1. Севастополь. Вступ до міста частин Червоної армії. *Більшовик (Одеса).* – 1920. – 17 листопада.

1. Одеса. Повітова безпартійна конференція селянської молоді. *Більшовик (Одеса).* – 1920. – 17 листопада.

1. Літин, Літинського повіту, Подільської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Більшовик (Одеса).* – 1920. – 18 листопада.

1. Харків. Губернська нарада щодо виборів на VIII Всеросійський з'їзд рад від Харківської губернії. *Вісті (Харків).* – 1920. – 17 грудня.

4. Кам'янець-Подільський. Відкрилися двомісячні курси українознавства для старшин, військових урядовців та їх родин, організовані культурно-освітньою управою при Генеральному штабі Дієвої армії УНР. Лекції читали професор І. Огієнко, професор В. Біднов, С. Русова. *Українське слово (Станіславів).* – 1920. – 14 листопада.

16 листопада (вівторок)

1. ст. Гусятин. Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено Державну

скарбницю, Державний банк і експедицію заготовки державних паперів перевезти на територію Польщі. *ЦДАВО України*. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 66 – 66 зв.

1. Керч. Вступ до міста частин Червоної армії. *Більшовик (Одеса)*. – 1920. – 19 листопада.

1. Генерал П. Врангель на борту крейсера “Генерал Корнилов” відплив до Константинополя. Разом з ним на 126 судах залишили Крим 145 тис. 693 особи, з них військових – до 70 тис. чоловік. *Врангель. II. Записки*. – Минск, 2002. – Т. II. – С. 381; *Більшовик (Одеса)*. – 1920. – 18 листопада.

1. Кам’янець-Подільський, Подільської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Більшовик (Одеса)*. – 1920. – 19 листопада.

1. Харків. I Всеукраїнський конгрес робітниць і селянок. *Вперед (Львів)*. – 1920. – 21 листопада.

1. Крим. Організовано Кримревком на чолі з Бела Куном, який зосередив в своїх руках всю повноту влади на півострові. Організовано військревкоми в Севастополі, Феодосії та Ялті. *Борьба за Советскую власть в Крыму. Документы и материалы*. – Симферополь, 1961. – Т. II. – С. 315.

17 листопада (середа)

1. Кримревком ухвалив наказ № 4 про те, що всі офіцери, чиновники воєнного часу, робітники в установах Добрармії повинні з’явитися для реєстрації в триденний термін, інакше вони розглядатимуться як шпигуни, які підлягають вищій мірі покарання. *Ревкомы Крыма. Сборник документов и материалов*. – Симферополь, 1968. – С. 23 – 24.

1. Ялта. Вступ до міста частин Червоної армії. *Хроника революционных событий в Крыму*. – Севастополь, 1969. – С. 173.

1. Пленум Харківського губернського комітету КСМУ. *Образование и деятельность комсомольской организации Харьковщины. 1917 – 1920. Документы и материалы*. – Харьковское областное издательство, 1961. – С. 371.

1. Крим. Наказ командуючого Південним фронтом М.В. Фрунзе про

перемогу над Врангелем. *Борьба за Советскую власть в Крыму. Документы и материалы.* – Симферополь, 1967. – Т. II. – С. 317 – 318.

17 – 22 листопада (середа – понеділок)

1. Харків. V Всеукраїнська конференція КП(б)У за участю 378 делегатів з вирішальним голосом і 129 з дорадчим від 75 тис. членів партії. Конференція розглянула такі питання: політична і організаційна доповіді ЦК КП(б)У; про чергові завдання партії; господарські завдання партії; земельне питання на Україні; продовольче питання; боротьба з бандитизмом; робота серед молоді; організаційне питання; вибори керівних органів КП(б)У. Ухвалено відповідні резолюції та обрано ЦК КП(б)У в складі 17 членів і 3 кандидатів (К.Є. Ворошилов, В.П. Затонський, А.В. Іванов, Ф.Я. Кон, Д.З. Мануїльський, В.М. Молотов, Г.І. Петровський, М.В. Фрунзе, В.Я. Чубар та інші). Черговим завданням господарського будівництва конференція визнала перехід основних галузей виробництва у безпосереднє розпорядження держави. Перехід цей повинен був супроводжуватися “дальшим поглибленням роботи по вилученню знарядь і засобів виробництва з приватнокапіталістичних рук”; йшлося про усунення конкуренції, широкі трудові мобілізації і переведення військових частин, що звільняються, на трудовий фронт. Конференція постановила про злиття політичного відділу управління мілітаризованої кам’яновугільної промисловості Донбасу і союзу Гірнопраці для зміцнення профспілки останнього і передачі їй задач відділу, окрім партійних. Було поставлено перед членами партії наступні завдання: розгром “куркульсько-націоналістичного бандитизму”; залучення незаможників до боротьби з бандами; проведення експропріації і роззброєння куркулів. *Комуніст (Харків).* – 1920. – 18 листопада, 20 листопада, 21 листопада, 23 листопада, 25 листопада; *Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з’їздів і конференцій. 1918 – 1956.* – К., 1958. – С. 68 – 103.

Не пізніше 17 листопада (середа)

3. Харків. Постанова президії Української ради народного господарства про націоналізацію підприємств хімічної промисловості України.

Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 668 – 677.

18 листопада (четвер)

1. Фридрихівка. Засідання РНМ УНР, на якому заслухано повідомлення Головного отамана військ УНР С. Петлюри про становище на фронті; ухвалено перейти армії і уряду УНР на територію Польщі; причиною невдачі армії УНР в боротьбі з більшовицькими військами визнано брак набоїв і амуніції. *Симон Петлюра. Статті, листи, документи. – К., 1999. – Т. III. – С. 307 – 312.*

1. Проскурів (суч. Хмельницький), Подільської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Більшовик (Одеса). – 1920. – 21 листопада.*

1. ст. Деражня, Подільської губернії. Вступ частин Червоної армії. *Вперед (Львів). – 1920. – 21 листопада.*

8. Варшава (Польща). Підписання військової конвенції між “Русским Политическим Комитетом” та урядом УНР. РПК визнавав на чолі з Б. Савінковим визнавав державну незалежність УНР і її уряд; війська Російської армії, сформовані РПК, та УНР мали діяти разом як союзні під оперативним командуванням Головного командування військ УНР. Угода була таємною, окрім п.1 про визнання УНР. *ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 1. – Спр. 124. – Арк. 29 – 30 – 31 – 32 – 33.*

19 листопада (п'ятниця)

1. Волочиськ. Засідання РНМ УНР, на якому вирішено уповноважити міністра ісповідань І. Огієнка на ведення переговорів з польською владою в справі розташування на теренах Польщі евакуйованих з воєнних обставин уряду, урядових установ, військових частин і громадян УНР. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 68 – 68 зв.*

20 листопада (субота)

1.2. Чорний Острів, Летичів, Подільської губернії. Вступ до міст частин Червоної армії. *Більшовик (Одеса). – 1920. – 23 листопада.*

21 листопада (неділя)

1. Утворення кримської ударної групи на чолі з заступником начальника особового відділу Південного та Південно-Західного фронтів Ю. Євдокімовим з метою знищення білогвардійців, які залишилися в Криму. Протягом наступних місяців було розстріляно до 12 тис. чоловік. Шитюк М. *Масові репресії проти населення Південної України в 20 – 50-ті роки ХХ ст.* – К., 2000. – С. 106.

1. І губернський з'їзд сільсько-господарських робітників Одеської губернії. *Більшовик (Одеса).* – 1920. – 21 листопада.

1. Перехід Дієвої армії УНР (до 27 тис. вояків) через р. Збруч в районі м. Волочиська та с. Ожигівці. Інтернування армії УНР польською владою. Удовиченко О. *Третя Залізна дивізія. Матеріали до історії Війська УНР. Рік 1920.* – Нью-Йорк, 1982. – Т. II. – С. 194 – 196. Шандрук П. *Українська армія в боротьбі з Московщиною (18 жовтня – 21 листопада) // За державність.* – Каліш, 1934. – Зб. 4. – С. 234.

1. Новоград-Волинський, Волинської губернії. Згідно з умовами прелімінарного польсько-радянського договору, польські війська залишили місто. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 650.

8. Варшава (Польща). Зустріч начальника української військової місії УНР в Польщі генерала В. Зелінського з начальником французької військової місії в Польщі генералом Нісселем, на якій обговорювалося питання про відхід армії УНР за р. Збруч та умови інтернування. *ЦДАВО України.* – Ф. 3172. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 91 – 91 зв.

21 – 23 листопада (неділя – вівторок)

6. Чернігів, Чернігівської губернії. І губернський з'їзд завідуючих повітздрами і завідуючих санітарно-епідемологічними підвідділами. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920.* – К., 1975. – С. 405 – 406.

22 листопада (понеділок)

1. ст. Богданівка. Засідання РНМ УНР, на якому заслухано доклад

заступника голови РНМ О. Саліковського про нараду в штабі командуючого Дієвою армією, про умови переходу військ на територію Польщі та забезпечення урядовців харчами і польською валютою. *ЦДАВО України*. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 69 – 69 зв.

1. Волочиськ, Старокостянтинівського повіту, Волинської губернії. Вступ до міста частин Червоної армії. *Гражданская война на Украине 1918 – 1920. Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах*. – К., 1967. – Т. 3. – С. 776.

23 листопада (вівторок)

1. Харків. Пленум ЦК КП(б)У, на якому розглянуто питання про VI-ІІ Всеросійський з'їзд рад, обрано політбюро ЦК КП(б)У у складі: Х.Г. Раковський, Г.І. Петровський, В.Я. Чубар, Д.З. Мануїльський, В.М. Молотов (в.о. першого секретаря). *Верстюк В., Дзбюба О., Репринцев В. Україна від найдавніших часів до сьогодення*. – К., 1995. – С. 342.

6. Чернігів. Загальноміська конференція профсоюзів, завкомів і комслужб. *Знамя Советов (Чернигов)*. – 1920. – 25 листопада.

24 листопада (середа)

1. Новоград-Волинський, Волинської губернії. Організація тимчасового повітового ревкомітету. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 650.

25 листопада (четвер)

1. Наказ Волинського губернського ревкому про введення до складу райопродкомів представників комнезамів і про створення волосних продовольчих нарад; наказ про організацію повітового ревкому в Новоград-Волинському повіті, Волинської губернії. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 641 - 642.

1. Центральне управління надзвичайних комісій України направило всім губчека телеграму з вимогою арешту махновців. *Ленин и ВЧК*.

Сборник документов (1917 – 1920 гг.). – М. 1975. – С. 417.

3. Харків. Засідання президіуму Промбюро, на якому заслухано доповідь про виробничу програму на 1921 рік; ухвалено скликати конференцію губернських рад народного господарства не пізніше 15 січня 1921 року. *ЦДАВО України. – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 107 – 107 зв.*

26 листопада (п'ятниця)

1. Наказ арміям Південного фронту від командуючого збройними силами України і Криму М.В. Фрунзе про те, щоб вважати Н. Махно і махновців “ворогами радянської республіки і революції”; війська Червоної армії отримали задачу обеззброїти махновські загони та очистити УСРР від “залишків бандитських зграй”. *Ленин и ВЧК. Сборник документов (1917 – 1920 гг.). – М. 1975. – С. 418; Верстюк В. Махновщина. – К., 1991. – С. 288 – 289.*

27 листопада (субота)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено скласти делегацію під головуванням міністра народного здоров'я і опікування С. Стемповського у складі П. Зайцева і Л. Михайлова для ведення переговорів з урядом генерала П. Врангеля. Делегація мала керуватися інструкцією, що була дана для ведення переговорів з “Русским Политическим Комитетом” в частині, що торкається визнання самостійності УНР. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 71 – 71 зв.*

27 – 29 листопада (субота – понеділок)

2. Чернігів. I губернська конференція профспілки працівників землі і лісу. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920. – К., 1975. – С. 423.*

28 листопада (неділя)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому заслухано доклад голови комісії по розташуванню уряду – міністра ісповідань І. Огієнка

в справі розташування державних установ в м. Тарнув і його околицях. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 72.*

8. Женева (Швейцарія). Галицька делегація на чолі з Є. Петрушевичем, яка прибула до міста для порушення міжнародно-правового статусу Східної Галичини на загальних зборах Ліги Націй, опублікувала ноту “До Високого Союзу Націй”, в якій вимагалось надати українському народу право на національне самовизначення. *Український прапор. (Відень). – 1920. – 4 грудня.*

8. УНРада направила до секретаріату Ліги націй у Женеву ноту й меморіал “Система польської окупації у Східній Галичині”, в яких вимагала усунути польську окупацію й визнати державну незалежність краю. *Кугутяк Микола. Історія Української націонал-демократії (1918-1929). Том 1. – Київ – Івано-Франківськ, 2002. – С. 508.*

9 листопада (понеділок)

3. Харків. Постанова Вищої ради народного господарства про націоналізацію всіх промислових підприємств, що мають число робітників понад 5 при механічному двигуні або 10 без механічного двигуна. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 677 – 679.*

30 листопада (вівторок)

4. Харків. Декрет РНК УСРР “Про шкільно-професійно-технічну повинність”. Усі робітники на промислових підприємствах та на залізничному транспорті у віці від 18 до 40 років оголошувалися мобілізованими для навчання у фабрично-заводських школах, робітничих факультетах, вечірніх технікумах, а також професійних короткотермінових курсах. *Культурне будівництво в Українській РСР: Важливіші рішення Комуністичної партії і Радянського уряду. 1917 – 1960 рр.: Збірник документів у 2-х т. – Т. 1. – 1917 – червень 1941. – К., 1959. – С. 76 – 78.*

6. Харків. РНК УСРР ухвалила декрет про учбово-професійно-технічну повинність всіх робітників від 18 до 40 років. *ЦДАВО України. – Ф. 340. – Оп. 1. – Спр. 2803. – Арк. 258.*

Початок листопада

1. Дієва армія УНР тримала фронт від Могилева через Ялтушків до Літина завширшки до 120 км. *Удовиченко О. Україна у війні за державність. – К., 1995. – С. 183 – 184.*

Листопад

4. Харків. I Всеукраїнська виставка радянського друку. *Золотоверхий І.Д. Становлення української радянської культури. (1917–1920 рр.). – К., 1961. – С. 312.*

1 грудня (середа)

1. Москва (Росія). Засідання Реввійськради Республіки, на якому обговорювались питання про задачі воєнної влади на Україні і заходи щодо захисту Донбаса від загонів Н. Махна. *Реввоенсовет Республіки. – М., 1991. – С. 452.*

1. II безпартійна конференція робітничої молоді Богодухівського повіту, Харківської губернії. *Образование и деятельность комсомольской организации Харьковщины. 1917 – 1920. Документы и материалы. – Харьковское областное издательство, 1961. – С. 378.*

8. Варшава (Польща). Нарада МЗС Польщі в зв'язку з переходом армією УНР р. Збруч. За відомостями української сторони, р. Збруч перейшло від 25-ти до 30-ти тисяч українських старшин і козаків, в той час як польська сторона погоджувалася на утримання як військової частини лише п'яти тисяч чоловік, решту козаків пропонувалось розпустити. Якщо українська сторона не погоджувалась на ці умови, то всі козаки і старшини мали бути інтерновані. *ЦДАВО України. – Ф. 3172. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 93. – 93 зв. – 94.*

8. Москва (Росія). Нота урядів РСФРР і УСРР уряду Польщі про порушення польською стороною договору про прелімінарні умови миру і пермир'я. *Документы и материалы по истории советско-польских отношений. – М., 1965. – Т. 3. – С. 487 – 489.*

1 – 7 грудня (середа – вівторок)

4. Проведення Всеукраїнського “Тижня захисту дітей”, організованого

Народним комісаріатом освіти УСРР та Радою захисту дітей. Протягом цих днів для дітей безкоштовно працювали кінематографи, театри, музичні заклади. *Відчит Народного комісаріату освіти VI Всеукраїнському з'їздові Рад.* – X., 1921. – С. 10.

2 – 8 грудня (четвер – середа)

1. Мелітопольська повітова робітничо-селянська і червоноармійська безпартійна конференція, на якій ухвалено резолюції за доповіддю ревкома та відділу народної освіти, з продовольчого питання (вказано на необхідність зосередження в руках державних продовольчих органів заготівлю та постачання проуктами для “позбавлення робітників і селян тягара непосильних вільних спекулятивних цін”). *За власть Советов. Сборник документов и воспоминаний о борьбе трудящихся за установление и упрочение Советской власти на территории Запорожской области в 1917 – 1920 гг.* – Запорожский облздат, 1957. – С. 198 – 202.

3 грудня (п'ятниця)

1. Польський сейм ліквідував територіальну окремішність Галичини. Для позначення етнічної території Східної Галичини використовувався термін “Східна Малопольща”, тобто історична назва Західної Галичини. Зникли з вживання слова “українець”, “український”, натомість вводилися – “русин”, “руський”. Територія Східної Галичини поділена на 3 воєводства: Львівське (28 повітів), Станіславське (16 повітів) і Тернопільське (17 повітів). С. Мішко. *Галичина з Тербовельщиною під Польщею // Тербовельська земля. Історично-мемуарний збірник.* – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1968. – С. 121.

1. Наказ РВР Республіки про утворення посади командуючого всіма збройними силами на Україні з призначенням на цю посаду уповноваженого Реввійськради Республіки в Україні М.В. Фрунзе. *М.В. Фрунзе на фронтах гражданской войны. Сборник документов.* – М., 1941. – С. 460 – 461.

4 грудня (субота)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено оголосити

закони затверджені Директорією “Про тимчасове Верховне управління і порядок законодавства в Українській Народній Республіці” і “про Державну Народну Раду Української Народної Республіки”; ухвалені проекти нот до уряду Польщі і до урядів інших держав про сучасне становище. *ЦДАВО України.* – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 79 – 79 зв.

3. Харків. РНК УСРР ухвалила постанову про поліпшення продовольчої справи. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни.* – К., 1957. – С. 172 – 175.

4. с. Мироцьке, Київського повіту. Відкриття Мироцького технікуму з 4-ма факультетами (фабричними, залізничними, сільськогосподарчим та відповідними професійними класами) для навчання 320 слухачів. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 608.

5 грудня (неділя)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому заслухано доклад міністра здоров'я і опікування С. Стемповського про умови перебування уряду, армії і українських громадян на території Польщі. *ЦДАВО України.* – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 80 – 80 зв.

1. Чернігів. І широка загальноміська конференція робітників, скликана для виборів делегатів на VIII Всеросійський з'їзд рад. *Знамя Советов (Чернигов).* – 1920. – 7 грудня.

1. Директива арміям Південного фронту ліквідувати махновщину в найкоротший термін. *М.В. Фрунзе на фронтах гражданской войны. Сборник документов.* – М. 1941. – С. 458 – 459.

6 грудня (понеділок)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому заслухано внесення заступника голови РНМ про необхідність вияснення кількості і вартості майна, вивезеного польською владою з території. *ЦДАВО України.* – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 81 – 81 зв. – 82.

1. Одеса. Міське партійне зібрання членів КП(б)У, на якому заслухано

доклад про V Всеукраїнську партійну конференцію КП(б)У. *Більшовик (Одеса)*. – 1920. – 8 грудня.

1. Москва (Росія). Постанова Ради Труда і Оборони всім збройним силам на Україні про боротьбу з бандитизмом. Війська внутрішньої служби на Україні передавались під керівництво уповноваженого РВР Республіки на Україні і командуючому Південним фронтом М.В. Фрунзе. *М.В. Фрунзе на фронтах громадянської війни. Сборник документов*. – М., 1941. – С. 463.

1. Наказ командуючим арміями Південного фронту про визнання Реввійсьрадою Республіки ліквідацію махновщини і бандитизму задачею державної ваги. *М.В. Фрунзе на фронтах громадянської війни. Сборник документов*. – М., 1941. – С. 460.

3. Харків. Засідання президіуму Промбюро, на якому ухвалено організувати Укрбензол для контролю над коксо-бензольним виробництвом на Україні. *ЦДАВО України*. – Ф. 573. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 110 – 110 зв.

7 грудня (вівторок)

1. Наказ Миколаївської повітової адміністративно-продовольчої наради про посилення виконання плану продрозверстки. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 878.

1. Харків. РНК УСРР і командуючий всіма збройними силами України М.В. Фрунзе ухвалили постанову про створення політичних секцій для боротьби з бандитизмом. негайно організовувались політсекції в районі Олександрівській губернії, Маріупільського повіту, Гришинського району, Донецької губернії, та Павлоградського повіту, Катеринославської губернії. Начальником політсекції призначався член Реввійськради IV армії, уповноважений РНК УСРР і командування всіма збройними силами України Я. А. Яковлев. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 175 – 176.

1. Наказ революційної трійки Новоукраїнського району, Єлисаветградського повіту, про проголошення в ряді волостей воєнного стану в

зв'язку з повною бездіяльністю місцевих органів влади. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 879.

4. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено асигнувати з коштів Державної скарбниці в розпорядження міністра ісповідань 10 тисяч польських марок на улаштування богослужіння в містах Тарнові і Ченстохові *ЦДАВО України.* – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 83 – 83 зв.

7 – 9 грудня (вівторок – четвер)

1. Чернігів. I губернська конференція профспілок працівників освіти і соціалістичної культури Черніговщини. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920.* – К., 1975. – С. 423.

9 грудня (четвер)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому заслухано доклад керуючого міністерством фінансів про фінансове становище; для обліку майна ухвалено скласти комісію. *ЦДАВО України.* – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 84 – 84 зв. – 85.

10 грудня (п'ятниця)

1. Одеса. I з'їзд волосних і сільських гуртків допомоги робітничо-селянської інспекції Одеського повіту. *Більшовик (Одеса).* – 1920. – 10 грудня.

1. Слов'янськ, Донецької губернії. I з'їзд рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів Слов'янського району, Донецької губернії, на якому ухвалено резолюції про поточний момент і задачі радянської влади (зміцнювати Червону армію; залучити до праці робітників, які збіжали до села і зайнялися спекуляцією; провести мобілізацію “паразитичного елемента” і переслідувати “дезертирів праці”), з земельного питання (створити крупні “культрадгоспи”, які стали б центром скупчення як сільсько-господарського пролетаріату, так і “культурно-науковими проводниками сільського господарства”). *Радянське*

будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 337 – 339.

10 – 13 грудня (п'ятниця – понеділок)

1. І робітничо-селянська безпартійна конференція Проскурівського повіту, Подільської губернії, на якій ухвалено резолюцію про завдання комітетів незаможних селян (допомогати Червоній армії для закріплення “здобутків Жовтневої революції; проводити боротьбу з бандитизмом шляхом організації п'ятихаток; реорганізувати сільські кооперативи, які до того були “оплотом куркулької спекуляції”). *Комітети незаможних селян України (1920 – 1933). Збірник документів і матеріалів. – К., 1968. – С. 96 – 97.*

Не пізніше 11 грудня

4. Оголошення відділу народної освіти Новоушицького ревкому про відкриття в м. Новій Ушиці професійно-ремісничої школи. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 703.*

12 грудня (неділя)

1. Київ. Відкриття губернського з'їзду комнезамів. Ухвалено резолюцію про вибори до рад по Київській губернії. З'їзд прохав Центральний виконком рад дозволити вибори до рад не проводити до повного закінчення організації комнезамів, на V Всеукраїнському з'їзді рад дати місце “комнезамам у такому ж представництві, як і від рад”. *Киевщина в годы гражданской войны и иностранной военной интервенции (1918 – 1920 гг.). Сборник документов и материалов. – К., 1962. – С. 475; Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 610.*

1. Циркуляр Подільського губернського ревкому про проведення обліку всіх комнезамів та їх зміцнення. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 704.*

2. Черкаси, Кременчуцької губернії. Конференція профспілок повіту, на якій ухвалено резолюцію про відбудову народного господарства. *Трудящі Черкащини в боротьбі за владу Рад. 1917 – 1920 рр. – Черкаси, 1957. – С. 279.*

12 – 15 грудня (неділя – середа)

1. З'їзд волосних ревкомів і комнезамів Вінницького повіту, Подільської губернії, на якому ухвалено резолюцію на доповіді з місць і в організаційному питанні. Для зміцнення радянської влади вказано на необхідність зламати супротив куркульського елементу і добитися розширення села; створити міліцію з делегованих до губернії членів сільських комнезамів. Заплановано на 1 січня завершити організацію комнезамів, які мають зосередити в своїх руках розподіл продуктів і землі. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 705 – 707.*

13 грудня (понеділок)

3. Розпорядження Реввійськради Республіки та Упродкома про виділення Мелітопольського повіту в ударну групу по постачанню Донбаса продуктами харчування. Продовольчий фронт оголошувався “бойовим фронтом”. Державна розверстка Мелітопольського повіту мала бути виконаною до 10 лютого 1921 р. *За власть Советов. Сборник документов и воспоминаний о борьбе трудящихся за установление и упрочение Советской власти на территории Запорожской области в 1917 – 1920 гг. – Запорожский облгиздат, 1957. – С. 204 – 205.*

14 грудня (вівторок)

1. Тарнув (Польща). Засідання РНМ УНР, на якому ухвалено утворити комісію у складі голови РНМ А. Лівницького, заступника голови РНМ міністра внутрішніх справ О. Саліковського, міністрів В. Прокоповича, В. Садовського і П. Красного для обміркування справи щодо утворення тимчасового представницького органу при уряді УНР. *ЦДАВО України. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 90 – 90 зв. – 91.*

4. Харків. РНК УСРР ухвалила декрет про утворення при Народному комісаріаті освіти Головного політико-просвітницького комітету, який мав організаційно об'єднати і підпорядкувати собі всю культурно-освітню роботу Наркомосу, Політуправління фронтів та округ, Політуправління шляхів, Південного бюро ВЦРПС та ЦК комсомолу. До складу Головополітосвіти входили театральний, кіно- та літературний комітети, а також сектор мистецтв і художньої пропаганди, в який входили відділи музичного та образотворчого мистецтв. *Золотоверхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917–1920 рр.). – К., 1961. – С. 320.*

16 грудня (четвер)

1. Харків. II Харківський губернський з'їзд земельних відділів, на якому ухвалено резолюцію про надання допомоги колгоспам і радгоспам. *Історія колективізації сільського господарства Української РСР. 1917 – 1937 рр. Збірник документів і матеріалів у трьох томах. – К., 1962. – Т. 1. – С. 177 – 179.*

1. Польський уряд прийняв закон “Про військове осадництво на східних землях”. За ним кращі землі, першочергово, наділялися інвалідам, демобілізованим солдатам і офіцерам польської національності, які мали стати опорою окупаційного режиму в краї. Осадникам надавалася фінансова й господарська підтримка держави. Протягом двох років у Східній Галичині осіло кілька десятків тисяч поляків, яким розparcelьовано 160 тис. гектарів землі. *Кугутяк Микола. Історія Української націонал-демократії (1918-1929). Том 1. – Київ-Івано-Франківськ, 2002. – С. 203.*

16 – 21 грудня (четвер – вівторок)

1. Закарпаття. Загальнополітичний страйк населення краю з вимогами звільнити політичних в'язнів з тюрем, відмінити надзвичайний воєнний стан, покращити умови життя. Придушений військовою силою. *Верстюк В.Ф., Дзюба Е.Н., Репринцев В.Ф. Історія Української ССР. Хронологический справочник. – Киев, 1990. – С. 232.*

17 грудня (п'ятниця)

1. Тарнув (Польща). РНМ УНР ухвалила законопроект про Державну Раду Республіки, розроблений комісією у складі О. Саліковського, В. Прокоповича, П. Красного і В. Садовського. *ЦДАВО України*. – Ф. 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 98 – 98 зв. – 99.

1. Публікація резолюції з'їзду селян Кам'янець-Подільського повіту, Подільської губернії, про організацію влади на місцях (провести боротьбу з куркулями і бандитами; приступити до організації міліції; провести переорганізацію комнезамів). *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 708..

3. Керч. Наказ Кримревкому про націоналізацію в місті металургійного заводу, залізних рудників, консервної і тютюнової фабрики. *Історія міст і сіл УРСР. Кримська область*. – К., 1974. – С. 373.

8. Женева (Швейцарія). Ліга Націй відхилила прохання Директорії УНР про її вступ до цієї організації. *ЦДАВО України*. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 14. – Арк. 141.

17 – 21 грудня (п'ятниця – вівторок)

1. Кременчук, Кременчуцької губернії. I губернський з'їзд комсомолу. *Вісті (Кременчук)*. – 1920. – 19 грудня, 26 грудня.

18 грудня (субота)

1. Спільне засідання I армійського з'їзду 1-ї кінної армії і V з'їзду рад Катеринославського повіту, на якому ухвалена резолюція про господарське будівництво (провести трудову повинність в містах; націоналізувати заводи і майстерні; перевірити посівний матеріал; реорганізувати сільськогосподарську кооперацію). *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 803 – 806.

1. Харків. Постанова РНК УСРР і командуючого всіма збройними силами на Україні про управління тилами для боротьби з бандитизмом. Територію України було розбито на основні тили (у відповідності з

адміністративним поділом на губернії і повіти) з призначенням відповідних начальників губернських та повітових участків, які відповідали за підтримку “революційного порядку” та скликали постійні наради для узгодження організаційно-політичної роботи з проводимими військовими операціями. *М.В. Фрунзе на фронтах гражданской войны. Сборник документов. – М. 1941. – С. 467 – 468.*

20 грудня (понеділок)

6. Москва (Росія). Декрет голови РНК РСФФР В.І. Леніна “Про використання Криму для лікування трудящих”. У Феодосії організовано курортне управління, а Феодосійський повіт оголошено курортною місцевістю державного значення. *Історія міст і сіл УРСР. Кримська область. – К., 1974. – С. 634.*

20 – 22 грудня (понеділок – середа)

1. Тупичевський волосний з’їзд комнезаможів і рад за участю 34 делегатів. Ухвалено резолюцію з продовольчого питання. *Черниговщина в годы гражданской войны. 1919 – 1920. – К., 1975. – С. 410.*

22 грудня (середа).

8. Париж (Франція). Президент екзильного уряду ЗУНР Є. Петрушевич надіслав до Найвищої ради мирної конференції та Ліги націй ноту протесту з приводу ліквідації територіальної окремішності та інтегральної цілості Східної Галичини, включення її до складу польської держави й поділу на Львівське, Станіславівське й Тернопільське воєводства. *Український прапор. (Відень). – 1920. – 31 грудня.*

25 грудня (субота)

1. Тарнув (Польща). Наказ Головної команди військ УНР про розформування штабу і управління Дієвої армії УНР, інтернованої на території Польщі. Особовий склад штабу та його управліннь мав бути направлений у розпорядження Генштабу та військового міністерства.

Симон Петлюра. *Статті, листи, документи*. – К., 1999. – Т. III. – С. 340–341.

1. З'їзд голів сільревкомів і волревкомів Новоград-Волинського повіту, Волинської губернії, на якому з'ясовано, що в усіх селах функціонують сільревами та комнезами. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 652 – 653.

25 – 26 грудня (субота – неділя)

1. Безпартійна конференція селян Кам'янець-Подільського повіту, Подільської губернії, на якій ухвалено резолюції з земельного питання, про організацію і завдання комнезамів. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1957. – С. 710 – 712.

25 – 28 грудня (субота – вівторок)

1. Чернігів. Загальноміська конференція робітників і червоноармійців, скликана з питання створення в місті міської ради робітничих і червоноармійських депутатів. *Знамя Советов (Чернігів)*. – 1920. – 30 грудня.

26 грудня (неділя)

1. Безпартійна конференція селян Кам'янець-Подільського повіту, Подільської губернії, на якій ухвалено резолюцію про організацію та завдання комітетів незалежних селян. *Комітети незалежних селян України (1920 – 1933). Збірник документів і матеріалів*. – К., 1968. – С. 98 – 99.

8. Голова екзильного уряду ЗУНР Є. Петрушевич виступив з протестом проти запровадження міністерством внутрішніх справ Польщі примусової позики на окупованих землях. *Український прапо. (Відень)*. – 1921. – 6 січня.

28 грудня (вівторок)

1. Москва (Росія). Голова РНК РСФРР В.І. Ленін та голова РНК і

нарком закордонних справ УСРР Х.Г. Раковський підписали “Союзний робітничо-селянський договір між РСФРР і УСРР”. Визнаючи незалежність і суверенність кожної з договірних сторін, РСФРР і УСРР вступали між собою у військовий і господарчий союз, згідно з яким передбачалося об’єднання таких комісаріатів: воєнних і морських справ; зовнішньої торгівлі; фінансів; народного комісаріату шляхів сполучення; праці; пошти і телеграфу; Вищої ради народного господарства. Договір було ратифіковано наступного дня VIII Всеросійським з’їздом рад, а 2 березня 1921 р. – V Всеукраїнським з’їздом рад. *Съезды Советов РСФСР в постановлениях и резолюциях: Сборник документов. – М., 1939. – С. 183 – 184.*

29 грудня (середа)

1. Відень (Австрія). Збори ініціативної групи Українського союзу хліборобів-державників, на яких ухвалено “Статут та регламент УСХД”. *Галушко К. Консерватор на тлі доби: В. Липинський і суспільна думка європейських “правих”. – К., 2002. – С. 65.*

4. Розпорядження Кам’янець-Подільського повітового відділу народної освіти про перетворення всіх шкіл в єдині трудові школи з семирічним курсом навчання. *Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. (1919 – 1920). Збірник документів і матеріалів. – К., 1957. – С. 713 – 714.*

30 грудня (четвер)

1. Відозва ВУЦВК до робітників, селян та червоноармійців України з закликом приступити до мирної праці. *Гражданская война на Екатеринославщине (февраль 1918 – 1920). – Днепропетровск, 1968. – С. 319.*

31 грудня (п’ятниця)

1. Кременчук, Кременчуцької губернії. I безпартійна жіноча конференція. *Вісті (Кременчук). – 1920. – 31 грудня.*

3. Харків. Засідання президії Вищої ради народного господарства, на якому ухвалено перетворити Промбюро України в Раду народного госпо-

дарства України. *Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1957. – С. 693 – 695.

Початок грудня

1. Переїзд трьома ешелонами залишків Дієвої армії УНР через Тернополь – Львів – Перемишль – Розвадів у табори для інтернування в Александрові, Ланцуті, Пйотркуві, Каліші, Вадовицях, Пикуличах, Ченстохові, Стшалкові, Щипйорно, Тухолі, Домб'є (Польща). *ЦДАВО України.* – Ф. 5235. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1604. – Арк. 61.

Грудень

4. Харків. Створення на базі Всеукрвидаву видавничого об'єднання – Державного видавництва України (ДВУ) при ВУЦВК. Завданням ДВУ було: об'єднання та регулювання діяльності всіх радянських, партійних установ, а також військових, громадських, кооперативних, наукових і літературних товариств, що видавали літературу, регулювання роботи всієї періодичної преси (дозвіл на вихід у світ, визначення форматів, тиражів), розподіл паперу, реєстрація та розповсюдження всіх видів друку. *Золотоверхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917–1920 рр.).* – К., 1961. – С. 313.

4. Проведення “Тижня освіти” для популяризації ідеї радянської освіти. *Золотоверхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917–1920 рр.).* – К., 1961. – С. 342.